АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈУЛ - ДЕЦЕМБАР

1959

Уређивачки одбор:
Главни и одговорни уредник: др Михаило Константиновић.
Чланови: др. Јован Ловчевић, др. Милош Радојковић, др. Радомир Д. Лукић, др. Андрија Гамс, др. Драгослав Јанковић, Никола Срзентић, др. Драгаш Ђ. Денковић и Владан Станковић.

САДРЖАЈ

Четрдесетогодишњица Комунистичке партије Југославије и Савеза Комунистичке омладине Југославије — — — — — — 259

ЧЛАНЦИ

Клод-Албер Колиар, декан Факултета правних и економских наука у Греноблу: Злоупотреба овлашћења — — — 262

Др. Михаило Јездић, професор Правног факултета у Београду: Страни елемент и обим међународног приватног права 274

Др. Душан М. Јевтић, професор Правног факултета у Београду: Психичке повреде — — — — — — — — — — 289

Др. Милош Радовановић, доцент Правног факултета у Београду: Преображаји у извршењу казни лишења слободе — — 296

Др. Вера Петрић, доцент Правног факултета у Београду: Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша — — — — — — 316

Др. Драгомир Стојчевић, продекан Правног факултета у Београду: Uti legassit закона од XII таблица — — — 334

Др. Радомир Д. Лукић, професор Правног факултета у Београду: Социјализам и држава — — — — — — — 345

Др. Михаило Ступар, доцент Правног факултета у Београду: Социјалнополитичка и социјалноправна доктрина католичке цркве — — — — — — — — — — — — — 357

Сретен В. Вукосављевић, професор Правног факултета у Београду у пензији: О сељачком привредном менталитету — — 376

Др. Војин Милић, статистичар-демограф Савезног завода за статистику: Самоубиства у Југославији — — — — — 387

ДИСКУСИЈА

Љубомир Јевтић, судија Врховног суда НРС, и *Радомир Шрамек*, судија Врховног суда НРС: Из управног и управносудског поступка — — — — — — — — — — 409

Др. Драгаш Ђ. Денковић, доцент Правног факултета у Београду: Дисциплински поступак и заустављање напредовања службеника — — — — — — — — — — — 417

ПРИЛОЗИ

Др. Борко Николајевић, доцент Правног факултета у Београду: Међународна конференција о поморском праву на Ријеци 420

АНАЛИ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ
ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Година VII **Јул — Децембар** **Бр. 3-4**

У читавој досадашњој, сложеној и тешкој, друштвеној и политичкој историји југословенских народа, најновије раздобље које обухвата последњих четрдесет година — раздобље у коме је основана, деловала и борила се Комунистичка партија Југославије — претставља једно од најзначајнијих и најсудбоноснијих. У том раздобљу извршене су дубоке револуционарне промене у свима битним односима и установама јавног живота наше земље, као резултат борбе њених радних маса, а пре свега радничке класе са Комунистичком партијом на челу.

Основана непосредно после стварања прве заједничке државе југословенских народа, — Комунистичка партија Југославије појавила се као готово једина светла тачка за будућност радних маса, тешко разочараних друштвено-политичким и националним основима на којима је та нова државна заједница од почетка била постављена. КПЈ је уливала наду и давала перспективу масама да се буржоаски ред ствари у Југославији може променити, да се капиталистичка експлоатација, национална неравноправност, монархиска самовоља путем борбе могу укинути односно уништити.

Пут Комунистичке партије и њена борба у старој Југославији спадају у ред најтежих и најсложенијих које једна политичка организација може имати. Већ после непуне две године од оснивања забрањена, стављена ван закона и отада стално и тешко прогоњена од стране владајућих режима, Партија је уз то дуго времена била растрзана унутрашњим својим идејним и другим слабостима, а нарочито фракциским борбама у врховима, у руководству потпуно потчињеном Коминтерни које се налазило у иностранству и које није било дорасло крупним задацима које је требало решавати. Тако је после завођења шестојануарске диктатуре то руководство, процењујући погрешно ситуацију и снагу непријатеља, издало било позив на оружани устанак, што је омогућило владајућем режиму да Партији и њеним кадровима нанесе најтеже ударце и штете. Али пораз у таквој битци дао је нове снаге комунистима Југославије и Партија већ после неколико година почиње брзо да обнавља своје редове новим члановима, још чвршћим, неустрашивим, одлучно решеним на највећа одрицања и на крајње жртве. Међутим, већи успеси у борби нису ни онда могли бити постигнути пре свега због тога што је партиско вођство у иностранству било и даље затровано фракционаштвом, бирократизирано у својим односима према Коминтерни, а недовољно упознато и повезано са збивањима у земљи.

И тек када је унутрашњи развитак Партије у земљи омогућио смену руководства и довео 1937 до формирања новог руководства, с другом Титом на челу, почиње нов, пун полет у животу и раду Партије. Учвршћена организационо, у идеолошком погледу очишћена од схватања и утицаја туђих марксизму, она се сва окреће масама, своме народу, вршећи све снажнији утицај не само међу радничком класом, у синдикатима, већ знатно шире, у готово свим друштвеним организацијама које покреће у борбу за решавање основних текућих проблема а истовремено и за више и даље циљеве социјалистичког преображаја друштва. Иако илегална, она на тај начин стварно обједињује све доиста демократске снаге и постаје значајан политички фактор у земљи.

Захваљујући пре свега том придратном раду, својој тесној повезаности с масама и угледу који је стекла у широким слојевима народа, Партија је, иако по броју својих чланова не велика, могла да поведе оружану борбу против фашистичког окупатора, да се стави на чело ослободилачког рата и да, упоредо с оружаном борбом, предузима и остварује низ мера које су у суштини значиле припремање и спровођење социјалистичке револуције у земљи. Тако је стварно још у току Народноослободилачког рата југословенска буржоазија била збачена с власти а народ, руковођен Партијом, остварио све потребне услове за стварање своје нове државе засноване на равноправности свих југословенских народа и за даљи социјалистички развитак југословенског друштва.

На томе тешком а славном путу Партије, и Правни факултет у Београду имао је и има своје одређено место; као једно од попришта на коме се водила револуционарна борба предвођена Партијом и као једно од жаришта напредне, марксистичке мисли, и он на свој начин једним делом своје историје улази у историју Партије.

Већ као Факултет који по свом наставном плану никада није био чисто правни, правнодогматски, већ знатно шири: факултет друштвених и политичких наука, — он је, захваљујући једним делом и низу својих напредних, демократски и антифашистички оријентисаних предратних наставника, омогућавао и остваривао, нарочито у годинама пред рат, у својим учионицама и семинарима, у првом реду у свом познатом студентском Дебатном клубу, једну одређену атмосферу слободне борбе мишљења у којој се развијала марксистичка мисао и јачало револуционарно одушевљење студената. И из редова, претежно сиромашних, студената права, међу децом радника и сељака, Партија је добијала свој борбени кадар и стално све већи број својих присталица. Ту се изграђивао један знатан број комуниста стручњака, друштвено-политичких радника, економиста и правника који ће још у току, а нарочито после рата и револуције, преузети руковођење многим најважнијим секторима и службама нашег привредног и државног живота.

Отуда у најтежим годинама ослободилачког рата налазимо велики број студената права и дипломираних правника у редовима руководилаца и бораца Народноослободилачке војске и као организаторе и руководиоце политичких организација и органа нове власти која се у току рата стварала. Многи од њих давали су најлепше примере херојства у борби и пожртвованости на свима дужностима, било на фронту или позадини, на које их је

Партија упућивала. Васпитавани од Партије у духу безграничне оданости идеалима служења своме народу и борбе за стварање новог, социјалистичког друштва, они су у тој борби често жртвовали и своју крв и своје животе, гинући на фронту или у позадини, у тамницама окупатора или на губилиштима. Међу народним херојима који су јуначком смрћу пали у току Народноослободилачког рата и социјалистичке револуције има шездесет девет студената права или дипломираних студената Правног факултета у Београду; међу њима налазе се и многи познати високи политички и војни руководиоци, синови свих наших народа, као што су: Иван Милутиновић, Иво-Лола Рибар, Миладин Павловић, Бајо Секулић, Ђуро Стругар, Трајко Стаменковић, Ратко Митровић, Рифат-Тришо Бурџовић, Махмут-Буш Бушатлија, Павле-Илија Горанин, Кузман-Питу Јосифовски, Страхил-Страшо Пинџур, Славко Мунћан, Руди Чајавец и многи други. Двојицу истакнутих професора Правног факултета у Београду, Ђорђа Тасића и Михаила Илића, убио је фашистички окупатор због њиховог антифашистичког и напредног става.

После тешких година рата и великих жртава, у ослобођеној али од непријатеља опустошеној земљи, студенти и наставници Правног факултета, заједно са свима осталим трудбеницима наше земље, с еланом и пожртвовано учествују у процесу изграђивања социјалистичких друштвених односа којим Партија руководи; посебно својим активним и интензивним учешћем у јавном и политичком животу земље они доприносе бржем револуционарном преображавању нашег друштва, а стручном помоћи наставника правном регулисању нових демократских друштвених односа и изграђивању новог, социјалистичког правног система.

И због тога, због такве своје повезаности с Партијом на њеном историском путу у борби за стварање и учвршћивање социјализма, колектив Правног факултета у Београду прикључује се, радосно и с поносом, прослави четрдесетогодишњице Савеза комуниста Југославије, гледајући у њему авангардни одред радничке класе и предводника на историском путу народа Југославије и посебно на свом путу.

ЗЛОУПОТРЕБА ОВЛАШЋЕЊА*

Међу средствима за поништај која стоје на расположењу суду за управне спорове у случајевима прекорачења власти, нарочито место већ дуже времена заузима злоупотреба овлашћења.

Ово средство се разликује од других у том смислу што се овде контрола законитости односи на једну законитост која је унутарња самом управном акту а не на спољашњу законитост. Средство за поништај које злоупотреба овлашћења претставља служи да се оцени законитост управног акта са гледишта циља коме аутор акта тежи. Формула која се среће у решењима обележава злоупотребу овлашћења на тај начин што наводи да је аутор акта „употребио овлашћења која су му припадала у једном другом циљу а не у оном ради којег су му били дата". Теорија злоупотребе овлашћења има своје порекло у јуриспруденцији, она се појавила око 1860, тако да се то средство поништаја додало, ево има већ скоро један век, другим случајевима покретања управног спора, ненадлежности, повреди форме, затим повреди закона и стечених права.

Класични писци XIX века, чланови Државног савета, карактерисали су и систематисали примену овог средства, нарочито Окок *(Aucoc)* и Лаферијер *(Laférière)*.

Са злоупотребом овлашћења, контрола законитости узима један нарочити вид и то запажа један стручњак, владин комесар Окок, изражавајући се овако: „Овде није више у питању повреда законског текста која се гони, већ повреда његовог духа. Не разматра се више само диспозитив нападнутог акта, већ мотиви, намера која га је изазвала", и онда закључује: „Тешко је отићи даље у скрупулозној одбрани законитости" (20 фебруара 1868, *Bouchers de Paris*, с. 196) (1).

Истражујући саму појаву новога средства може се навести решење Вери *(Vernhes)* од 19 маја 1858 (с. 399) које претставља једну од првих манифестација те контроле законитости циља. Државни савет поништава наредбу једног претседника општине, према којој је приступ на плажу забрањен купачима који не би платили одређену таксу у корист купалишног предузећа, чак иако се не користе његовим услугама. Поништај се заснива на недостатку неког мотива одржавања реда који би оправдао ту меру, мада није изрично указано на злоупотребу овлашћења у извесном финансиском циљу.

Друго решење, неколико година доцније, јесте јасније и обично се наводи као прва и права појава новог средства поништаја, то је случај Леба *(Lesbats)* од 24 фебруара 1864 (с. 209). Државни савет поништава наредбу једног префекта којом је одбијен захтев да се одобри стациони-

* Ово је реферат који је г. Колиар (С.—А. Colliard), Декан Правног факултета у Греноблу, држао на француско-југословенским правничким данима у Београду 4—10 маја 1959.

(1) Наведене одлуке су одлуке Државног савета. Оне су наведене на уобичајени начин, по датуму, именима странака, и с упућивањем на страну збирке Лебон (Recueil Lebon). Неке су наведене с упућивањем на збирке француске јуриспруденције, тј. D., Dalloz; S., Sizey.

рање омнибуса једног превозног предузећа у дворишту једне станице, а циљ те полициске наредбе био је да се заштити монопол дат једном другом предузетнику путем уговора између њега и железничког друштва.

Владин комесар у својим закључцима јасно поставља проблем: „Је ли ту у питању одржавање реда на железници?" и одговара одречно: „Не, господо, ту се иде за једним циљем који је зацело врло похвалан, али који нема везе са идејом одржавања реда. То је [...] обезбеђење извршења једног уговора [...] чија је основа искључење других кола изузев оних господина Р. [...]." И Државни савет поништава: „Префектова наредба [...] имала је за циљ само обезбеђење извршења уговора... Члан 1 краљевске уредбе од 15 новембра 1846 даје право префектима да регулишу стационирање у станичним двориштима [...] али то се овлашћење мора вршити искључиво у интересу одржавања реда и јавне службе".

Отада злоупотреба овлашћења постаје средство за поништај акта, али ће још дуго времена Државни савет то средство користити са много опрезности и уздржљивости.

Ипак постојање тог средства је формално признато. Владини комесари га наводе. Један од њих, Окок, у великом делу у три књиге *Conférences sur l' administration et le droit administratif*, чије је прво издање објављено 1869, дефинише злоупотребу овлашћења у једној општој формули као „поступак једног управног службеника који, мада врши акт из своје надлежности и према законом прописаним формама, употребљава своје дискреционо право за друге случајеве и из мотива других а не оних ради којих му је то овлашћење било дато".

Ови примери нису занимљиви само стога што са гледишта историског развоја приказују како је настало ово средство поништаја, већ и зато што показују његову оригиналност.

Прошао је већ скоро један век и злоупотребу овлашћења сад треба проучавати у оквиру француског административног права.

Злоупотреба овлашћења може се проучавати, једно за другим, са два гледишта; посматрајући је прво као појаву, она је једно незаконито поступање; посматрајући је затим са гледишта поништаја које собом повлачи, она је једна правна установа.

I. — Злоупотреба овлашћења, незаконито поступање

Злоупотреба овлашћења јавља се кад аутор акта, као што смо казали, употребљава своја овлашћења да би задовољио неке друге циљеве а не оне ради којих су му била дата.

Ову формулу треба ближе објаснити и треба одредити с једне стране практичне случајеве злоупотребе овлашћења, с друге стране анализирати улогу судије при самом истраживању злоупотребе овлашћења.

А — *Случајеви злоупотребе овлашћења у пракси.* — Монтескје *(Montesquieu)* је у делу *Esprit des lois* учинио сетну опаску: „Сваки човек који има власт склон је да је злоупотреби". Злоупотреба овлашћења улази у оквир те констатације. Али злоупотреба власти од стране органа управе

или члана владе, у облику злоупотребе овлашћења, може се појавити у два веома различита вида.

Наиме, може јој бити туђ сваки управни циљ, или напротив она може служити неком управном али неодговарајућем интересу.

Те две хипотезе треба разликовати.

а) *Поступак противан општем интересу.* — Злоупотреба овлашћења јавља се пре свега кад год је аутор акта ишао за неким циљем који је противан општем интересу и стран ма каквом јавном интересу. То се дешава у два велика низа хипотеза: када је акт донет против некога, када је донет у корист некога.

Ове две врсте могу се илустровати многим случајевима из судске праксе.

1) *Нетрпељивост.* — Могу се навести многе одлуке којима се осуђује нетрпељивост коју је аутор акта показао према неком човеку или некој установи, нетрпељивост која потиче из разлога личних, политичких или трговачких.

Једног државног набављача, например, искључили су из свих будућих лицитација, не због тога што би био у свом позиву неспособан већ из политичких мотива (4 августа 1905, *Lespinasse, Rec.* с. 757, *conclusions Commissaire du Gouvernement Saint-Paul);* један службеник је премештен да би му се, као претседнику општине, причинила сметња за вршење његовог мандата (27 априла 1928, *Georgin, Rec.* с. 536); одобрење јавне игранке претседник општине условио је да једно лице, његов лични непријатељ, не буде благајник одбора за организацију те свечаности (14 јануара 1910, *Geraud,* с. 23); претседник општине не одобрава вашарском трговцу место на пијаци зато што овај неће да се извини једном општинском саветнику; претседник општине забрањује верску поворку, налазећи да чланци у парохиском билтену нападају установу лаичке школе (13 марта 1930, *abbé Petit,* с. 1171); нови претседник општине смењује општинског секретара због сукоба који су некад имали међу собом (3 децембра 1920, *Verjat,* с. 1027); претседник општине дисциплински кажњава полициског службеника што је начинио пријаву против продавачице пића чија је радња остала отворена преко одређеног времена, али је у тој ствари била реч о роћаци претседникове служавке (16 новембра 1900, *Maugras,* S. 1901. 3. 57); одбија се субвенција једној техничкој школи због њеног верског обележја (7 јула 1950, *Oeuvre de Saint Nicolas,* с. 422).

Неке наредбе показују да претседници општина, вршећи своја овлашћења за одржавање реда, понекад примењују против трећих лица мере којима је циљ одбрана њихових сопствених имовинских интереса, тако, например, строги услови за одржавање балова и игранки да би се спречила конкуренција коју би један гостионичар правио у тој грани претседнику општине (14 марта 1934, *Demoiselle Rault,* с. 337). Углавном незаконита заштита извесних приватних и трговачких интереса среће се у оквиру мера предузетих ради нечијег повлашћивања.

2) *Повлашћивање.* — Управни акт доноси се овде ради одбране извесних интереса, некад интереса једне групе, некад интереса једне личности или једне посебне установе.

Тако се претседници општина често старају да бране месне трговце, например: забрана торбарења на територији једне општине да би се штитили интереси месне трговине (9 јуна 1937, *Barbier*, с. 573); забрана игранки да се не би нанела штета вашарима и месним трговцима (29 јуна 1938, *dame Jayat*, с. 595).

Група која се штити понекад је ужа, например, извесна категорија трговаца, и тако забрана кинематографских претстава „да би се задовољили крчмари којима такво предузеће прави конкуренцију" (15 децембра 1926, *Taran*, с. 1106), или нека професионална група, тако, например, ограничење броја таксија и утврђење листе добитника овлашћења „да би се задовољили захтеви синдиката" (29 октобра 1948, *Trapy*, с. 403), ограничење броја кола „у интересу удружења такси шофера" (6 децембра 1929, *Germain et Audipert*, с. 1077 — 8 новембра 1932, *Clapier*, с. 922).

Уз тај појам може се везати и забрана која је издата једном лекару да врши свој позив у два округа, донета „у посебном интересу већине лекара" (28 фебруара 1945, *Martin de Magny*, с. 44).

Наилази се на управна акта која су донета у корист чланова општинског одбора (тако, например, изградња сеоског пута којим би два општинска одборника добила лакши приступ — 2 фебруара 1938, *Rulhe*, с. 127), или неког обичног грађанина (например, измена линије аутобуса у интересу једног трговца — 23 марта 1938, *Société des transports Citroën*, с. 304).

Понекад се дају опште забране или овлашћења, али се из тога изузимају одређена лица или установе: например, забрана скупљања прилога на јавним местима, сем у корист одређених друштава (4 маја 1928, *Beau*, с. 548), или се некима даје одобрење да продавнице пића држе отворене и после прописаног часа а другима се то одобрење ускраћује (15 јуна 1936, *Darras*, с. 776).

Судска пракса пружа многе примере поништаја одлука којима претседници општина забрањују одређеном музичком или спортском друштву, и само њему, да пролази у поворци на јавним местима, и у том смислу може се навести дуги низ решења почев од пре више од шездесет година (1 јула 1898, *Société La Seynoise*, с. 498 — 23 децембра 1932, *Société L' Eveil de Contres*, с. 1129 — 22 јула 1933, *sieur Defives*, с. 844 — 17 маја 1907, *Philharmonique de Fumay*, с. 478 — 3 августа 1927, *Stade olympique chabanais*, с. 917).

Други случајеви повлашћивања појављују се код управних аката донетих у циљу решавања приватних спорова (6 марта 1931, *Pommier*, с. 264 — 22 јула 1933, *Bouffard*, с. 843).

6) *Поступак у складу са општим интересом али противан специјалној надлежности.* — Међутим има случајева где циљ за којим иде службеник, аутор акта, није стран општем интересу. Управни акт је сагласан са извесним општим интересом, али то није онај интерес ради којег су потребна овлашћења била дата управној власти.

Поништај овде почива на некој врсти начела *специјалности*. Аутор акта треба да поступа у искључивом циљу остварења једног одређеног циља.

Тај одређени циљ неки пут је јасно опредељен законом, али се напротив може десити да не буде јасно изражен, и онда на самог судију пада дужност да га определи и да утврди намере законодавчеве.

Примери где је један циљ општег интереса стављен уместо другог, ради којег су искључиво била дата овлашћења аутору акта, могу се сврстати у четири категорије.

1) Најобимнија је она где су мере за одржавање реда (полициске мере) употребљене не, као што је нормално, у циљу обезбеђења, сигурности, мира или чистоће, већ например да би се постигла нека финансиска добит за јавни колектив.

Многобројни су примери поништених полициских наредаба са разлога што им је прави циљ био убирање такса за фискус: тако, например, прописи који забрањују продају рибе на велико на другим местима сем на општинској пијаци (9 фебруара 1895, *Tostain et autres*, *S.* 1897. 3. 89), наредба да се све намирнице пренесу на пијацу да би тамо била наплаћена пијачарина (5 фебруар 1892, *Syndicat des agriculteurs du Loiret*, S. 1893. 3. 157), наредба којом се забрањује уношење и продаја у граду меса од животиња закланих на другом месту сем у општинској кланици (22 маја 1896, *Carville*, *S.* 1897. 3. 121).

Финансиски интерес јавља се и у многим другим хипотезама. Тако су поништене и разне друге полициске мере: например, оне којима је био циљ да обезбеде наплату неке општинске таксе (24 јануара 1930, *Puitg*, *D.* 1931. 3. 121), забрана пролажења једним сеоским путем да би се општини заштедели трошкови оправке (12 новембра 1927, *de Bellescise*, с. 1048), забрана купачима да се облаче и свлаче на другом месту сем у просторијама купатила (4 јула 1924, *Beaugé*, с. 641).

2) Експропријација се може предузети само ради јавне користи. Незаконита је експропријација одлучена у циљу да се постигне уштеда у државној благајни (7 августа 1925, *Crouzillac*, с. 824 — 20 марта 1953, *Bluteau*, S. 1953. 3. 80). Чувене су старе одлуке у случају *Pariset* (26 новембра 1875, с. 934) и *Laumonnier Carriol*, где је Државни савет поништио наредбу о затварању фабрика палидрваца под изговором здравствених мера, да би се избегло плаћање накнаде за експропријацију.

3) Постоји такође злоупотреба овлашћења кад исти резултат може да се постигне путем две различите процедуре, чији услови употребе нису исти, а администрација употреби једну од њих а не другу, зато што јој изгледа простије и лакше, мада услови за њену употребу нису испуњени.

Тако, например, процедура поравнавања уместо процедуре експропријације да би се постигло насилно прибављање својине (17 јануара 1902, *Favatier* — 14 фебруара 1902, *Lalaque*, *S.* 1903. 3. 97, *note Hauriou*). Врло је чест случај предузимања дисциплинских мера против службеника, прерушених под видом обичне мере за реорганизацију неке службе или економије (13 фебруара 1948, *Louarn*, с. 79 — 27 децембра 1947, *Fabre*, с. 630 — 16 априла 1948, *Richard*, с. 164).

Тако је и кад се употреби реквизиција робе наместо неке санкције за прекршај привредних прописа (21 фебруара 1947, *Guillemet*, с. 66),

реквизиција људи предвиђена у случају рата или нарочитих околности не може се употребити за потребе државе у циљу ограничења слободе личности и интернирања у логоре (3 фебруара 1956, *Keddar*, с. 46).

Б — *Улога судије — Истраживање намере.* — Злоупотреба овлашћења повлачи собом незаконитост акта и према томе његов поништај од стране управног суда, али треба утврдити да је реч о злоупотреби.

Судској контроли је циљ да открије злоупотребу, да утврди намере аутора акта, понекад и намере самог законодавца, како би између та два низа намера направила поређење, проверила да ли се међусобно слажу.

Управно судство врши своја испитивања у извесним границама. Никад се управни орган не позива пред управни суд да би пред њим дао објашњења.

а) У свом истраживању Државни савет се труди да открије злоупотребу овлашћења али поступа опрезно. Сама решења показују на који се начин појављује, или понекад може с основом да се претпостави, намера аутора акта.

У начелу злоупотребу овлашћења треба доказати, и прибављање доказа нормално лежи на тужиоцу (16 јануара 1942, *Cherchali Mahmoud*, с. 21 — 18 маја 1942, *Aguiard*, с. 89), али и изван самог тужиочевог захтева управни суд може да открије незаконитост на разне начине који се могу сврстати разликујући све сложеније и сложеније поступке истраживања.

Најпростији случај претставља очевидно признање самог аутора акта. Оно се понекад појављује у самим објашњењима које он даје. Тако, например, министар правде, пошто је одбио узастопце низ кандидата предложених од стране једног правозаступника да би га наследили у његовом звању, признаје да је ту реч о средству којим би од тог правозаступника извукао просту оставку која би му допустила да укине то звање (22 марта 1901, *Roz*, *S.* 1902. 3. I).

Понекад признање се налази у самом нападнутом акту, тако, например, један префект одбија да потврди одлуку општинског савета изјављујући да ће ту одлуку испитати тек кад се савет буде повиновао законским прописима у погледу издавања под закуп свештеничког стана (10 марта 1911, *Commune de Boujailles*, *S.* 1912. 3. 41).

У другим случајевима ауторова намера открива се неким документом придодатим самој одлуци. У предмету Могра *(Maugras)*. Државни савет констатује: „из самих израза употребљених у писму претседника општине Денена, од [...], произилази да је претседник, кажњавајући службеника Могра дана [...], поступао у неком другом циљу а не у циљу заштите поверених му интереса".

Понекад је нападнута одлука објашњена расправом у општинском савету која му је претходила и где се појављују мотиви (21 децембра 1900, *Trotin*, *S.* 1903. 3. 57 — 19 фебруара 1909, *abbé Olivier*, с. 186).

Други очевидан случај злоупотребе овлашћења јавља се кад нападнути акт понавља на исти начин одредбе једног претходног акта, који је сам поништен због злоупотребе овлашћења (8 фебруара 1889, *Société Thorrand*, с. 163 — 9 јуна 1893, *Société Thorrand*, с. 450).

Али злоупотреба овлашћења се појављује чешће тек при испитивању околности око доношења акта, јер аутори неправилних аката нису толико цинични или су опрезнији и не показују отворено своје намере.

Злоупотреба овлашћења открива се, например, по *журби* која се показала при доношењу нападнутог акта; например, управни орган, тек што је наименован и пре но што је ступио у дејство, потписује једну одлуку и извршује је сутрадан пошто је примио дужност (3 марта 1939, *Laurent*, с. 138), или пак новоизабрани претседник општине одмах смењује секретара општине (23 фебруара 1933, *Trique*, с. 228).

Други знак злоупотребе овлашћења је изузетност предузете мере, која се разликује од свих осталих које су у сличним приликама предузимане. Неједнакост поступања доказује незаконитост. Судска пракса у питању наступања и дефиловања спортских и музичких удружења пружа овде многе примере.

Понекад се појаве други знаци. Например, Државни савет констатује да је одбијено овлашћење за пуштање у саобраћај такси возила „после једног скупа месних власника возила, одржаног у општини по позиву општинске управе" и у том види претпоставку да је у питању злоупотреба овлашћења (10 фебруара 1928, *Cie pyrénéenne de transports par taxis*, с. 204).

Као што се види, понекад из целог скупа чињеница управни суд долази до закључка о недопуштеној намери аутора акта.

б) Али понекад се управно судство упушта у двоструко испитивање намера, јер је потребно да се изнађу и намере законодавца. Заиста, у извесним случајевима, те намере су веома посебног карактера. Док је код полициских овлашћења очевидно да нису намењена прибављању фискалних средстава за заједницу, истраживање циља за којим законодавац иде није увек тако лак посао.

Судске одлуке пружају примере који откривају технику употребљену од стране суда у овом циљу. Решење је понекад веома субјективно.

Први случај у коме долази до истраживања законодавчевих намера од стране Државног савета, изгледа да је спор „Националног синдиката Северних железница" *(Syndicat national des Chemins de fer du Nord)*. Да би сломио штрајк железничких радника, министар војни их је позвао на војну вежбу од 21 дан, употребљавајући своја војна овлашћења да би обезбедио континуитет саобраћајне службе. Државни савет је у решењу од 18 јула 1913 *Sirey*, 1914. 3. I) нашао да је министрова одлука „донета ради заштите интереса који су поверени министру".

У другим случајевима донео је другачији закључак.

Например, у погледу једног закона од 30 октобра 1886, који је допуштао да у малим општинама постоје мешовите школе за мушку и женску децу заједно, он налази да је тај закон имао за циљ само уштеду у новцу (што се из законског текста не види), те да стога, ако у једној општини постоје две државне школе, оне треба да примају децу само једног пола а не децу оба пола расподељену по узрасту. И зато он ништи ту одлуку, и поред њеног педагошког преимућства (20 јануара 1928, *Esquieux*, S. 1928. 3. 49, *note Hauriou)*.

У вези са законом од 16 новембра 1940 којим се за купопродају пољопривредних некретнина тражило одобрење префектуре, Државни савет је поништио одлуку префекта који је одбио давање одобрења лицима која нису била земљорадници по професији, сматрајући да је циљ закона био само спречавање спекулација и злоупотреба а не обезбеђење монопола земљорадницима (9 јула 1943, *Tabouret et Laroche*, с. 128 — у истом смислу, 28 јула 1944, *dame Constantin*, с. 219 — 16 фебруара 1945, *Lengrand*, с. 36).

С друге стране Државни савет констатује да је правилна реквизиција једног земљишта, коју је наредио префект да би то земљиште ставио на расположење удружењу за радничке вртове, с обзиром да је та реквизиција сагласна духу закона од 31 октобра 1941 чији је циљ да се обезбеди изнајмљивање радничких вртова по нормалној цени и спречe спекулације које настају услед несташице поврћа.

Као што се види, истраживање намере законодавчеве веома се разликује од истраживања намере аутора управног акта. У погледу ауторове намере суд врши истраживање које је на неки начин објективно, нека врста детективског посла. Откривајући циљ који је законодавац имао у виду, суд напротив тежи не толико да утврди стварни циљ законодавчев, већ да наместо законодавчевог схватања које услед ћутања остаје тајанствено, стави сопствено схватање духа закона. А ово није увек без опасности, ово може да значи неку врсту владе или „управе судија".

II. — Злоупотреба овлашћења — правна установа

Пошто смо описали саму установу злоупотребе овлашћења, треба јој наћи место и међу различитим правним конструкцијама и у општем развоју француског управног права.

А. *Место злоупотребе овлашћења међу разним правним установама.* — Често се покушавало да се истакне сличност злоупотребе овлашћења са другим правним установама, али она ипак задржава своју оригиналност.

а) Прва сличност се указује ако се има у виду да злоупотреба овлашћења почива на појму циља, циља за којим је ишао законодавац, као и циља за којим је ишао аутор акта.

С тим у вези помишља се сасвим природно на Јерингово *(Ihering)* дело *Der Zweck im Recht* које се појавило 1875 и које је преведено на француски под насловом који не одговара *L'évolution dans le droit*. Међутим, треба признати првенство теорији изниклој из судске праксе пошто се она појављује 1864, десетак година пре Јерингових дела.

б) Такође се често указује на сличност између злоупотребе овлашћења и приватноправне теорије *злоупотребе права.*

Али иако су те две теорије сличне, треба указати на веома значајне разлике.

Пре свега, приватноправна теорија се односи на права призната појединцима, док се теорија злоупотребе овлашћења односи на овлашћења, што ће рећи на надлежност, компетенције.

Сем тога, злоупотреба права претпоставља код учиниоца рђаву намеру, која се не среће неопходно у случају злоупотребе овлашћења. Јер, као што смо видели, постоје две велике серије хипотеза код злоупотребе овлашћења: иде се за циљем који је потпуно стран општем интересу и који може да обухвати намеру да се неком нашкоди, као и уосталом да се неком да какво преимућство, а затим случајеви где се иде за циљем који је у општем интересу али који није онај ради којег је овлашћење било дато. Овај други тип злоупотребе овлашћења остаје без аналогије у приватном праву. Он је уосталом врло тесно везан са појмом надлежности и преставља једну примену начела специјалности у области управног права.

Треба ипак приметити да су извесни писци у области приватног права настојали да злоупотребу права дефинишу шире а не само на основу намере да се нашкоди. Тврдили су да постоји злоупотреба права када носилац права не поступа у сагласности са оном друштвеном мисијом која му је, сматра се, поверена. Теорију по којој би права требало да буду вршена у извесном одређеном духу и у законитом циљу често је заступао, например, Жосран *(Josserand)* у својој књизи *De l'ésprit des droits et de leur rélativité* чије је прво издање објављено 1927 а друго 1939. Али мада су нека страна законодавства прихватила то учење, оно је остало усамљено, и зато класична теорија, ако се тако може назвати, о злоупотреби права остаје различита од теорије злоупотребе овлашћења, у погледу области на које се односе.

Друга разлика, врло значајна, потиче отуда што санкције које прате злоупотребу права и оне које прате злоупотребу овлашћења нису исте.

Санкција злоупотребе права јесте одговорност аутора злоупотребе, спор око злоупотребе права је, другим речима, спор пуне јурисдикције. Напротив, спор о злоупотреби овлашћења је, нормално, спор у коме се расправља о поништају акта. Наравно, може се замислити, нарочито у посебној хипотези злоупотребе овлашћења код које би се могла утврдити зла намера, и тужба којом би се захтевала пуна јурисдикција, у виду стављања у дејство личне одговорности аутора незаконитог акта, али то је изузетан случај ограничен увек на хипотезу акта којим се наноси штета другоме, што чини само један део злоупотребе овлашћења.

в) Понекад се покушавало, па је у том смислу писао и Валин *(Waline)*, да се теорија злоупотребе овлашћења приближи теорији каузе у грађанском праву. Циљ за којим се иде, циљ као покретач, у смислу у коме то употребљава Жосран, сродан је појму одлучујућег мотива код извесних каузалистичких теорија. Али познато је колико је теорија каузе несигурна и оспоравана у грађанском праву, и тешко је покушавати поређење између једне недовољно одређене теорије грађанског права и појма злоупотребе овлашћења.

Уосталом злоупотреба овлашћења је појам који није апсолутно одређен и постојан, као што се види кад се он постави у склоп општег развоја француског управног права.

Б. *Злоупотреба овлашћења и развој француског управног права.* — Установа злоупотребе овлашћења уживала је у Француској велики углед

зато што је пружала заштиту против неправилних аката управних власти, особито месних децентрализованих власти, например претседника општина којима су поверена полициска овлашћења а који ова нису увек употребљавали у складу са законом.

Али треба приметити да је било доста претеривања од стране доктрине, например, од Ориуа *(Hauriou)*, приликом излагања злоупотребе овлашћења које је било исувише систематизовано, и понекад нетачно изложено.

Треба потсетити на то да је злоупотреба овлашћења један нарочити начин контроле законитости и да је тај начин прошао кроз значајну еволуцију, у оквиру ширег развоја саме те контроле.

а) *Злоупотреба овлашћења и законитост.* — Злоупотреба овлашћења може се обележити само као извесна незаконитост.

Заступано је понекад и противно мишљење. Ориу је сматрао да „злоупотреба овлашћења означава подвргавање управне власти интересима јавне службе, а тај појам превазилази појмове законитости", и тврдио да „моралност превазилази законитост и према томе злоупотреба овлашћења превазилази по дубини свога дејства повреду закона" *(Précis de droit administratif*, 12 изд. с. 442—443). Ту тезу прихватили су и неки други писци, као г. Велтер *(Welter)* у својој тези *(Le contrôle juridictionnel de la moralité administrative, thèse Nancy*, 1927).

Већина савремене доктрине одбацује ту тезу, например Лобадер *(Laubadère)* и Валин *(Waline)*.

И заиста она не може опстати.

Код злоупотребе овлашћења реч је о контроли законитости, извесне унутрашње законитости, као што пише Валин „и повреда духа закона такође је повреда закона".

Било да се злоупотреба овлашћења показује као вршење овлашћења у циљу који није обухваћен општим интересом, било као вршење овлашћења насупрот предвиђеном поступку за његово вршење, јасно је да је у сваком случају реч о закону и његовој повреди.

Уствари баш зато што злоупотреба овлашћења претставља нарочити начин повреде закона, та установа је од свог постанка прошла кроз дубоке преображаје које ваља описати.

б) *Развој злоупотребе овлашћења.* — Тај развој обележен је у суштини двојако: с једне стране, има злоупотреба овлашћења које су допуштене, с друге стране, злоупотреба овлашћења омогућила је развој једног другог начина контроле законитости који тежи да је замени.

1) Садања допуштеност извесних злоупотреба овлашћења.

Управно судство је некада налазило да постоји злоупотреба овлашћења како у случају када се ишло за циљем који је стран општем интересу, тако и онда кад тај циљ, иако одговара неком општем интересу, није управо онај ради којег је управној власти било поверено овлашћење.

Међутим данас, иако Државни савет и даље поништава, у врло скорашњим одлукама, акте настале из побуда страних општем интересу (19 децембра 1956, *Syndicat départemental de l'industrie hôtelière de la Dordogne*, с. 486 — 2 фебруара 1957, *Castaing*, с. 78), он већ много година није више

тако строг у случајевима где је циљ за којим се ишло обухваћен у оквиру општег интереса.

Другим речима, начело поштовања „специјалности" циља постепено ишчезава.

Та склоност појавила се већ пре више од четврт века у одлукама које су налазиле да нема незаконитости ако је претседник општине своја полициска овлашћења употребио у финансиском интересу неког концесионара општине.

Тако је Државни савет сматрао да нема злоупотребе овлашћења у томе што је претседник општине забранио саобраћајним предузећима да превозе путнике у границама тога насеља, а то да би спречио та предузећа да конкуришу саобраћајном друштву које је добило концесију за превоз у оквиру насеља (29 јануара 1932, *Société des autobus antibois*, с. 117, *D.* 1932. 3. 60, *conclusions Latourneris, note Blaevost*, S. 1932. 3. 65, *note Pierre Laroque*. Видети у истом смислу 29 октобра 1932, *Société des chemins de fer et tramways du Var*, с. 881).

Скорашње судске одлуке често не воде рачуна о начелу специјалности. Судови одбијају да пониште нападнуто решење истичући само, например, да ово није било донето „ради циљева страних општем интересу" (27 маја 1949, *Blanchard et Dachary*, с. 245), или „у циљу који је стран законодавству дириговане привреде" (3 јула 1953, *Société Сепра*, с. 342).

Пример који особито јасно показује с каквом лакоћом Државни савет понекад тврди да постоји неки општи интерес и одбија да установи злоупотребу овлашћења, јавља се у одлуци од 29 јуна 1951, *Syndicat de la raffinerie de soufre française (D* .1951, 661, *note Marcel Waline)*. Министарским решењем донетим у оквиру контроле цена овлашћено је предузеће за производњу сумпора да своје производе продаје по цени знатно нижој од осталих предузећа, а обезбеђујући му добит из једног фонда за изједначавање. Та мера је била донета ради повлашћивања тог предузећа, а како је фонд за изједначавање установљен, напротив, да би се одржавала једнакост између конкурената, то је процедура изједначавања употребљена у другом циљу а не у оном који је био предвиђен и који је, као што Валин примећује, био тачно супротан. Државни савет ипак одбија да установи злоупотребу овлашћења и тврди да „није доказано да та привилегија није била оправдана разлозима општег интереса о којима је државна управа имала да води рачуна приликом предузимања мера за примену закона у привреди".

Ова одлука била је строго критикована, и она би обележавала, ако би била праћена сличним одлукама, јасан назадак установе злоупотребе овлашћења.

Па ипак, упркос ове тенденције, још долази до утврђења злоупотребе овлашћења чак и у случајевима кад циљ за којим је ишао аутор акта није стран општем интересу. Тако је Државни савет нашао да власт финансиског надзора министра финансија над једним полујавним фондом не може бити употребљена у циљу ликвидирања тог фонда (8 јула 1955, *Caisse de compensation pour le décentralisation de l'industrie aéronautique*, с. 398, *D.* 1955, 597, *conclusions Chardeau)*.

Уосталом ако се одлуке које указују на злоупотребу овлашћења ређе појављују у збиркама судских одлука, то долази и од тога што се данас поништење акта често заснива на другим сродним средствима.

2) Замена злоупотребе овлашћења другим средствима.

Позван да контролише законитост једног управног акта, Државни савет данас често заснива своју контролу, кад је реч о унутарњој законитости, не на злоупотреби овлашћења већ на недостатку или нетачности мотива, тј. на правној или стварној заблуди.

Увек је постојала веза између мотива и злоупотребе овлашћења, и контрола мотива се јавља у многим одлукама поводом злоупотребе овлашћења.

Например, да би поништио, због злоупотребе овлашћења, општинско решење о забрани дневних игранки приликом једне светковине, Државни савет истиче да је та забрана изречена „са разлога што такве игранке могу да нанесу знатну штету месним приређивачима и трговцима" (29 јуна 1938, *dame Jayat*, с. 595).

Али у најскорије време судске одлуке указују нарочито на мотив, обележавајући га као одлучујући. Тако Државни савет ништи решење којим министар просвете одбија молбу једне техничке школе за субвенцију јер из списа предмета и писма државног секретара за техничку наставу произилази да је одбијање имало „као одлучујући мотив чињеницу да је установа у питању верског карактера", док сам закон не забрањује субвенције у тим случајевима (7 јула 1950, *Oeuvre de Saint-Nicolas*, с. 422).

Ова тенденција је нарочито изражена данас, као што показују судске одлуке.

Тако Државни савет ништи решење којим се одбија интеграција у једно удружење јавних службеника изјављујући да се такво одбијање не може изрећи из мотива који не би били сагласни са предметом и циљем односног декрета, и утврђујући да се Комисија руководила мотивом који не би по закону могао да оправда одбијање интеграције (20 априла 1951, *Durand*, с, 204).

Други пример пружа чувена афера Барел *(Barel)*. Државни секретар у Претседништву владе одбио је овлашћење за учествовање у конкурсу за Државну управну школу 1953 неколицини кандидата искључиво због њихових политичких назора. Та мера била је очевидно незаконита, она је показивала политичку мржњу, а вређала је и основни принцип једнаких услова за добијање јавне службе за све Французе. Уместо да укаже на политички мотив и злоупотребу овлашћења, Државни савет образлаже свој поништај тиме што те одлуке „почивају на мотиву заснованом на правној заблуди".

Тако се открива садања тежња да се злоупотреба овлашћења замени другим разлозима поништаја.

Али такав развој не изненађује и не значи никакав прекид. Нова средства су „деривати" злоупотребе овлашћења. Дуго времена, да би утврдио неправилност и злоупотребу овлашћења, Државни савет је истраживао намере аутора акта, и покушавао да открије мотиве. Поредио је мотиве које је аутор имао са мотивима које је требало да има. Такво поређење доводило

га је, неосетно, до тога да констатује непостојање оправданих мотива и да неправилност заснује на самом том непостојању.

Контрола мотива, правна и стварна заблуда, уствари су наставци технике злоупотребе овлашћења.

Запажа се, дакле, и то ће бити закључак нашег проучавања, да злоупотреба овлашћења, једна од најоригиналнијих и најчувенијих правних конструкција из праксе Државног савета, и сама подлежи закону еволуције.

Ничег чудног у томе. Противно би било за чуђење, тј. да се једно средство поништаја, које се појавило под Другим царством, пре једног столећа, чудесно задржало у истом стању онако како је створено.

Треба се чувати опасних систематизација, а доктрина, нарочито она с краја XIX века, сувише је тежила да све систематизује. Често су врло круто излагани различити случајеви тужбе због прекорачења власти, и разликоване међу њима четири групе. Садање излагање није толико аритметичко. Оно пре тежи да разликује контролу спољне законитости акта и контролу унутрашње законитости.

Првој области припадају средства као што су ненадлежност, формални недостаци, повреда поступка. У другу, поред повреде закона, треба ставити недостатак законитог мотива или законитог основа и злоупотребу овлашћења или поступка.

И онда се констатује да је злоупотреба овлашћења, иако данас наизглед нема онај значај који је имала некада, добро извршила своју улогу, развијајући врло широко судску контролу, учинивши да ова превазиђе спољни, формални оквир законитости да би продрла више у тајанствену, унутрашњу област. Навикавајући судију за управне спорове на таква истраживања, установа злоупотребе овлашћења је успешније штитила личну слободу од опасности произвољних одлука власти.

Клод-Албер Колиар (C.-A. Colliard)

СТРАНИ ЕЛЕМЕНТ И ОБИМ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА

У нашој правној литератури предложено је укључење нових норми у међународно приватно право, јер су се у нашем правном систему, као и у правним системима других држава појавила извесна правна правила, која су дала повода тројици наших аутора да предложе, било у својим уџбеницима, било у својим чланцима, ново проширење обима ове гране права. Питање проширења обима ове правне гране покренуо је проф. Благојевић који је констатовао постојање ових нових норми, које је назвао „правним положајем домаћих држављана, укључујући и домаћа правна лица, у иностранству, односно, у односу на неку страну државу" (1). У моме уџбенику истакнуто је да у састав ове гране права треба укључити и норме

(1) в. Б. Благојевић: Међународно приватно право, Београд, 1950, с. 29 и 30.

„о грађанским правима (дакле, не правни положај у целини) на основу којих домаћи држављани у иностранству могу ступати у грађанско-правне односе са страним елементом" (2). Проф. Катичић поново је ове године покренуо питање укључења норми о „правном положају властитих држављана у међународним односима" у међународно приватно право, предлажући поред тога и укључење и других „супстанцијалних прописа за уређење међународних односа, без обзира на држављанство странака" (3), мислећи у овом случају и на прописе девизног права.

Овај предлог заслужује посебну пажњу с обзиром на то да у савременој правној доктрини већ коегзистирају четири концепције (4) и да би прихватање оваквог предлога уствари значило стварање пете концепције о обиму међународног приватног права. Паралелно постојање више концепција о једном тако значајном питању опште теорије права као што је питање њеног обима претставља свакако анормалну појаву у науци једне гране права. Разлог тој појави треба тражити, с једне стране, у томе што су поједине идеје о тим концепцијама ницале у разним временским периодима и под различитим друштвеним и економским условима и с друге стране, што су основна правнотеориска питања, питање предмета, па и метода ове гране права још увек спорна. Услед тога, свака нова концепција није смењивала већ дотада постојећу у том смислу што би у ову грану права, у вези са одређеним ступњем развитка друштва, биле укључиване поред раније-првобитно постојећих правних норми и норми нових правних целина, које имају најопштија обележја ове гране права, која је она имала још у времену свога издвајања, него је она у једном делу доктрине добијала само право да коегзистира поред већ постојеће концепције. Тако је и дошло до тога да у савременој правној науци једновремено постоје, једна поред друге, концепција која води порекло из холандско-фламанске школе XVII века, концепција која је поникла у англоамеричкој доктрини XIX века, концепција коју су створили француски аутори концем XIX века и корекције ове последње концепције које су у једној варијанти поникле у италијанској доктрини, а у другој варијанти, у совјетској доктрини XX века (5). Такво стање ствари упућује на то да су или извесне концепције застареле, јер нису обухватиле и нове правне целине које су дошле до изражаја на одређеном ступњу развитка друштва, а које имају најопштија обележја ове гране права или да друге концепције немају одговарајућу правно-теориску подлогу и претстављају, како то наводе извесни аутори, „правни конгломерат", јер су укључивале у ову грану права и оне правне целине које

(2) в. М. Јездић: Међународно приватно право, I, Београд, 1952, с. 6.

(3) в. Н. Катичић: О предмету и границама Међународног приватног права, „Наша законитост", бр. 1 и 2, 1959, с. 56.

(4) в. H. Batifool: Les tendances doctrinales actuelles en droit international privé, Recueil des cours, La Haye, 1948, t. 72, c. 35—38.

(5) Перетерски (Система Международного частного право, „Советское государство и право", 1948, бр. 8 и 9) наводи да је у совјетској доктрини после Октобарске револуције, А. Г. Гојхбарг полазио од колизионог права, али да га је проширио и са учењем о држављанству и грађанскоправном положају странаца, као и С. Б. Крилов, који је свему томе у своме курсу међународног приватног права (Лењинград, 1930) додао и учење о формама совјетске спољне трговине. Перетерски и Лунц, сваки у своме курсу међународног приватног права, укључују и „сукоб закона" и „сукоб јурисдикција" и „грађанскоправни положај странаца" (в. Перетерски и Крилов: Международное частное право, Москва, 1940, и Лунц: Международное частное право, Москва, 1949).

по својим најопштијим обележјима и из правнотеориских разлога не долазе у међународно приватно право. Отуда се питање најопштијих обележја ове гране права, која је она стекла још у периоду свога диференцирања од осталих правних грана, поставља као примарно и за добијање одговора о обиму ове гране права и за предлог наших аутора да се створи нова концепција која би значила ново проширење њеног обима. Питање је значајно, јер и застареле концепције и концепције са недовољном правнотеориском подлогом, свака на свој начин, уносе забуну и извесну дезоријентацију при практичном решавању проблема и случајева ове гране права.

У науци међународног приватног права, као што је то уосталом случај и са осталим научним правним дисциплинама, као најопштија обележја узимају се она која карактеришу њен предмет и метод правног регулисања. Међутим, као што је познато, спор постоји баш око тога, да ли предмет ове гране права чине односи између суверенитета (6) или грађанскоправни односи са страним елементом, као што постоји спор и око тога да ли при доношењу норми ове гране права, превагу треба дати принципима грађанског права или најопштијим принципима међународног општења. Корен оваквим правнотеориским споровима лежи у томе што се при одређивању предмета ове гране права, или не узимају или недовољно уочавају правно релевантне опште особине оне области друштвених односа које су норме међународног приватног права правно регулисале још у време његовог диференцирања и издвајања у посебну научну дисциплину. На ту област друштвених односа, посредно је најпре указао Пиле *(Pillet)* и то на тај начин што је он подвукао да „сукоби између суверенитета избијају услед потреба међународне трговине и суверенитета држава" (7), а у новијој правној литератури се то подвлачи још јасније тврђењем да међународно приватно право правно регулише „пословне везе између држава" (8) (тако, например, совјетски аутори Перетерски и Лунц) или односе међународне размене (тако Француз Лербур-Пижонијер [*Lerebours-Pigeonnières*] (9), и др.). Међутим, ни један од ових и сличних термина није адекватан термин за ону област друштвених односа коју је правно нормирало међународно приватно право и у време свога издвајања и данас. Може се рећи да је ова грана права, правно регулисала и правно регулише ону област друштвених односа (мада то не значи да у оквиру те области није било извесних кретања), коју сачињавају односи непосредне међународне размене робе и услуга, везане за национално и за светско капиталистичко тржиште, и породични и наследни односи који настају поводом такве размене. То постаје јасно ако се узме у обзир да једна грана права настаје када друштвени и економски услови, на одређеном ступњу развитка производних снага, условљавају доношење нових норми које немају најопштија обележја других правних грана, односно норми, на основу којих настаје нова најопштија категорија правних односа, различита од већ постојећих. Такве норме воде своје порекло из Холандије XVII века, у којој је и поникла,

(6) в. М. Бартош: Међународно јавно право, Београд, 1954, књ. I, с. 30 и 31.
(7) в. Pillet: Recherches sur les droits fondamentaux des états dans l'ordre des conflits qu'ils font naitre, Mélanges, 1929, t. I, c. 305.
(8) в. Перетерски: ibidem; Лунц: ibidem.
(9) в. Lerebors-Pigeonnière: Précis de droit international privé, Paris, 1954.

као што је познато, идеја о међународном „сукобу закона", али су оне правно регулисале само почетне облике ових односа, јер су још увек важиле максиме *iudex si provinciam excesserit privatus est* и *extra territorium ius dicendi impune non paretur* (10). Са тих разлога се у науци међународног приватног права сматра да процес доношења норми ове гране права почиње у XIX веку у појединим земљама, а то је период индустриске револуције и замене у међународним размерама феудалног са капиталистичким системом, када су уследили *свестрани* велики покрети људи, робе и новца у међународном обиму. Требало је да нове норме отклоне супротност између дотада постојећих норми и нове области друштвених односа, односа непосредне међународне размене робе и услуга везане за светско капиталистичко тржиште и за национално тржиште, и породичних и наследних односа који настају поводом такве размене.

Ова нова област друштвених односа, када се анализира, показивала је већ тада следеће правно релевантне особине за њихово правно регулисање које нису карактеристичне за друштвене односе које правно регулишу друге правне гране:

1) да су то друштвени односи непосредне размене робе и услуга која је везана и за национално и за светско капиталистичко тржиште и они породични и наследни односи који настају поводом такве размене;

2) да у тим односима учествују људи или групе људи разних држава или једне исте државе, али у овом последњем случају, ако се ти односи заснивају на страној територији или поводом добара и робе која се налази на тој територији;

3) да су то друштвени односи који, без обзира да ли настају на домаћој или на страној територији, истовремено долазе под компетенцију две или више држава, од којих је увек једна домаћа држава, и

4) да су то друштвени односи који се, без обзира да ли настају на домаћој или на страној територији, правно нормирају и од домаће и од стране државе.

Такве особине условљавале су, а да би се ови односи могли даље развијати, да они не буду правно регулисани ни нормама грађанског, ни нормама међународног јавног права, чије друштвене области показују извесне сличне особине.

Сличност са облашћу друштвених односа, коју правно регулише грађанско право, испољава се у томе што и једна и друга претстављају друштвене области непосредне размене робе и услуга и породичних и наследних односа. То је дало посредно повода да један део доктрине дође до закључка, имајући у виду да односи непосредне размене могу бити правно реализовани само ако могу производити грађанскоправне последице, да је правна природа грађанског и међународног приватног права идентична. То је нарочито јасно истакао већ концем XIX века Холанђанин Јита *(Jitta)* следећим речима: „Испитујући поједина законодавства, која садрже прописе међународног приватног права, ми можемо рећи да је правна природа наше науке иста и да је чак то природа приватног националног права и да једна

(10) Ову чињеницу истиче низ аутора. Тако код нас Благојевић, у другим земљама Asser, Weiss, Sperl и други.

природна и универзална демаркациона линија између ове две науке не може бити повучена"(11). Међутим, нетачност овог и сличних закључака је очигледна, јер су овакви закључци донешени не узимајући у обзир и принципијелне разлике између ове две друштвене области, односно да грађанско право нормира друштвену област непосредне *националне* размене и унутрашње породичне и наследне односе, а међународо приватно право ову *област у међународним размерама*, везану и за национално и за светско капиталистичко тржиште, и да због тога прва област, када се правно нормира, долази у компетенцију само националног суверенитета и треба да производи грађанскоправне последице само у границама једне државе, а друга долази истовремено и под компетенцију националног и страног суверенитета и треба да производи грађанскоправне последице и у националном и у међународном обиму. У прилог закључка Јите и њему сличних закључака не иде ни чињеница што су грађански законици разних буржоаских држава, без обзира што су настајали рецепцијом римског права, али прилагођеног потребама и условима развитка појединих држава, садржали норме различите у детаљима, па и у појединим принципима (12). Са ових разлога, ова област друштвених односа није могла ни бити правно нормирана истим нормама као област односа коју нормира грађанско право, али сличност ове две области истовремено је упућивала на то да у извесној мери при правном нормирању и непосредне међународне размене и породичних и наследних односа који настају поводом такве размене, имају бити узети у обзир и принципи грађанског права.

С друге стране, чињеница да су елементи друштвених односа поменуте области правно везани и за домаћи и за страни суверенитет дала је повода нарочито Пилеу и његовим следбеницима да потенцирају теорију по којој међународно приватно право правно регулише односе између суверенитета, дакле исту врсту односа као и међународно јавно право. Међутим, ова теорија сукобљава се са чињеницом да у односима непосредне међународне размене и породичним и наследним односима везаним за ту размену не учествују, од појаве ове друштвене области, *суверенитети* него *појединци* (схваћени у најширем смислу те речи) односно да они могу настати изјавом воље појединаца а не суверенитета. Према томе, ова теорија би могла бити тачна само ако би међународно приватно право правно регулисало оквирне односе, у којима би се развијала непосредна међународна размена, али је очигледно да и таква тврдња не би била заснована на чињеницама, јер је период издвајања ове друштвене области, период „либералног" капитализма, у коме важи принцип *laisser-faire, laisser-passer* и у коме су ти оквирни односи, због тога, били незнатни. Истина је, пак, да су елементи друштвених односа ове области били правно везани и за домаћи и за страни суверенитет те је свака од ових држава под чију је сувереност долазио одређени елемент, на његово правно регулисање од стране друге државе могла одговорити извесним *противмерама*, које су се односиле на

(11) в. Jitta: La méthode du droit internatinoal privé, La Haye, 1890, с. 259.

(12) На ту појаву указао је још Енгелс у „Лудвигу Фојербаху и крају класичне немачке филозофије", говорећи о рецепцији римског права (в. Маркс-Енгелс, „Изабрана дела", издање на српском језику, Београд, 1950, т. II, с. 383 и 384).

одређене елементе ових односа правно везане за ту државу (13). Са тих разлога, при правном нормирању ових односа нису могли ни бити у извесној мери елиминисани најопштији принципи међународног јавног права.

Ова супротност, напред поменутих принципа (грађанског и међународног јавног права), које је требало у извесној мери узети у обзир при правном нормирању поменутих друштвених односа, условила је, правно посматрано, да најопштији заједнички (унифицирајући) принцип њиховог правног регулисања не буде ни овај грађанског, нити пак међународног јавног права, *него принцип који је резултанта усклађивања принципа домаћег грађанског права и основних принципа међународног јавног права*, кога би смо ми назвали, принцип „*међународне приватноправне координације*", који је специфичан за ову грану права и даје јој, са становишта опште правне теорије, *карактер посебне научне правне дисциплине*. То значи да ова грана права има свој посебан метод правног регулисања, различит од метода сваке друге гране права. Ово је у доктрини од Савињија *(Savigny)*, од кога потиче идеја да се правно нормирање у овој грани права врши по двема линијама, линији приватног и линији међудародног права, скоро једнодушно признато, али на посредан начин. Разлике које се појављују односе се углавном на то да ли треба при томе усклађивању дати извесну превагу принципима приватног права (као што то предлажу Левалд — *Lewald*, Волф — *Wolff*, Рапе — *Raape* и други) или принципима међународног општења (као што то предлажу присталице метода координације система приватних права, или метода хармонизације међународних решења, или као што то препоручује Институт за међународно право на своме заседању одржаном у Сијени 1952, и други) (14). Слично стање показује и упоредно законодавство, мада то не значи да законодавац сваке поједине земље, приликом тог усклађивања, даје подједнак значај принципима грађанског права и принципима међународног општења. Међутим, оно што ни на посредан начин у доктрини досада није дато јесу поједине карактеристике тога метода, односно његова ближа опредељења, о којима треба водити рачуна при правном регулисању поменутих друштвених односа. Такве карактеристике, које се могу запазити, ако се анализира тај метод, биле би, по терминима које предлажемо: „*међународна приватноправна једнакост странака*" (да једна страна у поменутим друштвеним односима правно не може имати гори положај него друга страна, али да се та једнакост, имајући у виду принципе међународног општења, не оцењује само према нормама домаћег грађанског права него и страног и да се правнотехнички то чини помоћу одређених „одлучујућих чињеница" или „тачака везивања"), „*међународна приватноправна иницијатива*" (да од воље странака зависи да ли ће ступити у један овакав однос, али да таква слободна иницијатива може бити ужа него што то предвиђа домаће грађанско право, али се и при томе мора водити рачуна о принципима међународног општења) и „*међународне приватноправне про-*

(13) Те противмере биле су: реципроцитет и реторзија, ако је субјект био правно везан за страни суверенитет; реципроцитет или реторзија и непризнање и неизвршење страних судских одлука, ако су то била права и обавезе санкционисане одлуком органа страног суверенитета или, ако то није био случај, употреба „међународног" јавног поретка.

(14) О овим методима види код H. Batifool-a: Les aspects philosophiques de droit international privé, Paris, 1956, с. 142 и сл.

тивмере" (да једна држава са којом је правно везан одређени елемент поменутих друштвених односа, на његово правно нормирање од стране друге државе може применити извесне правно дозвољене противмере).

На основу свега напред изложеног могло би се закључити да су најопштија обележја норми ове гране права што оне правно регулишу област друштвених односа, које имају горе наведене четири особине и што оне настају на основу метода, који има горе наведене карактерне црте или, што је исто, што је у њима изражен као најопштији правни принцип, принцип „међународне приватноправне координације". Отуда и све оне норме, које имају оваква најопштија обележја, *без обзира у ком су периоду времена настале*, могу бити укључене у ову грану права, а да она при томе сачува свој правнотеориски аспект и јединственост научне правне дисциплине.

Међутим, тиме још увек нисмо одговорили на питање који је обим ове гране права у савременим условима и да ли норме, за које се предлаже у једном делу наше доктрине укључење у међународнно приватно право, треба укључити у њен састав или не и у ком обиму. Одговор на ово питање могуће је дати на два начина: или разматрањем појединих норми и утврђивањем да ли оне имају горе наведена најопштија обележја или полазећи од извесних неспорних поставки опште правне теорије, односно од тога да сваки друштвени однос постаје правни када се регулише одређеним нормама и да као такав добија правне елементе по чијој се специфичности разликује од правних односа других правних грана. Ми ћемо у овом раду поћи другим путем, јер је неспорно да најопштија категорија правних односа једне правне гране садржи у себи и друштвени однос и норме у којима су изражени и најопштији принципи такве правне гране. Са тих разлога, ми ћемо и анализирати грађанскоправне односе са страним елементом као најопштију категорију односа међународног приватног права и то у свим теориски могућим случајевима појаве страног елемента, јер овај елемент, како је то истакао још Холанђанин Јита, претставља ону специфичност по којој се елементи међународних приватноправних односа разликују од осталих правних односа других правних грана. И све оне норме, на које нам укаже поменута анализа, које у савременим условима стварају правне елементе поменутих односа, можемо сматрати да улазе у састав ове гране права и одређују њен обим.

Доктрина данас на скоро једнодушан начин констатује да постоје свега две групе теориски могућих случајева грађанскоправних односа са страним елементом, које је уочио, полазећи од страног елемента, Јита. Међутим, због тога што се не врши анализа и не уочавају његове особине или уопште што се страни елемент не узима као полазна тачка, поједини аутори, чак и они за које се тврди (као например, за Вернера Голдшмита — *Werner Goldschmidt*) (15) да су дали магистрални филозофски и логички систем међународног приватног права, полазећи од страног елемента, не увиђају да је могуће даље диференцирање, са становишта страног елемента, ових теориски могућих случајева, да је њихов број далеко већи и да тек када се сви они узму у обзир, постаје јасно да међународно приватно право није никакав „правни когломерат", него научноправна дисциплина, која као и остале

(15) в. Ph. Francescakis: Philosophie du droit international privé, „Archives de philosophie du droit", Paris, 1957, с. 208.

такве дисциплине, има свој пут развитка и претставља, као и остале дисциплине, диннамичну правну дисциплину. Да је таква анализа вршена и да су уочаване особине страног елемента, били би избегнути теориски закључци, углавном агностицистичког карактера, као што су: да је субјективна ствар аутора да прихвати ужи или шири обим ове гране права у овој или оној варијанти, да укључи или не укључи извесне правне целине у ову грану права, да и када врши такво укључење то чини само из едукативно-дидактичких, а не правнотеориских разлога, да су извесне правне целине, које се укључују у међународно приватно право противне свакој систематизацији (например, то тврди В. Голдшмит за „сукоб јурисдикција") (16) и томе слично (17). Не уочава се да је страни елемент толико јака специфичност ових односа да и остали њихови елементи, који нису страно него домаће изражени, не настају правно углавном на основи норми домаћег грађанског или породичног права или ма које друге правне гране домаћег правног система, него на основу истих оних норми на основу којих се правно регулише н страни елемент. Све то, правно посматрано, објашњава због чега се у доктрини ове гране права није могло доћи до исправног теориског закључка *да зависно од тога у коме се облику (субјекту или објекту или у правима и обавезама) страни елемент појављује и које се његове особине при томе испољавају, варирају и правне целине на основу чијих норми један друштвени однос непосредне међународне размене и породични и наследни однос, који настаје поводом такве размене, постаје правни однос*, односно добија правне елементе, *али да је свим тим правним целинама заједничко то што правно регулишу једну исту област друштвених односа и што су при томе повезане на основу истог најопштијег правног принципа.*

Тачност ових наших тврђења може се лако констатовати ако се изврши анализа апсолутних теориски могућих случајева грађанскоправних односа са страним елементом, не са становишта њихове грађанскоправне категоризације, како је то иначе уобичајено у доктрини, него са становишта њихове категоризације према облицима у којима се страни елемент изражава код грађанскоправних односа и према особинама које овај елемент има.

Ако се дакле пође са овог становишта, може се утврдити да постоје четири категорије апсолутних теориски могућих случајева грађанскоправних односа са страним елементом, као што је то већ констатовано у моме раду „Страни елеменат" (18). Оваква категоризација је могућа с обзиром на то да анализа страног елемента показује да он може бити *јединствен* (ако је елемент грађанскоправног односа искључиво страно изражен) или *мешовит* (ако је елемент грађанскоправног односа истовремено и страно и домаће изражен) или *вишеструк* (ако су истовремено у грађанскоправном односу два или сви његови елементи страно изражени) или *прост* (ако је у грађанскоправном односу страно изражен само један од његових елемената). Међутим, ако се исто тако узме у обзир да страни елемент, ако је прост,

(16) в. W. Goldschmidt: Système et philosophie du droit international privé, „Revue critique de droit international privé", 1956, br. 1 i 2, c. 243.

(17) в. H. Batifool: Les tendances doctrinales actuelles en droit international privé, Recueil des cours, La Haye, 1948, t. 72, c. 39.

(18) в. М. Јездић: Страни елеменат, „Зборник Правног факултета у Загребу", 1956, бр. 3 и 4, с. 170.

може бити јединствен или мешовит и да исто тако и вишеструки страни елемент може бити јединствен или мешовит, као и то да страни елемент може бити изражен у субјекту, или у објекту или у правима и обавезама или кумулативно и да су при томе могуће извесне комбинације, онда је број апсолутних теориски могућих случајева међународног приватног права још далеко већи. При анализи свих ових случајева, ми ћемо се углавном држати напред поменуте четири основне категорије и у оквиру сваке од њих анализирати и остале могуће случајеве. Ово пак углавном са разлога боље прегледности и систематичности анализе поменутих случајева.

Прву групу могућих случајева међународног приватног права чине грађанскоправни односи са страним елементом, који је просто изражен и јединствен, односно они грађанскоправни односи код којих је искључиво страно изражен само један од његових елемената. Анализа ове прве групе могућих случајева показује нам да зависно од тога да ли је страни елемент изражен у субјекту или у објекту или у правима и обавезама, један друштвени однос ће постати грађанскоправни однос са страним елементом *на основу норми различитих правних целина*. Тако, например, ако се посматра брак у коме је страни елемент изражен само у *субјекту*, а остали елементи су домаће изражени (например, ако грчки држављани међусобно закључују брак у Југославији), он ће бити пуноважан у Југославији, ако је његово закључење извршено у складу са домаћим нормама о *грађанским правима странаца* (јер оне указују у наведеном случају да ли грчки држављани с обзиром на својство странаца могу бити субјекти права на закључење брака на југословенској територији) и домаћим нормама о *сукобу закона* (јер оне одређују по чијем закону — грчком или југословенском — грчки држављани морају да испуне формалне и материјалне услове за пуноважно закључење брака у Југославији, па да би наступила одговарајућа брачна права и обавезе). Ако се затим посматра други случај, у коме је страно изражен само *објект*, док су субјект и права и обавезе домаће изражени (например, ако југословенска предузећа међусобно уговарају надлежност стране спољнотрговинске арбитраже и такав уговор закључују на југословенској територији), однос ће постати пуноважан у Југославији, ако је у складу са домаћим нормама о *грађанским правима домаћих држављана да ступају у грађанскоправне односе са страним елементом* (јер се њима одређује поводом чега југословенска предузећа могу ступати међусобно у грађанскоправне односе са страним елементом) и домаћим нормама о *сукобу закона* (које, што је и разумљиво, и у наведеном примеру имају исту улогу, као и у првом случају). Ако се најзад посматра трећи случај, када су страно изражена само *права и обавезе*, док су субјект и објект домаће изражени, онда ће такав однос бити пуноважан за домаћу земљу и моћиће да производи грађанскоправне последице на домаћој територији на основу норми једних правних целина, ако такав однос није дошао у непосредан контакт са органом страног суверенитета, а ако је дошао у такав контакт, на основу норми других правних целина, јер с обзиром на просторно простирање суверености и принцип суверене једнакости држава, орган страног суверенитета не може вршити своју функцију у односу на страну територију без пристанка страног суверенитета, нити пак издавати наредбе органу страног суверенитета. Тако например, ако

домаћи држављани на страној територији закључују уговор о куповини ствари, која се налази на домаћој територији, овај ће уговор бити пуноважан за домаћу земљу ако је сачињен у складу са нормама о *грађанским правима домаћих држављана да ступају у грађанскоправне односе са страним елементом* и нормама о *сукобу закона* домаће земље. Напротив, ако је тај исти уговор о куповини санкционисан одлуком органа страног суверенитета, он ће бити пуноважан на територији домаће државе и моћиће да производи грађанскоправне последице ако је у складу са домаћим нормама о *сукобу јурисдикција* (при томе мислимо на норме о „признању" и о „извршењу" страних судских одлука у којима су у виду садржинских и техничких услова консумиране и норме других института „сукоба јурисдикција").

Према томе, анализа ове прве групе апсолутних теориски могућих случајева међународног приватног права, односно грађанскоправних односа са страним елементом, показује нам да свака од правних целина, чије норме правно регулишу ове односе, регулишу појаву страног елемента код грађанскоправних односа, али само онда када се он јавља у једном одређеном облику. Поред тога, ова анализа нам показује да норме о „сукобу закона", о „грађанским правима странаца" и о „грађанским правима домаћих држављана да ступају у грађанскоправне односе са страним елементом" регулишу н појаву домаћих елемената код поменутих односа, али и овде само онда када се они јављају у одређеном облику. Такво стање ствари већ код ове прве групе случајева потврђује све напред наведене наше тврдње. Међутим, при томе треба напоменути да све ове правне целине регулишу појаву и страних и домаћих елемената код грађанскоправних односа тек у савременим условима, јер као што је то раније наведено, могућност појаве страног елемента у правима и обавезама није постојала све дотле докле су биле у важности напред поменуте максиме, које воде порекло још из Дигеста, а с друге стране да нарочито у периоду прерастања капитализма у империјализам, долазе до свога изражаја норме о „грађанским правима странаца" и најзад, да са појачаном интервенцијом државе, држава почиње, на основу свога суверенитета, да нормира и домаће елементе, када су они правно везани и за домаћи и за страни суверенитет (такав је, например, случај са „грађанским правима домаћих држављана да ступају у грађанскоправне односе са страним елементом"). Све то показује да и грађанскоправни односи са страним елементом имају свој процес развитка и да је тај процес условљен одређеним ступњем развитка друштва.

Анализа друге групе апсолутних могућих случајева међународног приватног права, односно анализа оних грађанскоправних односа код којих је страни елемент *просто* и *мешовито* изражен (страно је изражен само један од његових елемената, али је он истовремено и домаће изражен) потврђује тачност наше напред наведене констатације да ће један однос постати грађанскоправни однос са страним елементом на основу норми различитих правних целина зависно од тога да ли је страни елемент изражен у субјекту или у објекту или у правима и обавезама. При томе треба напоменути да нам ова анализа указује *да нема никакве разлике* између норми појединих правних целина на основу којих настаје сваки од могућих случајева било ове, било прве групе случајева. То значи да ће, например, брак, који се

закључује на југословенској територији између грчког и југословенског држављанина, бити пуноважан у Југославији, ако је у складу са њеним нормама о „грађанским правима странаца" и нормама о „сукобу закона"; затим, да ће уговор између југословенског предузећа закључен на југословенској територији, којим уговарају надлежност и домаће и стране арбитраже, у виду *facultas alternativa*, бити пуноважан у Југославији, ако је у складу са њеним нормама о „грађанским правима домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом" и нормама о „сукобу закона", као да је тај уговор закључен поводом стране арбитраже и најзад, да ће уговор о куповини и продаји ствари на југословенској територији између југословенских предузећа, који је расправљен одлуком страног суда, бити пуноважан у Југославији, ако је у складу са њеним нормама о „сукобу јурисдикција". Приликом ове анализе, није узет у обзир случај када је у грађанскоправном односу страни елемент мешовито изражен у правима и обавезама, а сам однос није дошао у непосредан контакт са органом страног суверенитета (например, уговор о куповини и продаји ствари на југословенској територији, закључен између југословенских држављана, од којих се један налази у домаћој а други у страној земљи) јер се он третира као једнак са случајем када су права и обавезе јединствено страно изражени. Ово пак са тога разлога што се уговор између „отсутних лица" и у међународном обиму увек третира као уговор чије је место закључења на територији једне државе, а размимоилажења ће појављују у вези са моментом закључења, односно да ли се прихвата теорија пријема или одашиљања или сазнања. Према томе, може се рећи да нема разлике у погледу правних целина, које долазе до изражаја за правно регулисање грађанскоправних односа са просто израженим страним елементом, без обзира да ли је он јединствен или мешовит. Разлика се може појавити само у погледу *материјалних норми* права оне државе на чију примену упућују домаће норме о „сукобу закона".

Ако се анализира и трећа група апсолутних могућих случајева међународног приватног права, односно оних грађанскоправних односа са страним елементом код којих је страни елемент *вишеструк и јединствен* (где су истовремено искључиво страно изражена најмање два елемента) остаје као факат да се и они правно стварају на основу различитих правних целина зависно од тога у коме је облику страни елемент изражен. Међутим, пошто се код ових односа страни елемент јавља истовремено у више облика, поставља се питање да ли сви облици у којима се изражава страни елемент код оваквих случајева имају подједнак значај за њихово правно регулисање или су од таквог значаја само поједини од облика у којима се он изражава? Уствари и ови односи постају пуноважни за домаћу земљу грађанскоправни односи са страним елементом зависно од тога да ли је страни елемент изражен само у једном облику, односно да ли је изражен у субјекту или у објекту или у правима и обавезама, јер анализа и ове групе случајева показује нам да и поједини односи ове групе случајева постају правни односи на основу истих оних правних целина као и када су у питању односи код којих је страни елемент просто изражен. При томе нам ова анализа показује да се поједини од ових односа, код којих је страни елемент изражен истовре-

мено у више облика, регулишу на основу истих оних правних целина као када је страни елемент изражен само у субјекту, други, као када је страни елемент изражен само у објекту, трећи, као када је страни елемент изражен само у правима и обавезама, ако однос у питању није санкционисан одлуком органа страног суверенитета, и четврти, као када је страни елемент изражен само у правима и обавезама, а однос је санкционисан одлуком органа страног суверенитета. Тачност овог нашег тврђења може се лако констатовати, ако се размотре и упореде правне целине на основу чијих норми постају пуноважни грађанскоправни односи са страним елементом, када је он просто изражен са грађанскоправним односом са страним елементом, кад је он вишеструко изражен. Такво разматрање и поређење показаће нам следеће: да један однос постаје пуноважан за домаћу земљу грађанскоправни однос са страним елементом у *субјекту* и *објекту* на основу норми о „грађанским правима странаца" и „сукобу закона", дакле, на основу истих оних правних целина као када је страни елемент изражен само у *субјекту;* затим, да грађанскоправни однос са страним елементом у *субјекту и у правима и обавезама* постаје пуноважан такав однос за домаћу земљу, *уколико није санкционисан одлуком органа страног суверенитета,* на основу норми о „грађанским правима странаца" и норми о „сукобу закона", дакле на основу истих оних правних целина на основу којих настаје пуноважан грађанскоправни однос са страним елементом у *субјекту;* ако је пак овакав однос са страним елементом у *субјекту и правима и обавезама* санкционисан одлуком органа *страног суверенитета,* он постаје пуноважан за домаћу земљу на основу норми о *„сукобу јурисдикција"*, као и да је изражен само у правима и обавезама. Најзад, то потврђује и трећи могући случај ове групе случајева. Наиме, ако су у једном односу страно изражени *објект и права и обавезе,* а при томе није такав однос санкционисан одлуком страног органа, он постаје пуноважан за домаћу земљу грађанскоправни однос са страним елементом на основу истих оних правних целина као када је страно изражен само *објект,* односно на основу норми о *грађанским правима домаћих држављана да ступају у грађанскоправне односе са страним елементом* и *сукобу закона;* ако је такав однос санкционисан одлуком органа страног суверенитета, он ће бити пуноважан за домаћу државу само на основу норми о *сукобу јурисдикција* као и када би у односу у питању била страно изражена само права и обавезе, која су санкционисана одлуком органа страног суверенитета. Све нам то показује да страни елемент у субјекту има примаран значај у односу на страни елемент у објекту или у правима и обавезама и да страни елемент у објекту има примаран значај у односу на страни елемент изражен у правима и обавезама, али и у једном и у другом случају само ако такав однос није санкционисан одлуком органа страног суверенитета. С друге стране, таква анализа нам показује да страни елемент у правима и обавезама има примаран значај у односу и на страно изражени субјект и на страно изражени објект, ако је однос у питању санкционисан одлуком органа страног суверенитета. Ова примарност страног елемента у одређеним облицима над страним елементом у другим облицима, правно посматрано, условљена је просторним важењем суверенитета и принципом суверене једнакости држава. Са тих разлога, појава страног елемента секундарног значаја, поред

страног елемента, који има примаран значај, нема утицаја на правне целине, чијим ће нормама бити правно регулисан однос у питању

Четврту групу апсолутних теориски могућих случајева међународног приватног права чине они грађанскоправни односи са страним елементом код којих је страни елемент *вишеструк* и *мешовит*. Анализа и ове групе случајева показује да и ови односи постају пуноважни за домаћу земљу ако су у складу са нормама истих оних правних целина на основу којих постају пуноважни за домаћу земљу и грађанскоправни односи са просто израженим страним елементом. Разлика се јавља само у том смислу што је далеко већи број теориски могућих случајева ове групе него код претходних група. Ово долази, правно посматрано, отуда што вишеструки страни елемент може бити мешовито изражен или само у једном облику или у више облика. Тако је могуће код ове групе случајева разликовати десет врсти грађанскоправних односа са вишеструким и мешовитим страним елементом. У овом раду нећемо посебно набрајати такве врсте, као ни правне целине на основу чијих норми они постају пуноважни за домаћу земљу грађанскоправни односи са страним елементом јер би углавном понављали оно што смо већ изнели код претходних група случајева. Једино се може поставити питање због чега „грађанска права домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом" не долазе до изражаја приликом регулисања грађанскоправних односа код којих је страни елемент вишеструко и мешовито изражен у *субјекту и у објекту*, и зашто не долазе до посебног изражаја, односно зашто не постоје посебне норме које би регулисавале појаву домаћег елемента у субјекту код грађанскоправних односа са мешовитим страним елементом у *субјекту и у правима и обавезама*, када такав однос није санкционисан одлуком органа страног суверенитета. У првом случају не долазе до изражаја норме о „грађанским правима домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом" јер се не одређује у поменутом случају поводом чега међусобно могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом искључиво домаћа физичка и правна лица. У другом случају не долазе до изражаја посебне норме које би регулисавале појаву домаћег елемента у субјекту, јер одређивање права да домаћа лица буду субјекти грађанскоправних односа у којима учествују и странци може се поставити само онда ако је такво право признато странцу.

Горња анализа свих апсолутних теориски могућих случајева међународног приватног права (релативни случајеви при овој анализи нису узимани у обзир јер се они увек за једну од правно заинтересованих држава појављују као чисто грађанскоправни односи) показује нам следеће:

1) да норме о „грађанским правима странаца" регулишу појаву страног елемента у субјекту;

2) да норме о „грађанским правима домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом" регулишу појаву страног елемента у објекту, кадгод се као субјекти грађанскоправних односа са страним елементом појављују искључиво домаћа физичка или правна лица;

3) да норме о „сукобу јурисдикција" (19) регулишу појаву страног елемента у правима и обавезама, уколико је грађанскоправни однос са страним елементом санкционисан одлуком органа страног суверенитета; и

4) да норме о „сукобу закона" регулишу појаву страног елемента у правима и обавезама само ако однос у питању није дошао у непосредан контакт са органом страног суверенитета. При томе треба имати у виду да ове норме регулишу појаву било страног, било домаћег елемента у правима н обавезама, не самостално, као што се то тврди у једном делу доктрине, него у заједници са нормама грађанског или породичног права сваке оне државе на чију примену упућују. Међутим, ове последње норме не могу бити укључене у међународно приватно право, јер нису *константне* и у сваком конкретном случају могу бити различите у том смислу што могу припадати било домаћем глрађанском или породичном праву, било ма којем од постојећих позитивних грађанских или породичних права страних држава. Сасвим је другојачија ситуација уколико су у питању *међународним уговорима унифициране грађанскоправне норме* и уколико су такви уговори од поједнних држава прихваћени, јер овакве норме уместо колизионих норми врше ону исту функцију коју су вршиле одговарајуће колизионе норме и норме грађанског или породичног права појединих држава, затим, и због тога што су ове норме константног карактера, као и норме осталих напред поменутих правних целина, и што су настале као резултанта усклађивања норми грађанских права (схваћених у класичном смислу те речи) и основних принципа међународног општења. Са тих разлога, професор Катичић (20) је у праву кад предлаже њихово укључење у међународно приватно право, али су оне у садањој фази друштвеног развитка и односа између држава углавном изузетног карактера, па им није ни дато посебно место у горе поменутој нашој анализи. Као што је познато, оне су дошле до далеко јачег изражаја у погледу „грађанских права странаца", али се ту ситуација у вези са нашом анализом правно не мења,

(19) За ову правну целину изгледа, на први поглед, нетачна наша констатација да ако једна правна целина из правнотеориских разлога треба да буде укључена у међународно приватно право да у њој мора бити изражен и принцип „међународне приватноправне координације". Међутим, то није тачно, јер грађанскоправни однос са страним елементом у правима и обавезама (било да је просто или вишеструко изражен), с обзиром на просторно простирање суверенитета и принцип суверене једнакости држава, не може производити грађанскоправне последице на територији домаће земље, као и на територији сваке друге земље, ако није у складу са њеним нормама о признању и извршењу страних судских одлука (у којима су, као што је напред речено, консумиране и норме свих осталих института „сукоба јурисдикција" у виду техничких и садржинских услова). Поред тога, ако се узме у обзир, да је опште прихваћени услов за признање и извршење страних судских одлука (без обзира да ли је то систем просте егзекватуре или ограничене контроле, или неограничене контроле, или систем „ревизије из основа" или систем „prima facie evidens"), да таква одлука није противна домаћем „међународном" јавном поретку, онда је јасно да такав однос неће бити пуноважан у земљи где се тражи признање и извршење, ако је он противан основним принципима домаћег грађанског или породичног права, или чак у појединим земљама, ако није у складу са њиховим колизионим нормама (тако, например, у нашем правном систему, страна судска одлука о статусу искључиво југословенских држављана неће бити призната, ако је супротна југословенским колизионим нормама). Све то показује да су и норме ове правне целине настале на основу принципа који је резултанта усклађивања принципа домаћег грађанског или породичног права са принципима међународног општења.

(20) в. Н. Катичић: ibidem.

јер оне, иако су унифициране, остају норме о „грађанским правима странаца", као што је то уосталом случај и са унифицираним нормама о „сукобу јурисдикција".

Између тих правних целина, као нова правна целина, појављују се „грађанска права домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом" — према термину који предлажемо. Овај термин нам изгледа адекватнији од термина предложеног од професора Благојевића, који уосталом прихвата и професор Катичић, „правни положај домаћих држављана (односно домаћих правних лица) у инстранству", јер овај други пружа могућност да се под овим појмом обухвате и јавна и политичка права домаћих држављана у иностранству, од којих не зависи правно регулисање односа непосредне међународне размене робе и услуга и породичних и наследних односа, који настају поводом такве размене, нити су пак норме о јавним и политичким правима домаћих држављана у иностранству, настале као резултанта усклађивања норми домаћег грађанског права са основним принципима међународног општења. *Под овим термином ми подразумевамо ону правну целину чије норме одређују поводом чега домаћи држављани (схваћени у ширем смислу те речи) могу међусобно ступати у грађанскоправне односе са страним елементом и то само уколико непридржавање ових норми има као последицу личну или имовинску санкцију која није казненог карактера.* То значи да у ову правну целину не могу бити укључене не само норме о политичким и јавним правима домаћих држављана, него ни оне иначе релативно бројне норме у нашем правном систему, уведене са разлога планског регулисања наше привреде и потреба социјалистичког развитка земље, као што су, например, норме предвиђене уредбом о прибављању права индустриске својине у иностранству (*Сл. лист ФНРЈ*, бр. 31 од 28 јула 1954), или норме из закона о промету земљишта и зграда (*Сл. лист ФНРЈ*, бр. 26 од 23 јуна 1954), које се односе на куповину и продају земљишта или зграда у иностранству, и друге. Овакве норме не могу бити укључене у поменуту правну целину, јер су оне унутрашње оквирне норме, као и норме девизног права, и у случају њихове повреде, наступа санкција новчано-казненог карактера, што другим речима значи да при доношењу ових норми не долази до изражаја принцип „међународне приватноправне координације". Истина је да ове норме утичу, у савременим условима, на правно регулисање непосредне међународне размене робе и услуга, али су оне унутрашњег оквирног карактера, као што су и клириншки, платежни и трговински споразуми међународног оквирног карактера. Са тих разлога, овакве норме не могу, без нарушења правнотеориског јединства ове научне правне дисциплине, бити укључене у међународно приватно право, али то не значи да одговарајући појмови и институти, из едукативно-дидактичких и практичних разлога, али не и правнотеориских и правносистематских разлога, не могу бити предавани у оквиру курсева ове правне гране, уколико су они потребни за разумевање горе поменутих утицаја (као што је то случај и са појмовима и институтима држављанства, који се из едукативно-дидактичких разлога углавном излажу у оквиру курсева ове гране права). Према томе, ову правну целину сачињавају само такве норме, као што су у нашем правном систему, напри-

мер, норме предвиђене члановима 28 и 84 основног закона о браку или чланом 3, ст. 5, закона о привредним судовима и друге норме истог карактера. Ове норме у савременим правним системима још увек су у законским текстовима малобројне. Поред тога, не постоји ни једно опште, законским текстом предвиђено правило којим би био прихваћен један одређени систем, као што је то случај са „грађанским правима странаца" у правним системима појединих држава. Међутим, постојање релативно малобројних правних правила, којима законодавац једне земље одређује поводом чега међусобно домаћа лица (и физичка и правна) могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом и постојање релативно бројних оквирних норми у савременим условима, само указује на то да се интервенција државе (социјалистичке — из разлога планирања привреде и потреба изградње социјализма, капиталистичке — из разлога покушаја ублажавања противречности капитализма) у овом погледу врши већим делом на унутрашњем јавноправном или међународном јавноправном, него на међународном приватноправном терену.

На основу свега напред изложеног, а поводом предлога наших аутора за проширење обима ове гране права у савременим условима, намеће се закључак да постоје не само едукативно-дидактички него и правно-теориски разлози за његово проширење и то у том смислу што у састав ове правне гране могу бити укључене, поред норми о „сукобу закона" и норме о „сукобу јурисдикција", „грађанским правима странаца" и „грађанским правима домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом", од којих се само ова последња, на савременом ступњу развитка друштва, појављује као нова. Самим тиме, и тврдња о међународном приватном праву као правном „конгломерату" показује се као правнотеориски неоснована.

Поред овог закључка, намеће се и други закључак правнотеориског карактера да су у оквиру једне гране права могућа правна кретања у виду укључења посебних правних целина, које се јављају на одређеном ступњу друштвеног развитка, а да се при томе не наруши њен правнотеориски аспект и јединство, стечено још у времену издвајања ове гране права, као посебне научне правне дисциплине.

Др. Михаило Јездић

ПСИХИЧКЕ ПОВРЕДЕ

I. — Повређивање душе, психе, психичког устројства и конкретне психичке констелације може бити причињено психичким дејством и повредама органа.

Повређивање органа поред соматских последица може имати и психичке последице, почев од привременог субакутног шока па све до трајних психопатолошких стања.

Повређивање органа може настати механичким средствима са психичким последицама као при потресу мозга, — асфиктичним повредама с последичном ретроградном амнезијом, — нутритивним повредама с после-

дичном неурозом, — физичким, хемиским и микробиотичним повредама с последичним патопсихичким реакцијама.

На овоме месту интересују нас само: *психичке повреде причињене психичким дејством.*

Психичка повреда, traumа psychica, је поремећај или оштећење здравља, причињена психичким или психофизичким дејством (душевним потресом, односно душевним мучењем) или повредама организма.

Оштећење здравља може се испољити претежно као поремећај односно оштећење телесног или као поремећај односно оштећење душевног здравља. Према томе:

1. *Психичке повреде тела* су несмртна или смртна телесна поремећења односно оштећења, која су настала психичким дејством (потресом односно мучењем), а испољила се претежно соматски.

2. *Психичке повреде психе* су несмртна душевна поремећења односно оштећења, која су настала психичким дејством (потресом односно мучењем), а испољила се претежно психички.

Такође је од значаја, да:

3. *Психички потрес* представља акутни поремећај емоционално-афективне равнотеже с краткотрајним или дуготрајним последицама у интелектуалним функцијама и у вегетативном неуроендокрином систему, — а

4. *Психичко мучење* претставља хронично ремећење емоционално-афективне равнотеже с дејством на интелектуалне функције и вегетативни неуроендокрини систем, а с дуготрајним психосоматским последицама, каткад непоправљивим.

5. *Поремећај емоционално-афективне равнотеже* настаје акутно при јаким афектима страха (ужасавања, препасти, самртног страха, панике), љутње (јарости, срџбе), жалости (очајања) и радости (усхићености), а и хронично при напетости и у ишчекивању непријатног афекта.

6. *Време* протекло од причињења психичке повреде до психофизичке реакције на исту, може бити кратко (као у случају психичких потреса) или релативно дуго, али се објективно може утврдити континуитет као и постојање реактивног интрапсихичког процеса повређенога током тог времена

II. — *Психичке повреде тела* проузрокују чешће погоршања нагриженог телесног здравља, а у ређим случајевима смрт.

Тако, душевни потрес може погоршати патолошко стање кардио-васкуларног система (срчаних болесника, атеросклеротичара, пацијената с оштећеним можданим крвним судовима, итд.) или болесних од Базедовљеве болести, од тешке плућне туберкулозе и др., или може произвести и побачај односно превремени порођај.

Психичко мучење нарочито погоршава телесно здравље код болесних од високог крвног притиска *(hypertensio arterialis)*, од патолошког метаболизма штитасте жлезде, од „шећерне болести", од јетрених болести и других обољења ендокриног и неуровегетативног апарата.

Смртни случајеви су најчешћи код пацијената с болесним срчаним мишићем или срчаним односно можданим артеријама („срчана кап", „можданa кап").

Из реченог произилази да смрт наступила непосредно после психичког инсулта не настаје једино услед психичке повреде, већ је психичка повреда повод и један од услова, чији је временски стицај с осталим органским узроцима проузроковао (најчешће) напрасну смрт.

При процењивању психичких повреда тела, а нарочито последица истих, потребно је увек узети у обзир и могућности *симулације* а још чешће *агравације* (преувеличавања постојећих, али мање значајних, психофизичких тегоба) повређенога.

III. — *Психичке повреде душе.* — *А.* — Последице психичких потреса могу бити:

1. Физиолошки или патолошки *афект* с *реактивном делатношћу.* Најчешће је то патолошки афект страха, љутње и жалости. У патолошком афекту долази до сужавања свесности. Реактивна делатност се испољава у нечињењу (спутаности, укочености) или у чињењу, најчешће у афективним одн. у импулсивним или нагонским покретима и радњама. Те радње могу бити и кривична дела, као например, „убиство на мах".

Можемо напоменути да се:

а) *Патолошки афект страха* испољава као: препаст, самртни страх и паника.

Препаст претставља патолошки афект страха јаког интензитета проузрокован изненадним угрожавањем сопственог или туђег добра, при чему у поремећеној свесности настаје најпре кочење интелектуалних функција и моторна непокретљивост *(akinesis)*, а следује низ одбранбених реакција у виду инстинктивних, нагонских или импулсивних покрета, најчешће самоспасавања. — Душевно стање особе у афективном стању „препасти" одговара „привременом душевном поремећењу" у смислу чл. 6 Кривичног законика.

Самртни страх претставља навалу емоција страха претстојеће смрти, који је проузрокован: наглим поремећењем срчаног рада, онемогућењем дисања, акутним поремећењем места или грађе трбушних органа, губитком екстремитета или неочекиваним последицама поремећеног рада вегетативних нервних центара. — Форензични значај „самртног страха" је углавном грађанскоправни; акутно оболели може бити преварен или олако присиљен на распоређивање своје заоставштине онако како то није мислио ни желео да учини.

Паника претставља патолошки ефект страха јаког интензитета, проузрокован нагло психичком индукцијом предочене односно претпостављене неотклониве животне опасности, због чега, у промењеној свесности паничар (најчешће као део индуковане групе људи) чини инстинктивне, нагонске или импулсивне покрете (безобзирног, безглавог) самоспасавања. — Паника одговара препасти у смислу чл. 6 Кривичног законика.

б) *Патолошки афект гнева* испољава се као јарост.

Јарост (разјареност, помахниталост, разбешњеност) је патолошки афект гнева изазван навалом осећања нанесеног или претстојећег (физичког или душевног) зла, што проузрокује кочење интелектуалних а надражај моторних функција, те се испољава у агресивним односно одбранбеним импулсивним или нагонским покретима. — Душевно стање особе у

патолошком афекту „јарости" одговара „привременом душевном поремећењу" у смислу чл. 6 Кривичног законика.

в) *Патолошки афект жалости* испољава се као очајање.

Очајање (унесрећеност, безнадежност) је патолошки афект жалости јаког интензитета, изазван наглим проживљавањем неочекиваног психичког бола, односно доживљавањем наступајуће катастрофе, са присилном помисли сопствене немоћи или опште немогућности да се отклони узрок жалости, због чега настаје кочење психофизичких функција или бекство од самог себе (најчешће у самоубиство). — Душевно стање особе у патолошком афекту „очајања" одговара „привременом душевном поремећењу" у смислу чл. 6 Кривичног законика.

Један пример последице психичког потреса износимо: Марица Н. средовечна здрава жена претрпела је психички потрес спазивши на поледици једне улице како се једна жена оклизнула и пала, а дете ношено у наручју главом је ударило у залеђени ивичњак тако да му се „просуо мозак". Вратила се узбуђена својој кући и — забранивши својој деци сваки излазак из куће — легла у постељу и допала у грозничаво стање.

2. *Реактивно патопсихичко стање* изазвано психичким потресом може бити краткотрајно или дуготрајно; афективно стање је комбиновано и подржавано разноврсним параноичним идејама (прогонства, мегаломаније, микроманије и сл.), које реткокад сасвим ишчезавају или, доводе до самоубиства, чешће пак трансформишу се у идеје освете.

Други пример *(Kehrer-ов)*: У дому неког удружења једна девојчица позвала је две госпође (прве на које је наишла) да дођу у клозет. Када су отворише врата затекли су једну жену како нахерено седи са забоденим ножем у груди, самоубицу, мртву. На овај призор прва госпођа је остала мирна, друга пак започела је нарицати. Прва смирена, пријавила је и догађај, а следећег дана, неупадљивог понашања све до доласка домаћег снабдевача меснатих намирница, одједном крајње узбуђена и збуњена затражила је од њега нож. — И од тог доба, боји се да остане сама у туђој кући; препуштена усамљености постаје узнемирена и, ма у чији клозет да иде, мора је неко пратити.

3. *Настајање неурозе.* Психичку трауму покушава повређена особа да потисне у заборав, у подсвест (најчешће због немоћи или немогућности да узврати причиниоцу повређивања), али се потиснута психичка траума повремено и под извесним околностима наврећа у свесност те се испољава у неуротичним реакцијама управљеним према себи, према учиниоцу повређивања или чак према другим особама, које су несвесно замењене с повредиоцем.

4. Психички потрес у ретким случајевима може произвести *манифестацију латентног (прикривеног) душевног обољења.* Тако например: експлозија, пожар, бомбардовање и сл. може манифестовати латентну схизофренију.

В. — Последице психичких мучења (мрцварења, секирација) могу бити:

1. *Настајање психопатских особина*, тј. особина раздражљивог, депресивног, схизоидног, парафреног или самонесигурног психопате, које се могу испољити у редовном животу, а нарочито у ванредним приликама, било актнвном делатношћу било пасивним држањем и понашањем. — Овакве случајеве настајања психопатских особина налазимо код деце и малолетника; код одраслих пак, говоримо о промени карактерних особина.

2. *Реактивно патопсихичко стање* може бити изазвано не само психичким потресом него и психичким мучењем. То се може одразити и необичним понашањем односно ненормалним поступањем према околини или према себи.

а) Необично понашање према околини огледа се у мизантропији, у мржњи своје околине, у осветољубивим пакостима, у притајеним односно прикривеним штетама нанесеним причиниоцу психичког мучења или невиним људима.

б) Ненормално поступање према себи као последица психичког мучења може се испољити у покушајима самоубиства. — Каткад психичка мучења претстављају „навођење на самоубиство". Код сваког навођења на самоубиство од важности је проценити како „психичко мучење" тако и психичко односно, психопатолошко устројство наведеног на самоубиство.

3. *Настајање неуроза* може бити као и после претпрљеног психичког потреса, још чешће је то „бекство у болест" због немогућности да се на трајне (односно учестане) психичке инсулте одговори целисходно или равномерно.

4. Један облик *„бекства у болест"* одраслих је и спасавање од интрапсихичких сукоба (насталих неадаптацијом свог психичког устројства на спољашња психичка мучења) *подавањем наркоманским средствима* (алкохолу и опојним дрогама).

5. *Настајање* сексуалних психопатских особина, тј. *садистичких или масохистичких особина* најчешће је последица психичког и психофизичког мучења деце и малолетника.

6. *Манифестација латентног душевног обољења* је нешто чешћа последица психичког мучења (мрцварења). И у овом случају манифестују се најчешће разни облици схизофреније.

За настајање реактивног патопсихичког стања, неуроза и, за манифестацију латентних психоза, адекватно психичком мучењу, може бити узрок и у учестаним негативним сугестијама и нестручном хипнотисању.

Пример последице психичког мучења: За време отсуства мужа, двојица маскираних провалили су у усамљену кућу ради пљачке, али при томе су и силовали домаћицу. Ухваћени су и осуђени, између осталог и на новчану оштету. Муж је сваког дана о ручку, стављао новац добивен као оштету на трпезу не говорећи ништа. Ово психичко мучење домаћица је издржала само неколико недеља, а немајући блиске родбине, и не сналазећи се, покушала је самоубиство.

IV. — *Психичке повреде и способност за рад.* — 1. Психички потреси могу проузроковати краткотрајну неспособност за рад или дуготрајну умањену радну способност; у случајевима манифестације латентног душевног обољења може настати и инвалидност.

2. Психичка мучења могу проузроковати дуготрајну умањену радну способност, неспособност за дотадашњу врсту професије и потребу за преквалификацију занимања; у тешким случајевима психичких аберација проузрокују неспособност за привређивање.

Пример професионалне привремене неспособности: Новопостављена млада учитељица (1938) у забаченом селу имала је доста да пешачи од свог стана до школе. Једног дана на усамљеном месту сусрео је раздражен сексуални психопат и претећи ножем, цепајући јој одећу, присилио је да му мастурбира до полуционизма. — Једно, причињена психичка повреда, друго, брбљање у селу о догађају, онемогућили су је за сваки рад у том селу. — Изненађење је само то што су надлежне власти тек после опирања одобриле њен премештај на друго место службовања.

V. — *Урачунљивост психички повређених.* — 1. Психички *потреси* уколико су изазвали *патолошки афект* страха (препасти, самртног страха, панике), гнева (јарости) и жалости (очајања) одговарају „привременом душевном поремећењу", те и кривична дела учињена у таквом психичком стању извршена су у смислу чл. 6, ст. 1 и 2, Кривичног законика.

2. Психички *потреси* и психичко *мучење* могу изазвати *реактивно патопсихичко стање* у коме се могу развити превалентне или чак сумануте идеје (односа, прогањања, ниподаштавања, сагрешења, обештећења и сличних). Овакве патолошке идеје могу утицати на расуђивање, те у критичном времену битно смањити схватање значаја свог дела (чињења односно нечињења) односно могућност управљања својим поступцима. Разумљиво је да сваки овакав случај захтева подробну психопатолошко-криминолошку анализу.

3. Психички *потрес* или психичко *мучење* може произвести и неурозу. Последице исте од значаја су за измену психичких карактерних особина повређенога, за његову радну способност и професионалну способност за рад, али не нарочито за кривичну одговорност.

4. Кривична одговорност особа код којих је психичка *повреда* изазвала *манифестацију латентног душевног обољења*, процењује се по чл. 6 Кривичног законика.

VI. — *Психичке повреде у Кривичном законику.* — 1. *Изрази и називи* којим се у Кривичном законику обележавају психичке повреде (психички потреси и психичка мучења) као и последице психичких повреда, различити су.

Једно су називи за средства и начине којим се могу проузроковати психички потреси и психичка мучења, а друго су изрази који означују настала нарушења здравља. Тако например:

а) Психичке повреде могу се произвести: силом или озбиљном претњом — чл. 149, 151; јаком раздраженошћу или препашћу — чл. 11; злостављањем — чл. 196, 333; мучењем, нечовечним поступањем — чл. 125, 126, 127; великом патњом — чл. 125, 126, 127; суровим поступањем — чл. 131; суровим или нечовечним поступањем — чл. 139;

б) Последице могу бити претежно физичке (соматске) као што истиче чл. 141 и 142 „телесне повреде" или су психофизичке, кад се говори

о „повреди" или „нарушењу здравља" или најзад наглашава се нарушење „душевног здравља". Тако постоје изрази: опасност за (психофизичко) здравље — чл. 146, 167, 168, 206; шкодљивост за здравље — чл. 210, 211; повреда здравља — чл. 125, 126, 127; трајно односно тешко нарушење здравља — чл. 141, 145, 146, 150, 197а, 212; и, најзад, тешко нарушење душевног здравља — чл. 124, 141.

2. *Последице нарушења душевног здравља* могу бити: краткотрајне (привремене) лаке или тешке, као и дуготрајне (трајне) лаке или тешке.

С правно-медицинског гледишта последице нарушења душевног здравља садржински означавају следеће душевне ненормалности:

а) *Краткотрајно* (привремено) *лако нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које престаје спонтано односно симптоматичним лечењем или с излечењем телесне повреде.

Краткотрајна лака нарушења душевног здравља су например: физиолошки афекти и поједина реактивна патопсихичка стања. — Налазимо их у Кривичном законику у чл. 149, 151, 210, 211, 333.

б) *Краткотрајно тешко нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које може произвести привремену неспособност за рад и које престају тек савременим лечењем.

Краткотрајна тешка нарушења душевног здравља су например: патолошки афекти и поједина реактивна патопсихичка стања. — Налазимо их у Кривичном законику у чл. 11, 125, 126, 127, 131, 139, 141, 146, 149, 151, 167, 168, 197а, 206, 210, 211, 333.

в) *Дуготрајно лако нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које може произвести умањену способност за рад или професионалну неспособност за рад, односно потребу преквалификације занимања, а ишчезава симптоматичним или савременим лечењем.

Дуготрајна лака нарушења душевног здравља су например: поједина реактивна патопсихичка стања, настале неурозе, настале психопатске особине. — Налазимо их у Кривичном законику у чл. 125, 126, 127, 131, 139, 149, 151, 167, 168, 196, 206, 210, 211, 333.

г) *Дуготрајно тешко нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које и поред савременог лечења не може оспособити повређенога за рад у својој професији, односно чија неспособност за рад и поред савременог лечења износи преко 75%.

Дуготрајна тешка нарушења душевног здравља су например: поједина реактивна патопсихичка стања и, психофизичим повредама настали патопсихички процеси и патопсихичка стања (као што су например комоционе психозе, посттрауматична епилепсија и деменција и сл.). — Налазимо их у Кривичном законику у чл. 124, 125, 126, 127, 139, 141, 145, 146, 150, 167, 168, 196, 197а, 206, 212.

Др. Душан М. Јевтић

ПРЕОБРАЖАЈИ У ИЗВРШЕЊУ КАЗНИ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ

За последњих педесет година, а нарочито после Другог светског рата, десиле су се и још се дешавају крупне промене у области извршења казни лишења слободе. О овим променама нису ближе упознати не само шира већ и ужа јавност — правници, па чак ни поједина лица која се непосредно баве извршењем казни. Поред раније уобичајеног недовољног интересовања за проблеме извршења казни, овоме је разлог био дуга и спора еволуција у поменутој области, која за релативно краћи временски размак не пружа неке знатне и уочљиве промене. Међутим, за дужи временски период у развоју извршења казни лишења слободе опажају се извесне корените измене, о којима је потребно бити шире обавештен. Утолико пре што се данас придаје све већа пажња и значај извршењу казни лишења слободе услед повећане бриге о човеку, поштовања његове личности и његовог достојанства. Сем тога, дошло се до сазнања да ће цео труд и материјални издаци око откривања и пресуђења учиниоца кривичних дела бити узалудни ако се време за које су ови лишени слободе не искористи тако да они по изласку из затвора буду не само прилагођени друштвеном животу већ и у сваком погледу буду бољи него кад су дошли у затвор. Услед овога се кривично право, поред проучавања кривичног дела, кривца и казне као својих основних института, сада све више бави изучавањем основних проблема извршења казни, особито казни лишења слободе, чиме настаје његова нова фаза развоја.

1. Казне лишења слободе су релативно новијег датума. Оне су заведене крајем XVIII века у Француском кривичном законику *(Code Pénal)* из 1791, под утицајем напредних идеја француске револуције, на место многобројних смртних и сурових телесних казни Средњега века, којима се ово доба нарочито одликовало (1).

Међутим, лишење слободе је постојало још раније у робовласничком (например, у римском) и доцније у феудалном праву, али не као казна већ као превентивна мера за чување окривљеника до доношења и извршења пресуде (као што каже Улпијан (2): *carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet)*, затим за држање нетачних дужника и душевних болесника. Та се мера обично изводила у подрумима кула као тамницама, а крајем XVI века почели су да се подижу нарочити затвори који су претстављали зачетке доцнијих казнених завода. У овим затворима, о којима се говори као о паклу на земљи, као одвратној каљузи нечовечности и подмитљивости (3) затварани су просјаци, скитнице, нерадници, напуштена деца и остала лица опасна за ондашње друштво, којих је било у великом броју услед првобитне акумулације капитала.

Завођење казни лишења слободе претстављало је несумњиво напредак у поређењу са казнама Старог и Средњег века, које су се у огромној

(1) P. Amor: Le système pénitentiaire de la France, Les grands systèmes pénitentiaires actuels, Paris, 1950, T. VI, c. 156.

(2) H. Barnes and N. Teeters: New Horizons in Criminology, Prentice-Hall, 1959, c. 584.

(3) Hans von Hentig: Die Strafe, II, Die modernen Erscheinungsformen, Berlin, 1955, c. 187.

већини случајева сводиле на смртну казну или на разна мучења и сакаћења. Према архиви шпанске инквизиције, она је више од 300.000 особа осудила на смрт или на галије само у XV и XVI веку (4), док је у Енглеској крајем XVIII века била предвиђена смртна казна за две стотине кривичних дела. Услед тога су оправдани наводи појединих аутора, који са Диркемом *(Durkheim)* и Јерингом *Jhering)* верују да од новога доба људске историје настаје непрестано ублажавање кривичне репресије и да савремен развој људског друштва води ка аболицији кривичног права а са њиме и казне (5).

Примена казни лишења слободе, које су постале сада основно средство борбе противу криминалитета од стране новога друштва и тиме га нарочито карактеришу, довела је до читавог низа проблема од којих се многи још и данас постављају. Као основни и најважнији проблем појавило се питање организовања извршења поменутих казни, јер су прилике у ранијим затворима биле више него страшне услед рђавих хигијенских услова, слабе исхране, нечовечног поступања са затвореницима, њиховог мешања и кварења због заједничког држања. По угледу на раније затворе канонског права, у којима се казна издржавала у ћелијама, као и под утицајем идеја Хауарда *(J. Howard)*, приступило се реформи тадашњих затвора, који по својој намени више нису имали да буду само страшила за људе већ и места која су имала да остваре њихово поправљање. Као реакција на постојећи систем заједничког издржавања казне, у коме је долазило до „криминалне заразе" случајних кривица са опасним делинквентима, у многим земљама је уведен тзв. ћелиски систем издржавања казни лишења слободе, у коме су осуђеници, држани у самоћи, имали да се поправе доживљавајући морални препород размишљањем о своме делу и кајањем за исто. То је у свему одговарало ондашњем схватању сврхе казне као одмазде и испаштања за учињено дело, чије извршење треба да застраши не само учиниоца већ и остале грађане да не чине кривична дела. Чист облик ћелиског система је био уведен у неким државама САД и Европе, па се зато по њима и назива као филаделфиски, пенсилвански и белгиски систем. Према овоме систему осуђеници су за све време издржавања казне држани стално одвојени по ћелијама, чиме је била избегнута опасност дружења са опасним криминалцима. Међутим, у пракси је овај потпуно усамљенички систем показао знатне недостатке, јер је био неподобан за рационалну организацију осуђеничког рада, а сем тога усамљење је доводило до великог броја душевних оболења и самоубистава. „Затвореници су седели, наводи Хентиг, у стотинама ћелија и излазили су на ваздух само на кратку шетњу, коју је требало обављати у ћутању. Било је то као да сваки затвореник живи на некој другој планети. Заједнички живот, основа свих људских односа и сваке цивилизације био је разбијен у стотине малих комада, човек је био потиснут на ступањ непомичног, у камени кавез затвореног принудног пустињака" (6).

---

(4) G. Tarde: La philosophie pénale, Paris, 1903, c. 484.

(5) J. Pinatel: Traité élémentaire de science pénitentiaire et de défense sociale, Paris, 1950, c. XXXV; G. Tarde: op. cit., c. 491.

(6) H. Hentig: op. cit., c. 193.

Да би се уклонили наведени недостаци, у низу земаља се приступило разним комбинацијама између ћелиског и заједничког система извршења казни лишења слободе, који претстављају у ствари два основна и опречна система око којих остали системи само гравитирају (7). У Америци је тако првом половином XIX века уведен тзв. обурнски систем, по коме се усамљење у ћелијама спроводило само ноћу, док су у току дана осуђеници били на заједничком раду али под строгом забраном говора. Искуство је показало знатне недостатке овога „система ћутања", јер је ипак долазило до штетног утицаја једних затвореника на друге, пошто је било немогуће да се и најстрожијим казнама осујети сваки разговор или договор међу осуђеницима, био овај чак и путем мимике, гестова или куцањем по зидовима. Услед овога се у низу земаља, почев од средине XIX века, уводи један нов тзв. прогресивни систем, по коме се извршење казни лишења слободе дели на три фазе, док другу варијанту овог система претставља тзв. ирски систем, који има четири фазе (8). Ова два система су уведена као најпрактичнија у највећем броју држава. Међутим, они се у пракси нису могли да ослободе недостатака ћелиског и заједничког система издржавања казне. Сем тога, прописивање правила о томе колико времена осуђено лице треба да проведе у појединим фазама извршења казне, доводило је до крутих шаблона који су сметали примењивању таквих мера у току самог извршења, које би најбоље одговарале за поправљање појединих учинилаца. Због поменутих недостатака дошло је до тражења бољих начина извршења казни лишења слободе, а нарочито у току друге половине XIX века, откад се криминалитет у свету почео нагло и све више повећавати међу повратницима и малолетницима, што се приписивало штетном утицају ондашњих затвора. Тако, није прошло ни сто година како је уведена нова казна, а свет се већ био разочарао у њу (9).

2. Са појавом првих криминолошких школа (антрополошке и позитивне) у задњој четврти XIX века, настаје оштра критика до тада владајућег класичног правца у кривичном праву и извршењу казни, који је оглашен као неспособан да сузбије вршење кривичних дела и оптужен за пораст криминалитета у свету. Према Е. Ферију *(E. Ferri)*, оснивачу и главном претставнику позитивне школе, савремени кривични прописи, који су сведени на искључиво преовлађивање казни лишења слободе, нису успели у својој служби заштите друштва од кривичних дела, па је зато наступило „банкротство", „криза", „слом" кривичног права и репресије. Услед тога се предлаже увођење новог система кривичног права, који би се на место репресије и казне, као досад, заснивао на превенцији и мерама социјалне заштите, у које спадају: превентивне мере, накнада штете, репресивне мере и елиминаторне мере. Ова би средства била ефикаснија и хуманија од застарелог оружја у арсеналу старог кажњавања, јер би, заснивајући се на

(7) J. Pinatel: op. cit., c. LVII.

(8) По прогресивном систему, у првој фази је строг усамљенички режим по ћелијама, не дуже од годину дана, у другој фази је заједнички рад, а у трећој условни отпуст. Ирски систем, поред наведених три, садржи још једну, четврту фазу, у којој осуђеник пре пуштања на условни отпуст мора да проведе извесно време у тзв. оделењу за слободњаке.

(9) H. Hentig: op. cit., c. 197.

природним, психолошким и социолошким законима, деловала на узроке криминалитета.

Од нарочитог значаја је Ферије́ва критика досадашњег система извршења казни лишења слободе, који се углавном сводио на разне врсте ћелиског система. По њему је ћелиски систем једна од заблуда XIX века и претставља једну од његових основних погрешки. Пре свега, овај систем не може да служи поправљању осуђеника који су поправљиви, јер уместо да ојачава он атрофира или елиминише осећање за друштво и морал, који су већ знатно ослабљени код криминалаца. А затим, он је нехуман јер неминовно доводи до лудила или туберкулозе код осуђеника услед недовољног кретања, ваздуха, исхране и др. Сем тога, ћелиски систем је неефикасан јер осуђеници налазе хиљаде разних скривенех и подземних начина да између себе опште. Најзад, овај систем је неједнак не само за разне народе и расе већ и за градско и сеоско становништво једног народа, о чему би требало водити рачуна при организовању затвора. Уколико се појави потреба за примену репресивних и елиминаторних мера, као крајњих у систему мера одбране друштва, ове је најбоље и најподесније изводити у земљорадничким колонијама, у раду на чистом ваздуху, па се зато ове колоније сматрају као идеал и узоран облик за изоловање осуђеника (10).

Наведена учења су претстављала праву револуцију у науци кривичног права, као и у науци о извршењу казни, пенологији, пошто је ова тесно повезана са науком кривичног права, чије основне идеје и поставке преовлађују у њој. Услед тога, развој доктрина и система о извршењу казни тече упоредо са развојем кривичних наука и институција (11). После бурног периода борбе између класичне и позитивне школе, дошло је до појаве читавог низа школа у кривичном праву, међу којима се нарочито истичу социолошка, неокласична, а у новије време школа друштвене одбране. Социолошка, а нарочито неокласична школа су нека врста компромиса између класичне и позитивне школе, јер задржавају казну, а са њоме и казну лишења слободе као основну кривичну санкцију, али поред ове уводе још и мере безбедности, што уствари претставља један мешовит, хибридан систем (12). Сем тога, оне заводе као сврху кажњавања, поред одмазде, још и превенцију, која се нарочито састоји у поправљању и преваспитању учиниоца кривичног дела. Овакво схватање је одиграло значајну улогу у даљем развоју кривичног права и извршења казни и прихваћено је у већини савремених законодавстава. Тако је у кривичном праву, поред репресије, заузела своје место и превенција, па се овој постепено придаје све већа важност. Услед тога се будући развој кривичног права све више креће ка замени казни лишења слободе са мерама ограничења слободе, као што су условна осуда, „пробација" и др. (13).

(10) E. Ferri: La sociologie criminelle, Paris, 1905, c. 305—316, 554—555, 605—608.
(11) J. Pinatel: op. cit., c. LXIX.
(12) P. Cornil: Les problèmes de droit pénal appliqué et les nouvelles tendances en la matière, Douzième Congrès pénal et pénitentiaire international, Actes, T. V., c. 509.
(13) Данашња школа друштвене одбране, која у ствари претставља „неопозитивну школу" (F. Clerc), јесте релативно нова пошто је настала тек после Другог светског рата, па се стога њен стварни утицај још не може да оцени. Међутим, њено учење о завођењу, место досадашњих казни, једног јединственог система мера друштвене одбране које би биле искључиво усмерене на преваспитање и прилагођавање делинквента људском друштву, уз

Према оваквом стању сматра се да је савремена концепција о казни лишења слободе, њене сврхе и начина извршења, настала из сукоба поменутих антагонистичких школа и теорија (14). Зато се, за разлику од ранијег периода, данашњи системи кривичног права и извршења казни више не заснивају потпуно и искључиво на учењу једне школе, као што је то био случај са класичном школом. Руководећи се практичним потребама заштите постојећих друштвених односа у једном одређеном друштву, законодавства су примала од науке оне идеје које су боље и потпуније доприносиле овој заштити и које су одговарале њиховим погледима на свет. На овај начин се преживели систем кривичног права и извршења казни само поступно допуњавао принципима савремених теориских сазнања, и то у мери у којој су то дозвољавали услови у којима се живи, јавно мњење и правна свест (15).

3. Пошто су казне уопште, а тиме и казне лишења слободе задржане и даље све док их људско друштво у своме развоју не замени неком бољом и погоднијом мером, то је израда рационалнијег система извршења поменутих казни, који би се заснивао на научној подлози, постала један од основних задатака. Јер, највећи недостатак ранијих система извршења казни био је у томе што су се они заснивали на емпиричкој методи, на обичном искуству, а не на некој научној методи, на посматрању и индукцији. То је настало стога што су казне лишења слободе и затвори уведени пре него што се остварио развој науке о човеку и људском друштву, чији би се подаци могли успешно да користе ради поправке и прилагођавања (реадаптације) људском друштву учинилаца кривичних дела. Отклањање овог недостатка било је сад омогућено тиме што је под утицајем критика позитивне школе, а нарочито са увођењем научне методе у изучавању криминалитета, затим са откривањем његових узрока и налажењем најпогоднијих лекова за његово сузбијање, — настао снажан развој кривичноправних наука, особито криминологије. То је довело до одговарајућег развоја у науци извршења казни која, ради остварења друштвене реадаптације осуђеника, прилази све више њиховом посматрању, па се на тај начин претвара у примењену криминологију, како би могла да одговори своме новопостављеном задатку друштвене педагогије (16).

Посматрањем осуђеника постепено се долазило до низа драгоцених података који су корисно служили стварању боље организације извршења казни лишења слободе. У овом смислу се показало нарочито значајно проучавање и утврђивање неизбежности утицаја казне лишења слободе на учиниоца кривичног дела, као човека, у погледу његовог прилагођавања друштвеном животу. Међу многобројним радовима посвећеним овом проблему, у новије се време нарочито истиче студија француских пенолога, поднета на Другом међународном конгресу за криминологију 1950 у Паризу, којом су научно потврђени раније наслућивани штетни утицаји што их затвор

поштовање његове личности и достојанства човека, искључујући при томе сваку одмазду и наношење патњи овоме, несумњиво ће убудуће корисно да одигра своју улогу.

(14) P. Amor: op. cit., c. 156.

(15) Др. Катја Водопивец: Проблем малолетничког преступништва, Други конгрес правника Југославије, сепарат, 1958, с. 17—18.

(16) J. Pinatel: op. cit., c. LXXVII, 387.

врши на особу која је лишена слободе. Према наведеним пенолозима постоје три основне групе фактора, и то: физичке, психолошке и социјалне природе, који неповољно делују на затворенике, па се ови услед њих поново одају вршењу кривичних дела, због чега се поменути чиниоци могу да сматрају као криминогени (17). Укратко, на осуђенике су у физичком погледу од утицаја рђави хигијенски, санитарни и алиментациони услови живота, услед којих долази до развијања разних болести, а нарочито туберкулозе, за коју је утврђено да проузрокује три пута више смртних случајева у затвору него у слободном животу. У психолошком погледу, затвор доводи до развоја друштвене неприлагодљивости код осуђеника тиме: (а) што је његов психички живот непрестано под принудом и контролом, услед чега се код њега, као одбрана слабијих, јавља притворност, дволичност, лукавост и подмуклост; (б) што лишење слободе још у самом почетку изазива емотивни шок, а доцније и читав низ карцералних психоза и депресивних стања услед губитка слободе, монотоног живота, сексуалног проблема, итд., и (в) што живот у затвору, утврђен до ситница, доводи до аутоматизма, а на дужи рок и до знатног интелектуалног ослабљења, услед чега долази до губитка личне иницијативе и моћи прилагођавања. У друштвеном погледу, лишење слободе изазива у породици осуђеника емотивни шок и осећање стида, а код деце комплекс ниже породичне вредности. За овим долази обично до беде у кући услед губитка зараде затвореног члана, и у 70% случајева до развода брака ако су лишења слободе дужа од две године а супружнике не везују деца. Међутим, најтеже последице се огледају на деци затвореника, јер ова чак и да не живе од туђе помоћи и не падну на улицу, постају неприлагођена животу и антисоцијална, те као бића, која невина пате, изражавају сасвим природно дубоки презир и мржњу према друштву. Према изложеном, тешко ће се моћи остварити поправка и социјална реадаптација осуђеног лица, ако оно приликом извршења казни лишења слободе тешко оболи услед рђавих животних услова у затвору, ако услед аутоматизма у затвору толико интелектуално ослаби да изгуби сваку слободну иницијативу и моћ прилагођавања и ако по изласку из затвора нађе свој дом разорен а децу запуштену и препуштену улици.

Други аутори сматрају да је код осуђеника у психолошком погледу од највећег значаја осећање да су понижени, деградирани и уништени (18). Они се осећају повређени у своме људском достојанству, у својој личној вредности и поштовању самога себе. Затим, они опажају како слабе везе које их спајају са спољним светом, како се њихова нада у будућност све више смањује а морална снага слаби, попушта. Услед тога почињу да се полако предају својој судбини, па су за све време обузети мрачним мислима, суморним стањем, узбудљивим и жалосним осећањем. Поред овога, као посредан криминоген фактор означава се сама реакција јавности на

(17) La prison est-elle un facteur criminogène, par la section pénitentiaire française, Actes du IIe Congrès international de Criminologie, Paris, 1955, T. V., c. 165—188.

(18) O. Kinberg: La prison — facteur criminogène, Actes du IIe Congrès International de Criminologie, T. V., c. 310—312; A. Luisier: La prison est-elle un facteur criminogène? — L'éxécution de la peine, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht", 1952, H. I, c. 112.

осуду затвора. Са увођењем условне осуде искуство је показало да јавност прави разлику између појединих врста осуда. Док особа која је условно осуђена нема уопште неких великих тешкоћа да задржи или нађе своје место у друштву, па ма какве природе било њено дело, дотле се учинилац који је осуђен на казну лишења слободе и ову издржао, сукобљава на сваком кораку са великим сметњама. Према овоме је очигледно да сам додир са затвором оставља неизбрисиву љагу на осуђенику и после издржане казне. Зато многи затвореници оправдано говоре да права казна за њих почиње тек са изласком из затвора. Из овога излази да је само лишење слободе по себи нечасно а не кривично дело, и да због таквог држања јавности затвор посредно доприноси генези криминалитета, стварајући за отпуштеног осуђеника такве друштвене тешкоће које он понекад не може да савлада и услед њих поново пада у криминал.

Многи савремени пенолози истичу да казна лишења слободе има известан парадокс (19). Овај парадокс се састоји у томе што се учинилац кривичног дела, који је у основи једно друштвено неприлагодљиво биће, повлачи из слободног живота и држи у затвору да би се друштвено реадаптирао. Међутим, баш овим издвајањем он још више постаје неприлагодљив, јер у затвору добија особине супротне онима које постоје у слободној заједници у коју треба да се врати. По наведеним ауторима се сматра као утврђено да су око три четвртине учинилаца кривичних дела лица која нису друштвено прилагођена, чему се углавном и приписује пресудан удео у вршењу кривичних дела. Зато се, приликом извршења казни лишења слободе, и поставља као основни задатак прилагођавање осуђеника друштвеном животу. Због овога се данас и сматра да циљ казне може да буде само реадаптација неприлагођеног (20). Међутим, овоме је задатку противно то што се такве особе потпуно издвајају из друштва и прекидају сваку везу са њим, па под утицајем принуде, аутоматизма, диригизма, вређањима људског достојанства и другим штетним утицајима који прате лишење слободе, добијају постепено такве навике и особине које су у основи противне онима које су потребне за живот у друштву, у које треба да се врате по изласку из затвора. Услед тога, лица лишена слободе постају још више друштвено неприлагодљива и непријатељски расположена према заједници, па се после повратка на слободу велики број поново одаје вршењу кривичних дела. Поменути процес који код многих осуђеника настаје описала је лепо једна осуђеница на следећи начин: „Човек у затвору постаје управо противно од онога што треба да буде. Постаје асоцијалан. Кад је једном искључен из друштва, почиње се и сам отуђивати. Одвикава се одговорности, јер је овде и нема. Она се и не жели више. Учи се злобној, подмуклој мржњи према угњетачу, постаје лицемер, учи се крађи, ако то већ није умео" (21).

---

(19) Ch. Germain: Les nouvelles tendances du système pénitentiaire français, Les grands systèmes pénitentiaires actuels, Paris, 1955, T. X., c. 340; P. Cornil: op. cit., c. 521; H. Poupet: La probation des délinquants adultes en France, Paris, 1956, c. 2, 21.

(20) A. Molinario: Les grands problèmes actuels du droit pénal, „Revue internationale de droit comparé", 1949, N. 1—2, c. 53.

(21) H. Hentig: op. cit., c. 341.

Даље је запажено да код многих осуђеника постоји извесно стање страха у погледу своје будућности, које је уочи пуштања на слободу утолико веће уколико су они били мање припремљени за повратак у друштвени живот и уколико је њихов додир са спољним светом био мањи а лишење слободе дуже трајало. Услед тога нису ретки случајеви да поједини затвореници не желе да буду пуштени на слободу и чак моле да их не пусте, па кад то не успеју, чине покушај бегства или врше неко кривично дело да би добили нову казну. Поједини аутори ову појаву „одбачености", изазвану затворском средином, називају: *prizonization (Clemmer), institutionalization (Lawes), démostériophilie (Ley)* (22). „Ми смо кажњеника повијали и натезали, наводи Хентиг, све док није подешен био за Прокрустову постељу завода. Сада пак он није подешен за спољни живот [....] бацити га нагло натраг у слободу, било би ново неопростиво неразумевање" (23).

Као сметња прилагођавања затвореника будућем слободном животу, наводи се затим губитак личне иницијативе у затвору и стварање психичког аутоматизма, услед настојања да се све до ситница одреди у животу и раду осуђеника, почев од часа устајања па све до часа за спавање, при чему једино њихови снови нису прописани и дириговани. Сем тога, сматра се да услед дугогодишњег лишења слободе код затвореника наступа атрофија осећајног живота која доводи до неке врсте унутарње окамењености. Одмакли ступањ ове обамрлости Хентиг наводи у примеру једног руског револуционара, који се после дугих година затвора више није радовао отпуштању, па је изјавио: „Ја ништа не осећам, као да сам од дрвета". Психички живот, сматра Хентиг, с безбројним својим реакцијама изгорео је и од свега је преостала још само „шачица пепела" (24).

За овим се износи да преваспитању и ресоцијализацији осуђеника у великој мери наноси штету контрадикција која постоји између застрашења и преваспитања као сврха кажњавања и извршења казни (25). Ова противречност настаје стога што законодавства одређују да је сврха кажњавања у исто време како застрашење учиниоца да не чини више кривична дела, тако и његово поправљање. То је произашло као резултат сукоба двеју антагонистичких концепција о сврси казне, који у теорији још није сасвим решен, па су законодавства услед тога била принуђена да прибегну једном мешовитом решењу при одређивању поменуте сврхе. Међутим, ова два циља не могу се остварити једном истом мером, пошто је педагошки немогуће да се васпитно делује на једно људско биће, па тиме и на осуђеника, ако се оно у исто време застрашује или му се наносе патње и болови. По схватању савремених пенолога, право је чудо како наведени противречни циљеви могу заједно да постоје. Према њима, законодавства треба прецизније да изразе своју мисао и да престану једном да у исто време теже застрашењу и преваспитању делинквената, пошто тражећи истовремено оба циља, ризикују да не остваре ниједан (26).

---

(22) H. Hentig: op. cit., c. 208; Actes du IIe Congrès international de Criminologie, c. 175.
(23) H. Hentig: op. cit., c. 208.
(24) H. Hentig: op. cit., c. 231.
(25) P. Cornil: op. cit., c. 511—512, 521; H. Poupet: op. cit., c. 4.
(26) P. Cornil: op. cit., c. 512.

4. Користећи податке и искуства о утицају казне лишења слободе на учиниоца кривичног дела као човека и члана друштвене заједнице, приступило се истраживању и организовању подеснијих метода њеног извршења и поступања са делинквентима да би се на неки начин отстранила штетна дејства која ова казна има. Овим се проблемом деценијама бавио велики број правника, пенолога, педагога, психолога, психијатара и социолога који су дали корисне предлоге у прилог његовог решења, али се није могло доћи до заједничког и потпуног решења, јер се показало као тешко и скоро нерешиво питање да се извршење казне лишења слободе организује тако да не доведе до читавог низа нежељених последица које ни најразличитија средства нису могла да отстране.

Услед овога су поједини социолози, као Сидни и Беатрис Веб *(Sidney и Beatrice Webb)*, после дужег испитивања целог проблема, изразили дубоку сумњу да људски ум може да пронађе такав затвор који осим тела не би озбиљно рањавао и душу већине затвореника. Због тога они сматрају да ће као најпрактичнија и најохрабљујућа реформа затвора бити ако се људи држе потпуно изван затвора (27). Други пак, међу којима се нарочито истичу криминолози Бернс и Титерс *(Barnes и Teeters)*, подвлаче да затвор не може бити инструмент друштвене реадаптације јер је негација друштвеног живота (28).

Неповољни утицаји казне лишења слободе на осуђенике и тешкоће на које се наилазило приликом њиховог отклањања довеле су дотле да се поставило питање да ли је затвор криминогени фактор или не, па ако јесте, да ли га треба укинути или не. Ово је питање мучило све оне који су се њиме бавили, па је било чак и предмет посебног проучавања и расправљања на Другом међународном конгресу за криминологију 1950 у Паризу. Из поднетих радова и опширне дискусије која се на Конгресу водила може се сматрати да је преовладало мишљење да затвор сам по себи није криминогени фактор, али да се може као такав појавити. Сматра се да све зависи од саме организације затвора и метода поступања са затвореницима, а нарочито од искреног настојања да се отклоне или бар ублаже постојеће тегобе и сметње живота у затвору, како би се исти учинио што сношљивијим. Полазећи од овога, затвор може да буде више или мање криминогени фактор, као што је то по једногласној оцени у великој мери класичан затвор, затвор репресивног типа у коме постоје сва могућа штетна дејства физичке, психолошке и социјалне природе, како је то изложено у раније поменутој студији француских пенолога. Међутим, затвор новог, реедукативног типа, који служи друштвеном прилагођавању осуђеника и у коме се изводе корените реформе да би се у највећој мери отклонили поменути штетни утицаји, не може се сматрати као чинилац који доводи до поновног вршења кривичних дела. Према оваквом стању ствари, затвор класичног типа треба да се укине јер су потпуно утврђена његова штетна, криминогена дејства. Напротив, затвор новог, савременог

(27) L. Fox: Le système pénitentiaire de la Grande-Bretagne, Les grands systèmes, T. VI, c. 191.

(28) H. Barnes and N. Teeters: op. cit., c. 585—587. По овим ауторима, затвор као такав треба да се укине, али би се могао само задржати као диагностички центар, и то за краће време које би било потребно за одређивање одговарајућег поступања са осуђеницима (с. 589—590).

типа не може да се укине јер у данашњим условима још постоје потребе за његово постојање. Само, да би са успехом могао да оствари постављен задатак, савремен затвор треба још више развити како би се, поред установа затвореног типа, увеле и установе отвореног и полуотвореног типа, које би га још више приближиле друштвеном животу и омогућиле најповољније услове за друштвену реадаптацију затвореника (29).

У развоју савременог система извршења казни лишења слободе значајну улогу је одиграла Међународна комисија за кривично право и казнене заводе. Ова је комисија у времену од 1872 до 1950 организовала дванаест међународних конгреса, на којима се, користећи заједничка искуства и достигнућа науке, тежило да се пронађу заједничке и опште мере за сузбијање криминалитета и за поступање са преступницима. Међу најзначајнија дела поменуте комисије је дугогодишњи рад на изради правила за поступање са учиниоцима кривичних дела, који су под називом „Скуп правила о поступању са затвореницима" одобрена од стране Друштва народа резолуцијом из 1934. Друго важно дело је разматрање о отвореним казненопоправним установама на дванаестом конгресу у Хагу 1950, када је донета посебна резолуција која је послужила као основа за даљи развој казненопоправних установа. После преноса функција Међународне комисије за кривично право и казнене заводе на Уједињене нације, извршеног 1950, проблемима извршења казни лишења слободе бавио се Први конгрес Уједињених нација за сузбијање злочина и за поступање са преступницима, који је одржан у Женеви 1955.

На овом конгресу, на коме је учествовала и наша земља, поред проблема сузбијања малолетничког преступништва, расправљана су нека основна питања извршења казни лишења слободе, међу која спадају: (а) скуп минималних правила за поступање са затвореницима, (б) регрутовање, стручно образовање и статус особља казнених завода, (в) отворене казнене и поправне установе, и (г) рад у казненим заводима. Треба подвући да је од највеће важности што је на Конгресу дошло до видног израза схватање да се основна сврха казне састоји у преваспитању осуђеника и њиховом повратку у друштво а не у њиховом испаштању и некој одмазди за учињено дело. Сматра се да се на овај начин може најбоље остварити заштита друштва од криминалитета, што у крајњој линији и јесте сврха и оправдање мера лишења слободе (30). Да би се постигла наведена сврха, потребно је да се систем извршења казни постави на извесна одређена начела која ће претстављати његове чврсте основе. Зато се у „руководним принципима" минималних правила излажу таква начела, међу којима се нарочито истичу: (1) Време лишења слободе треба искористити и поступање са затвореницима подесити тако да ови, кад их пусте на слободу, буду не само жељни већ и способни да живе поштујући закон, као и да се старају о својим потребама. (2) У том циљу, режим извршења казне треба да користи сва поправна, васпитна, морална и друга средства и све облике

(29) Actes du IIe Congrès international de Criminologie, T. V., c. 324—388, а нарочито с. 324—325, 351, 354, 358—360, 369, 385—386, 388.

(30) О раду, значају и одлукама Конгреса видети детаљније: Никола Срзентић: Први конгрес Уједињених нација за сузбијање злочина и за поступање са преступницима, „Архив", 1956, бр. 4, с. 475—492.

помоћи којима располаже. (3) Режим извршења казни треба да тежи смањењу разлика које постоје између живота у затвору и слободног живота, уколико те разлике покажу тежњу да код затвореника ослабе смисао за одговорност или поштовање достојанства своје личности. (4) Пре него што буде казна издржана, ваља предузети потребне мере које ће обезбедити затворенику постепен повратак у друштвени живот. (5) При поступању са затвореницима не треба наглашавати њихово искључење из друштва већ непрестано истицати чињеницу да су они и даље његови чланови. Због тога ваља прибегавати сарадњи са друштвеним организацијама, како би се пружила помоћ особљу казнених завода у њиховом задатку рекласирања затвореника.

Од важности је такође што је на Конгресу подвучено начело хуманог поступања са затвореницима. Полазећи од поставке да је лишење слободе једна тешка мера самим тим што одузима појединцу једно од основних права човека да слободно располаже својом личношћу, дошло се до закључка да систем извршења казне не сме да повећава патње затворенику које су везане за такав положај већ је потребно да се предузму све мере да му живот у затвору буде подношљив и у складу са достојанством човека. — Сем тога, од нарочитог су значаја закључци: (1) Да примена ових начела захтева индивидуализацију поступања и еластичан систем класификације затвореника у групе, при чему је пожељно да те групе буду смештене у одвојене заводе где ће свака група моћи да добије одговарајуће поступање. (2) Што се тиче обезбеђења, ови заводи не треба да имају једнако обезбеђење за сваку групу. Треба желети да се предвиде степени обезбеђења према потребама различитих група. (3) Отворени заводи стварају за брижљиво изабране затворенике најповољније услове за њихово рекласирање, пошто не предвиђају материјалне мере обезбеђења против бекства него се у том погледу ослањају на самодисциплину затвореника (31).

Може се уопште рећи да се значај препорука (закључака) Првог конгреса по расправљаним питањима не састоји само у постављању принципа и правила добре организације извршења казни и поступања са затвореницима, користећи се при томе схватањима данас опште прихваћеним у науци о основним поставкама најбољих савремених система. Њихов се значај састоји нарочито у постављању једног савременог, на научним основама заснованог правца казнене политике једне државе. Поменуте препоруке, с обзиром на целисходност предложених решења и убедљивости аргументације која је употребљена за поједина питања, могле би корисно да утичу на законодавства појединих земаља, као и на развијање њихове праксе у области извршења казни лишења слободе. Стога, усвајање наведених препорука од стране појединих земаља претстављаће знатан допринос борби противу криминалитета (32).

Треба поминути, најзад, да је поред изложеног покрета у теорији важну улогу одиграла и сама администрација извршења казни, односно

(31) Према дефиницији, усвојеној на Конгресу, отворене казнено-поправне установе карактеришу два обележја: (1) отсуство материјалних и физичких обезбеђења против бекства, као што су зидови, браве, решетке, наоружани чувари и сл. и (2) режим заснован на добровољној дисциплини и осећању одговорности затвореника према заједници у којој живе.

(32) Никола Срзентић: op. cit., с. 483.

пракса у развоју извршења казни и решавању постављених проблема. Она је често сама уводила поједине реформе које су се кроз искуство показале као добре и корисне за поправљање осуђеника. Нису ретки случајеви да је баш пракса била носилац напредних идеја у овом погледу и да су се људи из праксе највише залагали за њихово увођење, као што је то, например, био случај са отвореним казнено-поправним установама. На поменутим конгресима у Хагу и Женеви управници чувених завода у свету били су најватреније присталице ових установа и других савремених институција. Чак и само истицање поправке и реадаптације осуђеника, као основне сврхе кажњавања и извршења казни, има да захвали можда више људима из праксе и пенолозима него теоретичарима и правницима који су у приличном броју заступали идеју одмазде и застрашења. Преовлађивање једне или друге идеје или њихова комбинација често је зависила од броја пенолога и правника као учесника у дискусијама.

5. Наведени покрети у теорији и пракси су изазвали одговарајуће покрете у законодавствима целога света, која су у току XX века, а нарочито после Другог светског рата, све више усмеравала извршење казни лишења слободе на преваспитавање и друштвено прилагођавање затвореника. Колики се значај придавао новим идејама види се по томе што су оне дошле до изражаја у уставима појединих држава. Тако је још 1889 у уставу државе Вајоминг у САД проглашено да кривични закони имају за циљ поправку кривца и заштиту од злочина. Нешто доцније су поједине државе Латинске Америке, као Никарагуа, Уругвај, Аргентина и др., у својим уставима одредиле да је сврха извршења казни у оспособљавању за рад и моралном уздизању окривљеника. Недавно, Немачка демократска република у свом Уставу (чл. 137) означава поправљање и преваспитање осуђеника као циљ извршења казне, док Италија у Уставу (чл. 27) одређује као циљ поправљање учиниоца кривичног дела и хумано извршење казни (33).

Савремени кривични законици заступају и садрже све више нове идеје о извршењу казни лишења слободе. У овоме се нарочито истичу швајцарски из 1937, шведски из 1945 и наш Кривични законик из 1951. Швајцарски законик у чл. 37 одређује да се казне лишења слободе извршавају на начин како би се остварила васпитна улога и припремио повратак осуђеника у слободан живот. Шведски законик у чл. 24 прописује да се осуђеник запосли таквим радом који ће ићи на руку његовом прилагођавању друштвеном животу, избегавајући у што већој могућној мери штетна дејства затвора. Наш Кривични законик, који одређује као сврху кажњавања (чл. 3) на првом месту спречавање друштвене опасне делатности, затим спречавање учиниоца да не чини кривична дела и његово поправљање, изрично прописује да се у извршењу казне не смеју осуђеном лицу наносити телесне патње, нити вређати његово људско достојанство (чл. 51). У осталим прописима (чл. 52—60), који садрже опште одредбе о извршењу казни, регулисана су основна начела о правима и дужностима осуђених за време издржавања казне. Услед овога је наш Кривични законик

(33) Méthodes modernes de traitement pénitentiaire, издала Fondation internationale pénale et pénitentiaire,, 1955, с. 22—27.

добио признање у значајној публикацији коју је издала *Fondation internationale pénale et pénitentiaire* да у прописима који се односе на извршење казне садржи читав низ општих директива, које постављају нов оквир казнено-поправног поступања и организују извршење казне на основу самог појма поступања (34).

Поред кривичних законика, донет је још читав низ закона, уредаба и правилника о извршењу казни који су непосредно или посредно уносили извесне измене у застарелим системима или вршили њихове корените промене. Овде долазе закони из 1908 у Јапану, 1913 у Шпанији, 1933 у Аргентини, 1934 у Колумбији, 1936 у Португалији, итд., који су знатно изменили начин извршења казни и поступање са делинквентима. Од закона који су посредно регулисали материју извршења казни треба поменути чувени белгиски закон друштвене одбране из 1936 и енглески *Criminal Justice Act* из 1948 који се заснива на савременим схватањима о поступку са осуђеницима. Међу овим законима истиче се наш закон о извршењу казни, мера безбедности и васпитно-поправних мера из 1951, који садржи разраду основних начела законитости, хуманости и индивидуализације поступања.

Кад се проуче савремени системи извршења казни лишења слободе у свету, као и код нас, опажа се да су њихова организација и делатност постављени тако да се што боље оствари поправљање учиниоца кривичног дела и његово прилагођавање друштвеном животу. За постизање овога циља у свету се све више напуштају ћелиски системи или се корените преображавају, као што је случај са прогресивним системом, па се постепено прелази на режим који се приближава систему заједничког издржавања казни (35). Тако је извршење казни лишења слободе у свом развоју прошло од заједничког издржавања казне ка разним ћелиским системима, да би се поново вратило на систем заједничког издржавања казне. Ради избегавања штетних дејстава овога система, а нарочито неповољних утицаја од стране појединих делинквената, као и ради предузимања потребних мера према осуђеницима, приступа се класификацији осуђеника и специјализацији установа за извршење казне (36). За овим се одређује и спроводи одговарајући начин поступања према појединим делинквентима и њиховој групи, за који се сматра да је најпогоднији за њихово поправљање и ресоцијализацију (тзв. индивидуализација извршења казне). Да би се све ово остварило неопходно је потребно да се претходно добро упозна личност окривљеника, његов ранији живот, прилике и узроци због којих је учинио кривично дело, пошто се тек онда може да одреди у коју групу спада осуђеник, у какву установу треба га сместити. Зато се данас све више прилази посматрању личности осуђеника, и које мере предузети ради његовог

(34) Méthodes modernes de traitement pénitentaire, c. 24.

(35) P. Cornil: op. cit., c. 519—520. Le système pénitentaire belgique (J. Dupréel), c. 162; Cinquante ans d'histoire du droit pénal dans le monde: Suède (I. Strahl) c. 526; Pays-Bas (F. Hollander) c. 503, „Revue de droit pénal et de criminologie", publication jubilaire, 1907—1957.

(36) Класификација осуђеника је њихова деоба у одвојене групе према личним особинама, владању, врсти кривичног дела, као и према мерама за преваспитање које се могу заједнички применити на целу групу. А специјализација установа је одређивање појединих установа за смештај искључиво једне одређене категорије осуђеника, као, например, установе за малолетне и пунолетне, примарне делинквенте и рецидивисте, здраве и болесне, мушке и женске, за општа и политичка кривична дела, итд.

поправљања, те се проучавање учиниоца кривичног дела појављује као нужан предуслов за класификацију осуђеника, специјализацију установа и индивидуалнзацију поступања. Ако се не узму у обзир учиниоци кривичних дела, њихове класификације и специјализације казнено-поправних установа, не може се успешно остварити ни њихова ресоцијализација (37).

У нашој новој држави, насупрот ћелиском (ирском) систему старе државе, заведен је одмах после ослобођења систем заједничког издржавања казне, са распоређивањем (класификацијом) осуђеника у засебне групе. Овај је систем у пракси показао добре резултате, па га Кривични законик из 1951, са изменама и допунама из 1959, и закон о извршењу казни из 1951 и даље задржавају и разрађују. Нацрт новог закона о извршењу казни задржава такође овај систем, али поред класификације осуђеника поклања особиту пажњу био-психо-социјалном испитивању њихове личности. Сем тога, у нацрту се поред општих казнено-поправних установа, предвиђа оснивање посебних, специјалних установа као што су: казнено-поправни дом за младе осуђенике, казнено-поправни дом за повратнике, здравствени казнено-поправни дом, отворена установа и казнено-поправни дом за малолетнике, док се оставља могућност оснивања и других посебних домова за поједине категорије осуђених лица.

Приликом проучавања савремених система и установа извршења казни лишења слободе, у теорији се сматра да је специјализација казнено-поправних установа једна од тенденција њиховог развоја (38). Као остале тенденције овога развоја појављују се: (1) завођење отворених казнено-поправних установа, које се по своме духу битно разликују од установа старог типа; (2) извођење разних комбинација између режима затвора и слободе, тзв. *semi-liberté;* (3) постепено редуцирање старих затвора (затвора класичног типа) у корист установа новога типа; и (4) постепено ишчезавање старог система, чије су установе користиле нове идеје и на крају еволуције њихова замена новим системом. Сходно оваквом развоју ранија деоба казнено-поправних установа по врсти казне која се у њима издржава (као например, установе за робију, строги затвор, обичан затвор и сл.) постепено ишчезава и све се више замењује деобом која се заснива на личности затвореника, на основу њиховог испитивања и класификације. Сем тога, по новом схватању се сматра да су мере сигурности и обезбеђења против бекства осуђеника неопходне једино уколико су потребне за обезбеђење друштва и уколико су корисне за преваспитање осуђеника. Отуда се код затвореника, за које постоји бојазан од бекства и поновног вршења кривичних дела, појављује потреба максималног обезбеђења како у наведеном интересу друштва, тако и осуђеника. Напротив, за оне категорије затвореника где не постоји оваква бојазан, а појсдини аутори тврде да овамо спада најмање три четвртине осуђеника, треба да се заведе средње или чак минимално осигурање, јер је максимално непотребно и скупо, а сем тога и штетно за њихово прилагођавање друштвеном животу. Полазећи од овог критеријума, све установе за извршење казни лишења слободе треба да се

(37) J. Pinatel: Les nouveaux horizons de la réforme pénitentiaire, „Revue internationale de droit pénal", 1949, N. 2, c. 228; Méthodes modernes de traitement pénitentiaire, c. 29.

(38) Ibidem, c. 68—87.

деле углавном на три групе и то на: (1) затворене установе или установе са максималном сигурношћу и обезбеђењем против бекства, (2) полу-отворене установе или установе са средњим степеном сигурности и обезбеђења, тзв. *semi-ouvert*, и (3) отворене установе или установе са минималним степеном сигурности и обезбеђења. У многим земљама данас је усвојена оваква деоба (39), а савременост једне установе се цени по томе уколико су из ње ишчезли некорисни елементи патње и бола, без обзира на степен сигурности који она има, па се као савремена сада сматра и једна установа са максималним обезбеђењем. Од наведених установа, отворене установе су најкарактеристичније и најважније за данашње доба, јер одговарају новом схватању лишења слободе, по коме оно треба да служи поправљању и друштвеном прилагођавању осуђеника а не њиховом кажњавању. Услед тога ове установе настоје да у материјалном и психолошком погледу поставе затворенике у атмосферу која је што је могуће ближе животу на слободи. Тиме је са отвореним установама створена чврста подлога за наступање нове ере у извршењу казни лишења слободе, у којој ће наношење патњи и бола затвореницима потпуно ишчезнути. Стога отворене установе имају обележје праве револуционарне појаве за класичан састем затвора.

Овакав развој савремених система и установа извршења казни лишења слободе настао је услед тога што у стварности постоји коегзистенција између старе и нове концепције о извршењу поменутих казни (40). До ове коегзистенције је дошло што је на основу искуства и података науке постало јасно свима, па и присталицама класичног схватања, да лишење слободе извођено у затворима старог типа претставља криминогени фактор из раније наведених разлога. Да би се ово стање отклонило, нужно је било да се изведу погребне реформе старога начина извршења казне. Само, док су присталице савремене концепције биле за корениту, револуционарну измену постојећег начина извршења казни, дотле су присталице класичног схватања биле једино за извесне реформе које се појављују као нужне. Услед овога је настала борба супротних погледа, која је довела до коегзистенције оба схватања, те садашњи лик установа и система извршења казни има прилично сложену и конфузну слику, што је чест случај у прелазним периодима, као што је и овај у коме се данас налази извршење казни лишења слободе. Коегзистенција се овде појавила као неопходна, јер је услед навирања нових идеја о извршењу казни било немогуће да се брзо створе нови и потребни инструменти за њихово остварење. Зато су почеле да се користе, али у новом духу, установе створене од старог режима и у старом духу. Присталице пак класичног правца, свесни застарелости својих институција, пристали су на увођење нових идеја, јер су углавном задржали били своје основне установе и позиције. Међутим, само увођење појединих нових идеја, иако у старим оквирима, по себи претставља њихов преображај који неминовно доводи до измене клисичних установа и система извршења казни, као и до њиховог даљег развоја, како је то напред наведено. Ово утолико пре, што дух савремених концепција, које казну лишења слободе сматрају само као једно средство за друштвену реадаптацију осуђеника, тежи све

(39) Ibidem, c. 78, 144; H. Barnes and N. Teeters: op. cit., c. 441—448.
(40) Méthodes modernes etc., c. 67—68, 103.

дубље да продре у класичну организацију, којој постепено доноси нове облике и изузетке пре него што сасвим овлада њоме и потпуно је замени.

6. Напуштањем ћелиских система или њиховим реформама, уколико су негде још задржани (као они прогресивног типа), настала је могућност да се живот и рад у затвору приближе условима живота и рада у слободном друштву, пошто „заједнички живот, основица свих људских односа и сваке цивилизације", није више био „раздробљен у стотине малих комада" (Хентиг) као раније. Међутим, као што је изнето, само увођење система заједничког издржавања казне није било довољно, јер се појавило као неопходно да се у њему организује читав низ инструмената, као што су испитивање учинилаца кривичних дела, њихова категоризација и специјализација установа, како би могла да се обави успешно њихова реадаптација. После овога, више организационог питања, као најважнији проблем се поставио: чиме, каквим средствима и поступањем се може осуђеник поправити, односно код њега створити воља и способност да по изласку из затвора води добар и користан живот. Данас је опште усвојено да се то може да оствари: (1) осуђеничким радом, (2) образовањем осуђеника, (3) личним утицајем особља затвора, и (4) коришћењем сваке прилике да се у осуђенику развије осећање личне одговорности. Наведена средства се обилно користе сада при извршењу казни лишења слободе, па се нарочито овде поклања пажња одржавању породичних и брачних веза, као и односа са спољним светом (посете пријатеља, хуманих установа и сл.). Затим се особито води брига за одржавање телесне културе затвореника путем разних спортова, а духовне културе читањем књига, дневне штампе, слушањем радиа, гледањем филмова, учешћем у разним позоришним, музичким, хорским секцијама и другим приредбама (41). Сем тога се већа пажња поклања условном отпусту осуђеника и предузимању извесних пост-пеналних мера, под којим се подразумевају мере ради заштите отпуштених осуђеника, односно ослобођеника (*patronage des libérés*). Условним отпустом се постиже не само потстицање осуђеника на поправљање, стављањем у изглед да ће се пустити на слободу ако се буду добро владали за време издржавања казне, већ и то да се отпуштени осуђеници труде да радом и добрим понашањем поново укључе у друштво за све време док траје условни отпуст. То је од изванредне важности, јер је утврђено да је најкритичније за осуђенике време одмах после њиховог пуштања на слободу. Ради спречавања поновног вршења кривичних дела и остварења пуне ресоцијализације осуђеника, постпеналне мере претстављају веома користан инструменат за њихову заштиту услед отсуства потребних средстава за нов живот, губитка радног или службеног места и неповерења јавности према њима приликом тражења запослења.

Према изложеном се може рећи да се данас придаје највећа важност осуђеничком раду, а затим њиховом стручном и културно-васпитном подизању. Услед овога је дошло до одговарајућег преображаја у схватању улоге и значаја осуђеничког рада, као и особља у казнено-поправним уста-

(41) L. Fox: Le système pénitentiaire de la Grande-Bretagne d'après le Criminal Justice Act de 1948, Les grands systèmes etc., T. X., c. 312; Ch. Germain: Les nouvelles tendances du système pénitentiaire français, у истој публикацији, T. X., c. 341—342.

новама. Насупрот ранијем схватању, по коме рад осуђеника претставља допунски елемент казне и има репресиван карактер, сада се овај рад сматра као најпогоднија метода за друштвено прилагођавање учиниоца кривичних дела и као најбоље средство за њихово оспособљавање за користан живот на слободи. Овај рад „има за циљ да осуђеног привикне друштвеној и радној дисциплини, да га оспособи за услове заједничког живота, као и да учврсти оне његове карактерне особине које ће га одвратити од поновног чињења кривичних дела. Стога ће се упослење осуђеног вршити на радовима који ће на њега најповољније васпитно деловати" — наводи се у правилнику о кућном реду у казнено-поправним домовима (чл. 59). У складу са оваквим схватањем рада, настале су одговарајуће промене у погледу његове организације, награде за рад и одређивање врсте рада за поједине затворенике. Слично овоме, промене у сврси и начину извршења казне довеле су до преображаја и у погледу особља казнено-поправних установа. Ови су од обичних чувара (стражара) постали васпитачи затвореника и органи једне важне друштвене службе, која захтева стручност, потребно образовање и хармоничну сарадњу свих својих чланова. Оваква ситуација ствара читав низ проблема који се односе на регрутовање и стручно образовање службеника у казнено-поправним домовима, због чега проблем кадрова, којима ће бити поверено извршење казне, заузима видно место кад се говори о било којем систему извршења казни лишења слободе. Правилно и добро функционисање појединих система зависи углавном од честитости поменутог особља, његове човечности у поступању са људима, његових личних особина и стручних способности. Зато јавност о свему томе треба да буде обавештена, како би ова служба добила своје право место и признање у друштву.

У нашем законодавству (чл. 53—57 закона о извршењу казне) као мере за поправљање и ресоцијализацију осуђеника изрично се предвиђају: рад у индустриским предузећима, занатским радионицама или економијама, изучавање заната, похађање културно-просветних, васпитних и фискултурних курсева. Ради спровођења ових мера у свакој казнено-поправној установи се организују: (1) индустриска предузећа, занатске радионице и економије кроз које осуђена лица стичу радне навике и дисциплину рада; (2) стручне, занатске и пољопривредне школе и курсеви за осуђенике без стручних квалификација; (3) курсеви за опште образовање и течајеви за неписмене; (4) културно-просветна, васпитна и фискултурна настава за све осуђенике, и (5) библиотека за позајмицу књига осуђеницима. За спровођење наставно-просветне, васпитне и фискултурне наставе у казнено-поправним установама постоји група васпитача, а ради правилног праћења живота и рада осуђених за време издржавања казне, као и ради праћења дејства мера за преваспитање, води се за сваког осуђеног лични лист. Осим тога, осуђеницима су законом загарантована извесна права, као право на накнаду за рад, на бесплатну здравствену заштиту и социјално осигурање на случај несреће при раду, на писмено општење са свим државним органима ради заштите својих права, на дописивање и примање посета чланова уже породице, а других лица само по одобрењу, као и на пријем писама и пакета. У нацрту новог закона о извршењу казне, међу осталим

мерама које ће повољно деловати на живот и рад осуђеника, нарочито се истиче увођење годишњег одмора за осуђенике и могућност прекида извршења казне. А шире завођење отворених установа, које су предвиђене будућим законом, још више ће допринети социјалном прилагођавању за брижљиво одабране затворенике, јер данас у нашој држави постоје само две такве установе, и то у Пули (НР. Хрватска) и Брестаници (НР. Словенија), као и једна полуотворена у Сиску, које су као експерименталне установе дале досад веома повољне резултате (42). Од значаја је што се у нацрту закона о извршењу казни поклања већа пажња условном отпусту, а нарочито организовању помоћи од стране друштвене заједнице свим осуђеним лицима која су отпуштена из казнено-поправних установа и којима је то потребно ради што бржег укључивања у редован живот на слободи. При овоме се настоји да се избегну раније погрешке, које су некад чинила разна друштва за помоћ отпуштеним затвореницима, па се поменута помоћ предвиђа у привременом смештају и обезбеђењу исхране, у обезбеђењу нужног лечења, у проналажењу подесног запослења, у организовању довршења започетог стручног оспособљавања и у давању новчаних износа за подмирење најнужнијих потреба, а у већим индустриским центрима основаће се прихватилишта за смештај лица отпуштених са издржавања казне, која нису могла да се упосле и сместе по изласку на слободу. Поред овога, укидање казне ограничења грађанских права према изменама и допунама за Кривични законик из 1959 још више ће допринети стварној рехабилитацији осуђених лица, пошто се ова враћају у друштво као његови пуноправни чланови, који имају право на рад и као сви остали грађани могућност за бољи живот и редовно напредовање.

Наведеним излагањем нису дефинитивно исцрпљена сва средства којима се може постићи поправљање осуђеника и отклонити штетна дејства лишења слободе. У овом погледу развој непрестано креће напред, па се стога у поменутим „руководним начелима" из минималних правила на Првом међународном конгресу препоручује да се у поступању са делинквентима користе сва поправна, васпитна, морална и друга средства и сви облици помоћи којима се располаже. Приликом обиласка појединих казнено-поправних домова код нас, примећено је да су неки домови (као например, у Нишу, Пули, Брестаници) почели да примењују извесне облике самоуправе осуђеника у њиховом животу и раду, који се тиме још више приближава и саображава онима на слободи. Иако је све још у развоју, постигнути су већ значајнији успеси у производњи, васпитању и дисциплини осуђеника. За многе осуђенике нарочито оне који се налазе дуже година на издржавању казне и слабо познају нашу стварност, осуђеничка самоуправа је истовремено и практична школа у којој проширују видик свога знања о радничком и друштвеном самоуправљању у нашој заједници. Тиме осуђеничка самоуправа има и свој морално-политички значај, јер одржава затворенике у додиру са развитком нашега друштва, те се сваки појединац може још више осетити његовим чланом. Сем тога самоуправом се осуђеницима пружа прилика да корисним и марљивим радом себе оправдају пред дру-

(42) Други конгрес правника Југославије: Проблеми и принципи казнене политике, сепарат, 1958, с. 29.

штвом за оно што су учинили и да у знатној мери поправе свој положај. Највећи пак значај осуђеничке самоуправе је у томе што она стварно оспособљава осуђенике за живот и ствара од њих свесне градитеље новог друштва а не његове пасивне посматраче, неме аутомате и слепо послушно оруђе. Због свега овог, осуђеничка самоуправа означава онај револуционарни заокрет који може да из основа измени не само живот и рад осуђеника већ и читав лик самих казнено-поправних установа.

7. На основу свега изложеног може се закључити да је у свету и код нас преовладало схватање по коме се сврха кажњавања и извршења казни састоји у поправљању и друштвеном прилагођавању учинилаца кривичних дела, на место класичног схватања по коме је сврха у одмазди (ретрибуцији) и испаштању за учињено дело. Нацрт новог закона о извршењу казни, мера безбедности и васпитних мера ово јасно и недвосмислено потврђује за нашу државу наводећи да „основни задатак извршења казни и мера које укључују ограничење слободе кретања, јесте поновно друштвено оспособљавање лица према којима су примењене" (чл. 2). Овакво схватање није у супротности са чл. 3 Кривичног законика, по коме се сврха кажњавања састоји на првом месту у спречавању друштвено опасне делатности и спречавању учиниоца да не чини кривична дела. Оно је, напротив, баш у складу са поменутом сврхом и као такву је садржи у себи, пошто заштита једног одређеног друштва од криминалитета може да се оствари најбоље ако се из редова извршилаца кривичних дела не ствара више све већа армија повратника и најопаснијих злочинаца.

Данас се полази од чињенице да је учинилац кривичног дела у основи једно друштвено неприлагодљиво биће, због чега се углавном и одаје вршењу кривичних дела као једне врсте антисоцијалне делатности. Услед тога је потребно да се време, за које је он лишен слободе, употреби за његово прилагођавање друштвеном животу а не да се још више доприноси његовој неприлагодљивости, као што је то било у затворима класичног типа. Зато се сада сматра да „лишење слободе треба да служи учењу слободе" (43), односно друштвеном животу, па се лишење слободе схвата и организује као један широк третман друштвене реадаптације и ресоцијализације учиниоца кривичног дела, као нека врста „*training vers la liberté*" *(Clerc)* (44), при чему је главно да се осуђеник оспособи за свој будући користан живот и рад кад се пусти на слободу.

Све ово указује на то да је извршење казне лишења слободе, од њеног увођења па до данас, у једном непрестаном развоју и кретању напред, доживело у себи извесну квалитативну промену. На основу целокупног излагања може се сматрати да се ова промена или, боље речено, преображаји у извршењу казни лишења слободе састоје у прелазу који је остварен од ретрибуције ка ресоцијализацији учинилаца кривичног дела. Целокупан развитак и суштина реформи система и установа за извршење казни лишења слободе се састојао у замени простог и ретрибутивног извршења казне, поступком друштвеног прилагођавања и оспособљавања учинилаца кривичног дела. Тако

(43) J. Graven: Plan général d'un système de prevention du crime et de traitement des delinquants, „Revue internationale de droit pénal", 1949, N. 3—4, c. 339.

(44) Méthodes modernes etc., c. 118.

је кроз дуги низ година постепено остварен прелаз у коме је осуђеник, од анонимног броја који је у XIX веку вукао своје робијашко ђуле у мрачној ћелији, кроз безбројне патње, понижења и гажења људског достојанства, — добио најзад своју индивидуалност, достојанство и личност човека (45). Ово је резултат промена које су остварене од ретрибутивног ка реедукативном схватању сврхе кажњавања и извршења казне, на шта је у основи деловао развој наука о човеку и људском друштву, као и општи духовни развитак човечанства.

За остварење друштвене реадаптације учинилаца кривичних дела било је потребно да се пронађе и примени такав начин поступања са делинквентима, којим би се у свему постигла жељена сврха. То је основни проблем и цео савремен развој извршења казни лишења слободе се кретао око његовог решења и изналажења најпогоднијег поступања са учиниоцима кривичних дела, којим би се могла што пуније да оствари њихова ресоцијализација. Пошто су уз помоћ науке и праксе утврђене корелативне штетне појаве утицаја лишења слободе на осуђеника као човека и члана људске заједнице, од којих су неке наведене у овом излагању, то је решење поменутог проблема нађено у реформисању постојећих установа и система за извршење казне, а нарочито у рационалном организовању осуђеничког рада, стручном усавршавању осуђеника и њиховом културно-васпитном образовању. Тако је за отклањање штетног дејства затвора на друштвену прилагодљивост учинилаца кривичног дела, нађен поуздан лек, у што већем приближавању режима затвора условима живота у слободном друштву. А на место раније илузије о поправљању осуђеника, које се изводило њиховим дружањем у самоћи и ћелијама, да би се овим код њих изазвало размишљање о своме делу, кајање за исто и морални препород, сада је садржина и смисао поправљања осуђеника нађена у њиховој ресоцијализацији, у њиховом прилагођавању и оспособљавању за друштвени живот. Услед тога се данас, као најбољи начин извршења казне лишења слободе сматра онај који се највише приближава слободном животу и који би био сличан режиму установа за малолетнике, у коме би се настојало да се осуђеници обуче основним друштвеним врлинама и допуне своје недостатке у образовању и знању (46).

Ако се доследно развије и примени овакво схватање лишења слободе, оно може да одигра значајну улогу у даљем развоју кривичног права, кривичног процеса и извршења казне. Следствено њему, убудуће би се казна лишења слободе изрицала само за она лица за која се појави потреба да буду подвргнута заводском поступку прилагођавања друштвеном животу. У случају када за ово не постоји потреба, као например, код нехатних, случајних и других лакших криваца, некорисно је да се према овима изриче лишење слободе већ је довољна нека друга мера ограничења слободе, као и „пробација", условна осуда или новчана казна, која се досада није довољно користила. Ово би нужно захтевало да се још у кривичном поступку пре доношење пресуде, обави потребно био-психо-социјално посматрање

(45) Ibidem, с. 26.
(46) Овакво схватање заступа Cornil у предговору публикације Méthodes modernes etc., с. IX, X.

личности учиниоца кривичног дела, што се већ предлаже од стране многих аутора, како би се могла да одреди мера која би најбоље деловала на учиниоца дела у правцу његовог прилагођавања друштвеном животу. Са друге стране, ако се сматра да је извесно лице лишено слободе ради његовог друштвеног оспособљавања, онда излази да је непотребно његово даље задржавање у затвору кад се утврди да се оно стварно у довољној мери поправило. У овом смислу се већ поставља као основно начело „савременог извршног права", да власти које спроводе извршење казни, треба да буду овлашћене да такво лице пусте на слободу, иако још није истекло време осуде или стечено право за условни отпуст. То би повукло читав низ проблема о томе који би органи, под којим претпоставкама и каквом процедуром могли да донесу одлуку о пуштању на слободу таквог лица. Овде се указује већ на улогу судије који је изрекао пресуду, чиме би се остварила давно жељена и корисна сарадња између суда и органа који извршују казну.

Треба поменути, најзад, да се према изложеном развоју извршења казни лишења слободе може да опази извесно приближавање од стране казни лишења слободе мерама ограничења слободе, као што су „пробације" и поједине мере безбедности. То се нарочито осећа са завођењем отворених казнено-поправних установа, затим са све широм применом условног отпуста, постпеналних мера и уопште разним ублажавањима режима затвора, који у себи имају извесна обележја ограничавања слободе. Казне лишења слободе тиме постепено губе свој првобитан карактер, чисте мере лишења слободе, и добијају један мешовит карактер, да би се на завршетку развоја претвориле у чист облик мера ограничења слободе. На овај начин, у кривичном праву имамо дуг и дубок преображај, који се састоји у замени мера лишења слободе мерама ограничења слободе, као погоднијим и савременијим средствима борбе противу криминалитета. На крају овог развоја који је још далеко од свога остварења, јер је за то потребан још већи материјални и морални развитак човечанства, казне лишења слободе ће ући у музеј историје, као што су пре њих ушле многобројне сурове телесне и смртне казне Средњега века.

Др. Милош Радовановић

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ПОРОДИЦЕ, БРАКА И ПОЛНОГ МОРАЛА У СРБИЈИ ЗА ВРЕМЕ КНЕЗА МИЛОША

У литератури сусрећемо опречна мишљења о породичном моралу и моралним схватањима народа и старешина у току прве половине прошлог века. Основна разлика постоји у ставовима историчара о суштинском питању, наиме какав је био морал у Србији за време оба устанка и доцније (1).

(1) Задржаћемо се посебно на концепцији која је оживела данас у нашој историографији а коју су убедљиво и документовано оповргли још Мих. Гавриловић и Тих. Р. Ђорђевић. Д. Папазоглу (Кривично право и правосуђе у Србији 1804—1813, Београд, 1954, с. 146) износи да се „однос према моралу и части заснивао на патријархалним схватањима", те су „кривична

Да ли је то заиста био чврст морал старе и устајале, у својим оквирима непробојне и још увек неокрњене патријархалне заједнице, или је то био пољуљани морал једног друштва које је из дана у дан кроз две деценије, преживљавало историске преображаје, и које је практично се ослобађајући турског господства и феудалног система, истовремено кидало и газило многе старе, неписане норме породичног морала у тој мери да су прописи нове државне власти у овој области једва успевали да обухвате и кажњавају најгрубље повреде односно најтеже деликте те врсте.

По нашем мишљењу, ова друга концепција је једино оправдана и историски веродостојна јер је потврђују извори тога доба. Архивски фондови су пуни докумената (саслушања — „испити", пресуде нахиских магистрата, Народног суда и кнеза Милоша, рапорти и извештаји старешина Милошу, итд.) који сведоче да су деликти против породице, брака и морала бројнији од свих осталих посебно узетих кривичних дела.

Карактеристично је за ову врсту кривичних дела да су она релативно благо кажњавана (изузев „блудодејствија" Српкиња са Турцима и противприродног блуда) а често су остајала и без кривичне санкције. До кажњавања кривичног дела против морала долазило би увек ако је у стицају са другим, тежим кривичним делом, например чедоморством, убиством, телесном повредом, итд. Из ове групе деликата најчешће би остајало некажњено „блудодејствије" односно „смешеније", тј. суд би по саслушању окривљених и њиховом признању да су дело учинили, кривце строго укорио и отпустио их кући без икакве друге казне. Значајно је истаћи да огроман број ових деликата, а нарочито „блудодејствије" и прељуба у пракси нису повлачила кривичносудску одговорност нити интервенцију било које друге власти. „Блудодејствије" и прељуба су биле веома раширене појаве, обичне и свакодневне, уобичајене у начину живота већине народа, и може се рећи да је то био, како каже М. Гавриловић, „најглавнији разлог што је народ викао на све Милошеве рђаве особине, а прелазио олако преко његових љубавних авантура" (2).

дела против морала и части у народу била сразмерно ретка појава". Он сматра да су „диференцијација српског друштва и развој елемената буржоаског друштва у њему, и на овом пољу почели да остављају видне трагове", тј. само су старешине, „припадници владајућег слоја", били захваћени и подлегли разорном утицају буржоаског морала, док је у народу патријархални морал остао готово нетакнут. Са оваквим објашњењем не би се сложили из више разлога. Прво, друштвени потреси и револуционарне промене почетком прошлог века у Србији тако су темељито прострујали кроз све поре друштвеног организма и разлабавили све споне старих односа и схватања да је тешко поверовати и прихватити како су се ови догађаји одразили само у главама и понашању старешина а не и већине народа. Друго, ако прихватимо тврђење да су деликти против морала били ретки, јер су у народу живела патријархална схватања о моралу, значило би да су Карађорђе и старешине прописивали најстрожије казне за деликте против морала управо против самих себе, јер су они — према Папазоглуу — најчешћи деликвенти, а то не би никако била добра аргументација. Треће, срозавање полног морала и општа морална распојасаност у том времену не претставља само израз новог, буржоаског морала већ одражава и на том плану несређеност и хаотичност читавог друштва у прелазном периоду. Јер, држање харема од стране старешине (Миленка Стојковића, например) свакако није утицај буржоаског морала (за буржуја непрактична и скупа установа), већ прилагођавање бахатом и распусном начину живота по угледу на иноверног, феудалног господара кога је управо отерао из своје земље. Утицаји су дакле били различити, а узроци опадања морала многобројни, тако да су оштре мере власти биле привремене и палијативне, јер учвршћивање и висина морала зависи и креће се упоредо са стабилизацијом друштвених односа у целини.

(2) Мих. Гавриловић: Милош Обреновић, II, Београд, 1909, с. 714.

При таквом стању пољуљаног породичног морала старешина и доброг дела народа не може се ни очекивати оздрављење ни учвршћење брака и породице само повременим упутствима кнеза Милоша која су, изузев њега као највише инстанце, спроводили слабо организовани, том послу недорасли органи власти.

Иако је кнез Милош нерадо и с тешком муком испуштао власт из руку — притиснут захтевима маса и појединих старешина, а не због немогућности да све лично обави како је сам говорио — он је успоставио Народни суд и нахиске магистрате (поред нахиских кнезова, дотада једних органа власти) са основним задатком гоњења и доношења пресуда за кривична дела хајдучије, убиства и крађе у циљу обезбеђења личне и имовинске сигурности становника као услова за оживљавање трговачког саобраћаја и привредног живота уопште, а с друге стране срећивање прилика у Србији требало је да убеди Порту да је то искључиво његова заслуга и тако коначно учврсти свој положај и осигура наследно кнежевско достојанство.

Упоредо са овим задацима, и ради њиховог потпунијег остваривања, кнез Милош се такође стално ангажовао на сузбијању блуда ради заштите брака и породице, коју је сматрао важним чиниоцем у спровођењу своје популационе политике и значајном кариком у систему нове буржоаске државе. (У којој је мери кнез Милош успео да на унутрашњеполитичком плану спроведе своја начела и оживотвори своје идеје јесте крупно питање и заслужује посебно разматрање; оно истовремено захтева и обраду оних фактора који су спречавали и кочили брже реализовање како појединих мера тако и Милошеве политике у целини). У овој области (брак, породица, заштита деце, здравља, итд.) органи власти и правосуђа нису се увек и стриктно држали постојећих прописа, нити су могли у пракси да их потпуно спроведу из следећих — поред осталих — неколико разлога. До Првог устанка Турци су, сходно својим прописима, остављали хришћанима право да такве спорове решавају и суде према своме канонском или обичајном праву. Тако се створила традиција да те спорове (као и неке друге, уосталом) решавају изабрани претставници народа, тј. постојећи органи народног самоуправљања. Због тога се и доцније, у периоду српске државе Првог и Другог устанка, та пракса одржавала и заобилазили су се нови, непознати, постављени — а не као дотада изборни — органи власти. С друге стране, да је однос народа према магистратима и био друкчији, магистрати нису били кадри да предузму гоњење и кажњавање свих кривичних дела која се појаве у оквиру њихове месне и стварне надлежности.

У погледу сузбијања кривичних дела против породице и морала судије нису имали довољно ауторитета, пошто су и сами веома често били порочни, те је и то била једна од препрека на путу поправке брачног и породичног морала. Требало је да и старешине схвате значај сузбијања неморала и да га се сами одрекну, што им је тешко падало. Кнез Милош (3)

(3) Доследан у свом деспотизму, Милош је и у приватном животу дозвољавао себи све што је другима забрањивао — прељубу, бигамију, изругивање са женама које дођу на суд, итд. Лични живот кнеза Милоша је обрађиван довољно у литератури, те се нећемо на њему задржавати, поми-

је наређивао више пута, било посебном наредбом или у оквиру упутстава општијег карактера како треба да се судије понашају у вршењу својих дужности, осуђујући њихове честе злоупотребе и распојасаност (4). „Наставленије" од 19 децембра 1828 прописује тачком 13 понашање чланова Народног суда: „Кнезови и писари суда Народнога чести ради, чина и достојанства свог и суда кога су чланови да се чувају од странствовања по малама као скитнице и ноћници; женска лица у конак судејски да не доводе; са женама које би Суду Народноме ради своје невоље и на тужбе или казне ради долазиле, с никаквом да се не усуде нашалити се или насмешити се њој или налегнути на њу или назвати ју к блудодејанију, једном речи да не чине оно, што су предшественици њини чинили" (5).

Све су те мере предузимане у циљу побољшања и оспособљавања апарата како би са више ауторитета и одговорности могли да допринесу консолидовању породичног морала спровођењем и примењивањем општих прописа о сузбијању и кажњавању ових деликата.

Из ове групе деликата против породице, брака и полног морала обрадићемо посебно следећа најбројнија и најважнија дела: родо-скрвњење, отмица и добегавање девојке, „блудодејствије" и прељуба, подвођење, силовање малолетних лица и противприродни блуд (педерастија).

Родоскрвњење. — Родоскрвњење је и по тадањим правним схватањима кривично дело против породице, али је круг лица којима је забрањено да ступају у међусобне полне односе био много шири него данас. Кривично дело родо-скрвњења постоји када у полне односе ступају сродници по крви и по тазбини. „Тек примера ради, да се види у каквим се све облицима јављало, рећићемо да га је било да су свекри живели са снахама, зетови са свастикама, синовци са стринама, девери са снахама, тетке са братучедима, теча са свастичинама, ујаци са сестричинама, браћа са сестрама од рођене тетке, очуси са пасторкама, браћа са рођеним сестрама, оцеви са ћеркама" (6). Све ове облике родо-скрвњења налазимо у великом броју у документима, објављеним и необјављеним, и може се, према њима, закључити да је родоскрвњење између сродника по тазбини чешће него између крвних сродника. То значи да се у народу сматрао тежим грехом блуд сродника по крви и због тога их је био мањи број, док је кнез Милош хтео да изједначи са крвним и родоскрвњење по тазбини прописујући по тежини сличне казне, те да на тај начин искорени или бар смањи некрвно родоскрвњење које је узело велике размере. 11 фебруара 1819 Јеврем Обреновић пише кнезу Милошу: „И пређе, Господару, вели се у томе акту, јавио сам Вама да се у овој нахији много деце рађа без

њемо га само ради илустрације као познат и типичан пример начина живота једног дела старешинског кадра и народа. Наравно не сматрамо да би се општа слика полног и породичног морала променила да је Милош и сам поступао како је другима прописивао.

(4) У овлашћењу од 13 децембра 1928 Но. 1856 које је дао кнез Милош кнезу Л. Теодоровићу да извиди и уреди стање у Народном суду каже се, између осталог: „Предавање најстаријих између њих телесној похоти по чаршији, и блудна умишленија њина у сред дома судејског, нехотјеније њино никаквој жени жалбе извијати [...]" јасно илуструје владање чланова највишег суда у земљи, а и у осталим, нижим судовима стање није било ништа боље.

(5) Мих. Гавриловић: Милош Обреновић, II, с. 484—5.

(6) Тих. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша, II, 1924, с. 197—8.

законог брака, и то највише од ближњега сродства. Не знам каковим би начином ово прекратити се могло" (7).

У неким крајевима чврсто се уврежио, постао готово обичај, један облик родоскрвњења, наиме однос између свекра и снахе или „снохачество", како га назива Тих. Ђорђевић, позајмљујући руски израз за ову многим народима познату појаву (8), која је обухваћена њиховим кривичним законодавством. Као документацију за свој чланак (9) Тих. Ђорђевић наводи примере снохачества после 1830 из ваљевске, шабачке, рудничке и јагодинске нахије. Навешћемо примере из ранијих година да би поткрепили мишљење да ова појава није била краткотрајна и пролазна и показали како су је онда гонили и кажњавали органи власти.

Милета Радојковић обавештава кнеза Милоша 28 новембра 1819 да је извршена казна протеривања и то ван граница Србије што је „[...] своју снаху рођену узео за себе и није венчата ни данас и вама сам њега јавио и ви сте мене заповедили истерај га из овога вилајета нека иде у онај вилајет где има да узима своју снаху, и ја сам га одмах протерао на ону страну [...] (10). Овако тешка казна протеривања била је једино примењивана за овај облик родоскрвњења по тазбини, а и то по изузетку; то је била једна од оних Милошевих пресуда која је требало не само да погоди деликвента већ и да примером застрашујуће делује на остале који се у такве односе упуштају. Међутим, ни тако повремено строго изрицане казне нису смањивале ове нездраве појаве и односе, чак ти односи нису увек на време ни гоњени, те је било и овако драстичних примера: „[...] за које призивали смо куличке кметове, а за таково испитали, који нису могли засведочити да је који с очима видио, но само толико казују да му је прва снаха через тог узрока сина му оставила и одбегла [...]" (11).

Изузетно, само овај облик родоскрвњења, (свекар-снаха) није кривично дело нужног саизвршиоштва, тј. кривично одговара и казну сноси само једна страна — свекар. У свим другим случајевима родоскрвњења било крвног или по тазбини, као што ћемо из наредних примера видети, квалификује се као кривично дело нужног саизвршиоштва.

Општа карактеристика неких кривичних дела против породице, брака и полног морала (родоскрвњење, „блудодејствије" и прељуба) јесте да деликт обично открије дете које се из недозвољеног односа роди или ће се родити, а после тог сазнања, органи власти покрећу гоњење по званичној дужности и утврђују на суду који је преступ у питању. Такође је заједничка особеност ових деликата да се врло често јављају у стицају са кривичним делом чедоморства, а могућ је и стицај кривичних дела из ове групе, например, родоскрвњење и прељуба. Чедоморство се сматрало у тадањој судској пракси за самостално тешко кривично дело, зато, и у сти-

(7) Тих. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша, II, 1924, с. 197—8.

(8) Исти: Полиандрија у Јужних Словена; „Архив за правне и друштвене науке", књ. XXVI, 1925, с. 89. Вид. белешку Т. Тарановског о снохачеству код несловенских народа, „Архив", књ. XXXVII, 1930, с. 244.

(9) Исти: Један разлог за деобу задруге у Срба; „Архив", књ. VII, 1909, с. 439—444.

(10) ДАБ — ЗМП XIII, А 293; 28 новембар 1819.

(11) ДАБ — Апелациони суд 1825 (II кутија); 4 октобар 1825.

цају са другим лакшим кривичним делом, оно остаје главно а други деликтн могу само да нешто повисе иначе веома тешку казну за убиство новорођенчета. Ако дете остане живо, тј. нема кривичног дела чедоморства, санкција за родоскрвњење је много блажа, без обзира на врсту родоскрвњења, а понекад су жене и ослобађане кривичне одговорности за ово дело. Прељуба је била лакши деликт од родоскрвњења, па и у стицају с њим није повлачила повишење казне коју би учиниоци сносили за родоскрвњење и да нема прељубе. За родоскрвњење се по правилу истовремено изрицала телесна и новчана казна. Висина ових казни зависила је од врсте дела, а број досуђених штапова се повећавао што су сродници били ближи. Није лако исцрпсти ни побројати који све сродници по крви или тазбини ступају у међусобне забрањене полне односе, јер је забранама обухваћен шири круг лица, што се умногоме разликује од наших данашњих правних схватања и прописа. (Данас односи између сродника по тазбини уопште не повлаче кривичну одговорност, а забрана се односи само на крвне сроднике у правој линији било ког степена и побочно до другог степена.)

Поред наведених општих одлика кривичног дела родоскрвњења и његовог кажњавања, изнећемо неке специфичности на које наилазимо у пресудама, на околности које утичу на оцену односно квалификацију дела и диференцирање казне. Из пресуда се види да старији малолетници кривично одговарају за дело родоскрвњења, али да им се због њиховог узраста досуђује нешто блажа казна него пунолетним лицима (12).

Поред устаљених, редовних телесних казни за ово кривично дело, највиши Народни суд прибегава и другим мерама за које сматра да би могле да ефикасно делују против понављања преступа од стране осуђених лица. Оне се веома разликују по свом карактеру — од духовних до административних санкција — и тачно су одређене пресудом, што осигурава њихово потпуно извршење. Тако се пресудом Народног суда од 18 јуна 1828 за родоскрвњење („[...] Ружица удова покојног Мијата [...] са Милошем Стевановићем, рођеним братанцем пок. мужа, роди женско дете [...]") досуђује телесна казна и 100 гроша детету „на препитаније". „А потом обоје к духовној власти да се пригласе, од које довољно усоветовани, за грехе своје епитимију и канон да приме" (13). Духовне санкције као допуна световним казнама врло су редак пример у кривичносудској пракси овог периода и њима се прибегава само код деликата против брака и породице.

(12) Суд Народни Српски преиначује и доставља на извршење пресуду ваљевском суду за дело родоскрвњења између девера и снаје: „Одговарајући вам на писмо ваше од 23 овог мца јануара Но. 56 касателно Петронија Андрејића из Маљевића нах. ваљевске девера, и снаје његове Марте взаимно љубодејствујући, за која дали сте мненије ваше, да Петроније кажњен буде с 80 штапа а Марта с 100 канција, препоручујемо да имајући смотреније на малолетство прељубодеја Петронија, који је [...] у 15 години возраста, још поумекшајте над њим казну, и у место 80 штапа, као што сте судили с 50 штапа казните га. Казна пак коју сте над прељубодејицом определили сиреч да се са 100 камција казни, одобравамо, с тим обаче примечанијем, да смотреније имате на састав тела њеног, може ли она толику казну с безопасностију живота претрпети, и при самом извршенију над њом казни, ако приметите, да ће јој живот у опасности бити, то можете слободно, унеколико казну умалити. По извршенију над њима казни обадвоје одпустите. У Крагујевцу 25 јануара 1827 год." (Мих. Р. Радивојевић: Старо српско право: „Глас права судства и администрације", год. II, Београд, 1903, с. 731—2).

(13) А. С. Јовановић: Примери старог српског правосуђа; „Бранич", V, 1898, с. 585—6.

Много чешће су се, поред телесне казне која се извршавала одмах и преступници пуштани на слободу, означавале у пресуди мере које би за извесно време осујетиле сваку могућност да се деликт између истих лица понови. Пресуда Народног суда од 31 маја 1833 № 154 доставља се на извршење шабачком суду којом се осуђују за дело родоскрвњења (осуђени живе у истој кући јер су њихови родитељи, отац односно мати, који су обоје ступили у други брак, довели децу из првог брака) и кажњавају телесном казном, а поред тога „[...] да их пустите с тим налогом да се Марко док се Ивана не уда, не усуди никада два сата близу свога села тј. близу Рамнаја доћи, с тим додатком да ће свагда кажњен бити, кад се год докаже да је то учинио; а Ивана да се не сме ближе од 2 сата к своме селу удати; па кад се она уда Марко слободно својој кући да се врати" (14).

Код родоскрвњења, као и код „блудодејствија" и прељубе, суд често ослобађа кривичне одговорности жену (неудату) ако је сачувала у животу дете које се из тог односа родило. Ово је тим значајније што се односи на родоскрвњење, јер се оно квалификовало као тежи деликт од „блудодејствија", а самим тим се теже и кажњавало. Таквих примера има не мало и они говоре о посебном односу и кажњавању жена које се не оглуше о своја материнска осећања и дужности и сачувају у животу ванбрачно рођену децу. Кнез Милош је хтео да и на тај начин смањи број чедоморстава. Док је он с једне стране, строгим казнама, чак и смртном, хтео да сузбије убијање ванбрачне деце, с друге стране, ослобађао је одговорности за друге деликте ако је дете у животу остало, и једина казна би се изрицала да се „сама о содржанију детета и своју удадбу стара" (15); у неким случајевима и обавеза издржавања детета није падала на мајку већ на оца (16).

Родоскрвњење је углавном кажњавано телесном казном која се кретала између 50—100 штапова за мушкарце а 25—50 — ређе више — камџија за жене. Удате жене су добијале нешто више камџија од неудатих. Међутим, уколико је крвно сродство било блиско, а дело се више пута поновило, казна је била као у овом примеру: „Станимир Веселиновић из Голиглава нахије ваљевске (од 28 година, ожењен и отац једног детета) пре пет година као момак живео је са својом синовицом Савом годину дана, па се ожени. По новом лету 1826 преднаведени блудодеј, незадржавши коначно своју скотску покот, и неположивши таковој границу но разпаливши се, не взирајући на сојуз брачни законе своје жене, наново сотвори прељубодејаније са својом синовицом, која потом зачне од њега и дете роди". За ову врсту родоскрвњења суд решава: „да прељубодеј Станимир шибом кроз 300 људи, трипут горе и трипут доле казни се" (17).

Отмица. — Отмица девојке позната је као обичај који се у народу очувао до наших дана. Отмица (18) се убраја у оне малобројне обичаје са

(14) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500).

(15) ДАБ — Апелациони суд 1825 (П кутија) 13 децембар 1825, ЗМП XXXI, 85, 9 јануар 1826.

(16) ДАБ — Крагујевачки суд 1826—1831; 17 новембар 1831.

(17) А. С. Јовановић: Примери старог српског правосуђа; „Бранич", V, 1898, с. 585; 17 јануар 1828.

(18) У феудалној српској држави био је обавезан црквени брак. Душанов законик, такође прописује и санкционише црквени брак а лаичке бракове

којима су у историји државне власти готово увек поступале као са тешким деликтима, а одговорност су сносила сва лица која су на ма какав начин учествовала у њој.

У Србији Првог устанка и доцније за време кнеза Милоша отмица девојке је енергично гоњена и кажњавана, јер се њеним сузбијањем — као и осталих тежих кривичних дела — смањивала општа несигурност у земљи, тим пре што је отмица проузроковала често нове деликте (увреда, туча, убиство, итд.).

Занимљиво је што се историчари, обрађујући отмицу у овом периоду, не осврћу на праве узроке овако дуго и упорно одржаваног обичаја, мада изворна грађа, коју они користе наводе, пружа изванредне могућности за такву анализу. Они углавном износе како је долазило до отмице, како се понашају породице отмичара и девојке, помирење на суду или без суда и најзад, кажњавање за отмицу према прописима кнеза Милоша. Њихова мишљења се не разликују у погледу распрострањености, бројности отмице — изузев Вука Караџића —, начина извршења отмице, врстама казни, итд., и та излагања верно претстављају и коментаришу изворе којима су се служили. Отступање од извора и њихово неразумевање се јавља када су у питању разматрања о узроцима и последицама одржавања овог обичаја у првим деценијама прошлог века. Такве су анализе необично оскудне и неубедљиве, јер су историчари изневерили грађу у занемарили или нису верно приказивали односе и услове које је и сам кнез Милош уочио и означио као корене појаве отмице.

До 1817 (19) кнез Милош је за отмицу судио исто као и Карађорђе (20). Већ идуће године он доноси уредбу (21) од „седам пунктова", „дану и закључену у Скупштини свију кнезова народни у Београду 14 маја 1818",

сматра ништавим (чл. 3). „Међутим, по свему изгледа да је лаички брак, тј. брак закључен ван цркве, отмицом или куповином невесте, био дуго распрострањен у средњовековној Србији [...]" (Историја народа Југославије, I, Београд, 1953, с. 407). Задржаћемо се, без дубљих анализа, на констатацији да је отмица постојала у овом периоду и доцније под Турцима само са једном напоменом. Приказујући историски развитак отмице, А. Јовановић (Приносци за историју старог српског права, II, Београд, 1900, с. 70—71) осврће се на овај обичај у средњовековној Србији и поткрепљује своја разматрања прописима Душановог законика који говоре о „разбоју владичаском" (чл. 192) и о узимању жена, (владике или себарке) „по силе" (чл. 53 и 54). Међутим, за проучавање отмице морају се тражити извори ван ових прописа. Преовладало је мишљење Ст. Новаковића (Законик Стефана Душана, Београд, 1898, с. 180 и 262) и усвојено од историчара права (Т. Тарановски, Д. Јанковић и др.) да се овим члановима предвиђа и кажњава силовање а не отмица.

(19) 23 новембра 1817 београдски митрополит Агатангел и кнез Милош издају заједничко упутство свештеницима у коме се, између осталог, каже „[...] који унапредак усудио би се или да отме какову девојку или другим начином хотео би је преварити да побегне од својих родитеља" да ће „примити велику каштигу од Господара Милоша [...]" Даље се каже: „Такођер хоћемо каштиговати и свештенство који будуће такове венчали буду, и нами не јаве, за онога који творио буде таково безаконо и варварско дело", Мита Петровић: финансије и установе, I, 1901, с. 624—6.

(20) § 27 Карађорђева закона предвиђа кривично дело отмице: „Који се усуди отети девојку, тај момак да трчи шибу три пута кроз 300 момака, девојка да се пусти и за кога она хоће да се уда [...]", саучесницима у отмици по 50, а сватовима по 30 батина. § 28 прописује санкцију за свештеника који венча отмичара и отету девојку. — О отмици за време Карађорђа сведоче Но. 134, 559, 695, 717 Протокола шабачког магистрата од 1808—1812, „Гласник СУД", Београд, 1868.

(21) Архив САН бр. 687; ову уредбу делимично наводи М. Миљковић: Кратак поглед на историјски развитак кривичнога права у нас за последњих 100 година; „Бранич", XI, 1905, с. 166.

а упућену „Благородним кнезовом већега и мањег степена, чесним протопресвитером, почтеним кметовом селским", са најважнијим одредбама о забрани продаје девојака односно куповине ради женидбе, одређивање суме од 25 гроша изнад које родитељи не смеју више да траже за девојку нити момак да дâ, забрану склапања бракова против воље оба или једног од младенаца а по договору родитеља, забрану отмице девојке, забрану просидбе испрошене девојке, итд.

Овом уредбом (тач. 6) (22) се предвиђа — без ближег одређивања казне — да ће за отмицу девојке отмичари бити осуђени „као највећи разбојници", свештеник који венча отету девојку биће лишен чина и одузеће му се парохија, а девојка ће се — без икакве казне — вратити родитељима.

Оригиналност ове уредбе није у овако строгом кажњавању отмичара, јер се отмица тако кажњавала и у Првом устанку, а и доцнијим упутствима кнеза Милоша она се понавља и употпуњује прописивањем одређене, смртне казне за ово кривично дело. По нашем мишљењу, значај ове уредбе је далеко већи, јер су у њеном уводу изванредно приказани услови због којих долази до куповине, отмице, добегавања девојака, последице ових појава (заваде, крвна освета, истребљења породица) и реално оцењивање могућности за њихово сузбијање у постојећим друштвеним оквирима „колико данашња обстојателства дозвољавају", како се наводи у уредби. Кнез Милош је пре и потпуније схватио од историчара да отмицу условљавају низ других појава које су и саме производ тадањих друштевних односа, тако да се оне морају у том склопу и посматрати а не изоловано једне од других. У овом ланцу негативних обичаја (с гледишта нове државне власти) кнез Милош на првом месту осуђује и забрањује продају односно куповину девојака „када за удадбу присседу". Девојачки родитељи се једино брину како ће „у газдинску кућу њу удомити не да би њој ту спокојни и добри живот нашли, но само да по вољи својој могу девојку продати, и бољи добитак отуда имати". Осуђујући овакав поступак родитеља („тако своје кћери и сестре као стоку из обора продавати"), кнез Милош види у њему клице које озбиљно подривају породицу.

Да би се унеколико избегле оавкве последице куповине девојака и створили основи за економску самосталност младенаца, кнез Милош сматра да би „пристојније било уз девојку помоћ дати за обојих боље сожитељство". Нема сумње да би се миразом донекле поправио материјални положај младенаца, јер су — по тадањим обичајима — сви свадбени трошкови падали на младожењину кућу. Ови издаци, куповина и даривање (накит и спрема) девојке, свадба, итд. — у великој мери су исцрпљивали сељаке, нарочито сиромашне, а често је то био случај и са средњачким породицама. Услед још недовољно развијених робноновчаних односа, сељаци (изузев богатих сељака трговаца и зеленаша) немају готов новац и приморани су да се задужују кад се жене, с тим да ће позајмљену суму одрадити газди коме

(22) Тачка у целини гласи „[...] 6. Који би се усудио девојку на силу отети, како што се до сад случавало, тај ће момак под апс узети се и његови спомоћници и као највећи разбојници осуђени и каштиговани биће и девојка родитељима својима повратиће се, и свештеник који би се усудио отету девојку венчати он ће свештенства и нурије лишен бити". (Архив САН бр. 687).

дугују, или ће надничити било ком другом само да се одуже. Тада није било лако одужити се, јер је радна снага била јевтина, што је и разумљиво кад имамо у виду да се огроман део ратарских радова обављао кулуком старешинама — у првом реду Милошу. Кнез Милош, додуше, криви само родитеље за овакве последице куповине девојака и свадбених обичаја који не „сожалују што њихова деца по окончању свадбе првих дана другоме надничити морају или сасвим у службу другоме одлазити".

Ова осуда родитеља је само привидно умесна, јер је обичај куповине девојака несумњиво друштвено условљена појава и њен настанак или укидање не зависи од појединачног става и воље родитеља, већ су тек настали капиталистички односи утиснули свој печат и у начину живота и схватањима људи. Због тога се отмица само по форми — начину и средствима извршења — може посматрати као историски континуирани у својим облицима неизмењени обичај или деликт, а у својој суштини — по мотивима извршења, социјалној припадности отмичара, итд. — она се мења и зависи од друштвено-економских формација у којима се појављује и функционише.

Резимирајући узроке због којих долази до отмице девојака кнез Милош у овој уредби (од 14 маја 1818 долази до тачног и недвосмисленог закључка „да се сирома срећно никада оженити не може, неимајући доста новаца да може себи купити жену, и стога бивају стидна отимања девојака [...]". Наведени категорични закључак кнеза Милоша потпуно прихватамо јер се врло убедљиво и једноставно откривају прави корени обичаја, односно износе узроци који су најчешће и у највећем броју случајева доводили до отмице. Горњи навод истичемо нарочито и стога што се у литератури овакво објашњење посебно не наглашава, већ се ублажава стављањем у исти ред са осталим узроцима појаве отмице, који такође постоје и не треба их мимоићи, али се по значају не могу мерити са овим економски условљеним моментом, и не могу га потиснути у други план, јер је за оно време стварно најзначајнији и најтипичнији (23).

Најбоља илустрација оваквог ублажавања и занемаривања правих друштвено-економских узрока одређених појава (а тиме и улепшано приказивање тадањих друштвених односа у целини) јесте опис отмице А. С. Јовановића (24). Он пише да се отмица догађала „кад момак запроси девојку па му је не даду; или кад зна да му је неће дати. Најчешће отимали су девојке момци сиротани без родитеља, или пустошни синови који не слушају родитеље, него се проводе у скитњи. Момак, поштен и од добре породице, не иде у отмицу." Писцу је позната уредба од маја 1818, помиње

(23) И данас, у условима друштвено-економске једнакости и политичке равноправности жене и мушкарца, отмица је могућа и догађа се — али није друштвена појава ни деликт, баш стога што су нестали друштвени услови који су је чинили таквом. Због тога сматрамо да је погрешно тврђење А. Јовановића да се у отмици „огледа постојани конзерватизам нашег народа у очувању својих правних обичаја" (Приносци, с. 73). Понављамо, отмица је по форми стара установа али се садржински мењала упоредо са структуралним друштвеним променама. Данас долази до отмице у најзаосталијим крајевима односно селима где су се још увек задржали у извесном облику и степену стари производни односи, према томе и конзервативна схватања, која могу да се огледају и у ретким случаејвима отмице.

(24) А. С. Јовановић: Приносци за историју старог српског права, Београд, 1900, II, с. 72.

је у свом делу, а у тексту потпуно отступа од извора. Ми можемо само да претпостављамо — према горњем наводу — да међу многе разлоге одбијања момка (личне особине просиоца, неслагање породица, удаљеност села, итд.) улази и његово слабо имовно стање због кога момак зна да му неће дати девојку. Из уредбе се јасно види да нису били отмичари само „момци сиротани без родитеља или пустошни синови", већ и они који су имали родитеље али сиромашне, а „пустошни синови" су несумњиво бивали отмичари, мада је и тај пустахилук понекад извирао из сиротиње а не из пуке обести, која се свакако код младости не може искључити. Момак „од добре породице", а то обично значи и имућне, нема никакве потребе да се жени отмицом, јер има средстава да купи девојку, проведе свадбу, итд. Обичај отмице у овом периоду описивали су на сличан начин и остали историчари (25), Приказујући је само са формалне стране, без упуштања у било какве анализе.

Већ после две године, новом уредбом од 7 јула 1820 (26) кнез Милош понавља готово читаву уредбу од 14 маја 1818, само уз неке допуне у погледу тачнијег одређивања врсте казне. Он објашњава доношење нове уредбе тиме што је претходна „чрез немарност кнезова, свештеника и кметова мојих на неким местима, у једноме или другоме мало послушана била, и совим својим преслушанијем учинили су они, да неки неразумни безумно мисле, да ће њима опет, како у неко време, дозвољено бити, у свака народу убитачна безделија упустити се."

Уредба од 7 јула 1820 прописује да ће се онај ко учини отмицу „вешалима казнити", а помагачи односно саучесници „најоштријим бојем и апсом у тавници, и у гвожђу за годину или више на најтежу работу дати [...]". После овог општег прописа, текст уредбе се продужава пресудом којом се изриче предвиђена смртна казна за кривично дело отмице девојке; „[...] и тако истим овим законом истоименовати отимач младожења Јован, Недељков син, за преступленије своје осуђен је и 4 јулија обешен и на углед народу стављен; његова пак четири помагача примивши за овај ред 100 батина, оковани су у гвожђе и у тешкој работи пребиваће целу годину дана, а по истеченију овог времена још 100 батина".

Изрицање најтеже, смртне казне за дело отмице, и поред тога што је прописано упуствима од 1818 и 1820, није било правило у судској пракси за време кнеза Милоша. Изгледа да су упутства и уредбе обично доношене поводом учесталих отмица, па је изрицање смртне казне неком отмичару требало да створи убеђење да ће се стално тако поступати, тј. да застрашујуће делује на евентуалне отмичаре. Тај психолошки елемент налазимо и у другим наставленијама кнеза Милоша (например, кажњавање чедоморства, родоскрвњења, итд.). Уосталом куда би одвело стриктно примењивање прописа о смртној казни када отмица још увек није била у свести народа а ни по својој друштвеној опасности тако тежак деликт као, например, убиство.

---

(25) Тих. Р. Ђорђевић: Куповина и отмица девојака у нашем народу; „Српски књижевни гласник", књ. XXVI, 1929, бр. 4 и 5; Мих. Гавриловић: Милош Обреновић, II, с. 299.

(26) Уредбу у целини објавио је Мита Петровић (Финансије и установе, I. 1901, с. 633—5. — Иста уредба ДАБ — ЗМП XXIX, 9).

Изузев повремених, примера ради изрицаних смртних казни, судови су за дело отмице досуђивали временску и телесну казну, било као самосталне казне или кумулативно. И у оквиру ових казни разлике су доста велике за исто кривично дело, те се може закључити да су пресуде доношене од случаја до случаја, јер се понекад теже квалификована отмица осуди блаже него отмица са извесним, у пресуди наведеним, олакшавајућим околностима (например, отмица уз пристанак девојке, сродство као брачна сметња, итд.).

У оквиру временске и телесне казне распон је доста велики, тако да су пресуде за кривично дело отмице карактеристичне по својој неуједначености у степену изречене казне. Има случајева да су отмичари кажњени врло благо са по 25 батина (27), а нису ретке ни много оштрије казне робије у оковима до годину дана уз телесну казну до 100 а некад и више батина. Ако је отмичар осуђен да прими више од 25 батина (50, 100 или више), онда је једну половину добио на почетку а другу по издржавању временске казне. У неким пресудама наилазимо да је одређена извесна новчана свота коју су отмичари дужни да плате девојци „за учињену јој срамоту", односно што су је на тако неприкладан начин одвели од куће, уколико није дошло до обљубе, иначе је казна тежа. Неизвршење обљубе приликом отмице узима се као олакшавајућа околност (28).

Наводимо опширнији извод из пресуде кнезова Народне канцеларије у Крагујевцу од 16 октобра 1821 (29) јер садржи и поткрепљује неколико карактеристичних елемената кривичног дела и казне из осталих пресуда за отмицу о којима је напред било више речи.

„[...] Но будући да је она код истих насилственика девство своје сохранила, зато се њима, а особито на милост врховног Господара живот опрашта, а следујућа казна, коју примити долженствују, согласијем врховног господара опредељујемо им:

„Илија као целог тог зла предводитељ чрез пол године окован да буде, у два пут по 50 батина да прими, и девојци за учињено јој безчестије 100 гр. да плати.

„Његови пак помагачи исто тако у два пут по 50 батина да приме, по три месеца оковани да буду и по 50 гроша девојци за њено безшчестије да плате.

„Сваки дакле ове злочинце себи за пример нека узме, и нека уверен буде, да ако би се који год усудио таково што учинити да неће као ови батинама и оковом кажњен бити, но да ће се живота лишити".

Занимљиво је мишљење Вука Караџића о обичају отмице у нашем народу. Он износи како је до отмице долазило под Турцима, затим у време Првог устанка и Карађорђеве строге мере (смртна казна за отмичара) ради истребљења овог обичаја. Према Вуку „отмица се опет поврати" доласком Турака 1813, „али је послије кнез Милош Обреновић судивши неколицини по закону Карађорђијеву истријеби са свијем у подручју својем" (30). Иако

(27) В. Д. Илић, По протоколу пресудни народ. дјела нахије лозничке од год. 1834; Бранич VII, 1900, 529.

(28) ДАБ — ЗМП XXIX, 191; 16 октобар 1821.

(29) ДАБ — исто.

(30) Вук Стефановић Караџић: Српски Рјечник, Београд, 1935, с. 492, под „отмица".

је Вук несумњиво један од најкритичнијих и најобразованијих умова свог доба, а посебно дубоки познавалац људи, прилика и односа у Србији за време кнеза Милоша, ипак се с његовим лаконским, категоричним и искључивим тврђењем о потпуном истребљењу отмице већ првих година Милошеве владе не можемо сложити; Вукову оцену демантује животна пракса која и условљава доношење приказаних уредби, а она се такође огледа и у пресудама за ово кривично дело и после тридесетих година прошлог века. У Србији још дуго нису сазрели друштвени услови за искорењивање и нестајање отмице, што доказују и доцнији законски прописи (31), у XIX веку, па је обухваћена и кривичним законодавством старе Југославије.

Поред отмице, кнез Милош забрањује просидбу испрошене девојке (уредбом од 1818) и добегавање девојке момачкој кући (уредбом од 1820). По уредби се сматрало да је девојка добегла ако се „усудила сама", тј. без знања родитеља и „не бивши пређе по овоме пропису прошена отићи за момка [...]". Занимљиво је да је и код добегавања, као и код отмице, девојка ослобођена кривичне одговорности, иако је дело она својевољно учинила, а момак „који би онакову девојку, која сама добегне, к себи примио, биће оштро каштигован, и годину дана на робију одређен [...]". Свештеник се лишава чина ако венча добеглу девојку. Одговорност је падала на момка јер се сматрало да су се момак и девојка споразумели да она добегне, како би се родитељи ставили пред свршен чин и уједно ослободили свих материјалних издатака око просидбе, даривања девојке, итд. (тзв. уговорена отмица) (32). Међутим, према уредби од 7 јула 1820 (33) добегавање девојке доводило је и до нежељених последица, наиме „да две фамилије, које се овим начином пријатеље, постају једна другој непримириме, а много пута и убиства догађају се [...]". Забрана добегавања девојака и примања бегуница у кућу поштована је од стране старешина, а прекршај те наредбе кажњавао је суд (34).

Блудодејствије (смешеније) (35). — О многобројним појавама и делима која карактеришу стање породичног морала, о „разврату који је цветао на све стране" (36), посебно о приватном животу кнеза Милоша, „аферама" његовим и старешинским, а нарочито о ниским, патолошким склоностима неких калуђера и свештеника изнели су веома документовано и исцрпно у својим студијама М. Гавриловић и Т. Ђорђевић (37). Они такође помињу „објавленија" (38) која је кнез Милош доносио ради сузбијања ове

(31) § 69 Српски грађански законик забрањује склапање брака између лица која су отмицом натерана, а ако је склопљен — брак је ништав. — § 138 Српски казнени законик прописује да се свештеник који венча отету девојку кажњава затвором до 5 година.

(32) Т. Ђорђевић: Куповина и отмица девојака у нашем народу; „Српски књижевни гласник", XXVI, 1929, с. 367.

(33) М. Петровић: Финансије и установе, I, 1901, с. 634.

(34) ДАБ — ЗМП XIV, А81; 10 јануар 1824.

(35) Оновремене термине „блудодејствије" или „смешеније", које сусрећемо искључиво и у грађи и у литератури, задржали смо у овом раду зато што је врло тешко наћи потпуно адекватан савремени термин; „блудодејствије" или „смешеније" означава ванбрачни полни однос између жене и мушкарца одређеног узраста, без обзира на њихов (жене или мушкарца) породични статус.

(36) М. Гавриловић: Милош Обреновић, II, с. 657—9, 714—725.

(37) Тих. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша, II, 1924, с. 195—208.

(38) Исто, с. 199—200, помиње се „Објавленије" од 11 јула 1826 у коме се, између осталог, говори о угушивању и смањивању „злоупотребленија народа

врсте криминала, иако она, судећи по судским архивама, нису постигла жељени ефект. Допунићемо њихова излагања неким моментима који ближе одређују извесне елементе у оквиру истог кривичног дела, утичу на квалификацију деликта, самим тим и на врсту санкције.

Раније смо напоменули да „блудодејствије", због необичне распрострањености и тешког утврђивања деликта, по правилу није ни повлачило кривичну одговорност, а уколико би се на суду и одговарало, суд би, у извесним случајевима, само укоравао „блудодејце" и ослобађао их кривичне одговорности. Међутим, чињеница да се из недозвољеног односа родило дете или је тек требало да дође на свет, најбоље је откривало постојање кривичног дела, и у том случају се увек за њега и одговарало. У тим случајевима суд је одмах изрицао и казну, предузимајући посебне мере предострожности да се дете живо роди и сачува, а ако је дете већ уморено, судило се за кривично дело чедоморства, а не „блудодејствија". Према „блудодејцу" казна се извршавала одмах по пресуди, а према „блудодејници" зависно од њеног стања, обично 40 дана после порођаја, а некад би јој се казна и опростила „ако је дете живо на свет донела". Суд је помагао и одобравао доцније склапање брака ако се смешеније догодило између момка и девојке, нарочито ради заштите детета које се из тог односа родило.

Казне за „блудодејствије" биле су готово увек и телесна и новчана (39). Наравно било је случајева да се понеком „отменом" човеку телесна казна замени новчаном, ако је већ до суда дошло (40). Такође се

нашег", који се толико „у грех прељубодејанија упустио, невини плод прељубодејанија убија, не ферма свете тајне брачног сојуза", итд., и познато „објавленије" од 8 јуна 1827 Но. 405 које користе готово сви историчари и правници (ДАБ-ПО к 54 бр. 38 и ЗМП XXIX, 79; у целини објавио Прока Кнежевић у „Праву', II, 1886; вид. и Мита Петровић: Финансије и установе, I, с. 635—8; а чији уводни део гласи: „Видећи ми да се блудодејанија у народу нашем сербском све то више умножавају, не сматрајући на толика опоминанија, како од стране наше височајше власти, тако и на опоминанија од стране архиепископа и свештенства нашег нити на саме жесточајше каштиге, које су се до сад над преступницима овим извршивале, ради примера и поправленија народу, но вместо поправленија народа, к негодованију општему церковних и мирских власти, видимо не само овакво преступленије блудодејанија у народу нашем да се умножава, но да преступнице у већа злодејанија и прегрешенија падају што невини плод својег преступленија различитим начином мори [...]".

(39) Архив САН бр. 3554/39 — Милош Обреновић Васи Поповићу, кнезу пожешке нахије: „[...] Оним тројици из Самајила, који су с девојкама копилад родили, ударите пристојну спрама дела казну, при том од свакога узмите и понешто цериме у новцима, колико видите прилично да могу платити спрама именија свакога, а последњу девојку, код које се и сада налази дете живо, и коју иште за жену онај момак из Врдила, подајте истоме момку, нека се с њом венча и живи но при том и дете нека прими себи као што ми пишете да се обећава" (3 јуна 1822).

(40) Суд крагујевачке нахије под Но. 928 од 17 новембра 1821 шаље на потврду Народном суду своју пресуду: „[...] Представши с Милованом кметови сви села Гараша показивали су да је Милован, осим овог учињеног преступленија, иначе човек поштен и један од најотменијих у Гарашу био: зато смо ми пресудили, да се Милован ради тог свог преступленија новцем казни [...]" Народни суд под истим датумом одобрава горњу пресуду и шаље је на извршење крагујевачком суду: [...] Пресуду Вашу од данашњег дана под Но. 928 у смотренију блудодејства, које је Милован Мијајловић из Гараша с удовицом Маријом из истога села имао, од ког је она и затруднила, но дете болести њене ради побацила, одобравајући препоручујемо, да Милован у име телесне казни — из призренија досадашњег његовог доброг владања — 200 гр. у касу народну положи; а Марија што по сведоџби кметова није отровним пићем каквим него у болести дете побацила, да се од казни ослободи, и кући отпусти с увешчанијем да се унапредак поштено влада. Немогне ли пак Милован предречену казну у касу положити, то је можете ви и умалити, определивши да према стања његова и новчану казну за касу

кажњавало, иако не великом казном, ако је утврђено „блудодејствије" у поврату (41).

Судови и органи полиције морали су да строго воде надзор и кажњавају лица која се у виду професије баве проституцијом. То су у првом реду односило на Београд, јер су се у њега стицали речним и сувим путевима људи из других држава и пашалука, различитих народности и занимања, а највише су властима задавали посла они без икаквог занимања, који су се беспосличећи по граду једино трудили да заметну траг потерама и сакрију раније учињене кривице. Постојање турског гарнизона у граду такође је потпомагало проституцију. Тако се из једног извештаја кнезова београдског суда (42) кнезу Милошу види да су с времена на време „предузимали испитаније свију бећара који ништа не радећи само по меана скитају се, пијанствују и блудодејствују [...]". Врло занимљиво је образложење досуђених казни бећарима, наиме: казне се одређују према тежини преступа и друштвеној односно привредној корисности учиниоца. Говорећи о кажњавању у извештају се каже: „неке од онакови који су мање преступали каштиговали смо са батинама и отпуштали газдама, а некима занате имајући запретили смо да раде и поштено у будуће да се владају. Неке пак који нити заната знају, нити код кога служе, него сасвим распусни живот проводе, прогнали смо подавши им пасоше да иду у друге вароши себи службе тражити, или сасвим из овога пашалука изићи. Тако исто учинили смо и са женама".

Има изузетних случајева када се за „блудодејствије" кажњавало најтежом, смртном казном. Када би се утврдило да Српкиња стално, у виду заната, врши блуд са Турцима, и ако би се ово кривично дело нашло у стицају са кривичним делом противстајања власти, у том случај би се једино и за „блудодејствије" изризала смртна казна (43).

Прељуба. — У судској пракси овог периода није била позната нити се правила разлика између „блудодејствија" и прељубе у погледу квалификовања дела и одређивања казне, једино се у односу на учиниоце дела прељубе сужавао круг лица која су за њу могла да одговарају. За „блудодејствије" смо видели да је довољно што су два лица различитог пола и одређеног узраста ступили у ванбрачни полни однос, без обзира на њихов породични статус. За прељубу је морао бар један (за разлику од нашег

народну положи; које кад учини, онда ћете га слободна кући његовој отпустити" (ДАБ — Апелациони суд 1831—1832).

(41) Михајло Р. Радивојевић: Старо српско право (Ваљевски магистрат), „Глас права, судства и администрације", год. II, Београд, 1903, с. 685. — Јеврем Обреновић 7 фебруара 1827 Ваљевском суду „[...] Испитајте да ли су кућани и домашњи њени дознавали, да она блудодејствује. Ако су дознавали, а не хтели јој забранити и чувати је, казните домаће њене сразмерно втеченију њином, које над њом имају и по ком су је, да су хтели заптити могли; ако дознавали нису, а оно нису ни криви. Марији у 2 јутра по 30 камџија жестоки ударити дајте, пак је предајте сродству њеном с оштром препоруком да је добро чува да се опет с ким помешала не би, у ком случају биће строго кажњени; најбоље је за њих нека се старају с врата је скинути и удати. — Блудодејце пак њене такође сразмерно веку њином казните од 25—50 штапа. Колико је који од другога годинама старији, толико и памећу зрелији бити мора, и толико већма и казне заслужују [...]".

(42) ДАБ — КК Београдски суд 1826—1827; 28 мај 1826.

(43) ДАБ — исто; „Ми сматрајући на поступке колико ове велике толико и Станичине, за добро судили смо да се обе смертију казне, једно што по самим преступленијем смерт заслужују, а друго да би примером служити могле другим женама, које ее у неваљалства особито са Турцима упуштају".

доцнијег буржоаског права, сасвим је свеједно да ли је то жена или мушкарац) од учинилаца да буде у тренутку прељубе везан браком. У упутствима кнеза Милоша ова два дела изричито се не разликују по степену њихове друштвене опасности и тежини казне, већ постоји само терминолошка разлика, коју сусрећемо једино у пресудама оних ретких судова који су имали образоване и стручне писаре.

Суд је сазнао за прељубу и предузимао гоњење односно позивао преступнике на одговорност, као и код „блудодејствија", тек ако би се из недозвољеног односа родило или требало да роди дете. Сеоски кметови и кнежински кнезови били су дужни (према „Објављенију" од 8 јуна 1827) да одмах јаве нахиском магистрату за сваку жену која носи ванбрачно дете и да предузму посебне мере предострожности и заштите детета и мајке. То се лако утврђивало ако је била у питању прељуба између ожењеног човека и девојке, удовице или распуштенице; прељуба удате жене свакако утврђивала се много теже.

Други начин откривања прељубе био је далеко ређи, до данас најсигурнији, а то је хватање преступника *(inflagranti)*. Овакви случајеви прељубе, када су учиниоци затечени на делу или када се из односа зачело дете, тежесу квалификовани, и деликвенти нису никад ослобађани кривичне одговорности односно сносили су одговарајућу казну. Посебна карактеристика пресуда за прељубу односно „блудодејствије" је у томе што су у већини случајева изрицане нешто блаже казне женама односно девојкама него мушкарцима. У извесним случајевима објашњење за лакше кажњавање налазимо у образложењу пресуде. Суд Народни српски (44) доноси 12 новембра 1830 — пресуду „у смотрењу прељубочинства Евђенија Громића с Ружицом кћери умрлога Стевана Ерића", којом ослобађа одговорности девојку што је дете у порођајним боловима „неотице у мукама и незнању удавила", али је крива зато „што се је с ожењеним човеком, за кога поћи није могла у блуд упуштала", те је „налази суд Народни казни достојну, коју казну сматрајући на младост и болест њену само на 25 камџија ограничава; Евђенија пак Громића, који се је с девојком знајући да је не може за жену узети у блуд упуштао и потом не само њу обезчестио и срећу јој убио, него и повод био, те је једно дете упропашћено, а и дужности своје супружеске обезсветио, осуђује суд Народни да му се удари 50 штапа [...]". Исти суд за прељубу са готово идентичним елементима као и у случају напред наведене пресуде, досуђује „прељубочинцу" још тежу казну, наиме осуђује га на временску казну и још „у почетку робије да му се 50 штапа и на свршетку 50 удари [...]", а двојици „да се удари 50 камџија, и да се пошље кући оцу свом" (45). Могло би се помислити из ових примера да су можда неудате жене блаже кажњаване од удатих, међутим, из пресуда видимо да су и удате жене за прељубу лакше кажњаване од мушкараца (46).

Подвођење жена Турцима такође долази у групу деликата против морала. Старешине и нахиски судови били су дужни да по обављеној истрази

(44) ДАБ — Крагујевачки суд 1832—1834.
(45) ДАБ — Шабачки суд 1834 (401—813); 19 јули 1834.
(46) ДАБ — Крагујевачки суд 1832—1834; 18 август 1833.

и саслушању окривљених доставе предмет ради доношења пресуде Народном суду или кнезу Милошу. Постоји извесна разлика у мотовима због којих се подводачи баве овим недозвољеним послом, мада они битно не утичу на квалификовање дела ни одређивање казне. Наилазимо на подводаче којима је то професија (наравно не мора бити основна), они раде за новац, „иде по мале те подводи малске жене с Турцима и даје им паре" (47) и други (48) који подводе Турцима своје жене и кћери, не за новац већ за извесне услуге, углавном политичке природе.

Силовање малолетних лица. Занимљиво је да кривично дело силовања пунолетних лица женског пола претставља праву реткост у судским архивима тог времена. Оно се не гони по званичној дужности, а уколико суд решава по приватној тужби, настоји увек да се странке помире не досуђујући никакву казну, изузев — и то ретко — мање новчане накнаде за нанету увреду особи која је силована односно њеној породици. Колико год су судови били незаинтересовани за гоњење силовања кад су у питању одрасли, толико су немилосрдно гонили и кажњавали силовање малолетника, нарочито деце до 10 година. Сматрало се да је смртна казна једина праведна одмазда за овако тежак грех и кривицу. Кнез Милош у обиласку нахија судио је таквим преступницима на лицу места. Поводом једног таквог случаја у Чачку, кнез Милош јавља у Крагујевац 23 јануара 1820: „[...] ми смо овде једнога злочинца к смерти предали кад чујете нека знаднете зашто је, учинио је насилије једној девојчици од 7 до 8 година возраста њенога, а овај је жењен и двоје деце имао је [...]" (49). По извршеној смртној казни, злочинце би остављали, на углед, презир и опомену народу, као и остале злочинце, осуђене за најтежа кривична дела, док не иструну. Кнезови „канцеларије народне српске" доносе пресуду којом: „[...] више назначеног преступника Јована Хорвата који жесточајшу смрт заслужује, судимо, да гди на страни недалеко од пута и близу Врела обеси се, и на конопцу отруне" (50).

За покушај силовања такође се кривично одговарало, само је казна била далеко блажа, обично телесна до 50 батина. Уколико је у покушају било саучесника односно помагача, они су били кажњавани батинама (51).

Противприродни блуд. — Од свих појава противприродног блуда које су се тада сматрале деликтима најчешће су педерастија и скотолоштво, мада се и ове јављају у малом броју судећи по судским архивима. У народу, хомосексуализам није постао честа појава, и поред утицаја и близине турске војске и апарата, а с друге стране, и код свештенства (52), нарочито калуђера, ова изопаченост је цветала. И поред ове две непосредне опасности да се хомосексуализам прошири и на српски живаљ, он је, чак и у варошима где су били смештени турски гарнизони, био изузетно ретка

(47) ДАБ — ЗМП XIV, А 28; 11 април 1823.
(48) ДАБ — Апелациони суд 1825 (II кутија); 29 август 1825.
(49) ДАБ — ЗМП XXVII, 186.
(50) ДАБ — ЗМП XXX, 143, 6 новембар 1822; ЗМП XXIX, 30, 27 октобар 1822; ЗМП XXIX, 30, 27 октобар 1822.
(51) Ст. Максимовић: Суђења у Кнежевини Србији пре писаних законика, Пожаревац, 1898, с. 114.
(52) Тих. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша, II, 1924, с. 204—5; Мих. Гавриловић: Милош Обреновић, II, с. 658—9.

појава. Владало је схватање да је полни однос између мушкараца срамно дело недостојно човека, „содомски грех", како се тада називао. Тај термин усвојила је и судска пракса, док за остала кривична дела противприродног блуда не постоје одређени устаљени термини већ се дела од стране странака, а и у пресудама, углавном описно износе. Изузетак је скотолоштво које се и терминолошки и садржински не разликује од савремене квалификације овог кривичног дела.

Због таквог општег и заједничког става народа и органа власти који је осуђивао педерастију као наказну, патолошку људску настраност, полицији и судовима било је могућно да уз подршку становништва проналазе, гоне и оштро кажњавају учиниоце кривичних дела противприродног блуда. Разлика је између противприродног блуда и раније изнетих деликата из ове групе у томе што су се они јављали у неупоредиво већем броју од педерастије и скотолоштва, тако да ни близу све недозвољене блудне радње нису долазиле на суд, услед немогућности малобројног полициског и судског апарата да их обухвати, а „блудодејствије", као најмасовнији деликт, кажњаван је најблаже, уколико би до суђења уопште дошло.

Учиниоци противприродног блуда нису могли да избегну кривичну одговорност не само због своје малобројности већ због тежине кривичног дела. Ретки случајеви противприродног блуда несумњиво су свели на веома ограничен број и изрицање тешких казни деликвентима, тако да је сузбијање ове појаве, — и поред услова да се она више развије (као у другим турским провинцијама, с једне, и претежно сточарским крајевима, с друге стране) — помогло да се још више не погорша већ необично тешко стање породичног и полног морала у Србији тога доба.

Противприродни блуд се по правилу кажњавао тешким телесним казнама; у специјалним случајевима поред батињања и прогонством (53), а кнез Милош је досуђивао чак и смртну казну. Нахиски судови нису имали стварну надлежност већ су, по саслушању окривљених, слали спор на пресуђење Народном суду, чије је пресуде потврђивао кнез Милош. Он је често за овакве преступе, као уосталом и за многе друге, био прва и последња судска инстанца. Поред судске функције, кнез Милош је истовремено у пресудама претио и упозоравао евентуалне деликвенте и саветовао (54) органе власти и становништво како да се клоне хомосексуалаца

(53) „Јован Радовановић бивши учитељ у селу Новацима са своја два ђака содомски грех учинио [...] да се у четири пута с по 50 штапа по тјелу казни, а после за границу предјела нашег прогна се, које решеније Суда народног Его Књажевско Сијатељство одобрило је. По изложеному решенију реченом претрпио је Јован опредељену телесну казну, којега сад к вама шиљемо, да га за границу нашу у нахију зворничку претерате и строжајше наложите му, да се за живот усудио не би гди год у предјел наш повратити се, представљајући му, да ако се кадгод и гдигод у предјелу нашем нађе, да ће живота лишен бити. У Крагујевцу 19 јануара 1827 год. Но. 29. Суд Народни Србски" (Михајло Р. Радивојевић: Старо српско право (Ваљевски магистрат); „Глас права, судства и администрације", година II, Београд, 1903, с. 732).

(54) Кнез Милош обавештава нахиског кнеза Милосава Здравковића да је калуђера из Манасије кога му је он упутио предао надлежном суду но сумња у строгу казну, јер је „ова секта милостива спрама еснафа својег, и држи се слепог правила праштајте согрешенија друг друга —, а преступленије преписују наговору несретнога ђавола, који се доиста и сам чуди, што они чине? Међутим пропустити немојте објавити и препоручити децама, да од Светогораца у свет гологлави беже, и стражњице своје од њих добро чувају, ибо овај светогорски род такова мрска преступленија за обичну и наравну ствар држећи, и не снива да је код благообразног човека гњуснејше

из редова свештенства (мирског или калуђера), јер њима нису судили редовни судови већ посебни црквени, у које кнез Милош није имао поверења због њиховог благог кажњавања ових деликата.

Скотолоштво се, како смо већ напоменули, такође сматрало тешким деликтом и кажњавало најстрожијим телесним казнама, а кнез Милош је у срџби и огорчености овакве поступке осуђивао на смрт вешањем. На следећем примеру (55) кривичног дела убиства, иако посредно, врло упечатљиво видимо како је скотолоштво било тежак деликт. Суд је донео пресуду да Тодор Мишић из села Божевца, који је убио оца због скотолоштва издржи свега 6 година робије и прими 100 батина. Оцеубиство је било тешко кривично дело и кажњавало се обично смртном казном, али је суд овде узео у обзир да је отац Тодоров често упозораван од својих синова „[...] да се од безаконог и богомрског дјела овог које цјелој кући њиховој част убија једаред окане [...] да се три његова сина, који су већ дорасли, због тога до сада оженити нису могли [...]" и досудио овако неубичајено благу казну, иако и у овој пресуди наводи да „[...] нема догађаја, у коме би или по природним или по положителним правама особито при том случају, да отац сина не нападне, сину дозвољено било, на оца свога напасти и њега смртоносним ударма убити [...]", ипак је тежина очева преступа превагнула и условила овако благу казну сину за убиство оца.

Вера Петрић

UTI LEGASSIT ЗАКОНА ОД XII ТАБЛИЦА

Закон од дванаест таблица садржи три одредбе које се односе на наслеђе. Њихово тумачење ствара велике тешкоће, али истовремено оне помажу да се добије јаснија слика о имовинским и породичним односима у периоду распадања гентилског уређења и учвршћења приватне својине код Римљана, који су њу и основне правне установе, засноване на њој, развили до те мере да је оно постало „најсавршеније од свих познатих права која се темеље на приватној својини" (1) и коме „ниједно касније право није имало шта да дода" (2).

Те три одредбе су: 1) Paterfamilias uti legassit suae ita ius esto (3); 2) Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgnatus proximus familiam habeto; 3) Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habento.

Несумњиво је да прва одредба говори о праву paterfamilias-а да прави тестамент а друге две о интестатском реду наслеђивања. Исто тако несум-

преступљеније, него чувати се треба од овакове секте и ничто даље; [...] Но. 591 у Крагујевцу 9 априла 1824" (ДАБ — ЗМП XXVIII, 2131).

(55) Ст. Максимовић: Суђења у Кнежевини Србији, Пожаревац, 1898, с. 150—153.

(1) Енгелс: Анти-Диринг, превео Р. Вујовић, Београд, 1959, с. 115.

(2) Енгелс: О распадању феудализма и развитку буржоазије, превео М. Мојашевић, Београд, 1951, с. 14.

(3) О проблемима у вези са утврђивањем аутентичног текста ове одредбе види Д. Стојчевић: Exharedatio sui у првобитном римском праву, „Анали Правног факултета у Београду", 1953, с. 47 и сл.

њиво је да је овим одредбама установљено првенство тестаменталног наслеђивања над интестатским: тек када нема тестамента, наступа интестатско наслеђивање.

Дуго времена ови текстови нису стварали велике проблеме. Сматрало се да први текст установљава за paterfamilias-а апсолутну слободу тестирања (4) а да друга два установљавају следећи интестатски рад наслеђивања: sui, agnatus proximus, gentiles. Међутим, историска и упоредноправна истраживања довела су до извесних закључака који су из основа уздрмали класично тумачење ових текстова. Пре свега установило се да други народи када су се налазили на ступњу развитка на коме су се налазили Римљани у време Закона од XII таблица, нису познавали тестамент него само неке путеве да се лица ван породице de cuius-а доведу у положај интестатских наследника (5). Затим, установило се да paterfamilias није имао апсолутну слободу тестирања, да није могао слободно одабрати наследника, него је могао именовати за наследника само sui (6). Затим, установило се да је прављење тестамента била дужност сваког paterfamilias-а и да се сматрало бесчастећим за успомену de cuius-а умрети без тестамента (7). Најзад, установљено је да Закон од XII таблица није познавао три интестатска реда наслиђивања него само два: агнате и гентиле, при чему аутор овог закључка (8) сматра да је „сасвим природно" да појам агната овде обухвата и sui и да се filius „нормално појављивао" као најближи агнат који је први позван на наслеђе.

После свих ових закључака постала је одредба Закона од XII таблица Uti legassit suae rei ita ius esto потпуно неразумљива: ако је paterfamilias у тестаменту могао именовати само sui за наследнике, а они су и интестатски позивани први на наслеђе, онда је неразумљиво зашто је тестаментално наслеђивање имало првенство над интестатским; зашто је уопште код Римљана уведен тестамент тако рано, много раније него код других примитивних народа; зашто је именовање наследника било caput et fundamentum testamenti, односно зашто су имовинска располагања без именовања наследника била неважећа; чему правило nemo pro parte testatus pro parte

(4) Једини крупнији проблем, поред утврђивања аутентичног текста одредбе, претстављало је тумачење израза „legassit" у њој. Неки аутори (E. Cuq: Recherches historique sur le testament per aes et libram, „Revue historique", 1886; Ehrlich: Die Anfänge des testamentum per aes et libram, „Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft", 1905; Lenel: Zur Geschichte der heredis institutio у збирци: Winogradoff: Essays in Legal History, London, 1916; и др., — код нас К. Смирнов: Поводом питања о завештаочкој слободи у римском праву, „Архив за правне и друштвене науке", 1922; Иво Милић: Око постанка опоруке, „Рад Југословенске академије знаности и умјетности", 1951) тумачећи буквално овај израз створили су тзв. легатску теорију тестамента: тестамент је имао за циљ не да именује наследника него да легатима расподели имовину. Ова теорија није прихваћена. Детаљније о аргументима за и против ње види: Д. Стојчевић: Порекло и функција тестамента calatis comitiis у римском праву, „Историско-правни зборник", 1950, с. 267 и сл.

(5) E. Lambert: La fonction du droit civil comparé, Paris, 1903, с. 411—501.

(6) Henri Lévy-Bruhl: La fonction du très ancien testament romain, „Revue historique", 1921; Д. Стојчевић: Exheredatio sui у првобитном римском праву, „Анали правног факултета у Београду", 1953.

(7) Сматрало се најтежом клетвом желети некоме да не направи тестамент: „Jupiter te male pendat intestato vivito' помиње Плаут (Curculio, 6, 22).

(8) Henri Lévy-Bruhl: Observation sur le régime successoral des XII Tables, у збирци: Nouvelles études sur le très ancien droit romain, 1947; Intestatus, у Studi in memoria de E. Albertatio, Vol. I, 1953.

intestatus decedere potest; а нарочито зашто је тестамент прављен пред комицијама и зашто је обавеза за paterfamilias-а да прави тестамент била тако јака да се сматрало нечасним умрети без њега.

Мислим да одговор на ова питања даје чињеница да, према обичајном реду наслеђивања створеном у consortium-u, sui нису имали интестатско право наслеђа према свом paterfamilias-u него су га имали само consortes тј. браћа de cuius-a. Sui су могли постати наследници само тестаментом, који је, зато што мења обичаје предака, подлежао одобрењу куријатске комиције. Одредба Закона од XII таблица Uti legascit suae rei ita ius esto одузела је то право куријатској комицији и установила да једино од воље paterfamilias-а зависи да ли ће правити тестаменат и њиме одредити за наследнике своје sui. Овде ћу то мишљење изложити детаљније и покушати да му дам аргументацију, за коју не претендујем да је комплетна (9).

После радова Моргана, Мена, Енгелса, Лавлеја и многих других (10) познато је да на одређеном ступњу развитка у коме су снаге и знања човека врло слаби, и зато борба са природом за опстанак врло тешка и немогућа за појединца или мање групе, примитивни народи живе у колективу, који је истовремено имовинска и радна и политичка јединица. Овакав колектив је код разних народа имао разне облике и називе а код Римљана облик генса. Да су и Римљани прошли кроз овај период и да је њихов генс у основи исто што и код Грка и америчких Индијанаца, нађени су многи докази (11), али је несумњиво најјачи: наследно право генса према имовини сваког његовог члана, које је озакоњено у Закону од XII таблица и било живо знатно дуго после њега.

Одувек је било природно, наромлано, да имовина умрлог лица припадне првенствено лицима са којима је оно живело и радило. Зато је у времену кад је генс претстављао заједницу имовине, живота и рада, када је све што привреди сваки члан генса припадало генсу, било природно да имовина умрлог члана припадне (тачније речено остане) живим члановима генса, односно, да се послужимо каснијим правним речником, гентили су једини имали интестантско наследно право према имовини свакога свога умрлога члана (12). Притом не треба схватити да су то право имала сва лица која су живела у генсу. Иако немамо података који то доказују, можемо, ослањајући се на оно што знамо о односима у генсовима других народа, усвојити да је и код Римљана чланом генса у времену његовог процвата сматран само онај који је „ратник", „борац" — значи од-

(9) Први пут сам то мишљење изнео узгред у напред наведеном чланку Exherdatio sui... а детаљније и са потребном аргументацијом изложио сам га у чланку Adgnatus proximus у Mélanges Lévy-Bruhl, Paris, 1959, одакле преузимам овде највећи део.

(10) Maine: Études sur l'ancien droit et la coutume primitive, Paris, 1884; Morgan: Die Urgesellschaft, Untersuchungen über den Fortschrift der Menschheit aus der Wildheit durch die Barbarei zur Zivilisation, Diez, 1891; Laveleye: De la propriété et de ses formes primitives, Paris, 1874; Енгелс: Порекло породице, приватне својине и државе, превео М. Симић, Београд, 1950.

(11) Laveleye: op. cit., с. 145 и сл.; Viollet: Le caractère collectif des premières propriétés immobilières; Westrup: Joint family and family property, Copenhagen, 1934, с. 51 и сл.; Arangio-Ruiz: Les gentes et la cité, Recueil en l'honneur d'E. Lambert, 1938, с. 146 и сл.; Енгелс: op. cit., s. 123 и сл.

(12) Наравно уколико нису у питању личне ствари умрлог које се код неких народа сахрањују са њим или преносе на лице за које се мисли да је у њега прешао дух покојника.

расли мушкарац, способан за борбу, што значи способан за рад, који чак не мора бити крвно везан за генс.

На прелазу од номадског ка земљорадничком животу, код свих ариских народа појављује се као имовинска, радна и породична заједница, група састављена од неколико генерација блиских крвних сродника — агнатска породица, патријархална породица, joint family (13). Она настаје цепањем генса или сеоског или трибуског колектива услед тога што су развитак људског ума, стечена искуства и савршенија оруђа којима је човек овладао, омогућили борбу са природом за опстанак у мањим групама људи него што је то био генс. Код Римљана ова породица је имала облик consortium-а (14). По својим основним карактеристика, управо по својој унутрашњој структури, по имовинским и другим односима између чланова, consortium се не разликује много од некадањег првобитног облика генса: то је заједница живота, рада и имовине (15). Он је управо преузео економске функције од генса, потискујући га (или уздижући га?) на степен шире друштвене, религиске, војне и управне организације, састављене од више consortium-а (16). Следствено томе, consortium је преузео од генса и право својине на земљу и оруђа за производњу и паралелно са тиме, агнати су преузели од гентила првенствено право наслеђа на њој, потискујући некадање „првенствено право наслеђа" гентила у други ред, тј. за случај да је consortium изумро. Како се овај процес одиграо не знамо, јер се обавио далеко пре римског историског периода, али видимо код других народа да је то био доста дуги процес и да се генс није једноставно и лако лишио својих права, већ их је дуго у разним облицима (периодична поновна подела земље, регулисање величине земљишног поседа појединих породица, промена земље према плодоредима, итд.) задржавао и манифестовао. Зато можемо претпоставити да се и код Римљана обавио неки сличан процес, који се завршио тиме што су права гентила сведена на оквире који су формулисани у Закону од XII таблица. На тај начин је consortium постао legitima simul et naturalis породица а тиме је постало „природно" и „нормално" да имовина умрлог члана припадне њему — да агнати буду први позвани на наслеђе. Тако је формиран обичајима инстестатски ред наслеђивања од два степена: агнати, па гентили.

---

(13) Westrup: op. cit. Том облику породице припада и наша породична задруга која се стицајем околности одржала донедавно. Пре неколико година нашао сам на Проклетијама породицу од 48 чланова чији су унутрашњи породични, имовински и правни односи врло интересантни и указују на знатно старији период или друго порекло него наша задруга. Недавно смо читали у новинама о другој још већој шиптарској породици на другој страни Проклетија.

(14) Westrup: op. cit., c. 61 и сл. Consortium несумњиво спада у групу агнатских породица (joint family) и има карактеристике као и друге породице из те групе. Тек његов дегенерисани облик добија елементе ортаклука и постаје онакав каквог га Гајус описује у египатским фрагментима Институција.

(15) Westrup: La propriété familiale, Recueil en l'honneur d'E. Lambert, 1938, c. 163—172; Westrup: Family property and Patria potestas, 1936.

(16) Не упуштам се у питање какво су место имале породице, односно брачни парови и деца, у настанку и животу генса. О томе види цитирана дела Моргана и Енгелса. Види и Arangio-Ruiz: op. cit., c. 146 и сл. Интересантно је мишљење о томе код J. Numa Lambert: Origines de Rome à la lumière du droit comparé, Studi P. de Francisci I, c. 339 и сл.; исти: La très ancienne succession romaine interprétée d'après le droit comparé, „Revue historique", 1954, c. 496 и сл.

Ко је у оваквој породици (consortium-у) сматран најближим сродником (најближим агнатом)? Знамо да се у Риму и после Закона од XII таблица сродство у domus-у није одређивало крвном везом него заједницом живота и рада која је правно изражена заједничком patria potestas. Следствено томе, најудаљенији крвни сродник који живи и ради у породици, ближи је од рођеног сина који не живи у породици, који је еманципован, ако је реч о питањима имовине и наслеђа и свим другим правима у породици (17).

Исти принцип био је раније у consortium-u још консеквентније спроведен, али се манифестовао на други начин: права у заједници имао је само онај који ради — који је одрастао. Деца су ту, она су присутна, о њима се води брига и у њих се полажу наде, али она, исто као и жене, немају право ни на шта, па ни на живот — у свим патријархалним породицама деца се могу убити или продати. Притом, сва деца у породици припадају подједнако старијој генерацији, без обзира на то ко им је биолошки отац (18). Једнакост и равноправност, који су основна карактеристика агнатске породице, простире се по генерацијама, постоји само између чланова исте генерације у породици. Једнакости и равноправности најстарије генерације (браће) у уживању свих права, одговара једнакост и равноправност све њихове деце у бесправном положају. Због тога је природно и нормално за њихова схватања и обичаје да се најближим сродником сматра човек са којим се живи и ради у истој генерацији — брат. Сви чланови consortium-a су агнати, али најближи агнат је брат. Зато при подели consortium-a своје делове добијају само браћа из прве генерације (19). Деволуције ту нема. Деца од умрлог брата не добијају iure proprio део имовине. Њих прима у своју кућу један од браће, који за то при деоби добија већи део — али за себе, не за њих. Они живе у његовој кући као браћа по генерацији са његовом децом, са којима ће по његовој смрти образовати consortium или се равноправно поделити (20).

Заостаци оваквих односа су у Закону од XII таблица многобројни: на интестатско наслеђе нису позвани агнати него adgnatus proximus — значи нема деволуције у том реду наследника; за тутора се позива најближи агнат који постаје сопственик пупилне имовине и стара се само о њој

(17) То правило, које проистиче из природе затворене кућне привреде, ушло је и у чл. 528 Српског грађанског законика од 1844; „Сродство у задрузи при наследству има првенство над сродством изван задруге, ма ово било и у ближем степену. И само усвојење достоверним начином и са општим сагласијем задруге учињено искључава и само сродство по крви изван задруге."

(18) Пријамових 50 синова, који живе са њим на двору у Троји, сигурно нису његова биолошка него агнатска деца. Трагови оваквих породичних односа сачувани су, например, у називима сродника код нас: сва деца једне генерације (деца браће и сестара) називају се међу собом браћа и сестре.

(19) Westrup: op. cit., c. 83: „Право на наслеђе агната према имовини paterfamilias-a који је умро без синова [...] вероватно је првобитно било ограничено на агнате првог степена, браћу (consanguinii)." Такође Giffard: Adgnatus proximus, „Revue historique", 1932, c. 386.

(20) У једној шиптарској породици на Проклетијама установио сам исту праксу: најстарији брат се оженио удовицом умрлог брата (узео је као другу жену) и његову децу узео као своју. При подели са осталом браћом деца умрлог брата нису добила посебан део и немају у садањој кући свој посебни део имовине који би могли узети и оделити се. Кад сам их запитао о томе, учинило им се неразумљивим и немогућим — кад се буду делили, рекли су ми, добиће сви мушкарци (и од прве и од друге жене, односно умрлог брата) подједнак део. Та пракса је, уосталом, широко распрострањена код многих народа. Најпознатији је, несумњиво, случај старојевејског права.

а не и о личности пупиле; он има право али не и дужност да буде тутор; он може цедирати туторство; он не може бити смењен са тог положаја чак и ако врши малверзације, итд. (21).

У првој фази развитка имовина је и у consortium-u, као и код других народа на истом ступњу развитка, припадала колективу: човек се рађао, живео и умирао у њему, у њега трошио све радне способности, од њега добијао све што му треба и њему остављао све што има. У њему се није знало који део земље, стоке и др. коме члану припада. Али временом, са даљим унапређењем производње, укључењем робова и тиме стварањем могућности да се још мање групе него што је consortium успешно боре за опстанак, агнатска породица се почиње цепати у породице pater familias-a, тј. брачних парова и њихових потомака. Овај процес је обично почињао тиме што су поједини чланови са својим женама и потомцима или сваки са својим (често због неслоге личне или међу женама, или зато што то послови захтевају — по одлуци осталих чланова) одлазили да самостално воде неке послове consortium-a (обрађују удаљену њиву, негују стоку на удаљеном пашњаку, обављају занат и сл.). Тиме је између њих и осталих чланова престала заједница живота и рада (што је важни елемент појма првобитних колективних породица) али имовина је остала заједничка. Сваки брат који одвојено живи и ради, ради ипак заједничку земљу. Он је или обавезан да подноси рачуна о свом пословању и да снабдева остале чланове својим производима а има право да своје потребе задовољава производима других чланова, или добија део имовине на самостално управљање с тим да га мора вратити (тј. прикључити се колективу или отићи на други део имовине) увек када колектив затражи а неизоставно када умре. Периодичне поновне поделе земљишта између породица које припадају истом колективу, или њихово кретање од једног дела имовине на други је честа појава код многих народа у периоду распадања генса, села или колективних породица (joint family) (22).

Одвојени живот и рад поједине браће само са својим потомцима донео је са собом одговарајуће промене у родбинским и религиским схватањима. Одвојени живот и рад браће чини да се они удаљују, а заједнички (изоловани од осталих агната) живот и рад оца са својим потомцима чини да се они и сроднички приближују. Постепено продире осећање да су потомци најближи сродници и ствара се појам sui.

Када су већ били створени услови за самостални живот појединих domus-a и када је продрло осећање да су потомци најближи сродници, долазило је врло често и до непосредне поделе consortium-a између браће, нарочито ако су имали одраслу децу. И ту су имовински односи између подељене браће остајали нерашчишћени. Проблем је претстављао heredium на коме је породино огњиште-жртвеник и на коме су настањена породична божанства — лари и мани. Било је и тешкоћа личне природе — треба променити навике у животу и раду. Зато је свака деоба претстављала и материјално и психичко оптерећење за браћу. Иако је живот нужно на-

(21) Види например: Arangio-Ruiz: Istituzioni (12), с. 196.
(22) Westrup: op. cit., с. 55—56. На тај период и процес указује Цицерон када тврди да су поједине породице у најстаријем времену имале само право употребе (locum possessio) на земљи (Cicero: De re publica 2, 9, 16).

метао поделу, још увек се сматрало нормалним и природним да браћа живе заједно јер навике и схватања увек заостају за потребама. Зато су после смрти оца браћа најчешће остајала да живе неподељена (consortium fratruum suum — ercto non cito) све док сумогла, а најмање док им деца одрасту за рад (23). Зато су се традиције consortium-а врло дуго одржавале и поштоване и онда када је domus постао нормалан, најчешћи облик породице. Зато су се и права агната, утврђена обичајима, врло дуго одржавала, па је све до Закона од XII таблица постојао известан несклад између правних обичаја и фактичког живота, што је присилило децемвире да питању односа гентила, агната и sui посвете тако велику пажњу.

Упоредо са променама у начину живота и сродничким схватањима, мењала су се и религиска схватања. Познато је како је велику улогу у животу Римљана овог времена играла религија, а нарочито породично огњиште-жртвеник. Одлазећи да живи ван куће предака, сваки брат је преносио у нову кућу ватру са породичног огњишта и заснивао сопствено. Он је тиме желео да привуче неког од умрлих предака да се настани у његовој кући и помаже му. Он је у почетку много страховао да ли је у томе успео, али његови синови тај страх нису имали ако су њега поштовали, јер ће се он, кад умре, несумњиво настанити у њиховој кући. Зато су га морали поштовати и пре и после смрти. Тако се заснивао религиски култ нове породице чији свештеник је paterfamilias а чија божанства су умрли paterfamilias-и.

Због склопа свих ових околности, развој односа у породици креће се у два, наизглед супротна, правца: с једне стране неједнакост генерација (односно неједнакост између paterfamilias-а и његових sui), донета из генса и consortium-а, све више се заоштрава тако да се власт paterfamilias-а уздиже на степен суверености, „политичке" власти, „potere sovrano" (24). а положај чланова породице спушта на положај лица alieni iuris — без правне и пословне способности. С друге стране, узајамна зависност и сродничка осећања између paterfamilias-а и sui се све више повећавају. Он је имао врло јак религиски интерес да његов domus и његова имовина остану после његове смрти само његовим sui, који ће му приносити жртве, одржавати ватру на огњишту и чувати његов гроб. Sui су такође имали врло јак и религиски и имовински интерес да задрже и после смрти paterfamilias-а кућу и имовину на којој су живели: ту је њихово огњиште и ту се сигурно настанио умрли paterfamilias који ће и даље бринути о њима, а на имовину су навикли и прилагодили је својим потребама. Тако се постепено стварао појам heredium-а — куће окружене најнужнијим делом обрадиве земље, која чини центар живота, рада и религије нове породице, која се не укључује у имовину агнатске породице ради поновне поделе, коју ни браћа после смрти paterfamilias-а не деле и која остаје heres-у. Истовремено стварао се и појам heres-а — спиритуалног центра, религиског шефа

(23) Овакав consortium је изгубио многе од својих ранијих карактеристика и добио многе елементе сусвојине, ортаклука (њега је Гајус имао у виду када је consortium сматрао за genus societatis) и уговорног односа, али не по настанку (јер је он legitima simul et naturalis societas — ту Arangio-Ruiz има потпуно право) већ по начину на који су регулисани њихови унутрашњи односи.

(24) Bonfante: L'origine dell'hereditas e dei legata nel diritto successorio romano, Scritti I, c. 101—151.

и чувара породичне традиције снабдевеног auctoritas-ом (25) који, у случају поделе породичне имовине, добија heredium (26).

Постепено, дакле, продире схватање да и из имовинских и религиских разлога sui треба да наследе умрлог paterfamilias-а. Међутим то се није слагало са обичајним интестатским наследним правом створеним у consortium-у које, као што смо раније видели, даје првенствено право наслеђа агнату-брату. Обичаји, познато је, врло се споро и тешко мењају а врло су строги — траже безусловно поштовање и не трпе отступања — нарочито тамо где је религија њихов чувар и заштитник. Римљани се у томе нарочито одликују. Познато је колико су се, и много доцније, претори мучили да нађу начин да задовоље потребе праксе а притом не повреде, бар формално, прописе ius civile. Зато се није могло очекивати да ће ма који орган укинути одредбе обичајног наследног права и донети нове прописе који ће обезбедити првенствено наследно право за sui. Излаз из ситуације у којој су се налазили. Римљани су нашли заобилазним путем (као што су то и касније увек радили) у установи тестамента. Да би се обезбедио да кућа и имовина на којој живи и ради са својим потомцима, остану његовим потомцима, paterfamilias је морао измолити (од тела које је било способно да такву дозволу да, а то је комиција plus pontifex maximus) одговарајућу дозволу. Први овакви захтеви су несумњиво наилазили на тешкоће и о њима се сигурно одлучивало и гласало. Али временом, када су приватна својина paterfamilias-а и његов породични култ, односно heredium и heres, у довољној мери добили право грађанства у свести људи и када су захтеви упућивани скупштини постали чести, о њима се престало одлучивати, него се све свршавало тиме што је paterfamilias изговарао одговарајућу формулу calatia camitiis in populi contione, чија се улога претварала у testimonium а преко тога поступак добио назив testamentum.

Тим заобилазним путем постизан је циљ paterfamilias-а, али одредбе обичајног права о имовинским, породичним и наследним правима агната и гентила остале су непромењене, па су се они вероватно често појављивали са својим захтевима и правили тешкоће при прављењу тестамента. То је био разлог што су децемвири посветили нарочиту пажњу (27) уређењу

(25) Lévy-Bruhl: Observation 5, c. 37. Притом је могуће, како мисли Jacques Numa Lambert, (op. cit.), да је само име heres и heredium настало од индоевропског корена који је означавао „бити лишен нечега": heres је онај који је изашао из породице и од ње добио комад земље да би могао живети. Можда су онога који је изашао из консорциума називали heres а земљу коју је добио heredium. Али је несумњиво да су ти називи у време Закона од XII таблица и касније употребљавани у значењу које је горе изнето. Никако се, међутим, не може усвојити његова хипотеза да се смрћу paterfamilias-а гасила familia и да је „filius смрћу paterfamilias-а пре почињао нову својину него настављао стару" (с. 502).

(26) Varro: De re rustica 1, 10, 2: [...] quae heredem sequerentur, heredium appellarunt.

(27) Наиме, познато је да Закон од XII таблица не претставља потпуну кодификацију обичајног права — многе врло значајне установе, које су тада несумњиво биле саставни део правног система Римљана, нису у њему поменуте. Зато се с правом претпоставља да су се децемвири (који су иначе били врло шкрти — Цицерон их слави због „absoluta brevitas verborum") задржавали само на оним установама и питањима која су стварала неке тешкоће у пракси, која нису имала неку устаљену и неоспоравану праксу, било зато што су то нове установе, које још нису довољно ушле у праксу или су већ застареле па захтевају нова решења. Ако су питањима наслеђа посветили толико пажње, може се претпоставити да су она спадала у круг горе наведених питања.

односа између paterfamilias-а односно sui са једне стране и агната и гентила с друге, а у оквиру тога нарочито односа везаних за тестамент (28).

То управо и јесте циљ и садржина две одредбе Закона од XII таблица које говоре о тестаменту. Одредба uti legassit suae rei ita ius esto утврђује право за paterfamilias-а да прави тестамент, односно право да, ако то жели, именује heres-а и задржи своју имовину за sui. Њом је управо речено да нико, ни агнати ни гентили, то право не може да му оспори. Ова одредба дакле није имала за циљ да каже ма шта о садржини тестамента ни о томе да ли је реч о легатима или именовању наследника, ни о туторству, ни о разлици између pecunia и familia и свим другим питањима чија су решења у њој тражена (29) већ само да утврди право за paterfamilias-а да га прави.

Друга одредба, si intestato moritur [...], преставља наставак прве и уствари каже: тек ако неки грађанин умре без тестамента, најближи агнат, односно гентил ће моћи да искористе своје старо, обичајем установљено право да добију имовину de cuius-а. Уметнута реченица cui suus heres nec escit — дошла је ту само да објасни да ће intestato умрети онај који нема sui (30).

Sui дакле нису били, ни у Закону од XII таблица постали, интестатски наследници свога paterfamilias-а. Они су то постајали само тестаментом. Једини интестатски наследници су adgnatus proximus, тј. брат de cuius-а, и гентили. Судбина породице је у рукама paterfamilias-а: ако он направи тестамент и именује heres-а, она ће продужити да живи, ако не, она ће се угасити а све оно што сачињава њен материјални део (familia) — имовина и људи (жена и деца) припашће најближем агнату. То је несумњиво била последица коју ниједан paterfamilias није желео, па је сваки од њих правио тестамент и то много пре смрти, да га смрт не би претекла.

(28) Уз одредбе о наслеђивању налазе се и одредбе о туторству над малолетницима и женама и старатељству над умоболним и расипницима. Главни циљ и садржина свих тих одредаба је, као и код наслеђа, да регулишу права агната и гентила и зато увек истичу да они то право имају тек ако нема тестамента. Има се утисак да се желело тачно одредити значај и место тестамента.

(29) Bonfante, Lévy-Bruhl, Westrup и многи други довољно убедљиво су показали да се садржина тестамента није ограничавала на имовину и туторство. Садржина hereditas-а је била много сложенија: садржала је многа права и дужности које није било ни потребно ни могуће набрајати. Израз „suae rei" употребљен у једнини означавао је све оно о чему би се могло говорити у тестаменту, све оно што је тестатор имао право да унесе у њега, исто тако као што је израз „res publica" употребљен у једнини означавао државу и укупност свих њених права и дужности. Код примитивних људи је честа појава да апстрактне појмове праве од назива појединих предмета. „Цео духовни речник примитивног света је низ метафора (например, за „мислити" и „мерити" употребљава се иста реч)". (Bonfante: Theorie vecchie e nuove sull origine del eredita, „Bulletino dell Istituto di diritto romano", 1915, c. 115). Израз „suae rei" је, дакле, имао врло широко значење и заиста давао „latissima potestas", али само онакву каква се могла замислити у време Закона од XII таблица, какву су условљавали тадањи материјални услови, односи у породици и религиска и морална схватања Римљана. А шта је она обухватала било је познато па зато није било потребно (ни могуће) набрајати.

(30) Изванредно је убедљив аргумент Lévy-Bruhl-а (Observation, c. 41) извучен из De inventione 2, 50, 158, који говори за то да је овај текст глосиран. Без уметнуте реченице „cui suus heres nec escit", одредба више одговара духу Закона од XII таблица и ономе што се желело рећи том одредбом. Али ако је ова реченица била садржана у одредби, онда је она служила томе да објасни шта то значи умрети без тестамента. У том случају се израз „suus heres" може протумачити тако да реч „heres" објашњава реч „suus", да је њена апозиција или синоним, као да између њих стоји запета. Цела реченица би тада гласила: који suus-а, heres-а не би имао.

Тако се објашњава чињеница да се testamentum calatis comitiis могао правити само два дана у години и то оба са врло кратким размаком времена (31). С друге стране, не правити тестамент је био суров и неморалан (иако по праву дозвољен) поступак и према sui, и према прецима — божанствима. Зато се то сматрало безчастећим за de cuius-a (32). Исто тако, то је несрећа за de cuius-a, јер ће се угасити његово породично огњиште и неће му се по смрти приносити жртве. Зато се сматрало проклетством живети без тестамента (33).

Овакво тумачење одредаба Закона од XII таблица у сагласности је и са другим принципима на којима је почивао каснији римски тестамент. Оно чак помаже да им се открије порекло и дâ логично и вероватно објашњење. Да пођемо од правила које несумњиво потиче из времена Закона од XII таблица: да без именовања наследника нема тестамента и да све оно што је у њему написано пре наредбе о именовању наследника нема никаквог значаја. Ово правило несумњиво није морало настати, није било нужно, ако су и sui били интестатски наследници и ако је неко од њих могао и без тестамента постати heres. Напротив, могло се претпоставити да paterfamilias, који зна да ће sui сигурно постати наследници, тестаментом им изда наредбу само о томе како да поступе у неким случајевима. Он је то могао радити јер је за живота њихов господар који има право да наређује, а после смрти божанство које морају поштовати и слушати. Међутим, када је први интестатски наследник adgnatus proximus — брат (а не sui), он њему не може ништа наређивати ни за живота ни после смрти. Само онда ако тестаментом учини да му наследник буде suus, коме може наређивати, може и друге налоге и захтеве постављати. Без тога све што је написано или речено нема никаквог значаја — adgnatus proximus није обавезан да то поштује пошто наслеђује iure proprio а не вољом de cuius-a — зато нема ни тестамента.

Исто тако наша хипотеза објашњава и правило да нико не може бити наслеђен делимично тестаментом делимично интестатски. И оно нема много оправдања у каснијем праву и може се разумети само као заостатак из првобитног наследног права. Ако су sui били прво позвани интестатски наследници, онда ништа не би сметало de cuius-у да тестаментом једнога од њих одреди за heres-a и дâ му део имовине а осталу имовину остави осталим sui као интестатским наследницима. Такво решење би се чак нужно наметало у времену када је било нормално да се браћа после смрти paterfamilias-a деле и заснивају посебне domus-e, ако је за heres-a именован само један од sui — један од синова. Paterfamilias би именовао једнога од синова за heres-a, дао би му део имовине који му обезбеђује одржавање породичних sacra а остатак имовине препустио на равне делове осталим синовима, интестатским наследницима. Међутим, ако sui нису интестатски наследници и ако правити тестамент значи обезбедити наслеђе за sui и

(31) Карактеристично је да оба падају у пролеће. Није ли то било време у које се некада вршила поновна подела гентилске односно консорциумове земље за обрађивање и напасање стоке?

(32) Lassalle: Théorie systématique des droits acquis, III.

(33) Gaius, II, 36. Ово правило је несумњиво настало врло рано. Види Lévy-Bruhl: Observations sur le régime successoral des XII Tables, c. 47.

тиме потиснути интестатско наследно право агната и гентила, онда или има тестамента — тада наслеђе припада sui, или га нема — тада припада брату de cuius-a. Тек када нема тестамента оживљава право интестатских наследника агната и гентила, које је у случају да постоји тестамент умртвљено.

Са овом концепцијом слаже се и правило да се не може поставити тестаментом наследник ex certa re. Тестамент нема за циљ расподелу имовине између sui (она се између њих дели по принципима обичајног права на основу actio familiae erciscundae) него само да обезбеди имовину за sui и ослободи их претензија агната (наравно и да именује heres-a). Ако постоји тестамент имовина остаје у породици, чији сваки члан задржава права према целој имовини која су му према учешћу у раду и положају у породици припадала. Међу овим правима и право приштаја у случају смањења броја наследника, које му нико, па ни paterfamilias, док је члан породице не може одузети.

Из истих разлога и in iure cessio hereditatis ante aditam hereditatem од стране тестаментарног наследника nihil agit (34). Јер, пошто је циљ тестамента да обезбеди право наслеђа за sui, in iure cessio би унапред поништио његово дејство. То би значило одрицање од својства heres-a и учинити, противно вољи paterfamilias-a, да се domus угаси, што у тадањим условима није било могуће (semel heres, semper heres). Агнат као интестатски наследник није heres него само прибавља имовину породице која се угасила јер нема sui. Он је не продужује, зато је свеједно да ли ће њена имовина доспети у његове руке или руке неког другог.

Вероватно би се могли наћи и други аргументи, али мени се чини да су ови довољни да дозволе моју претпоставку: 1) да у Закону од XII таблица sui нису били обухваћени појмом proximus adgnatus и нису били прво позвани интестатски наследници, него су то постајали тестаментом; и 2) да је одредба uti legassit [...] имала за циљ да потврди право за paterfamilias-a да прави тестамент, што значи да обезбеди имовину за sui и именује heres-a, моралног шефа породице и наследника heredium-a.

Тек после Закона од XII таблица, када су, упоредо са учвршћењем приватне својине, наступиле крупне промене у економским односима и правним и религиским схватањима, када генс и агнатска породица све више губе значај и падају у заборав, наступиле су промене у наследном праву. Тада је одредба uti legassit [...] протумачена као овлашћење за paterfamilias-a да легатима слободно располаже имовином и да именује за наследника extraneus-a, а одредба si intestato moritur [...] протумачена тако да је suus могао бити heres и без тестамента — да је он интестатски наследник првога реда. Истовремено, због дегенерације породичног култа и материјализације hereditas-a, изгубила се разлика између heres esse и familiam habere, па се и сваки интестатски наследник (и агнат) почео сматрати heres-ом. Вероватно се почело од тумачења да је suus proximus ad-

(34) Lévy-Bruhl: Observations, c. 48. Међутим, ја сматрам да је Гајус овде употребио реч „heres" у њеном каснијем значењу, када је ишчезла разлика између „heres esse" и „familiam habere", и да он није хтео рећи да цесионар који је прибавио наслеђе од интестатског наследника постаје шеф и центар породице de cuius-a, него је хтео рећи само да прибавља породичну имовину.

gnatus и да је баш он први позван овом одредбом на интестатско наслеђе. На овакав закључак указује Помпониев фрагмент у D, 38, 16, 12 (35) (који, као што је истакао Леви-Брил, несумњиво потиче из времена далеко старијег од Помпанија и Квинта Муција): ако су правници осетили потребу да у једном моменту подвуку да је filius proximus adgnatus paterfamilias-а, то значи да у једном времену није било тако и да то није природно и нормално.

Драгомир Стојчевић

СОЦИЈАЛИЗАМ И ДРЖАВА

Питања у вези са социјализмом и државом толико су бројна и сложена да се не могу ни издалека сва ни поменути, акамоли исцрпсти у једном чланку. Зато ћемо се ограничити само на неколико основних питања: анархистички нихилизам, етатизам разних социјалистичких школа, марксистички став о држави, југословенско искуство одумирања државе и критика овог искуства у социјалистичким земљама.

I. Разне социјалистичке школе су, током историје, заузимале врло различите ставове према питању државе (и права, тесно везаног за државу). То је сасвим разумљиво с обзиром на различите историске услове у којима су се социјалистичке теорије развијале. Ови ставови иду од потпуног порицања државе, која се сматра апсолутним злом, до тако рећи обожавања државе, схваћене као свемоћни стваралац социјализма.

Маколико се ова схватања о улози државе у социјалистичким теоријама јако разликовала, ипак из свих њих излази као несумњиво да је за социјализам, тако рећи од самог његовог настанка, држава један од основних проблема и да се он њоме бави непрекидно. Већ Платон, који (у извесном смислу барем, иако врло ограниченом) може бити сматран социјалистом утопистом, чврсто је везао проблем државе за проблем социјализма, и отад па до данас ти проблеми су остали повезани. Узрок овом тесном повезивању је несумњиво у томе што се увек сматрало да је социјализам такав друштвени поредак који треба да буде изграђен сходно људском разуму и свесном и слободном делатношћу људи, а не да се стихиски развије. Држава, пак, као најмоћнија људска организација, несумњиво стоји у средишту сваке свесне организоване друштвене делатности, па било да је реч да се она из те делатности отстрани, из овог или оног разлога, или, напротив, да буде основни покретач делатности. У оба случаја држава је основни проблем.

Отуд је лако увидети да, упоређена с буржоаском теоријом, социјалистичка теорија поклања много више пажње држави. Буржоаска теорија је државу схватила вишемање као неизбежну стихиску друштвену појаву и само је покушала да је донекле прилагоди друштвеним потребама. Социјалистичка теорија је, напротив, проблем државе поставила у његовој много дуб-

(35) „Filius patri proximus adgnatus est".

њој суштини, идући до њених последњих друштвених узрока. Стога ће проблем државе за њу остати актуелан све до потпуне изградње комунизма. Оштре разлике између разних социјалистичких теорија у том погледу и још оштрије расправе о томе само су доказ велике важности овог питања за социјализам.

Разуме се, проблем државе у социјализму се данас много друкчије поставља него још донедавно — социјалистичка изградња у многим земљама донела је велико искуство у том погледу. Недостатак многих социјалистичких теорија данас лежи управо у томе што ово искуство недовољно узимају у обзир. Несумњиво је, међутим, да, на крају крајева, искуство мора постати врховно мерило оцене вредности теорија и зато се треба надати да ће се, његовим уважавањем, најзад ипак постићи сагласност, бар у основним питањима.

II. Један пол социјалистичких теорија о држави претставља анархизам. Анархистичка теорија има много нијанси, у чије се излагање овде, наравно, не може улазити, али је за све њих битна једна основна мисао: наиме, да је држава апсолутно зло за људско друштво, да је она извор ропства и експлоатације, да је оруђе насиља и угњетавања и, најзад, да је, као таква, извор кварења човека као бића које се одликује од остале природе управо својим моралним особинама. Држава је, по овом мишљењу, зло које је по својим последицама скоро једнако приватној својини. Стога анархизам придаје исто толико значаја уништењу државе као и уништењу приватне својине. Држава — и то је најкарактеристичније за анархизам — треба да буде радикално отклоњена из друштва. Чим анархисти дођу на власт, они треба да униште државу. Иако изгледа да постоји, по мишљењу анархиста овде нема никакве противречности: долазак анархиста на власт уствари и није долазак на власт у правом смислу речи — њихов долазак на власт се управо састоји у рушењу старе власти и спречавању стварања било какве нове државне власти. Друштво које анархисти треба да створе својом револуцијом јесте друштво потпуно слободних људи, у коме никакве власти и неће бити, где ће сви друштвени односи почивати на потпуно слободној сагласности свих.

Разуме се, овако богату школу као што је анархистичка, у којој је толико писаца развијало често веома различите мисли, тешко је свести на ово неколико упрошћених тврђења. Треба водити рачуна да је и међу анархистима било више или мање реалистичких мислилаца. Ово је особито случај с Бакуњином. Стварност је таква снага да су ови мислиоци морали о њој водити рачуна и признати потребу опрезности против контрареволуционарних снага после револуције. А ово, опет, доводи до више мање отвореног признања нужности постојања нечег што личи на државу и у анархистичком, слободном друштву. Зато се за анархистичку теорију углавном може рећи да је улепшавала стварност и више пажње полагала на доследно извођење једног начела него на могућност његове практичне примене.

Друштвена пракса је анархизам потпуно осудила и на томе се не треба даље задржавати. Критику анархистичког схватања дала је историја —

најнеумољивији критичар. Оно је нереално. Али, и у анархизму има мисли које нису за одбацивање. Особито ваља ценити анархистичку критику државе. Она се не може усвојити у својој суштини, али је анархизам показао многе рђаве стране државе које несумњиво постоје и против којих се треба борити. Анархистичка осуда државе уопште, на метафизички начин, као потпуног зла, сличног апокалиптичком злу, неоправдана је. Држава је, као и све у друштву, историска појава, па ни она није ни апсолутно зло ни апсолутно добро. Све зависи од историског тренутка о коме је реч. Држава је у извесним историским периодима напредна, у другим назадна, у једним — добро, у другим — зло.

Ако, дакле, не можемо прихватити потпуно одбацивање и осуду државе коју проповеда анархизам, ипак треба да водимо рачуна о позитивним елементима анархистичке критике државе. Анархизам нарочито подвлачи да државна власт квари људе који је држе, прво, и да понижава оне који јој се потчињавају, друго. И једно и друго је несумњиво у знатној мери тачно. Кварење људи на власти — мисао која се појављује откако држава постоји — несумњива је чињеница и против ње треба предузимати разне мере које је демократска пракса утврдила. Понижавање човека употребом физичког насиља такође је значајна негативна чињеница која онемогућава пун морални развој човека и његову одговорност као слободног бића.

Но, важнији од ових елемената такорећи моралне осуде државе у анархистичкој критици јесу организационо-технички елементи државе које анархизам подвргава критици. Централно место овде заузима критика бирократије као зла неизбежно везаног уз сваку државу. Анархизам је особито снажно подвукао да, и поред свих демократских мера, бирократизам остаје догод постоји држава и да зато остаје и задатак борбе против њега. Овај део анархистичке критике је веома важан, јер се управо у социјалистичким земљама појављују тенденције да се државна организација сматра савршеном, да се фетишизира. Анархизам овде има знатне заслуге. Можда нема писца који је тако оштро критиковао бирократизам као што је то чинио Михаил Бакуњин, и поред свих претераности у том правцу.

Анархистичка критика бирократизма открила је много његових негативних страна, па и ако одбацимо анархизам у целини, треба да усвојимо неке од важних резултата ове његове критике. Анархисти свакако претерују кад сматрају да је бирократизам толико велико зло да потпуно квари сваку државу, и то државу у целини, тако да услед тога ниједна држава не може бити прихваћена, па ни социјалистичка. Међутим, чак и с бирократизмом, држава је нужна друштву током целог једног значајног историског периода, а она је нужна и радничкој класи такође — све до потпуног комунизма. Анархисти нису анализирали функције које треба да испуни социјалистичка држава, па се за њих сасвим може рећи да с прљавом водом избацују и дете из корита. Али, усвајајући нужност социјалистичке државе, треба заиста све учинити да се избегне бирократизам који су анархисти тако оправдано критиковали.

III. Ако је теорија социјализма без државе углавном мишљење искључиво анархиста, теорија о држави као главном градитељу социјализма

схватање је већег броја најразноврснијих социјалистичких школа мишљења, које се не могу све ни набројати, акамоли изложити. Полазећи од немачких „катедарских социјалиста", за које се, с нешто карикирања, може рећи да су мислили како се социјализам може најбоље изградити добро промишљеним одлукама пруских министара, богомадних носилаца власти, па све до лабуриста и чак превише горљивих бирократа стаљинске епохе, преко разних социјал-демократских теоретичара, — сви ти разни токови мисли тежили су социјалистичком панетатизму. Свим овим тако различитим теоријама, одразима разних времена, средина и друштвених снага које су тежиле социјализму, заједничко је у овом погледу једно — оне немају веру у масе, у њихову спонтану делатност, па чак ни у друштвене слободне, непринудне организације. Да би се створио социјализам, битан чинилац је држава, која се по потреби, разуме се, служи и насиљем. Свака теорија даје друкчије образложење ове основне мисли и друкчије је развија, али све полазе од те исте мисли.

Енглески лабуризам нема неку своју чврсто изграђену и систематску теорију о изградњи социјализма и о улози државе у томе. Разни писци у лабуристичком покрету заузимају различите ставове, а оно што се може сматрати званичном лабуристичком политичком теоријом носи потпуно емпиристички и еклектички карактер и заснива се више на извесним практичним искуствима у руковођењу радничким покретом, пре свега путем синдиката, него на теориски продубљеним анализама. То, уосталом, сасвим одговара енглеском карактеру. Сасвим уопштено се може, међутим, рећи да лабуризам — особито у својој владавинској пракси — сматра државу сталним и најважнијим чиниоцем социјалистичког друштва. Држава организује социјалистичку привреду на релативно чврст начин. За лабуристичку владавинску праксу особито је карактеристично бирократско руковођење национализованим привредним гранама — дакле, етатизам у најчистијем облику.

Додуше, има и међу лабуристичким писцима занимљивих гледишта о ограничењу улоге државе у социјализму. Најзанимљивије је оно гледиште које потиче од Вебових, по коме друштво треба организовати у две посебне организације најопштијег карактера, од којих би се једна бавила управљањем привредом, а друга би имала чисто политички карактер класичне државе — одржавала би ред и мир путем насиља. Економска друштвена организација би, разуме се, била ненасилна, — дакле, не би имала државни карактер.

Слично гледиште, само далеко доследније изграђено, заступа и познати француски социолог руског порекла, Жорж Гурвич. Гурвич је нарочито покушавао да одреди тачне границе надлежности оне организације која би, располажући монополом за физичко насиље, била у основи садања држава, од других организација, које таквим монополом не би располагале.

Овде је непотребно улазити у подробности овог и других сличних покушаја. Треба, међутим, јасно подвући да је управо најтежи проблем како, наиме, одржавати односе између ових различитих организација, које све обухватају друштво у његовом пуном обиму, иако у различитим областима. Јер, маколико надлежности биле јасно одвојене, ипак је немогуће да се

оне не преплићу и да се тако не изазивају неспоразуми и сукоби између ових организација.

Ова гледишта су свакако врло занимљива за социјализам и за проблем одумирања државе, јер указују на могућност и потребу постојања разних друштвених недржавних, а ипак општих организација. Њих треба свакако брижљиво проучавати, и евентуално извући извесне закључке у погледу практичне примене.

Међутим, неизвесно од ових теориских схватања, остаје тачно да је лабуристичка као и остала социјал-демократска пракса на Западу карактерисана етатизмом. Најпре, овде држава сама изводи једну врсту парламентарне револуције, ако се тако може рећи, јер она законитим средствима, парламентарним путем доводи радничку странку на власт. Затим, национализације и све друге мере у привреди и осталим областима не само да изводи држава, него, како смо рекли, она држи и даље све у својим рукама: и привредна предузећа, и остале друштвене службе, све то остаје у рукама државе. Лабуризам у својој пракси није пошао за неким својим теоретичарима и није одвојио ове државне функције од класичне полициске државе. Класични државни апарат, створен првенствено за политичке и полициске функције, с парламентом на челу, врши и нове функције. Ово доводи до стварања моћне и скоро неодговорне бирократије, која стварно управља иза леђа министара, који одговарају парламенту за оно што не чине сами, и на шта, уствари, могу врло мало да утичу. Радне масе су бачене потпуно у позадину, и могу се изразити само једанпут у четири или пет година, на изборима.

Оваква пракса лабуризма довела је и до неуспеха у политици и до оправданих критика у теориском погледу. Оваквим, чисто државним социјализмом масе нису осетиле никакво стварно побољшање свог положаја, а отуђеност човека од економских средстава пре свега остала је и даље потпуна. Услед тога се и лабуристички, као и остали социјалдемократски покрети данас налазе у кризи. Тренутно, у овој кризи преовлађују снаге које и даље остају за етатизам. Но, несумњиво је да ће после ове кризе доћи до новог теориског развоја.

На социјал-демократске покрете у другим земљама Запада нема потребе посебно се освртати: рекли смо да су њихови основни ставови у овом погледу исти с лабуристичким. Ово посебно важи за немачки социјал-демократски покрет, који у последње време све више подвлачи овакве ставове, идући све више удесно. То исто важи и за скандинавске такве покрете, где социјал-демократи имају дугу владавинску праксу, дужу од лабуристичке. И та је пракса потпуно етатистичка. Парламентарна пасивна демократија сматра се довољном за изградњу социјализма.

Најзад, међу марксистичким социјалистима чиста стаљинистичка варијанта одликује се такође претераним подвлачењем улоге државе у изградњи социјализма, како у теорији тако и нарочито у пракси. Она је код нас довољно позната да би се на њој било потребно дуже задржавати. Свакако је тачно да је она производ специфичних тешких совјетских прилика после револуције и да су њени ствараоци занемарили ову специфичност, сматрајући да је реч о општој појави.

IV. Марксистички став према држави добро је познат, бар у теорији. Тај став се може обележити као нека врста средине између два наведена крајња става — анархистичког, који потпуно пориче државу, и социјал-демократског, који је апсолутизира. Марксизам не сматра, као анархизам, да после рушења буржоаске државе не треба изградити никакву социјалистичку државу, али он не сматра ни, као социјал-демократија, да стара буржоаска државна организација може бити просто пренета у руке радничке класе и да може бесконачно постојати као таква. Укратко, социјализму је потребна држава, али та држава мора бити сасвим различита од буржоаске, она мора бити демократизована до највише мере и на нов начин, с радним масама активно умешаним у њен свакидањи живот, тако да она почиње одумирати одмах после социјалистичке револуције, да би потпуно ишчезла при прелазу из социјализма у комунизам.

Нема никакве сумње да је овај марксистички став, ослањајући се на дух учења Маркса и Енгелса, најбоље изложио Лењин у свом делу *Држава и револуција*. Суштина његовог схватања изнета је у његовим добро познатим речима: „Пролетаријату је потребна држава — то понављају сви опортунисти, социјал-шовинисти и кауцкајанци, уверавајући да је такво Марксово учење, а „*заборављајући*" да додају да је, по Марксу, прво, пролетаријату потребна само држава која одумире, тј. која је тако уређена да би одмах могла да одумире и да мора да одумире. И, друго, трудбеницима је потребна „држава", „то јест пролетаријат организован као владајућа класа".

Овде Лењин подвлачи две битне тачке марксистичког схватања социјалистичке, пролетерске државе: 1⁰ та држава треба одмах да почне одумирати, иако процес одумирања траје врло дуго; 2⁰ социјалистичка држава треба да буде организована на потпуно нов демократски начин — сама радничка класа треба да се непосредно организује као држава, тј. она као маса, као целина организованих трудбеника, треба да буде активна *као* држава, *у својству* државе. Другим речима, држава не треба да буде нешто одвојено од радничке класе, радничка класа *сама* треба да буде држава. Ово је веома дубока и далекосежна Лењинова мисао, која се потпуно извитоперава ако се ово поистовећивање државе и радничке класе схвати као остварљиво путем обичне претставничке демократије.

Уколико оба два услова нису испуњена, добија се једна квазивечна, бирократска држава, која се окреће против пролетаријата уместо да буде његово послушно оруђе. Лењин и то изрично каже „Док не дође „виша" фаза комунизма, социјалисти захтевају *најстрожу* контролу од стране друштва *и од стране државе* над мером рада и потрошње, али ова контрола нужно мора *почети* експропријацијом капиталиста, радничком контролом над капиталистима, и њу не треба да врши бирократска држава него држава *оружаних радника*".

Дакле, за марксисте, социјалистичка држава је једна прелазна држава, држава у процесу одумирања, држава која у исто време и јесте и није држава — једна противречна појава, као и све прелазне појаве. С једне стране, социјализму, радничкој класи, држава је потребна; с друге стране, та држава није права држава, то је држава у одумирању.

Овде се постављају два основна питања с изузетном актуелношћу за социјалистичку државну праксу данас. Прво, питање тачног одређивања појма одумирања социјалистичке државе и начина на који та појава треба да се одигра, у којим етапама и којим средствима. Друго, проблем организације социјалистичке државе, што је, уствари, само друга, или практична страна првог проблема — њеног одумирања. Ту се постављају многа потпитања, као: однос према буржоаској држави, коју социјалистичка држава треба да замени — да ли та држава треба да буде одмах срушена, једном револуцијом у пуном смислу речи, тј. насилном, или се та револуција може извести и мирним путем, дуготрајним процесом, без непосредне употребе насиља и путем уставних средстава; како организовати социјалистичку државу да би се обезбедило да њен стварни господар буде радничка класа а не бирократија, итд.

Треба јасно рећи да оба ова питања, као и толика друга такође, не могу бити решена чистом теоријом — њих може решити само пракса изградње социјализма и социјалистичке државе. Међутим, још у време кад је Лењин писао *Државу и револуцију*, ова пракса је била веома недовољна. Ипак, он је видео основни правац за решење проблема: облици решења морају нужно бити различити, чак веома различити, у зависности од посебних услова сваке поједине земље, али суштина решења мора бити у одумирању државе. Према томе, остаје свакој социјалистичкој држави да сама одреди и облик, и начин, и брзину свог одумирања. Пракса је ово Лењиново тврђење потврдила и пружила богатство конкретних различитих решења. Ова решења су вишемање обрађена и у новим теориским делима, тако да је данас много лакше говорити о поменутим питањима.

У учењу класика марксизма о социјалистичкој држави постоји још једна веома важна ствар, на коју треба скренути пажњу. Наиме, управљање привредом, том материјалном друштвеном основом, несумњиво је једна од основних ствари у сваком социјалистичком друштву. Питање је да ли привредом треба да управља социјалистичка држава или радничка класа сама, непосредно. Од одговора на ово питање зависи и суштина схватања самог одумирања државе. Јер, ако социјалистичка држава треба да управља привредом, онда она уствари и не може одумирати, пошто је управљање привредом стална делатност. Одговор на ово питање дао је Енгелс у свом познатом ставу: „Први акт у коме држава заиста иступа као претставник целокупног друштва — преузимање у своје власништво средстава за производњу у име друштва — уједно је и њен последњи самостални акт као државе. Мешање државне власти у друштвене односе постаје излишно у једној области за другом, и онда само по себи престаје. Наместо владавине над људима долази управљање стварима и руковођење процесом производње. Држава се не „укида", *она одумире.*"

На тај начин, по Енгелсу, управљање привредом, узимање средстава за производњу у име друштва, иако је први самосталан чин државе, уједно је и њен *последњи* такав чин. Оно што је, наиме, држава учинила *у име* друштва довољно је за њен самосталан живот, управо у томе и јесте тај живот — она одмах после тога мора почети одумирати, не сме водити никакав самосталан живот: она мора та средства пренети на само дру-

штво, које отсад иступа самостално, без потребе да држава иступа у име њега. Преносећи управљање привредом на друштво, држава има све мање задатака и она ишчезава. Уместо *политичких* процеса, којима је руководила држава као посебна сила изнад друштва, остају само *технички* процеси, за чије руковођење таква сила није потребна; другим речима (и Енгелс овде потврђује стару Сен-Симонову мисао), уместо владања људима долази управљање стварима. Држава као владајућа политичка сила нестаје заједно с политичким процесима, а остаје само чисто друштвена организација, без монопола физичког насиља, које је непотребно, с одговарајућим техничким средствима за руковођење техничким процесима. Ова друштвена организација истоветна је са самим друштвом, она се не уздиже изнад њега, као држава, која располаже монополом за насиље.

На овај начин је Енгелс утврдио конкретну садржину појма одумирања социјалистичке државе. Тако се ова његова мисао уклапа у основе марксистичког схватања социјалистичке државе, претстављајући у неку руку њену главну садржину. Разуме се, начин и брзина преношења ових економских функција социјалистичке државе на друштво морају бити веома различити, према конкретним околностима. Али је битно да се сама суштина ствари — преношење економских функција с државе на друштво — мора остварити, јер без тога нема ни одумирања државе.

Одавде се може јасно видети основ марксистичког схватања социјалистичке државе. Ова држава као таква, тј. као апарат за насиље у ужем смислу, нужна је радничкој класи за извршење одређених задатака, као што су експропријација капиталиста и одбрана од контрареволуционарних снага. Но, чим су ови задаци извршени, држава почиње да одумире, јер више нема никаквих задатака, односно она одумире у мери у којој њени задаци ишчезавају. Брзина тог одумирања је, рекосмо, различита. Битно је да држава као апарат за принуду мора неког принуђивати. Ко је тај неко ако капиталиста и контрареволуционара више нема? То не може бити радничка класа сама. Зато суштина државе одумире. Остаје, додуше, још извесна принуда у оквиру саме радничке класе, ради обезбеђења социјалистичких начела мере рада и мере расподеле, о чему је особито говорио Маркс у *Критици Готског програма*. Али сукоби око остварења ових начела су далеко блажи него класни сукоби између капиталиста и радника и с развојем социјализма они постају све малобројнији и све блажи. У мери у којој се ти сукоби смањују и ублажују, и социјалистичка држава одумире. Одумирући као организација за насиље, држава се самим тим претвара у слободну друштвену организацију, која се све више поистовећује с друштвом, делујући на основу слободног споразума чланова друштвене целине. Тако се добија слободно друштво, без принуде, јер је ова непотребна — држава је одумрла, остала је слободна друштвена организација.

Ову тачку треба особито подвући: држава, додуше, одумире, али то не значи да друштво остаје без икакве централне организације, која мора водити низ друштвених општих послова. У многим расправама око одумирања државе постоји уствари неспоразум управо око ове тачке, јер се сматра да присталице тзв. одумирања поричу потребу постојања и такве, сло-

бодне централне друштвене организације. То, међутим, није тачно. И управо држава, одумирући, постаје таква слободна организација.

V. Југословенско искуство је потпуно потврдило марксистичко схватање социјалистичке државе. У развоју југословенске државе треба разликовати, у том погледу, две етапе. У првој фази, одмах непосредно после политичке револуције, требало је извршити и економску револуцију — експроприсати капиталисте и поставити основе социјалистичке привреде и друштва уопште. То је фаза у којој се може рећи да је југословенска социјалистичка држава вршила свој први и уједно и последњи самостални чин као држава, у Енгелсовом смислу. У тој првој етапи, која је трајала до 1950, држава је била веома јака. Друкчије, она и не би могла извршити своје задатке. Држава је имала огроман број послова, које је вршила преко великог, бројног и моћног, у знатној мери бирократизованог апарата.

Но, ако је ова прва етапа показала да је радничкој класи потребна држава, она је исто тако показала тачност и другог дела ове тезе — наиме, да је њој потребна само држава која одумире. Јер, јачање државе је испољило њену јасну тежњу ка бирократизацији, ка одвајању од радничке класе, ка претварању из оруђа и слуге у господара ове класе. Значај југословенског искуства и истинска величина учињеног дела на основу тог искуства леже управо у томе што је откривена опасност бирократизације, што је у пракси потврђена нужност да социјалистичка држава мора одумирати ако неће да се бирократизира и што је то одумирање и стварно ефикасно започето.

Тако је почела друга етапа, која траје и сада. Она је почела конкретно увођењем радничког самоуправљања, а продужила се даље увођењем комуналног самоуправног система, друштвеног управљања и произвођачког претставништва у претставничким телима. Ова етапа је још увек у пуном и бурном току, иако се може рећи да су поменуте главне мере добиле у основи своје релативно трајне облике и да се у непосредној будућности не могу очекивати неке крупније промене.

Ова друга етапа је била не само нужна него и стварно могућна у датом тренутку. Јер, не само да су у том тренутку били већ остварени задаци за које је била нужна јака држава, него су и свест и искуство радничке класе и радног народа, преко разних облика њиховог учешћа у друштвеним пословима, били довољно порасли да би се један део послова са стручног државног бирократског апарата могао пренети на органе самих радних маса, састављене непосредно из самих радних људи, произвођача. Власт која би била пренета на масе које су још неспособне да је врше ишла би само на њихову сопствену штету. А овакво прерано уживање власти морало би довести само до много већег корака уназад и до појачања бирократизације. То је оно што је било избегнуто у Југославији поступним, смелим, али остварљивим преношењем власти на радне масе.

Увођењем радничког самоуправљања радници из основа мењају свој положај, најпре економски, а затим политички, друштвени, морални итд. Маколико револуционарна социјалистичка држава, изишла из ватре револуције, била пролетерска и социјалистичка по својим кадровима, она ипак

мора да се у знатној мери ослони на стручан, бирократски елемент. Што је најгоре, и сами политички кадрови, заузети стално бригом о целини, удаљени својим свакодневним послом од живих радних људи на њиховим радним местима, почињу да се професионализују и бирократизују. Они почињу схватати социјализам као неки апстрактан циљ, сам себи довољан, узвишен, величанствен, коме треба све жртвовати, па и обичну „ситну" људску срећу и благостање обичних, садашњих радних људи. Интереси изградње социјализма постају интересима неких посебних, узвишених, апстрактних људи, а не интереси живих, стварних људи, који стварно раде. У исто време, и неосетно, интереси бирократизованих кадрова почињу да се у њиховим очима претстављају као интереси друштва и да се супротстављају стварним интересима радних маса. Господарећи вишком производа и управљајући непосредно, на основу државне силе, привредом и људима, бирократи почињу замишљати да су непогрешни. Они се све више осамостаљују у односу на своју класу. Потчињени овакној власти, у којој учествују само посредно, радници не осећају велику разлику између свог положаја у капитализму и овог новог, они не осећају да су сами своји сопствени господари, господари производа свог рада.

Доласком радничког самоуправљања све се то из основа мења. Највећи део националног дохотка стоји под непосредном влашћу радничких органа у предузећима или у самоуправним јединицама — комунама —, где радници такође врло непосредно учествују у власти. На тај начин радници добијају могућност да сами одлучују о свом економском положају и о развоју свог предузећа и привреде у целини. Они почињу да се осећају господарима на своме, а држава и њена бирократија долазе на место које им припада — место корисног оруђа радничке класе. Људски рад, који је био отуђен, поново се враћа раднику, а тим и осећање његовог људског достојанства, осећање слободе итд.

У исто време, на основу новог економског положаја и овлашћења да управљају, радници се у самој пракси управљања све више оспособљавају за даље, проширене надлежности — они се поступно дижу на висину бирократа, да би остварили чувену Лењинову мисао да сваки буде помало бирократа како не би нико био бирократа. Подела рада на управљачки и произвођачки, која је довела, у далекој прошлости, до државе, почиње да се укида овим поновним спајањем произвођачког рада са самоуправљањем производњом. Врши се огромна, највећа друштвена, стварна револуција, мењањем самих људи, на основу измењених друштвених односа међу њима.

Одумирање државе у Југославији, које је довело до ових резултата, очигледан је доказ да се социјализам не састоји само из повећања производње него из и ослобађања људи, произвођача, из увођења нових, људскијих односа међу њима. Уосталом, дубока криза социјал-демократских радничких покрета, коју смо поменули, само је потврда ове исте чињенице. Човек није само машина за потрошњу одређене количине материјалних добара — он је и посебно биће, личност, која има низ моралних потреба и захтева и која не може без слободе и достојанства.

Овде није потребно подробно описивати процес одумирања државе који је започео увођењем радничког самоуправљања. Ово самоуправљање је

добило своју релативно завршену форму стављањем на потпуно слободно располагање радничким самоуправним органима целокупног дохотка предузећа после издвајања дела друштва за његове опште потребе. Радници сад одлучују како о својој заради тако и о инвестицијама и о свему осталом. С друге стране, само увођење и стално проширење радничког самоуправљања учинило је нужним смањење државне надлежности и у свим осталим областима друштвеног живота: у просвети, култури, здравственој и другим друштвеним службама, — у све те области се уводи друштвено самоуправљање. Подруштвљавање и демократизација друштвене основе — привреде — нужно је изазвала и подруштвљавање и демократизацију свих осталих друштвених служби. Сличан процес се одиграо и у области пољопривреде — земљорадничке задруге су постале потпуно слободне организације, а у њима управљају њихови чланови по истим начелима као што радници управљају у својим предузећима. Најзад, све је ово нужно довело до великог развоја самоуправе, чији се облик уобичајено назива комуналним системом, као и до дубоког демократског преображаја саме државе. Најзначајнији облици ове демократизације јесу увођење тзв. скупштинског система власти, с једне, и произвођачког претставништва у претставничка тела, у облику већа произвођача, с друге стране. Увођење већа произвођача, иако изазвано посебним југословенским условима — малобројношћу радничке класе —, ипак изгледа природно проширење самог начела произвођачког самоуправљања радника у предузећима и пољопривредника у задругама. За већа роизвођача је битан њихов непосредно антибирократски карактер — чланом ових већа може бити само лице које непосредно учествује у производњи; с губитком тог својства, оно губи и свој мандат у већу.

Већа произвођача су уведена и у најситнија претставничка тела, у општинске народне одборе. Тиме су општине у знатној мери почеле прерастати из органа државне власти у слободне друштвене организације удружених произвођача једне територије. Кад се узме у обзир велико проширење надлежности општина, онда се може стећи јасна слика смањења државне надлежности. Тако се и комунални систем не показује само као облик децентрализације државе него и као прави облик њеног одумирања.

Разуме се, држава задржава још увек доста надлежности, нарочито у вези са спољном политиком, одбраном и усклађивањем целокупног тока друштвеног живот. То је, уосталом, нужно. Но, и те њене функције су, у новој друштвеној средини, веома демократизоване.

Разуме се, слика која је изнета показује само основне елементе и начела развоја. Она је превише упрошћена. У њој нису изнете тешкоће на које се наилази на овом путу и којих, наравно, нема мало.

Но, битно је да се овај пут одумирања, бар за југословенске прилике, показао у основи добрим, да је друштво у његовом оквиру нашло своју нову равнотежу и да су резултати у свим областима врло повољни. Благостање је порасло, а социјализам је учвршћен.

VI. Против оквакве праксе одумирања државе у Југославији јавиле су се бројне и врло оштре критике у другим социјалистичким земљама.

Остављајући пострани дневнополитичка питања и тражећи оно што у тим критикама може да има извесну трајнију вредност, изгледа да се можемо зауставити на две тачке.

Прва се састоји у томе што се многе критике заснивају на једном основном неспоразуму. Наиме, нема никакве сумње да и за критичаре Југославије важи као нужност да социјалистичка држава, која се као таква одликује такође апаратом за насиље, мора током свог постојања да се све више демократизује, тј. да се све више поистовећује с друштвом, да све потпуније изражава вољу маса. Овај процес демократизације социјалистичке државе, који је један исти и по схватању у Југославији и по схватању њених критичара, карактерише се, међутим, на два различита начина. У Југославији се он сматра процесом одумирања државе, јер, демократизујући се све потпуније, социјалистичка држава се уствари све више поклапа с друштвом, поступно ишчезавајући у њему. У осталим социјалистичким земљама се, напротив, овај процес сматра јачањем државе, јер се под јачањем државе подразумева све потпуније испуњавање њених одлука од стране маса, са све мање употребе насиља. Као што се види, дакле, реч је о неспоразуму. Заиста је тачно да је процес демократизације истовремено и процес одумирања и процес јачања државе, ако се под одумирањем и јачањем схвати оно што смо казали. Тако је одумирање истовремено и јачање државе у одређеном смислу, и обрнуто. Ту нема никакве противречности, па и никакве основе за стварно размимоилажење. Овде између југословенског гледишта и гледишта његових критичара нема никакве стварне разлике.

Друга важна тачка се односи на стварни неспоразум. Стварни неспоразум постоји кад је реч о средствима, облицима и брзини те демократизације која се схвата на двоструки начин. Кратко речено, и врло уопштено, критичари југословенске праксе сматрају да процес демократизације, особито путем преношења извесних важних делатности државе, пре свега економских, на слободне друштвене органе, иде у Југославији сувише брзо. По њиховом мишљењу, он мора ићи спорије, а треба првенствено да се састоји у демократизацији државног апарата у ужем смислу, а не у преношењу државних функција на слободне друштвене органе.

Како се види, стварна разлика није начелне природе него практичне — како и којом брзином извести демократизацију, односно одумирање државе. Оваква разлика не треба да буде разлог за уношење жучности у расправљање. У погледу саме разлике, може се рећи да је овде тешко одговорити теориски на питање које се поставља. Пракса треба да пресуди о средствима и брзини одумирања. Мора се свакако наћи такав облик одумирања који ће спречити бирократизацију, а обезбедити извршење свих важних државних функција. Југословенско искуство, за југословенске прилике, показује да је такав облик углавном нађен. На свакој социјалистичкој земљи је да тражи облик који јој одговара.

Ако се посматра развој у Совјетском Савезу и другим социјалистичким земљама после XXI Конгреса КП СССР, може се запазити да се и тамо врши извесно преношење државних делатности на друштвене органе. Тако је Хрушчов изјавио да треба пренети на друштвене организације

извесне друштвене службе које је досад вршила држава, као што су разне културне службе, здравствене, физичке културе, па чак и извесне службе одржања реда. Исто тако је извршена значајна децентрализација, особито у руковођењу привредом. Додуше, истовремено с тим се тврди да то не значи слабљење него јачање социјалистичке државе. Али, ту већ почиње поменути терминолошки неспоразум...

Може се стога закључити да социјалистичке земље, које своју изградњу социјализма заснивају на марксистичком учењу, и поред извесних, често врло важних разлика, ипак у начелу имају исто гледиште на улогу државе у социјализму.

Др. Рад Д. Лукић

СОЦИЈАЛНОПОЛИТИЧКА И СОЦИЈАЛНОПРАВНА ДОКТРИНА КАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Социјална политика има за циљ да одговарајућим методама и средствима обезбеди услове за живот и напредовање у животу оним лицима која без своје кривице нису у могућности, стално или привремено, да својим средствима и својим радом сами себи те услове остваре. Због тога је социјална политика у различитим земљама, код различитих народа, нарочито у различитим историским епохама друштвеноекономског развитка, нужно различита. Врсте социјалних проблема, врсте социјалних потреба, квантитет, квалитет и структура тих потреба која је социјална политика позвана да задовољи варирају од једног народа до другог, од једне епохе до друге, од једног друштвеног система до другог, у зависности од степена друштвеног, економског, политичког, културног и другог развитка. Због тога се и у пракси социјалне политике, тј. у социјалној заштити, њени остваривачи руководе различитим доктринама, учењима, принципима. У којој је мери, прн таквом стању ствари, корисно излагати таква социјалнополитичка учења, принципе, доктрине? Уверени да је проучавање различитих социјалнополитичких доктрина корисно без обзира да ли се из њих могу извући посредне или непосредне поуке за практични рад у будућности, покушаћемо да изнесемо социјалнополитичку доктрину католичке цркве онакву како се она развијала од времена појаве хришћанства (тј. класичну социјалнополитичку доктрину католичке цркве), до савремене тзв. нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве.

Под појмом социјалнополитичке доктрине овде подразумевамо учење о принципима, циљевима, средствима, методама и облицима социјалне акције у области социјалне заштите у ширем смислу речи. То, дакле, не мора да буде научно схватање и учење, јер сам појам учење, доктрине, садржи у себи елементе „недоказане истине". Доктрина је, међутим, ипак блиска научном схватању или би бар требало да буде. Свака, па и социјалнополитичка доктрина садржи због тога: 1) филозофско учење као своју базу, 2) циљеве које жели постићи и 3) средства којима се ови циљеви желе постићи.

Социјалнополитичка доктрина католичке цркве, као што ћемо видети у току њеног историског развоја, на овај или онај начин „сакупила" је ове услове, тако да се данас појављује као владајућа социјалнополитичка доктрина у већини земаља Западне Европе и другде, а активна је и на међународном плану. Због извесних, на први поглед и на око идентичних или сличних ставова по неким социјалнополитичким питањима католичке цркве и ставова социјалнополитичке доктрине напредног радничког покрета и социјалистичких земаља, сматрамо корисним и потребним да се изнесу, бар у кратким потезима, основни ставови социјалнополитичке доктрине католичке цркве да бисмо могли што боље разликовати у савременом животу и свету на овом све важнијем сектору друштвене делатности где и када престаје истина и хуманизам, а где и када почиње хипокризија и демагогија.

У оквиру хришћанства можемо разликовати четири фазе и према њима четири социјалнополитичке доктрине које су се појавиле од његовог постанка до данас: I. Социјалнополитичка концепција раног хришћанства, односно класична социјалнополитичка концепција католичке цркве; II. Социјалнополитичка концепција православне цркве; III. Социјалнополитичка концепција реформисане цркве; IV. Нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве.

I. *Социјалнополитичка концепција раног хришћанства, односно класична социјалнополитичка концепција католичке цркве.* По хришћанском учењу људи су неспособни да својим снагама сами себи створе довољне повољне услове за живот. Њима је потребан спаситељ. Бог је послао свога сина, Исуса Христа, да спасе свет. Исус се појавио у облику роба покорног до разапињања на крст. Он је заступник сиромашних, слабих и нејаких. „Јеванђеље је послано сиромашнима" (Јеванђеље по Матеју XI, 5).

1. У поређењу са робовласничким римским и грчким системом, историски напредна карактеристика првобитног хришћанства састоји се у томе што је хришћанство заступало идеју достојности физичког рада. „Јер кад бијасмо у вас, ово вам заповиједасмо да ако *ко неће да ради да и не једе*" (види: Солуњанима посланица друга апостола Павла: 3, 10; 3,11; 3, 8; Солуњанима посланица прва апостола Павла: 4,11; Ефесцима посланица апостола Павла: 4, 28; прва књига Мојсијева: 3, 19; *Свето писмо*, Београд; 1922). Међутим, хришћанска црква и њени управљачи потпуно су заборавили у својој социјалној акцији ове речи апостола Павла. Првобитно хришћанство је разним мерама потстицало и помагало слободан физички рад проповедајући да је помоћ која се даје необезбеђеним лицима из зараде постигнуте властитим радом најефикаснија код бога. Међутим, није нам познат покушај хришћанске цркве да учини озбиљнији свесан напор у циљу помоћи необезбеђеним лицима пружањем рада и запослења, упркос овом учењу апостола Павла. Идеја јавне службе запошљавања, организовања радова и сл. није улазила у програм социјалне акције хришћанске цркве (1).

(1) Да би избегли да по градовима просјаче слободни и за рад способни грађани-просјаци који избегавају да раде, хришћански цареви Валентијан и Теодосије донели су наредбе префекту града Рима: „Нека се надгледају они који јавно просе, нека се прикупе обавештења о њиховом здрављу и

Јован Златоуст је говорио: „Не, ја понављам, ми нисмо у могућности да их [сиромашне] помогнемо због наше нехуманости. Јер, ако би богати и они који имају осредње имање поделили између себе све необезбеђене [...]" (2). Један од заступника и тумача католичке социјалнополитичке доктрине, тумачећи идеје и концепције хришћанске цркве овог времена каже: „Проблем престанка пауперизма не изгледа дакле непромостив врлом свештинику" (3). Идеја пружања рада и запослења необезбеђеним лицима не долази у оквир мера замишљених у духу социјалнополитичке концепције и социјалне акције хришћанске цркве. Пауперизам се по њима лечи искључиво *милосрђем богатих*. Овакав став хришћанске цркве био је, у односу на метод социјалне заштите пружањем рада, велика кочница друштвено-економског развитка кроз векове и то утолико већа уколико је црква, у почетку а касније и у Средњем веку, добијала већи утицај у масама. Истина, Јован Златоуст је говорио: „Од чега треба црвенети? Од греха само [...] али треба се хвалити радом. Радећи ми изгонимо из наших срдаца рђаве мисли, можемо помоћи необезбеђенима, престајемо да непотребно куцамо на врата другог и ми испуњавамо речи: боље је давати него примати"(4). Никакве практичне мере у циљу пружања помоћи запошљавањем, изналажењем могућности и организовањем запошљавања хришћанска црква није, међутим, као што смо већ напоменули, предузимала.

2. Друга, историски посматрано, напредна карактеристика првобитног хришћанства у односу на робовласничко друштво, састоји се у томе што је хришћанство прокламовало: „Где нема Грка ни Јеврејина, обрезања ни необрезања, дивљака ни Скита, роба ни слободњака, него све и у свему Христос" (Колошанима посланица апостола Павла: 3, 11; в. такође: Галатима посланица апостола Павла: 3, 28: Рим.: 10, 12; 1 Кор.: 12, 13;). Али, са друге стране материјалне бенефиције, које препоручује и које пружа хришћанска црква, могу користити у првом реду хришћани. Круг корисника помоћи у односу на робовласничко друштво је шири али је ипак у основи опет затворен. Оно што је хришћанство приговарало римској држави и њеној социјалнополитичкој концепцији, тј. да је социјалну акцију подредила политичком интересу и давала социјалне престације само или по правилу слободним грађанима гласачима, учинило је на другом плану и само хришћанство, јер је своју социјалну акцију организовало у оквиру своје црквене организације и ставило је у надлежност цркве. Није ли и то потпуно неприкривена политика? Учинити корисника социјалне заштите и социјалних помоћи зависним и везаним за цркву, како и где наћи бољу

добу живота, нека здрави, способни за рад, навикли да просе из лености, буду предати као робови ономе ко их јави ако су препознати као робови. Ако су пореклом слободни грађани, нека се предају ономе ко их јави, али у својству колона" (Cod. 11, 26). Јустинијан је ову наредбу изменио за Цариград: „Ако здрави просјаци, нађени у овом граду, не воде пристојан живот, квестор неће дозволити никако да они остану некористан терет на овој земљи, он ће их послати управницима пекара, вртова, јавних радионица, тако да их они обавежу да раде, да их приморају да зараде своју храну, замењујући тако живот лењиваца са бољим животом. Они који одбију да раде биће протерани из овог краљевског града". Ове мере се нису примењивале на болесне и на лица са недостацима било које врсте.

(2) Léon Lallemand: Histoire de la charité, Paris, 1903, T. II, c. 115.

(3) Ibidem.

(4) Ibidem, c. 123.

политичку формулу хришћанске пропаганде. Овакво јединство духовне и материјалне акције чини је јачом и ефикаснијом него што је то њихов алгебарски збир. На гласове који су кружили о богатству цркве, црквени оци су одговарали: „Ако црква има земље, куће, кола, коње, мазге, то је због ваше шкртости. Због недостатка вашег милосрђа божји извршиоци [свештена лица] баве се трговином профаних, световних ствари" (Јован Златоуст) (5).

Хришћанство пружа гостопримство по правилу „сваком". Али ђакони имају за дужност да доставе епископу долазак сваког странца, да би се на време предузеле мере да он не остане сам и да можда проповеда супротна или друкчија веровања. Ту је већ практична последица задржавања социјалне акције у надлежности црквене организације и њених органа. То претставља прво ограничење, али врло значајно, круга корисника помоћи на круг хришћана. Према томе, хришћанска црква не може с правом приговарати римској држави што је такође своју социјалну акцију ограничавала на своје грађане.

Нападајући оне који се противе доласку „странаца" у градове (где захтевају помоћ), Јован Златоуст каже: „А зашто се ви љутите ако се наш град сматра као заједничка лука и који се више воли од свог рођеног места? [...] Треба да се радујете што несрећни беже нама" (6). Овакав став хришћанства разбијао је градску ограниченост и у своје време, објективно, доприносио је напретку. Али, Јован Златоуст ипак каже: „Треба увек више волети хришћане него невернике, а међу хришћанима знати правити велику разлику између сиромаха чистих и невиних навика и онога који води покварен и неправилан живот" (7).

Када социјална акција хришћанске цркве обухвата нехришћане, она је срачуната на пропагандни ефект. То се види, например, у погледу откупа заробљеника персиских од стране епископа Акација (8). У средњевековним хришћанским социјалним установама хришћански верски живот је био обавезан, што значи да су били примани или само хришћани или они који хоће да приме хришћанство. Од странаца само странци у пролазу били су примани без обавезе да учествују у верском хришћанском животу.

3. Да би се узајамно помагали, хришћани су у рано доба стварали заједнице у којима „нико није био сиромашан", јер све што су имали било је заједничко. Продавали су своју земљу и друга своја добра и давали их заједницама, које су затим вршиле расподелу према потребама појединих чланова (према *Делима апостолским*, II, 44—47; IV, 32—37). Како ће моћи да трајно функционише овакав систем расподеле без производње, јер је он, као што се види, нужно привремен? Хришћанство је одустало од овакве праксе и од првобитне негације приватне својине прешло на схватање да је човек само плодоуживалац земаљских добара и да су она само средство да се помогне ближњем. Добра стечена радом призната су од бога. На тај начин црква је у даљем процесу признала постојање богатства и приватну својину коју је у почетку негирала.

(5) Ibidem, c. 102.
(6) Ibidem, c. 97.
(7) Ibidem, c. 98.
(8) Ibidem, c. 109.

Да би се сачувала идеја заједничке расподеле добара, замишљене у првобитним хришћанским заједницама, организују се агапе, заједнички обеди хришћана у кућама богатијих хришћана. Агапе су дакле замениле идеју заједнице добара и оне претстављају „решење" противречности заједнице потрошача без заједнице произвођача хришћанских првобитних заједница. На овим агапама, поред — у првом реду — сиромашних хришћана, посебно место за столом су имали: епископи, свештеници и ђакони. Апостоли Павле се жали да се понекад свако жури при јелу тако да неки поједу превише а неки немају довољно (Коринћанима посланица прва, ап. Павла XI, 21—22).

4. Какав став је имала хришћанска црква према робовласничким друштвеним односима? Хришћанска црква се овако обраћала робовима: „Сваки нека остане у ономе звању у коме је позван. Јеси ли позван роб, не брини се; него ако и можеш свој бити, још радије буди" (Коринћанима посланица прва апостола Павла, VII, 20—21). „Знајући да сваки што учини добро оно ће и примити од Господа, био роб или слободњак" (Ефесцима посланица апостола Павла, VI, 8—9; Тимотеју посланица друга апостола Павла, VI, 1—5; Титу посланица апостола Павла, II, 9—10). „И ви господари, тако чините њима, остављајући пријетње, знајући да је и вама самијем и њима господар на небесима, и он не гледа ко је ко" (Ефесцима посланица апостола Павла, VI, 9; Колошанима посланица апостола Павла, IV, 1). Ипак хришћански господари робова нису били дужни по хришћанским верским прописима да ослобађају своје робове. На тај начин се хришћанска црква, дакле, конформирала са друштвеним и правним односима римске државе и римског друштва, тј. са робовласничким системом. Побољшање положаја робова вршено је постепено побољшањем господара (9). „Не ослобођење него васпитање претвара роба у слободног човека" (Амброзије) (10). Сам Константин, у прво време, наређује да се одбеглом робу отсече нога или да се пошаље на радове у руднике. Све у свему, хришћанска црква је заступала начело да су сви људи једнаки са верске тачке гледишта, али не и са правне (Nov. 5, 2).

На тај начин установа приватне својине са правног становишта остаје недирнута. Она само добија нова објашњења и нове аргументе: „Шта су уствари богати према намени господњој? Амбари сиромашних, божји извршиоци, интенданти божји [...] делиоци добара који само изгледа да припадају њима [...]" (Августин) (11). „Не чинити милостињу са својим добром када се то може, значи украсти. [...] Његово имање не припада само њему него исто и његовим ближњима" (Јован Златоуст) (12).

Изједначавање овоземаљских приватних имовинских односа између људи, с једне стране, и између бога и људи, с друге стране, које се огледа у хришћанском учењу, илуструје следећи пасус из Јеванђеља по Матеју: „Тада ће рећи и онима што му стоје с лијеве стране: идите од мене проклети у огањ вјечни приправљени ђаволу и анђелима његовијем. Јер огладњех, и не дадосте ми да једем; ожедњех, и не напојисте ме; гост бијах и не примисте ме; го бијах, и не одјенусте ме; болестан и у тамници бијах,

(9) Ibidem, c. 70—71, нап. 41.
(10) Ibidem, c. 72, нап. 49.
(11) Ibidem, c. 92.
(12) Ibidem, c. 93.

и не обиђосте ме. [. . .] И они ће отићи у муку вјечну, а праведници у живот вјечни" (Јеванђеље по Матеју, XXV, 41—46).

Пакао и огањ вечни у логици хришћанства изгледају као нека врста божјег дужничког затвора. Као што су приватноправни повериоци римског, грчког и других античких права имали у прво време право да своје дужнике трпају у дужнички затвор, исто тако и бог, према хришћанском учењу, трпа своје дужнике у пакао. „Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољац и рђа квари, и гдје лупежи поткопавају и краду; него сабирајте себи блага на небу, гдје ни мољац ни рђа не квари, и гдје лупежи не поткопавају и не краду" (Јеванђеље по Матеју, VI, 19—20; Јеванђеље по Марку X, 21—25). Милосрђе је на овом свету по Јовану Златоусту „добар зајам а не издатак" јер се „прима више него што се даје".

Хришћанска црква је била не против приватне својине него ју је признавала али је наметала као моралну дужност њену деобу са осталим хришћанима. На тај начин она је хтела „постићи социјалну једнакост помоћу религиозног милосрђа" (13).

5. Од појаве односно почетка и релативног учвршћења организације хришћанске цркве па надаље, све до пропасти римског царства, поред социјалне акције римске државе, све се више појачава социјална акција хришћанске цркве и на тај начин она у то време претставља посебан колосек на плану социјалне заштите уопште. У том периоду постоји дакле социјална заштита коју пружа римска држава и социјална заштита коју пружа хришћанска црквена верска организација. Римска држава, међутим, наставља са својим системом социјалних давања истовремено прогонећи хришћане (до цара Константина, тј. до IV века). Ни после поделе римског царства и оснивања источног царства ова социјална акција римске државе не престаје (14).

Ништа се у основи не мења у њеној пракси ни у њеној концепцији социјалне заштите све до примања хришћанства од самих римских царева, тј. све до цара Константина (313 н. е.). Јер мотиви државе су још увек исти: утилитаристички. „Ови штићеници су, у IV веку, оно исто што су били увек: мирни, ако им држава даје, као некада, њихову корпицу (спортулу) пуну намирница и њихово бесплатно место у позоришту; бунтовни ако случајно флота није дала знаке у обичајено време. [. . .] Ако наступи овакав момент, сваки други интерес и свака друга дужност ишчезавају код ових огладнелих" (15). Зато, „ако се један део жита поквари тако да не може да се подели без свађе, оно се онда меша са новим житом да би се сакрио покварени део *и избегао губитак за државну благајну*" (Cod. 10, 26, 11; 364). Из овога се види да је социјална акција била далеко од тога да има за циљ обезбеђење живота грађана *него у првом реду одржавање социјалног мира*. Подела намирница се врши јавно да би се избегао повод за немире (Cod. Theod. XIV, XVII, de ann. civicis, 3—4; 368). Из-

(13) Ibidem, c. 188.

(14) Прогони хришћана у римској држави, као што је познато, били су жестоки. Од Нерона до Константина, тј. од 64 до 313 године прогони хришћана били су распоређени овако: од 64 до 313 године било је 120 година паузе, и то: у I веку 28 година, у II веку 15 година, и у III веку 76 година паузе.

(15) L. Lallemand, op. cit., T. II, c. 80.

даци за потребе социјалних давања утврђивани су за сваку годину унапред а плаћали су их освојени градови и покрајине. Они који су се противили, плаћали су двоструко (Cod. 11. 23, 3, XI, XXII; 399). Тако је у Риму (16). Али после и у Александрији, Картагини, Атини (Cod. 11. 21; 421).

Социјална давања у Цариграду била су доста обимна. Понекад се давало, уз остале намирнице, и вино. Служба социјалних давања у знатној мери се приближавала и једним делом идентификовала са службом снабдевања. Ту појаву срећемо и у Риму у време када су односи политичких снага то наметали и захтевали. Колика је брига државних власти да се избегну злоупотребе при расподели социјалних давања, како би се на тај начин избегли поводи за немире и нереде, види се по томе што су казне против злоупотреба биле врло строге. Ако би господар неког роба помагао да овај добије намирнице које се деле бесплатно, овом господару се конфисковала кућа; ако је римски грађанин, постаје силом државни пекар, а ако је чиновник изриче се смртна казна (Cod. Theodos. 14, 17, de ann. civ., 6; 370). Да би се борила против хришћанског утицаја, тј. против пропагандног ефекта социјалне акције хришћанске цркве, например под Констанцијем (250—306), оцем цара Константина, држава забрањује хришћанима да деле милостињу и сиромашнима да је примају.

Подређена политичком интересу и ограничена на круг грађана слободног Рима (а после и римске државе), социјална акција римске државе била је слепа и глува према другим лицима који нису били римски грађани а којима је била потребна помоћ да би обезбедили услове живота своје и својих породица. Поред жртвовања људских живота у циркуским играма, били су такође жртвовани животи многих лица којима је била потребна помоћ из разних разлога. Оваква лица су била сакупљана на бродове и бацана у море. Касније, у доба појаве хришћанства и његовог јачања, овоме су се придружили и прогони хришћана према којима није било никакве самилости.

Социјална акција државе била је усмерена према слободним грађанима, што је одржавало супротност између робова и привилегованих слободних пролетера.

Негативан став слободних римских пролетера према раду логична је последица и резултат става римских управљача према раду. По Цицерону, Сенеки и другима, милосрђе и помагање необезбеђених лица врлина је која улази у оквир политичке мудрости а не морала; по њима, човек стоји у односу према држави а не према друштву и зато он нема никаквих моралних обавеза према друштву него има само правне обавезе према држави.

Међутим, управо Сенекин утицај на хришћанство био је врло значајан Он може да се види из следећих речи Јована Златоуста: „Према чистоћи намера а не према датим добрима мери се помоћ" (17). О истом питању Сенека је говорио: „Мудар човек ће избрисати сузе невољника, пружиће

(16) Постојала је посебна мрежа убирача појединих врста артикала. Међу овим убирачима нарочито су се истицали старешине убирача свиња. Тако су старешине убирача свиња били први који су још од римског императора добили титулу конт, гроф и племић (Cod. Theod. 6, 20; 419).

(17) L. Lallemand: op. cit., T. III, c. 95.

руку дављенику, отвориће кућу избеглици, свој новчаник потребитим, као човек који дели своје добро с човјеком" (18). И Платонов утицај, па чак и позајмљене фигуре, види се из следећих речи Августинових: „Чак и ономе који нема ништа, добра воља се урачунава. Не помажу ли се и просјаци међу собом? [...] Ено једнога који не може да иде и коме посуђује своје ноге један који може да иде, онај који види посуђује своје очи слепом" (19). О истом питању Платон каже: „Слепац је носио на својим леђима хромог, посуђујући му своје ноге, а овај њему своје очи. Обадва су била са недостацима и просјаци, удружени направили су потпуну целину" (20).

Хришћанство прописује да помоћ необезбеђеним лицима треба да се пружа од стране цркве тек када му помоћ не може да пружи његова властита породица (то је став исти као у античкој Грчкој). У овом погледу проширивање обавезе обезбеђења и помагања необезбеђених лица на њихову породицу истичу се речи апостола Павла: „Ако који вјерни или вјерна има удовице, нека се стара за њих, и да не досађују цркви да оне које су праве удовице може задовољити" (посланица прва Тимотеју V, 16).

6. У процесу распадања и опадања снага римске државе под ударима унутрашњих и спољних фактора, о којима нам говори општа и политичка историја, беда и невоља се све више проширује како у редовима побеђених тако и у редовима победника. У таквој ситуацији велики део терета социјалне заштите био је пао на цркву и на њене органе. Католичка црква заступала је у то време тезу да је главни циљ власти заштита слабих, а пошто заштита слабих спада у надлежност цркве то њој припада световна и религиозна власт, а то значи сва и свака власт. На тој тези католичке цркве заснована је цела њена политика и акција. Само у светлу те тезе могуће је објаснити и рану и средњевековну историју католичке цркве.

Заокупљена искључиво проширењем свог утицаја, католичка црква на Западу, после пада западног римског царства, уместо да настоји и покуша да код разних владара развије смисао и вољу за социјалну акцију коју би ови остваривали преко државних органа, води стално борбу са владарима о световну превласт. У светлу ове борбе разумљиво је што су источни хришћански поглавари, пре поделе хришћанске цркве, а доцније православни патријарси, били називани од стране западних црквених поглавара односно папа ласкавцима царева и краљева. Тако се католичка црква нашла у сукобу са феудалним владарима и државама као државним организацијама световних власти, али не и у сукобу са њиховим друштвено-економским системом и друштвеним односима. С једне стране, издајући начела и напуштајући првобитно хришћанство као религију робова, сиромашних, потлачених и слабих, католичка црква *већ и сама има своје робове*, слажући се на тај начин са друштвено-економским робовласничким системом; с друге стране, католичка црква се бори против феудалних господара али не да сруши систем феудалних односа, него да сама преузме световну власт и да је потчини себи. Ствара се, дакле, од првобитне хришћанске религије и

(18) L. Lallemand: op. cit., T. I, Париc 1902,c. 183.
(19) L. Lallemand: op. cit., T. II, c. 95, нап. 19.
(20) L. Lallemand: op. cit., T. I, c. 75.

цркве једна крајње противречна социолошко-политичка и правна појава, која врло чврсто, али не и доследно. савладава све противречности своје теорије и праксе, почевши од робовласничких и феудалних друштвено-економских односа па до данашњег дана (21).

Робовласнички и феудални односи су камен спотицања у спровођењу принципа католичке цркве. Ево како католички теоретичари умирују своју савест: „Да су Исус Христос и његови апостоли рекли: „Од данас право својине човека на човеку се укида и свак се враћа у своју слободу", антички свет би био поремећен из својих основа. Сигурно је да би нагло укидање ових права проузроковало хиљаду пута више несрећа него његово продужење кроз многе векове" (22).

Социјална акција световних државних власти за католичку цркву схвата се, и начелно и у пракси, *као помоћна акција* која долази у помоћ социјалној акцији цркве и то наравно само ако је на линији католичке вере и ако је стварно инспирисана католичким верским принципима (као што је било у време Карла Великог, кога католички црквени оци називају „верни бранилац и помоћник свете мајке цркве").

Као што је римска држава социјалну акцију користила као политичко оружје, тако је католичка црква социјалне помоћи користила као пропагандно средство чији се механизам и начин деловања састојао у томе да се морална врлина милосрђа упрегне у католичку пропаганду као њено средство. Православни црквени поглавари, међутим, заступали су такву социјалнополитичку концепцију по којој социјалну заштиту треба да остварује држава у првом реду, сама или заједно са црквом, а функција цркве у овом погледу је увек помоћна. Оваквим ставом православне цркве објашњава се велики напредак у области социјалне заштите у источном римском царству, и доцније у Византији. Например, велики број специјализованих социјалних установа већ у IV веку, чија су имена била усвојена кроз цео Средњи век чак и од стране католичке цркве у доцнијем периоду на Западу. Презир са којим су папе гледале на помоћну улогу православних црквених поглавара и православне цркве у односу на социјалну акцију световних власти на Истоку је нескривен. Када су Турци у Средњем веку опседали престоницу православне Византије, Цариград, западна католичка црква је највише ћутала и скоро никада се није интересовала. У

(21) За време римског царства, хришћанска црква уписивала је своје социјалне установе у систем царских социјалних давања и ништа јој није сметало што су таква иста социјална давања била дељена и незнабошцима. — Концили католичке цркве доносили су и овакве одлуке: „Забрањено је сакатити своје робове" (Concil. Epaonerise, 517; Concil. Emeritense, 666). „Забрањено је продавати роба Јеврејину или незнабошцу" (Concil. Aurelianum IV, 541, Concil Liptinense, 743). „Ослобођеници цркве" како су називани црквени робови остају увек под њеном заштитом и документа показују да се „са овим робовима милосрдније поступа него са онима који су припадали појединцима" (Concil. Toletanum IV, 633). Concil. Reims (630) „забрањује да се продају или отуђе робови и остала црквена добра јер ова добра служе за обезбеђење сиромашних". Нађена деца, примљена и отхрањена у дечјим црквеним установама (Средњег века), постајала су и остајала својина цркве, тј. робови цркве. Кад ова деца одрасту, црква их даје у закуп приватним лицима, али само онима који су имућни и платежно способни, или их искоришћује за рад у социјалним установама (Lallemand: op. cit., T. III, c. 147, нап. 37).

(22) Carpentier: Le droit payen et le droit chrétien, Paris, 1866, T. I, гл. VI, c. 145; Lallemand: op. cit., T. II, s. 18, нап. 17.

најбољем случају послала је безначајну помоћ и сувише касно. Имао се утисак да не треба журити да се пружи помоћ шизматицима. Када је после пада Цариграда центар православне цркве постала Москва, мислило се боље је имати непријатеља даље него ближе себи.

Када је католичка црква довољно ојачала и када је постала сигурна да ће резултати њене социјалне акције бити приписани само њој самој, тек тада је прибегла тражењу помоћи и интервенцији државе и тражила од ње разне дотације да би помоћу њих могла да прошири и учврсти систем својих давања сиромасима и своју социјалну акцију уопште. „Не треба трговати невољом и бедом народа", говорили су католички црквени оци, али су, међутим, сами добро схватили и потпуно свесно и плански користили социјалну акцију за пропагандне циљеве и за учвршћивање црквене власти на рачун државне власти. Због тога се прва и највећа *јерес православне цркве* састојала у томе што је она, другачије и супротно католичкој цркви, дозволила да ефект и заслуге црквене социјалне акције у очима народа прпусти великим делом државној власти и царевима. Католичка црква је, међутим, увек, када није постојала опасност да позитивни резултати социјалне акције буду приписани државној власти, тражила и радо примала све облике бенефиција и дотација од стране државе. Дакле, разлика у пропагандној техници и тактици и у ставу према државној власти у односу на православну цркву, условили су учвршћење утилитаристичке класичне социјалнополитичке концепције католичке цркве.

Утицај у значај цркве у очима верника, већином сиромашних, због њене социјалне акције рано је почео да расте. Већ је Константин почео да поставља свештена лица у градске управе (320 н. е.). Дуго времена су епископи били бирани од верника, што је црква могла дозволити због релативно развијеног система социјалних помоћи, без опасности да њени људи неће бити изабрани. С друге стране, временом су и сами цареви желели да себи додају титулу епископа. Тако, например, цар Константин себе назива „спољни епископ хришћанске цркве" чија је дужност да обезбеди поштовање „унутрашњих епископа хришћанске цркве" и бдије над извршењем одлука. Овде већ почиње сукоб државне власти и црквених управљача. Једни се жале на друге да се мешају у њихове послове. Константин је први епископима дао јавноправна овлашћења, која иначе спадају у оквир државне власти (например, нека овлашћења из области судства, контролу извршења казни, нека чисто административна и финансиска овлашћења из надлежности градских управа). Оваква овлашћења са овлашћењима на пољу социјалне заштите и верским функцијама нужно су давала црквеним управљачима све већи значај који ће кроз Средњи век изазвати оштре и јаке сукобе између католичких папа и државних поглавара, између црквене и световне власти.

На тај начин, заиста има разлике у ономе што се стварно желн постићи социјалном акцијом католичке цркве, тј. стварних циљева, мотива и функција њене социјалне акције и онога што се речима изражава као и што се жели претставити као циљ те акције. Социјална акција схваћена је као ефикасно средство политичке борбе католичке цркве у жељи да црква стекне и државну власт. Сакривање ових стварних циљева и њихово свесно

систематско, упорно и доследно облачење у одежду црквене, идеализиране, духовне, хришћанске, итд., акције чини ову политику католичке цркве чисто утилитаристичком.

Многобројне верске јереси и јеретичка учења као и други сукоби у оквиру хришћанске цркве, првобитне и средњевековне, имају за узрок и основу свог појављивања најчешће управо социјалну акцију хришћанске цркве. Например, један од приговора јеретицима, тј. православним верским поглаварима, састојао се у томе што су шефови те јеретичке односно православне цркве ишли царевима и световним владарима да траже помоћ за необезбеђена лица, односно лица којима је потребна социјална заштита. Чак и по цену умањења средстава за циљеве социјалне заштите и недобијања средстава од стране царева и световних владара, што је у знатној мери умањивало средства социјалне заштите, црква, по католичкој социјалнополитичкој концепцији, треба да делује сама. Католичка црква је врло добро схватила да социјална давања везују масе за онога ко их даје. Она није хтела да масе због тога буду везане за световне власти. Православна црква, међутим, није имала такав став. Историска је чињеница да су православни верски управљачи били знатно мање заокупљени политичким ефектима социјалне акције од западних католичких управљача. „Интереси једног сиромаха неправедно мученог од стране државних пореских власти имају у регистру писама папе исто тако значајно место као план преобраћања у католичку веру англосаксонског народа", каже се у делу Г. Курта (23). Отуда толики сукоби између царева и папа, док су односи између царева и патријарха православне цркве били сасвим другачији.

7. Средства којима је црква остваривала социјалну акцију била су: недељни прилози, месечни прилози, и општи прилози верника; агапе као заједнички обеди (који су ишчезли у V веку); прилози поводом крштења; од фидеикомиса на земљи и другим непокретностима датим цркви, од дарова цркви и црквеним социјалним установама. Ова добра су, по правилу, била изузета од пореза и других обавеза, имали су посебан правни статус у грађанском праву. Сва ова добра и приходи од њих улазила су у општу црквену касу. Црква је добила статус правног лица. Као правно лице могла је обављати грађанскоправни промет својим добрима. Поједине цркве могле су између себе правити уговоре о сталној амфитевзи. Ова добра су ослобађана од пореза. Црква је била, под одређеним условима, законски наследник. Нека добра су конфискована у корист цркве. Неке новчане казне ишле су у црквену касу. Многа директна давања цркви озакоњена су као стална. „Пошто је дужност наше човечности да мислимо и на необезбеђене и да учинимо да невољници не остану без хране, наређујемо да испоруке различитих производа чињених до сада пресветим црквама на рачун државе буде настављена и да се нико не усуђује да их умањи" (Cod. 1, 2, 12, § 2; 451).

Хришћанско милосрђе као религиозна обавеза санкционисана је врло немилосрдно. Јаков каже: „Плачите, пуштајте урлике пред невољама које ће се сручити на вас" (Посланица Јаковљева V, 1.), тј. на оне који иако имају остају неосетљиви пред потребама сиромашних.

(23) G. Kurth: Les origines de la civilisation, T. II, гл. VIII, с. 40.

Прилози које су верници давали цркви приликом богослужења, делили су се на четири једнака дела: епископу, цркви, свештеницима *и сиромашнима*. Са делом који припада сиромашнима управљао је *епископ*. Осим тога, верници су били дужни да једанпут недељно дају прилоге, например, приликом погреба, помена и сл.

Црквене установе за помоћ необезбеђеним лицима разних врста добијањем разних повластица од државе и државних власти трпеле су и одговарајуће измене у погледу свог карактера и своје природе. Тако, например, у почетку су оне добијале грађанске аноне (социјална давања), биле су ослобођене од пореза, такса и других обавеза, добиле су: право стицања добара „мртве руке", јурисдикцију за сва питања између својих сиромашних штићеника, административне и судске олакшице, права на производњу и продају течних и других производа, право на сечу у шуми феудалца, право испаше свиња у шуми феудалца („потврђује се привилегија испаше и кретања свињских животиња преко свих шума између катедрале и кнеза"), уступање млина, давање соли, уступање ренти које су занатлије дужне да плаћају феудалцима, једна петина царине на уље и вино, имали су своје робове, имали су право на добијање износа разних новчаних казни, право на добијање дарова и легата, право да наслеђују, право на добијање одређеног броја намештених кревета, „све изнутрице од волова и крава које месари закољу", право да присвоје ствари својих умрлих штићеника, право на индулгенције, право на добијање верских обавезних прилога, право на јавно прикупљање прилога три недеље годишње, право на привремену продају односно закуп индулгенције, право да уступе у закуп световним приватним лицима на управу и вођење социјалне установе „под условом да су закупци вешти и платежно способни" (како се каже у одлуци Бечког концила, 1331) (24).

8. Да би остварила социјалну акцију односно акцију заштите лица којима је потребна помоћ, хришћанска црква је организовала већ отпочетка, у оквиру опште црквене хијерархиске организације, посебну службу социјалне заштите односно хришћанског милосрђа. Ову службу остваривали су епископи, свештеници, ђакони, ђаконице, удовице и старе девојке. Свако од њих радио је у посебном, од цркве прописаном, кругу надлежности, права и дужности.

Сиромашна лица су или била уписивана у списак сиромашних лица која добијају редовну помоћ од цркве или су добијала одобрење до просе пред црквом.

Помоћи су даване у натури и дељене су или у ђаконији или су ношене кући лицима којима је помоћ потребна.

Хришћанска црква је своју акцију усмерила на следеће врсте корисника: сиромашнима, остарелим, болеснима, удовицама, дефектним лицима, заробљеницима, затвореницима, путницима-странцима у пролазу.

Помоћ овим категоријама лица пружала се у основи на два начина: пријемом у разне установе и додељивањем помоћи код куће, у породици (25).

(24) L. Lallemand: op. cit., T. III, Париз, 1906, c. 75.
(25) Ibidem, c. 24.

Осим тога, биле су организоване установе разних врста: валетудинарије (приватне установе уз куће богатијих људи), а затим (почевши од 325 у источном римском царству), најпре као додаци црквама а после као самосталне установе, разне специјалне установе за разне врсте необезбеђених лица. (Ове установе имале су грчка имена: ксенодокос = установе за странце; носокомос = установе за негу болесних; проткотропос = установе за сирочад; брефотропос = установе за породиље, итд.) У њима је био врло интензиван верски хришћански живот, што значи да је круг корисника био ограничен на вернике хришћанске цркве. Временом су ове установе добиле и своје црквене капеле и своје свештенике.

Карактеристично је да хришћанска црква, како првобитна тако и католичка, није никако оснивала црквене установе за душевно оболела лица, затим, врло мало је оснивано установа за оболеле од лепре, постојао је врло мали број установа за децу, сирочад и нахочад. Ништа није сметало што је још у 1479 „жалостан положај такве деце коју прождиру пси или свиње, ако не умиру од глади и жеђи" (26).

Поставља се питање зашто католичка хришћанска црква није указивала помоћ душевно оболелим лицима, сирочадима и нахочади? Може се претпоставити да им је помоћ била ускраћена и због тога што они нису могли да буду пропагатори хришћанске црквене помоћи а тиме и храшћанства, а уколико би то и могли доцније бити, њихова пропаганда би скупо коштала ове црквене установе. Зато је црква ову децу највише поверавала појединим храниоцима. Међутим, треба одмах напоменути да ово поверавање деце појединим храниоцима није руковођено никаквим педагошким или психолошким разлозима, него је засновано „на страху да ће велики број деце морати да се прими" (27).

Међутим, на Истоку су већ у VI веку постојале многобројне социјалне установе (азили) за децу, под управом јавних власти и епископа. Захваљујући отсуству амбиција за световном влашћу источних црквених поглавара, државна власт и градске власти давале су на тражење црквених поглавара средства којима су се већ у VI веку могле оснивати многобројне специјалне установе за разне врсте необезбеђених лица, дакле установе које католичка црква на Западу, стално заокупљена бригом за освајање световне власти, неће постићи све до Средњег века и то у далеко ограниченој мери. Колико је идеја заштите деце (сирочади и нахочади) била далеко од католичке цркве види се и по томе што је католичка инквизиција у XIII веку, уместо новчаних казни, доносила пресуде да осуђено лице „издржава једно необезбеђено лице док је жив" (28).

9. Упоредо са социјалном акцијом католичке цркве развија се и социјална акција световних власти: државе, краљева, феудалаца, средовековних комуна, градова. У оквиру органа своје управе ови су имали посебна лица као службенике за расподелу социјалних помоћи. Осим тога, била је јака и интервенција државне власти у управљању црквеним социјалним установама које су постојале у средњовековним градовима (Фиренца,

(26) Ibidem, c. 147, нап. 37.
(27) Ibidem, c. 309.
(28) Ibidem, c. 343, нап. 24 и 25.

Падова и др.). У градовима односно комунама, из буџета комуне дељене су социјалне помоћи, негде веће негде мање. Социјална заштита у комунама обављала се: а) преко органа власти или преко посебних социјалних установа, б) преко разних задужбина (фондација) финансираних од комуне, и в) постојала је и посебна „сиротињска каса", у коју су поједина лица добровољно давала разне дарове и легате, а понекад су прописиване и комуналне таксе намењене за социјалну заштиту (например, у XIII веку). Давања су била обично у натури а ређе у новцу. Поред установа хришћанске цркве постојале су и установе за смештај разних врста необезбеђених лица од стране световних власти а затим и од стране разних организација и приватних лица.

У Средњем веку (XIII и XIV век) чињени су покушаји да се помоћ пружа давањем зајмова са ниским каматама. Једно време, католичка црква је чак потпуно забранила узимање камата за дате кредите. О користи за цркву од забране камате Маркс у своме *Капиталу* (том III, Београд, 1948, с. 533) каже:

> „Црква је била забранила узимање камата; али она није забранила да неко прода своју својину да би се извукао из невоље; па чак ни то да се својина неко време и до исплате дуга уступи новчаном зајмодавцу да би овај добио јемство, али и да би за време поседовања могао, искоришћујући га, узимати накнаду за новац који позајмљује; сама црква, или њој припадајуће комуне и смерна братства, вукла је велике користи из овога, особито у време крсташких ратова. Ово је довело тако велики део националног богатства у посед тзв. „мртве руке", особито зато што Јеврејин није смео да зеленаши на овај начин, јер се посед овако чврсте залоге није могао прикрити. *Без забране камата не би црква ни манастири никада могли постати овако богати*".

Систем мера, организованих од стране комуна, у поређењу са акцијом заштите католичке цркве показује јасно да социјална акција цркве није била једина и искључива акција у области социјалне заштите у то време.

10. Због посебног значаја за разумевање социјалнополитичке концепције хришћанства, посебне католичке цркве и средњовековних државних органа, задржаћемо се унеколико на њеном ставу и мерама према сиромашним лицима, посебно према *незапосленим лицима, иначе способним за рад.*

Питање заштите сиромашних у оквиру социјалне акције најпре хришћанске цркве у целини, а затим католичке цркве посебно, показује у највећој мери отсуство конструктивне, рационалне и за то праве демократско-хуманистичке социјалнополитичке концепције и социјалне акције.

Хришћанска црква дели сиромашна лица *не на оне који могу и на оне који не могу да раде, него на просјаке и стидљиве сиромахе* (по Августину) (29).

> „Рђаво је приговарати сиромашнима, чак и у лепом годишњем добу, иако би се то тада могло трпети да им се приговори, да су лењиви [. . .]" (Јован Златоуст (30).

(29) L. Lallemand: op. cit., T. II, c. 96—97.
(30) Ibidem.

„А ви, не живите ли и ви у ленчарењу и у уживањима? Шта више не чините ли ви горе него што је леност, одајући се грабежу, насиљу и себичности". „Ја не говорим ово, браћо моја, да би одобравао леност; Боже ме сачувај такве мисли. Ја жарко желим да свако ради јер леност је мајка-господарица свих зала, него вас молим да не будете груби, без саосећаја и без милосрђа" (Јован Златоуст) (31).

Наравно, због одређених друштвено-економских односа и степена развитка продуктивних снага у времену пропасти римског царства и стварања феудалног друштвеног система и феудалних држава, није се ни могло очекивати ни од средњовековне државе ни од средњовековне цркве да питање незапослености решава на систематски, рационалан и економски целисходан, конструктиван начин. Али, не само чињеница да се у пракси социјалнополитичке акције католичке цркве рад, пружање рада и запослења не јавља као облик социјалне акције, него ни *у социјалнополитичкој концепцији католичке цркве уопште не појављује се никако ова идеја,* иако се она појављивала и остваривала још у старој Грчкој у време Периклово. Социјално обезбеђење се по хришћанској католичкој концепцији не тражи у стварању услова за пружање слободног рада слободним људима него у хришћанском милосрђу и у конзервирању и одбрани постојећих друштвено-економских односа.

Специфични услови у разним западноевропским земљама, са различитим бројем сиромашних лица (лица незапослених и лица неспособних за рад) условили су, у отсуству макакве организоване акције запошљавања и пружања рада, како од стране црквених тако и од стране државних органа, врло различите ставове и мере у односу на ова лица.

Није било (у Италији) никакве разлике између здравих просјака и оних који су били неспособни за рад, или, ако је и било разлике, она је прављена произвољно. Међутим, наредбе су прописивале прогоне против лештина, луталица, разбојника.

Прве организоване и посебне мере у погледу заштите незапослених лица срећемо у средњовековним комунама већ у XIV веку, односно у посебним организацијама занатлија за помоћ својим незапосленим друговима (32).

Велики број незапослених у Средњем веку лутао је земљама и градовима. (Међу овима био је знатан број Цигана — у Немачкој, Француској, Шпанији). У невољи а без посла и средстава за живот, ова су се лица одавала свакојаким домишљањима, што се види из следећих речи: „Ови крадљивци кокошију, као и они који препричавају занимљиве авантуре, једнако вешти да затворе своју шаку кад ухвате прилику да уђу у нечије имање, као и да отворе шаке лаковерних људи који хоће да сазнају будућност" (33).

У Енглеској, например, срећемо две фазе у погледу положаја незапослених сиромашних лица. После средњовековних епидемија и смањења броја становника наднице су нагло скочиле. Органи државне управе одређивали су висину надница и оне су постале врло ниске. Велики број неза-

(31) Ibidem.
(32) О појму средњевековне комуне вид. К. Маркс — Ф. Енгелс: Изабрана дела, I, Београд, 1949, с. 17, 99, 498—500.
(33) L. Lallemand: op. cit., T. III, c. 342.

послених лица више је волео да проси него да ради по ниским надницама. Због тога су краљеви донели закон по ком лице које неће да ради за износ наднице из времена „пре куге" иде у затвор (34). Исто се тако кажњава послодавац који даје надницу већу од тог износа, као и сви они који дају милостињу. Бегунцима се стављало слово *F* на чело (35).

Исте мере у знатној мери примењене су и у Француској. Због тога настају буне. Радници и сељаци су сложни. Пред опасношћу од побуна, доносе се прописи по којима незапослени не смеју да напусте своје место пребивања.

После, међутим, када су у одређеним историским околностима у Енглеској велике површине обрадивог земљишта претворене у пашњаке, појавио се велики број незапослених. Против ових почињу да се примењују затварање или телесне казне сваки пут када неће да раде по одређеним надницама (36).

II. *Нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве.* Ако се расцеп хришћанске цркве на источну (православну) и западну (католичку) узме као први неуспех историских размера римских црквених поглавара, онда је Реформација била други велики удар нанет римским црквеним поглаварима, односно римским папама и католичкој цркви у целини. И ту је разлог сукоба између католичке и реформисане цркве у основи лежао у питању социјалне акције цркве.

Трећи и највећи ударац и губитак престижа католичке цркве наступио је 1891, када је сама католичка црква кроз уста папе Лава XIII отступила од своје класичне социјалнополитичке доктрине која је владала деветнаест векова. Прва два ударца су проузроковала само успоравање и застој у наступању, али трећи ударац значио је повлачење католичке цркве. Класична социјалнополитичка доктрина католичке цркве, по којој социјална акција спада у надлежност цркве а не државе, одговарала је буржоаској либералистичкој концепцији уздржавања државе од сваке акције у области социјалне заштите. Због тога је дуго времена католичка црква и вера служила либералној буржоазији као добродошло оружје да би се ослободила терета социјалне акције и на тај начин резервисала што веће капитале за нове инвестиције. Конформизам католичке цркве (социјална беда је природна нужност, итд.) добро је дошао либералној буржоазији. Идеолошка спрега капиталистичке класе и религије на тај начин добила је реалну основу.

Међутим, да би некако држала корак са тенденцијама новог времена, које је све више захтевало проширење и појачање јавне државне социјалне заштите и признавање права на социјалну заштиту и права на рад, дакле право на материјално обезбеђење живота и услова живота, католичка црква би морала да промени свој вековни став по питању социјалне заштите, принципе и класичну доктрину по којима социјалну заштиту не треба да

(34) Statute of Labourers', 1350—1351, 25 Edw. III.
(35) „In token of falsity"; 1360, 34, Edw. III.
(36) О енглеском законодавству о сиротињи, о крвавом законодавству против скитничења вид. К. Маркс: Капитал, Т. I, Београд, 1948, с. 498—9 411—412, 549, 609—610, 620—625; Ф. Енгелс: Положај радничке класе у Енглеској, Београд, 1951, с. 108—109, 124, 129—131, 138—139, 316, 325.

остварује држава а поготову не методом признавања социјалних права. „Ви нисте знали припремити човечанство на индустриску трансформацију која се развија већ читав век и која је постала за највећи број тешка и убитачна. Ви се појављујете данас празних руку" говорио је католицима Жил Гед *(Jules Guesde)* 1896. Страх од губитка утицаја на масе стајао је пред католичком црквом ако она устраје на својој класичној социјалнополитичкој доктрини. И тада је католичка црква, доследна својој вековној тактици и утилитаристичкој политици, уплашена очигледном перспективом губитка утицаја на масе постојећих верника, а да се и не говори о перспективи стицања нових верника, учинила још један, „утилитаристички доследан", заокрет у својој социјалнополитичкој доктрини, те је јавно напустила своју класичну социјалнополитичку концепцију и прихватила тзв. нову социјалнополитичку концепцију католичке цркве, надајући се да ће тако сузбити растући утицај марксизма, па макар и по цену сукоба са либералистичком социјалнополитичком доктрином буржоазије. Католичка црква, је, дакле, усвојила став због кога се дванаест векова пре тога одвојила од православне цркве и три века пре тога од реформистичке цркве. Данас, пошто је католичка црква „дефинитивно увидела да од њене световне власти нема ништа, хришћанске цркве (католичка, реформистичка и православна) поново су сложене у питању социјалне акције цркве, у питању због кога се, у великој мери, у прошлости сукобиле, раздвојиле. Световне аспирације католичких папа, њихов конформизам и реакционарно деловање нанели су велике штете напретку човечанства, посебно Европе. Тешко је проценити све штетне последице што их је ова вековна световна амбиција католичких верских поглавара и њихова утилитаристичка социјалнополитичка доктрина нанела човечанству. Католичка црква и данас покушава да од државне социјалне заштите начини обично средство пропаганде и привлачења маса верника, као што је и пре од хришћанског милосрђа правила средство привлачења верника у хришћанство.

Нова доктрина католичке цркве формулисана је 1891 у енциклики *Rerum novarum* (О новим стварима) папе Лава XIII. Како је ова енциклика проузроковала дугогодишњу пометњу у редовима католичких заступника класичне социјалнополитичке доктрине, била је нужна још једна папска енциклика, и то 40 година доцније, *Quadragesimo anno* папе Пије XI (1931). Њој је додат десет година доцније (1941) и папин говор преко радија — *Solenita.*

У чему се састоји ова нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве, каква је разлика између ње и класичне социјалнополитичке доктрине, а нарочито због чега су биле потребне три свечане интервенције римских папа 1891, 1931 и 1941?

Признајући државно социјално законодавство и почињући пледирати остварење социјалних права, католичка црква се нашла у савезништву са западним социјалистима реформистима. „У недостатку аутономних професионалних економских организација, црква ће се окренути држави и позваће је да призна и да заштити право на егзистенцију, тј. право на рад и на заштиту у корист грађана". По питању обавезе да се пружи заштита необезбеђено лицу, у енциклики од 1891 папа Лав XIII каже: „То је обавеза

не строго правна, осим у случају крајње нужде, него хришћанског милосрђа, према томе, обавеза чије се извршење не може захтевати тужбом по закону". Према том схватању, у случају крајње и неодложне нужде, ако необезбеђено лице узме и задржи за себе туђу ствар, оно стиче право на тој ствари и то најпре право да се служи њоме, а затим, на основу тог служења ствари, стиче право својине на тој ствари. Бивши власник не може тражити повраћај ствари, јер је право својине ограничено вишим правом да се не умре од беде.

Осим тога, папа Лав XIII тражио је од државе „да се побрине на посебан начин да ни у које доба радник не остане без посла и да има уштеђевину, намењену не само за случај изнемоглости и случајних несрећа неодвојивих од индустриског рада, него још и за случај болести, старости и сиромаштва"; захтевао је да се радницима исплаћује као минимална надница она којом ће моћи издржавати себе и своју породицу (37).

Према томе, право на социјалну заштиту које захтевају папе своди се уствари на право жртвовања туђе ствари у стању нужде, а то право познато је још из римског права и није никаква нова установа. У папским енцикликама, дакле, нема речи ни о каквом социјалном праву у правнотехничком смислу речи у коме би држава била дужник. Овим, уствари моралним, обавезама католичка црква маневрисала је пред захтевима радничке класе и необезбеђених лица уопште, избегавајући читавих 40 година признавање државне социјалне заштите као обавезе државе. Тада је католичка црква јасно и отворено препустила социјалну акцију, коју је вековима сматрала и користила као пропагандно оружје католичанства, световним властима и управљачима државне власти. Овим свечано проглашеним препуштањем социјалне акције државним властима, католичка црква је успела да направи известан тренутан пропагандни успех, али овај успех је био и безначајан и краткотрајан. Јер, масе корисника социјалне заштите од стране државе не морају више бити католичке вере и пазити да буду у милости католичке цркве, вере и црквених поглавара, да би биле социјално заштићене, као што је то било током векова. Католичка црква је изгубила најјаче оружје пропаганде и оружја материјалног притиска на сиромашне масе, које јој је обезбедило успех и успон у њеној историји. Данас, када све три хришћанске цркве (православна, протестантска и католичка) имају исти став који нису имали пре четрнаест векова и по коме социјална акција треба да спада у надлежност државе са или без помоћи цркве и других друштвених организација, може се поставити питање какав ће ефект на будућност утицаја католичке цркве и католичанства имати губитак социјалне акције односно њено препуштање државним властима (38).

Потребно је, међутим, поводом усвајања нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве, потсетити на то да је ову доктрину већ одавно, још у XVI веку формулисао и предложио Белгијанац шпанског порекла Жан Луј Вивес (*Jean-Louis Vivès*, око 1524). Он је препоручивао да световне

(37) P. Durand: La politique contemporaine de la securité sociale, Paris, 1954, c. 53, No. 21.

(38) Данас се већ појављује идеја уједињења цркава. У том смислу је и прва изјава новог папе који предлаже уједињење свих хришћанских цркава.

власти преузму на себе функцију социјалне заштите. Пошто, по њему, богати људи често мисле више на своја задовољства него на сиромахе, дужност је *комуналних управа* да притекну у помоћ необезбеђеним лицима. Он је предлагао пружање рада у првом реду као облик помагања необезбеђеним лицима, а затим и државне помоћи. Средста за то, такође по њему, треба да долазе од хришћанског милосрђа, а ако су ова недовољна, нека их дају богати, и нека комуналне управе пруже остало. Близак Вивесу био је и Жан де Медина (*Jean de Medina*, 1545), такође Шпанац. Али, историски посматрано, ови католици су за своје време били сувише блиски по својим идејама Реформацији, тако да их католичка црква, и поред тога што су били католици, у вези са новом католичком социјалполитичком доктрином уопште не спомиње.

Осуђујући „решење" социјалних питања која су чињена у капитализму, папске енциклике нису ипак, донеле решење питања „коју техничку форму треба усвојити" (39). Осуда капитализма је на речима изричита. То се види, например, по наслову: „Капитализам, патолошки монструм, агонија калитализма и сл. (40)." „Она [католичка црква] извукла је свој профит из марксистичких тврдњи настојећи да покаже да слобода може да резултира само из прогресивног ослобођења од материјалних брига" (41). Зато нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве сматра да „економски реализам захтева максимум научног знања и смисла за конкретно. Природи се заповеда само покоравајући јој се". Док не буде постигла чврста и сигурна научна решења, католичка црква задржава у свом програму, где је помешано, „сигурно, вероватно и неизвесно", и много „политичких" решења (42). Доследно свом вековном ставу, и нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве је недвосмислено опортунистичка.

Идеје нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве пропратна су појава тзв. прогресивног хришћанства, која је, например, за време отпора против немачке окупације у неким земљама сарађивало и проповедало сарадњу са свим напредним снагама, па и са комунистима (43). Међутим, ова сарадња је била привремена и осуђена је: (1) као опасна тактика, (2) као филозофски немогућа, (3) према томе, као отпадништво од католичке вере. Социјалнополитичка доктрина католичке цркве и методи њене примене осуђују Католичку струју „прогресивног" хришћанства, јер, по томе схватању доктрина је „теорија праксе" а пракса „пракса теорије", а ово двоје у католицизму и у комунизму нису исто. На тај начин католичка црква је одлучила да, схватајући одбрану захтева радничке класе, настави да колико може извлачи свој део профита из марксистичких тврдњи, дакле традиционалном линијом опортунизма у најосетљивијим питањима радних људи у савременом животу — у питањима социјалних права и социјалне заштите.

Др Михаило Ступар

---

(39) A. Pasquier: Les doctrines sociales en France, Париc, 1950, c. 315.
(40) Ibidem, c. 317.
(41) Ibidem, c. 321.
(42) Ibidem, c. 327.
(43) Ibidem, c. 129. Лево и десно крило у новој социјалистичкој доктрини католичке цркве (Fr. Schaller: De la charité privée aux droits sociauéconomiques du citoyen, Paris, 1955, c. 135—136).

О СЕЉАЧКОМ ПРИВРЕДНОМ МЕНТАЛИТЕТУ

Питања у вези са сељачким привредним менталитетом која ћемо размотрити у овом чланку јесу: 1) Сточари, ратари; 2) Расипништво; 3) Непрецизност у раду; 4) Потрошачка организација пољопривреде и сељачки привредни менталитет; 5) Прелажење на тржишну пољопривреду и промене у сељачком привредном менталитету; 6) Сељак је друкчији у производњи него у потрошњи; 7) Сељачки привредни конзерватизам.

1. — *Сточари, ратари.* — Не може се рећи за усељенике, који су били више сточари, или за усељенике, који су били више ратари, да су, једни или други, динамичнији или конзервативнији. Али када су под истим условима, ратари боље и брже развијају ратарску привреду него сточарску, а сточари сточарску привреду него ратарску. Разуме се да развијање у правцу свога привредног менталитета, израђеног у матичној земљи, није једина тежња, али је несумњиво тежња. Тежи се, и то задуго, да се континуитет развијања одржава у постављеним линијама. Ово је највише због тога што су се у исту област усељавали људи сви из једне исте матичне области, са истом привредом. Ти су усељеници, према ондашњој својој пољопривреди, и бирали земљиште на које ће се населити, и постављали распоред привредних површина и целу организацију атара. Према ондашњој својој привреди заснивали су и насеља, како ће бити најподесније да се из њих организују они радови који су им у матичној земљи били главни. То им је, бар унеколико, већ унапред одређивало правац развијања уредаба земљишних и других. Све се, што су они засновали, после много лакше мења у постављеном правцу него и у коме другом. Прилично постојан и привредни менталитет сточарски или ратарски. Пошто никад није било у питању само сточарство, или само ратарство, усељеници никад нису срећивали земљишну основицу као искључиво сточарску, или искључиво ратарску, те је нису морали нагло мењати из основа, када би се једна од тих грана пољопривреде почела развијати јаче него она друга.

Усељеници из источних, више ратарских, области захватају земљишта сваки на по неколика места и убрзо постављају основицу за више потеса. Насеља заснивају ближе један другоме и стварају основицу за груписана сеоска насеља. Иако су мање сточари него они из западних области, развију колективне облике сточарства на „планини", а понегде и на „селини", много боље него усељеници из западних области. Морају тако: радна снага им је потребнија за ратарских радова него усељеницима из западних области. Сточарске радне заједнице су им и веће и боље организоване. Усељеници из западних области, изразитији сточари, захватају земљишта за баштине на мање места, основицу за потесе постављају доцније, имају мање потеса. Насељавају се разређеније. Издиг организују без колективног бачијања; сасвим ретко имају као неки рудимент колективног бачијања („супон"), који се не развије нигде. Организују рано селину и једни и други, а овца је главна стока и једнима и другима, али је онима из сточарских области сточарство обично мање развијено. Ратарске облике колективног рада имају сличне и једни и други. — Линија, која у нашим балканским областима дели становништво са менталитетом изразитије ратарским од становништва

са менталитетом изразитије сточарским, потпуно се поклапа са линијом која дели становништво досељено са истока и југа од становништва досељеног са запада. Сличности у постављању основа и развијању привредног живота су, разуме се, много веће него разлике, али су и разлике биле изразите колико је довољно да се може уочити да је на западу од ове линије менталитет више сточарски, а на истоку више ратарски.

Овај, донесени, привредни менталитет је, разуме се, само један од чинилаца који одређују развијање пољопривреде. Под једнаким осталим условима више ће се радити и боље агротехнички усавршавати она пољопривреда о којој су и стари више радили. Толика и таква тежња прилично је постојана. Подржава је и земљишна привредна основица каква је напочетку била израђена. Потомци некадашњих брђанских, црногорских и херцеговачких сточара, насељених у Шумадију, имали су за дуго времена врло развијено сточарство. Били су оградили, например, највећи део подгорја Рудника и у њему израдили сточарски режим. Села пак у изворишту Трговишког Тимока имала су простране планине, подесније за сточарства него шумадиске планине, али их никада нису добро искористила да организују сточарство на њима. Увек су била више ратарска, иако су за ратарства имала земљиште неподесније него за сточарства. Становништво је у њима пореклом из ратарских области. Сељаци у Хрватском Загорју, вајкадашњи ратари, не држе оваца нимало, иако живе на земљишту сличном шумадиском. Држе краве. То је право ратарско сточарство, исто као што је овчарство права сточарска привреда. — Чак и када пређе на пољопривреду изразито тржишну, сељак ће тежити да развије неку грану сточарства ако је сточар од старина, а неку грану ратарске привреде ако су стари били изразитије ратари. Потомци старих ратара из јужних и источних наших области развили су у Вишњици и у свима оближњим селима низ Дунав тржишно повртарство. Потомци старих сточара из западних области развили су у Жаркову и у свима оближњим селима уза Саву тржишно млекарство. И Вишњица и Жарково су близу Београда; Жарково има природних услова за повртарства бољих, Вишњица је пак на своме, прилично сувом и мање плодном, земљишту могла организовати тржишно, стајско, сточарство лакше него повртарство. Развити бар онакво сточарство какво је у Жаркову — на храни великим делом куповној.

Због свога правилнијег и умеренијег ритма ратарски рад, кад на једно становништво делује кроз дужи низ покољења, даде цео животни ритам спорији, али уједначенији, него што га даде екстензивно сточарство, са својим радним ритмом, жустријим и неправилнијим, са неуједначенијим периодима рада и одмора. Старо ратарско становништво воли, када год то може, да пређе на радове тихе и пипаве, у којима се не ради са превише напора, али се ради без прекида и пажљиво. Радове око врта, воћа, дувана. Оно се најбоље прилагоди ономе најинтензивнијем раду који се развија на невеликој баштини. Повртарским методама и у ратарству. Сељак ратар пређе на рутину више него сточар. Буде на изглед тром и апатичан, а често је и у истину такав. Није духовит, нема досетке, у дубини својој лирски је расположен а не епски. То је сељак који најбоље вуче сваки јарам; најбоље и најдуже издржи све терете, али и најбоље преостане жив

у тешким историским приликама. Неборбен, али врло јак у трпљењу и у отпору пасивном. „Поводањ прође, камење остане". „Пре се уморе они који на нас товаре, него ми што носимо" — чуо сам одавно у једном селу, ратарском од старина. — Онај пак сељак, који је више сточар него ратар, или је, ако је већ потпуно ратар, остао по души још сточар, предузимљивији је у раду и предузимљивији уопште и воли новине. Има веће амбиције. Хоће понекад да се сломи у тежњи да прикупи земље или да унапреди имање. Има експлозивну радну енергију: на махове је развије врло интензивно, па онда се одмара дуго и нередовно. Инвентиван је. Тражи ефикасније и лакше начине рада. Ако се може да бира између напора дугих и кратких, он бира оне краће, ма били и много тежи. Такав је понеколико и морално: тешко му је стално живети дисциплиновано и радно — лакше је с времена на време направити какав велики гест „јунаштва и чојства."

Сточари имају сукоба око колективног, сточарског, земљишта много више него ратари. Кад немају од кога да отимају сточарско земљиште, у сточара се раније појави земљишна тескоба, те настану и сукоби са суседним колективима око међа и селина и планина. Унутра, у колективу, тих је сукоба мање већ и по томе самоме што је сточарско земљиште својина целога колектива. Колико има унутрашњих сукоба и у сточара и у ратара су највише око претварања колективног, сточарског, земљишта у приватну, ратарску, земљишну својину. Због тога што је главној привреди, сточарству, земљишна основица колективна, сточарски су колективи чвршће организовани него ратарски. Племена има само у областима претежно сточарским. Због тога их је имало чак и у Македонији, у планинским областима на западу (Брсјаци, Мијаци) и на североистоку (Шопи). И братства у сточара чвршће повезују братственике него у ратара. У ратара су сукоби међу колективима ипак блажи, јер је колективно, сточарско, земљиште мање значајно. У ратара су главна земљишна разграничавања око ратарских земљишта, а то су разграничавања међу појединцима; у сточара су главна разграничавања међу колективима — око колективних, сточарских, земљишта. Главну земљишну основицу, колективну земљишну својину, у сточара су стварали и одржавали колективи. Према суседним колективима често и на снагу. Зато су у колективу појединци морали бити сложни и у привредним односима и у свему осталом. С оне стране међе свога племена је странац, а странац је био свако ко није племеник. Главну основицу ратарске пољопривреде, приватну земљишну својину, су стварали и одржавали појединци. Појединцу је у томе најчешћи супарник члан његовог колектива. Због тога је стварање главне земљишне основице, а често и одржавање, повезивало сточаре међу собом више него ратаре. Појачавало солидарност унутра у племену и у братству.

2. — *Расипништво.* — Док је пољопривреда организована углавном за властиту потрошњу, породица је под оштром дисциплином штедње у свему ономе што се купује, јер се у тако организованој пољопривреди оскудно новцем. Тако оштре дисциплине не може бити у потрошњи онога чега је произведено више него што је потребно. Производи не могу да се депонују неограничено, како може новац. Шта ће се, например, у јесен са вишком

свиња које не може зими да исхрани жир из шуме? Шта ће се са месом од оне стоке која сваке јесени мора да се покоље, јер је зимске сточне хране мање него што преко лета има паше и брста. Жито се мање расипнички троши, јер и када га је превише може да се чува за неродних година; сувишна стока не може. Не може иоле добро ни да се прода сјесени, јер је тада била у бесцење. Отуда нема расипања жита, ни вуне, или конопље. Расипа се, кад га је преко потребе потрошње, месо, расипа вино које се није умело сачувати да прегодини и воће које се не уме да како било конзервира. И када се главнина пољопривреде развије, неразумног трошења остаје много у свему ономе делу пољопривреде који је организован за властиту потрошњу.

Највише је расипања док је пољопривреда углавном екстрактивна. Тако буде и у даљем ступњу развитка у свему ономе у чему остане и даље екстрактивна. Сама по себи таква је пољопривреда расипничко искоришћавање природних привредних извора. Не штеди се ни кад се почне осећати мали недостатак тих извора. Напротив: онда се искоришћавају са журбом, која није била потребна док је обиља. Оне привредне вредности из природних извора, за које се није успело колико било на време организовати какву привреду мање екстрактивну, највише су и најбрже уништаване баш у време када је тих природних извора почело нестајати. Например: онај део шума који није прешао у државно или приватно власништво него је остао народски, крупна дивљач, риба у мањим рекама. Када пољопривреда ступи на виши ступањ развитка, скоро све те привредне вредности морају да се стварају наново. Скоро нема наслањања на оно што је некада постојало. — Извесних елемената екстрактивне пољопривреде остане и у оним гранама које углавном престану бити екстрактивне. Упоредо са тим остаје и расипништво. Например: у неким се областима сва сеоска стока ујесен пушта у заједничку пашу у свима виноградима. Због тога остатка екстрактивне пољопривреде упропашћује се будући род и у једној тако интензивној грани пољопривреде као што је виноградарство. Ови преостали елементи екстрактивне пољопривреде у доцнијим ступњевима развитка узрок су расипништву у потрошњи више него навика, за коју се мисли да је надживела оно што ју је створило. А има и навике. Уколико је у пољопривреди више рада, канализованог, са бољим ритмом, утолико је мање расипништва. Само када није превише богат, наш је сељак и сада најштедљивији у свему и најразумнији у потрошњи у областима у којима је више ратар и у којима је најраније постао ратар.

3. — *Непрецизност у раду.* — Рокови, које главним сељачким радовима природа одређује, нису на часове и минуте него су на дане или на седмице. Сељак се навикао на *такве* рокове. Због тога је онолико непрецизан у ситним роковима градских радова. У роковима сељачкога рада, онаквима какви су, сељак није непрецизан. Пази на њих онолико оштро колико је то потребно. Окопава кукуруз, или коси сено, на рокове, који су за тих послова оптимални. Да би могао благовремено свршавати те послове, израдио је и сложене организационе облике радних позајмања. Он има *своју*, сељачку прецизност рокова, израђену за сељачких радова. Она

је друкчија него прецизност градских радова јер су и радови друкчији. Има, разуме се, сељака који су немарни и за те сељачке рокове, али има, вероватно не мање, и градских радника који су немарни за рокове свога рада. — Као што нема осећања за рокове градског рада, сељак тако нема осећања ни за меру, онако ситну каква је у градским радовима. У његовим радовима не мари ако је што, например, посејано мало гушће или мало ређе. Природа иде за њим и исправља га у његовим главним радовима. Посејао је, или што посадио, мало ређе, празан простор се попуни: биљка шире разграна, или се убокорни. Посејао или посадио мало гушће него што треба — не убокори се или се мање разграна. На години сувој буде му корисније ако је посејао гушће, јер би усев иначе био редак, пошто се не може много да разграњава или бокори; на години кишној буде му корисније ако је посејао ређе, јер се усев разграњава и бокори. Мере прецизне и нема.

У градским радиностима мера је утврђена по којој што мора да буде направљено. На зградама и на изради све дрвенарије сељак је секао и тесао секиром и брадвом, оруђима гломазним којима се и не може радити по мери прецизној. У тим радовима не мари је ли што мало дуже или краће, мало дебље или тање. У његовим главним радовима, ратарским или сточарским, у радовима у дрвеном градиву ипак свуда има неке прецизности у његовом стилу рада. Али је та прецизност онаква каква је његовим радовима потребна. Где је потребна већа она је већа: неке своје радове и сељак ради са минуциозном прецизношћу. У селима, која су близу великих потрошачких тржишта, о повртарству под стаклу, например, ради са прецизношћу која једва да може бити већа. Па и у старо време, чак и у привредама најархаичнијим, радио је са потпуном прецизношћу, ако му је тако било корисно. Чак и у овчарству на „планини", например — у најпримитивнијој сточарској привреди. Када зими отвара тор, не тера овце право на „мѐтàла" (чиста места на ливади или на рудини каквој на којима се полаже стоци) него их загна у ливаду, да постоје мало да би се побрабоњале после лежања у тору и оставиле ђубре на ливади. Онда их обилазним путем тера преко снега целца да би добро отрле папоњке, како не би загадиле положену храну. Или, например, ако је ветар студен, паши пригони овце са стране супротне ветру, па их полако тера уз ветар, да би се руно прибијало уз тело, те овцама било мало топлије. И жуљевима грубо изобличени и задебљали сељакови прсти некако добро ураде и послове у којима је потребна велика прецизност. И сада се може да нађе да сељак, тешки ратар, оправља млинове за кафу или чак и сатове.

4. — *Потрошачка организација пољопривреде и сељачки привредни менталитет.* — Жеља за умножавањем богатстава је прилично ограничена, све док је реч о пољопривреди организованој за властиту потрошњу. Стварање превелике приватне земљишне својине ограничено је већ тиме што село допушта захватање земљишта само колико се може обрађивати. У првим годинама по досељењу, када је захватања највише, и не може се много земљишта обрађивати. А врло тешко га је и крчити. Ни стоке се не може имати превише. Тешкоће зимске исхране ограничавају број стоке на много мањи него што се преко лета може држати. У сељачкој кући је и раскоши

мање него што би и у ондашњем примитивном друштву могло бити; мање него што се и осећа потреба; мање него и што се има могућности. Мало раскошнији живот сељачку кућу је истицао. Излагао је већим опасностима од насилника и пљачкаша, и од хајдука. Излагао неприликама: у такву кућу много долазе на преноћиште и исхрану сви који иду каквим приватним пословима, или турски службеници, или беспосличари којима се, некад из гостопримства некад из страха, мора дати преноћиште и исхрана. Таква се кућа и оптерећавала јавним дажбинама више него што би иначе. Све ово је прилично слабило тежњу сељакову да се обогати већим развијањем своје пољопривреде. — Док је реч о пољопривреди за властиту потрошњу, обилатије се троши на свечаности, на разне обичајне „прилоге", и на намерника, и на сиромаха, и на репрезентацију. Производи, који се у тим приликама троше, не штеде се, јер не могу ни добро да се депонују ни добро да се уновче. Разних неекономских мотива у пољопривреди, организованој за властиту потрошњу, уопште има више него у пољопривреди организованој за тржишта. Не стриже се, например, ован „преодник"; даје се крава за добро звонку „меденицу", одбије се у планину по неколико оваца да их вуци поједу, или се закоље коза и баци пред орлове лешинаре, када се негде близу спусте. У таквој пољопривреди прилично се друкчије и калкулише него у пољопривреди тржишној. Кад се рачуна по новчаној вредности, сваки је утрошак у првом реду губитак одређеног дела свога богатства; кад се рачуна потрошачки, много је утрошака, који у првом реду значе само извесно смањење властите потрошње, што ће рећи жртвовање некога свога уживања. А од *своје* потрошње сељак лако хоће да закине, чак и када је прешао на тржишну пољопривреду.

На посебан, сељачки начин је и штедња и потрошња. Хлеб штеде и ратари и сточари, и докле је производња организована за властите потрошње, и доцније. Месо не штеде ни један ни други — због оног истог узрока, због кога се стока у јесен мора да смиче. И због тога што је потрошња меса великим делом свечана и репрезентативна. Луксуз — којим се увек више расипа него стандардизованом потрошњом. Бели мрс штеде боље него месо, јер он може боље да се чува да се не уквари. Месо се почне штедети откад се пређе на стајску исхрану стоке, те се улаже више труда и трошка. Тада се несразмера између летње и зимске сточне исхране смањи, или је и нестане: ујесен нема вишка стоке који мора да се сав одједном смиче. Рђаво распоређеној потрошњи меса, па унеколико и белог мрса, узрок су у православних сељака били једним делом и пости, дуги и тешки. Алкохолних пића се мање попије у високим сточарским областима, у којима се она купују, него у ниским ратарским областима, али се она у планинским селима пију нередније и неритмично. Гостопримства је мање када сељачки производи добију мало већу и прецизнију новчану вредност. Док је пољопривреда била организована за властиту потрошњу, гостопримство је било обавеза у неку руку стална, иако не према свакоме једнако. И у домаћинству организованом за тржишну производњу гостопримство је обавеза али готово само при свечаностима. То је најјасније изражено у Војводини. — И сточар и ратар расипа више сточарске производе, нарочито месо, него ратарске. Укупно узев, привредни менталитет је у сточара ипак

био више расипнички него у ратара, јер су сточарски производи главни део њихове пољопривреде, а ратарима су они били ипак споредни део.

Сељак је у раније време био привредно много изолован, те био више аутономан у свима односима и производње и потрошње. А претежном већином и живео је у областима излученим од светског саобраћаја. Уколико је било културних утицаја са стране, они су у свакој већој области били друкчији. Додир са градом сељаку је био на малим површинама јер је мало куповао, мало продавао, мало се мешао са грађанима. Због малог контакта са градом, и са осталим светом уопште, сељак је имао уже видике и није иоле добро био укључен у општа светска струјања. Због привредне и културне изолованости су му одело и обућа били посебног облика и израде. У свакој области друкчији, колико су потребе и могућности биле друкчије. Тако и јеловник и уопште исхрана и распоред потрошње у исхрани. На посебан начин, по сељачки, било му је и становање. У овој привредној аутономности и посебности главни је узрок што цео живот сељаков има свој посебни, сељачки стил. У свему своме животу сељак је потпуно сељак само док је оволико привредно изолован, док ради о привреди организованој за властиту потрошњу. Брже се почне мењати тек када почне брже прелазити на пољопривреду новчану, тржишну,

Сељачко домаћинство је до недавно мало шта куповало него је израђивало скоро све што човеку треба — од пелена и колевке до покрова и дасака, у које ће некога положити у гроб. Израђивало из нечега што је његово, или његових колектива, ужих или ширих. Сељак није, као људи који раде у другим радиностима, стварао економске вредности уопште, него конкретне предмете за скоро свих потреба својих и свога домаћинства. Економска вредност уопште, у неку руку вредност апстрактна, била му је, од свега што је радом стварао, само оно што је вишак, преостатак, преко своје потрошње; оно што је, према његовом животном стандарду и могућностима, осетио да му је у неку руку непотребно. Са својим радом сељак је био повезан не само непосредније него и ширим контактом него људи из других радиности. Друкчије већ и самом радионицом. Његов стан био му је и радионица, и то врло важна, и био средиште свих радова. Радионица су му и његове њиве, и ливаде, сточне стаје, забрани, пашњаци, на којима чува стоку, и колективна земљишта, и баштине његових сељана, на којима он има, заједно са свим сељанима, разна колективна права искоришћавања. Из своје радионице није ни излазио сем ретко. У њој и спавао. Куда се год кретао у атару свога села, био је у својој радионици. — Нигде рад и цео остали живот нису били преплетени једно с другим тако тесно као у сељачком домаћинству. Не само кроз живот појединца него и кроз живот целих поколења — у континуитету. Утицај свега тога на његов привредни менталитет врло је снажан и устаљен. Због тако широке и преплетене непосредне повезаности привредни менталитет је део целе његове психе много важнији и већи него у људи из других радиности.

5. — *Прелажење на тржишну пољопривреду и промене у сељачком привредном менталитету.* — Уколико су узроци неких промена унутрашњи, сеоски, они су у сеоском атару а не у сеоском насељу. Када у сеоском ата-

ру, у земљишној основици сеоске пољопривреде, нестане нечега што је било основица реду у једном сектору односа, онда се дубоко поремети нека сеоска уредба и створи неред. Пошто криза прође, изради се у сеоском атару нека друга објективна основица реду у томе сектору односа. Опет општа за цело село. То је било узрок што је село заједнички и једновремено усвајало нешто ново, или му се заједнички одупирало. Ту је био узрок осећању сеоске солидарности. Али и у новој објективној основици увек остане и нечега старог. Ново се превеже за старо. Због тога у селу имају континуелне линије развијања. У томе је, а не у неком мистериозном атавизму, главни узрок што су се, например, нека села задуго развијала углавном као сточарска или углавном као ратарска — свако у правцу оне привреде којом је почело када се село заснавало.

Има још неколико узрока због којих сељак прелази на тржишну пољопривреду врло опрезно. Нова, тржишна, грана пољопривреде развија се и споро и тешко, ако је о њој реч у време када су остали радови згуснути. Не помаже много ни када су цене производима те пољопривреде повољне. Повртарство и млекарство у селима београдске околине развило се много јаче него икоја друга грана тржишне пољопривреде и због тога што су им се радови згодно уклапали у распоред ондашњих осталих сељачких радова. Повртарство под стаклом развило се нарочито брзо, иако је то рад врло прецизан, интензиван и скуп, јер се ради преко зиме када је иначе било много беспослице. Великим делом је и због тога оно, например у Вишњици, превладало било над непокривеним повртарством, о коме се ради у време осталих сељачких радова. Тржишно млекарство се у посавским селима уз Београд уклопило у распоред на тај начин што се из њега избацило све оно што највише смета осталим сељачким радовима: и прерада млека, и подизање телади, и велики део рада око сточне хране.

Због ових и још других неких узрока сељак, и када већ прелази на тржишну пољопривреду, никад не прелази одмах целом својом привредом, него лаганим повећавањем тржишних вишкова неке своје дотадашње привреде. Тако бива и када се тај тржишни део привреде може слободно, без ризика, развијати. Кад се уводи нека нова пољопривреда, она треба не само да се уклопи у датадашњи распоред радова и распоред баштина, него и да јој се изради инвентар и инвестиције и да је домаћинство довољно јако да може чекати докле тај део привреде почне доносити приход. Нова привреда не може да буде само додатак дотадашњој него мора да чини органску целину са њом. Опрезност сељакова има објективне узроке. Када би јој главни узрок био „укорењени сељачки конзерватизам", како би могло бити да исти сељак, у исто време, буде онолико привредно динамичан у делу привреде који је тржишни? — Сељак задржи једним делом онај свој привредни менталитет који се био уобличио у животу заснованом на привреди која није тржишна. Производи и даље, например, жито за своју исхрану на ономе делу баштине који није за тржишне пољопривреде, или за који нема довољно снаге да о тржишној пољопривреди ради. Често би му било корисније да жито купи, а на томе земљишту да ради о неком тржишном воћу. Или: на осталој баштини, сем онога дела на коме ради о тржишној пољопривреди, има најчешће плодоред двопољни, назаднији него

у селима удаљеним од тога средишта. Њега не буни несклад између начина којим ради привреду тржишну и начина којим ради привреду за своју домаћу потрошњу. Сељак из јужне Македоније, например, издвоји део баштине колико је за исхрану потребно, па то ради по сељачки. Ту је конзервативан, плаши се промена. На осталој баштини ради тржишне привреде: „афион" (опиум), дуван, „аласоње" (анис), „сусам" (сезам), „слануток" (леблебија), рицинус, индиску конопљу... Прати цене, израчунава рентабилитет, лако и слободно мења привреду и сеје, шта му се кад учини да је корисније.

6. — *Сељак је друкчији у производњи него у потрошњи.* — У потрошњи и у целом кућнем режиму сељаков је привредни менталитет био назаднији него у производњи. Села уз наше велике градове су, например, уздигла најважније делове своје привреде, тржишно повртарство и тржишно млекарство, на највиши ступањ аграрно-техничког развитка; организација пак исхране, становања, начина како се троши, начин како се штеди, хигијене, много је заостала. Разлике између развитка производње и развитка потрошње и целог кућнег режима има и сада, иако не толико. Чак и у селима, у којима је сточарство још доста старинско, пашно, рад и производња су увек били напреднији него потрошња. Кућни режим је много комплекснији него аграрна техника — мора да се развија спорије. Нову аграрну технику може и појединац да усвоји ипак лакше него нов кућни режим; нов начин живота је врло тешко организовати мимо друштво у коме се живи. Све до у најновије време организација потрошње је била и мање неједнака него организација производње. У скоро свакој сељачкој кући знали су, например, зготовити свако јело које се у другој некој кући, у истоме селу, готови. Ако је скупо, у сиромашној кући га готове ређе, или га готове мање смочно. Изузетак су само Војводина и остале најразвијеније области. Оделу је крој у целој по једној области био углавном исти и од материјала скоро истога; становање углавном на исти начин. У свему је разлика била највише у градацији.

Било је извесних стимулативних утицаја на сељака да унапређује своју производњу: да напушта екстрактивни начин пољопривреде, да је интензификује, да прелази са пољопривреде организоване за властитих потреба на пољопривреду тржишну, да је усавршава све више. Ничега толико јакога није било што би га потстицало да унапређује кућни режим. Када је могао да задовољи основне потребе исхране, становања и одела, сељак се није иоле јаче трудио да свој живот организује удобније. У приликама, у којима је живео за време турско, није могао да створи навике које би га на то потстицале. Уколико су неке потребе вишег ступња, утолико је све слабија била тежња да се оне задовоље. Више потребе: чистоћа, сложенији јеловник, фније одело, рубље, бољи стан, осете се прво као потреба репрезентовања. Због развијеног друштвеног живота на селу потребе репрезентовања су јаке још спочетка и све јачају. Оне су прве после оних основних животних потреба. Јаче се и раније се осете него друге, и то врло важне, потребе културног живота. Недостатак је овога чиниоца што сељак много издвоји репрезентацију од свакодневног живота своје породице. Посебно организује у

своме стану одељења за репрезентовања; има посебни свечани јеловник; чистоћу тела, одела, рубља, стана, организује као уљудност више него као хигијену. Разуме се да се репрезентовање и свакодневни живот ипак не могу потпуно да раздвоје, али је њихово раздвајање, онолико колико је, велика сметња развијању културних потреба и стварању културних навика у свакодневном животу. Има још један важан узрок што је кућни режим заостао иза производње: у потрошњи, у целом кућнем режиму, главни је режисер жена. У свечаностима нарочито. Човек се репрезентује трошком, а жена организацијом трошка. Жена је пак у свачему била мање обавештена него човек: не путује, не иде у војску, не учествује у јавном животу, није била писмена, мање зна и када је интелигентнија од човека. Мање има могућности да што ново види и да се чему поучи. Оптерећена је радом више него човек.

Неједнакост између развитка производње и развитка кућнег режима била је увек толико велика да се може јасно уочити. Али се она још јасније укаже када се у томе упореде југословенски сељаци у Војводини са својим некадашњим суседима Немцима. У кућнем режиму смо били назаднији од њих. Немци су били дошли из једног културно развијеног друштва, ми из Турске. Немци су стајали стално у културним везама са својим сународницима; наши сународници су или живели у Турској, или су тек скоро били ослобођени од турске власти. Ми смо били организовани у војни, крајишки, режим; Немци нису. Тај нас је режим гонио у екстензивну пољопривреду у којој не треба много радника: наши су радници били потребни Аустро-Угарској у војне сврхе. Крајишки режим је силом одржавао велике колективне шуме у „земљишним заједницама" и, још више, у „имовним општинама". То је одржавало и старинско екстензивно сточарство на рачун ратарства и уопште главнину пољопривреде више екстензивну. Оштро је спречено претварање тих земљишта у радна. Аустро-угарска држава је била према нама неповерљива и нерасположена, а понекад, нарочито према Србима, непријатељска. Немци су пак били слободни, држава их увек обилато помагала и новцем и организовањем привредног живота. Политички их подржавала често сасвим драстично на нашу штету. Били су објективни узроци довољно јаки да ми будемо назаднији од Немаца и у производњи и у кућнем режиму. У производњи смо Немце у последњим годинама XIX века ипак сустизали прилично брзо. Између два светска рата били смо, и Срби и Хрвати, Немце стигли у савременој организацији производње, иако су они били обилато помогнути кредитима из Рајха. Били смо чак постали и предузимљивији у раду и мање конзервативни него Немци. У кућнем режиму их нисмо били сустигли. Нисмо то ни могли: требало је прво израдити и усталити економску основицу за виши животни стандард.

7. — *Сељачки привредни конзерватизам.* — Основне елементе пољопривреде — земљиште и климу — сељак има у власти много мање, него што се имају у власти основни елементи привреде у другим радиностима. Овим основним елементима, и осталима, његова је пољопривреда била оштрије одређена него градске привредне радиности. Оштро је одређено било већ и где ће се населити. Из сваке матичне области исељавало се у

одређеном правцу у одређену област. Имају уобличене струје. Исто као струје ваздушне и морске, понекад се и ове струје мешају. Када су усељеници сви из исте области, сви једнако теже истом развијању пољопривреде. Уосталом појединац не би могао бирати већ и због тога што је сточарског земљишта обилато, а ратарско тек треба да се искрчи, те се прво свуда мора почети са сточарством јаче наглашеним него ратарство. Тек после се понегде брже и јаче прелази на ратарство, а понегде више на неки развијенији ступањ сточарства. Обилато сточарско земљиште је услов који свима одређује да пољопривреда буде изразито екстрактивна. Споро се мења: док има довољно паше, брста и креше, тешко се прелази на стајску исхрану; док траје жира, тешко се прелази на стајско товљење свиња; док је радних земљишта довољно, или док се крчењем могу ширити, споро се прелази на ђубрење њива, а ливаде се и не ђубре. Сточарска привреда је била најконзервативнија због тога што је била највише екстрактивна. Овчарство и козарство су конзервативнији него друге гране сточарства, јер су те пољопривреде највише екстрактивне. Пчеларство се на селу до у новије време уопште није мењало, а оно је привреда најекстрактивнија. Како у којој грани пољопривреде понестаје услова за екстрактивну привреду, тако та грана постаје прогресивнија: жира, например, најраније нестане, те свињарство, највише због тога, постане привреда прогресивна много раније него коњарство, па и говедарство. — Развијање пољопривреде је континуелно. Одређују га узроци природни и историски. Тржиште се јаче уплете тек много доцније. Сељачка привреда је конзервативнија него друге, што не значи да је сељак сам по себи конзервативнији него људи из других радиности. Значи само да су основни елементи његове привреде устаљенији. Када се они промене, мења се и он. И то понекад дубље него људи из других радиности. Таква је била, например, промена у осећању земљишне својине (1).

Привредни конзерватизам одржавало је и то што је сељак морао да свој пољопривредни план подврсти у заједнички сеоски план. Плодоред да подврсти потесној организацији и да се управља по колективно одређеном плодореду; рокове радова да подеси тако да му њиве и ливаде у одређено време буду слободне за заједничку пашу све сеоске стоке; само неке баштине је имао права да огради, што значи да их привредно изолује и на њима планира аутономно, а већи део баштина или није имао права оградити, или их је морао држати у заједничкој сеоској огради. Да је мало раније све то имао у својој власти, појединац би био привредно динамичнији. — Колективно земљиште, сеоско, кнежинско, племенско било је врло важна основица ондашње пољопривреде. Сасвим често важнија него баштинско земљиште. У режиму тога земљишта, док је колективно, појединац није имао права ништа сам да мења. Те уредбе о колективном земљишту, колективном плодореду, заједничким роковима радова, оградама биле су основица целе пољопривреде како села тако и појединца у селу. Основица је та била устаљена. И са пашом, а са шумом нарочито, напредније би се економисало да им режим није био онакав какав је био. — То подвршћавање радова на

(1) Сретен В. Вукосављевић: Историја сељачког друштва, књига I. Организација земљишне својине. САН, посебна издања, књига CCXX, с. 183—190.

баштинском земљишту под колективни сеоски привредни план и колективна својина сточарског земљишта довољни су да објасне ондашњи сељачки привредни конзерватизам, а довољни и да га оправдају. — Тек доцније то је престало бити потреба и постало је само оков, који је сељака везивао за пољопривреду екстензивну и екстрактивну и онда када је за њу већ било понестало земљишта. Постало је само оков и због тога што су се већ били створили услови политички и правни, саобраћајни, тржишни, да се изиђе из раније пољопривреде. Када се ослободио тога окова, сељак је и сам пошао прилично напред. Али то не значи да је сељак био ослобођен својих веза са пољопривредом целога села. Везе су те остале и даље, само су биле друге и друкчије. Село је и даље повезано у привредну целину. Само је та повезаност све мање и мање заснована на колективној земљишној својини и на колективним правима на приватну земљишну својину, а све више на колективним сеоским организацијама за разне мелиорације, за искоришћавање пољопривредних машина, за снабдевање капиталом, за заједничку продају и куповину, заједничко натапање, заједничку прераду млека и грожђа, итд. У овој везаности за опште услове целога села објашњење је оне честе појаве да појединац неће сам да нешто мења ни у својој пољопривреди, ни у много којечему другоме. Неће „мимо село".

Сви узроци конзерватизма народских маса уопште, узроци су и сељачког привредног конзерватизма. Овде су изнети само они који су узроци сељачког конзерватизма посебно.

Сретен В. Вукосављевић

САМОУБИСТВА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Социолошко-статистичка анализа

Самоубиство се проучава на разне начине од којих су, свакако, најзначајнији: психијатриски, судскомедицински и статистички. Сваки од ових начина има своја преимућства и недостатке. У психијатриским истраживањима обично је избор случајева у већој мери искривљен несразмерним бројем самоубистава психички оболелих лица. У многим судскомедицинским истраживањима, пажњу одвлаче претежно технички проблеми: поступак при утврђивању самоубистава, начин на који су ова изведена и откривање патолошких стања у организму самоубица која су могла да утичу на одлуку о самоубиству. И судскомедицинска истраживања се обично врше на ужем материјалу и нису прикладна за проучавање опште учесталости самоубиства у некој широј друштвеној средини. У ту сврху је неопходно применити статистички поступак, тј. редовно регистровање свих случајева самоубиства у неком друштву. Како је познавање опште учесталости самоубистава, њихове еколошке и регионалне распрострањености, као и њиховог распореда у оквиру друштвене структуре кључан проблем социолошког проучавања самоубистава, природно је што су се готово сва социолошка истраживања на овом подручју ослањала на статистичке податке и статистички поступак. Диркемово *(Durkheim)* класично дело, Халбвакс-ова *(Halbwachs)* књига *Узроци самоубиства*, Хенри-Шортов најновији рад

Самоубиства и убиства, ти врхунци социолошког проучавања самоубистава, полазе од података које су о самоубиствима прикупиле редовне статистичке службе (1).

Ипак, статистички поступак има крупних недостатака. У првом реду њему недостаје дубина. Најподеснији за извесне описне циљеве, статистички поступак је врло неприкладан за дубље испитивање етиологије самоубистава, и то не само због великих тешкоћа да се методима редовне статистике прикупе довољно поуздани подаци о узроцима самоубистава већ и због садржајне ограничености прикупљених података. Ови се, наиме, прикупљају само у погледу неколико елементарних демографских и социјалних обележја самоубица, као отприлике и пре сто година, на основу којих се не може испитивати етиолошки значај низа еминентно социјалних чинилаца, као например, утицај миграције и вертикалне социјалне покретљивости. Али, и под претпоставком да се редовно статистичко прикупљање података знатно прошири и усаврши, у сложеном проучавању самоубистава, нарочито њихове етиологије, психијатриским истраживањима ће увек припадати изванредно значајна улога. Социолошко-статистичким путем може се, наиме, утврдити једино општи ризик да до самоубиства дође у различитим друштвеним срединама, односима и ситуацијама. Као што ћемо видети, тај ризик је у нашој земљи и регионално и социјално врло различит. Међутим, чак и у регионалним и друштвеним срединама у којима је самоубиство највише раширено, оно је релативно врло ретка појава. Који ће појединци подлећи у ризичним ситуацијама, насталим услед деловања разних друштвених и биолошких чинилаца, зависи од њихових индивидуалних особина. Испитивање индивидуалних особина које доводе до склоности ка самоубиству спада готово искључиво у домен психијатрије. Тек у шири оквир међусобних односа између психијатрије и социологије, односно оне њене дисциплине која проучава социјалну патологију, спада улога социолошких испитивања у откривању друштвених чинилаца који утичу на развој разних психопатолошких стања, међу која спадају и она у којима се најчешће јављају самоубилачка расположења. Према томе, сасвим је неуместан социолошки империјализам на подручју проучавања етиологије самоубистава. Напротив, потребна је најтешња сарадња са психијатријом, нарочито уколико се жели доћи до научних сазнања на којима се може засновати ефикаснија профилакса.

Поред великог непосредног теориског и практичног значаја, проучавање самоубистава има за социологију и изванредно велику посредну теориску вредност. Учесталост самоубистава у некој друштвеној средини јесте један од индикатора распрострањености најтежих сукоба у оквиру друштва који, упркос деловању културних чинилаца, нису решени на неки позитивнији начин. Заједно, пак, с учесталошћу убистава и тешких телесних повреда, као и најтежих кривичних дела против части и угледа, учесталост самоубистава претставља елемент синтетичког показатеља најгрубљих и

(1) E. Durkheim: Le suicide, nouvelle édition, Paris, F. Alcan, 1930; M. Halbwachs: Les causes du suicide, Paris, F. Alcan, 1930; A. F. Henry — J. H. Short: Suicide and Homicide, Glencoe, The Free Press, 1954. — Најобимнија и врло свестрана библиографија о самоубиствима налази се у књизи Fondazione Piero Varenna: Assistenza Medico-sociale ai Tentati Suicidi, Milano, 1959, p, 133-68.

најразорнијих облика агресије у оквиру друштва. Испитивање корена агресије и њеног утицаја на разне друштвене процесе претставља један од кључних, иако недовољно обрађених, теориских социолошких проблема, и то не само у области социјалне патологије.

Циљ овог рада је врло ограничен. Покушаћу у најосновнијим потезима да на основу података демографске статистике прикажем географску и социјалну распрострањеност самоубистава у Југославији, а истовремено да неке од утврђених правилности упоредим с постојећим теориским схватањима о самоубиству. Основни циљ рада је ипак описне природе. То је условљено како мојим познавањем социјалне патологије, тако и расположивим подацима и степеном проучавања самоубиства у нашој земљи.

Изворни подаци. — Ова анализа се заснива искључиво на подацима наше демографске статистике о самоубиствима. Прикупљање ових података почело је 1950. Пошто подаци за 1958 још нису обрађени, располагао сам с подацима за осам година (2). Поред објављених или само табеларних података стајали су ми на расположењу и индивидуални статистички листићи. Међутим, овај изворни материјал је непотпун за године пре 1953 јер недостају листићи за Хрватску из 1952, а за Босну и Херцеговину и Македонију за све три године од 1950—52. Овим је мерење распрострањености самоубистава знатно отежано. Ову је, наиме, најлакше мерити у годинама око пописа становништва. Како је једини попис у периоду од увођења статистике самоубистава у Југославији извршен 1953, подаци су непотпуни управо за године које су претходиле попису. Сем тога, податке о занимању самоубица из година пре 1953 врло је тешко прецизније поредити с пописним подацима због различитих класификација и различитог начина прикупљања.

Статистички листић о самоубиству (Дем. 2а) садржи податке о месту у ком се оно десило, о полу, старости, месту сталног боравка, брачном стању, занимању, грани делатности, народности, а од 1953 и школској спреми самоубица; затим податке о дану у недељи и часу када се самоубиство десило, начину на који је извршено и његовом узроку.

Међу овим подацима најнепотпунија и најмање поуздана су обавештења о узроку самоубиства. О томе је, несумњиво, и најтеже прикупити поуздане податке. Међутим, важнији разлог слабости обавештења о узроцима самоубистава јесте методолошка неразрађеност поступка њиховог прикупљања. Тај поступак знатно заостаје за начином којим се прикупљају подаци о узроцима опште смртности. Због тога, не само што у великом броју случајева (око 1/3 свих самоубистава) нема никаквог обавештења о узроку већ су и постојећи одговори врло непотпуни, а тешко је одредити и њихову поузданост. Пре свега, нема података о извору обавештења о узроцима самоубистава, а затим поједини типови узрока, например, болест или несрећене породичне прилике, сем изузетно, уопште се не спецификују. Проце-

(2) Основни статистички подаци о самоубиствима редовно се објављују у годишњој демографској публикацији Савезног завода за статистику, која се од 1950—1955 звала „Витална статистика", а од 1956 се зове „Демографска статистика". Изненађује, међутим, што се ти подаци врло мало користе у аналитичке сврхе. Једина статистичка анализа података о самоубиствима у послератном периоду налази се у студији S. Zrimca: Nasilne smrti, „Prikazi in študije", št. 10, 1956, s. 1—13, Zavod za statistiku LR Slovenije, Ljubljana.

дурално упутство за прикупљање података не усмерава на вишестепено испитивање узрока, као и испитивање заједничког деловања више чинилаца који су могли утицати на стварање самоубилачке ситуације и одлуку о самоубиству. Непотпуност и непоузданост података о узроцима самоубистава знатно отежава израду њихове типологије која не би била толико апстрактна као што је, например, Диркемова подела самоубистава на егоистичка, алтруистичка и аномиска, већ би непосредније произлазила из чињеничког материјала. А, као што је познато, од могућности израде теориски заснованих и истовремено емпириски прецизних типологија, као виших облика класификације, у великој мери зависи могућност проверавања теориских ставова о проучаваним појавама а евентуално и развијање нових хипотеза. Донекле и због квалитета изворних података ово испитивање самоубистава мора се задржати на елементарнијем дескриптивном плану, у првом реду на поређењу разних демографских и социјалних обележја самоубица и укупног становништва.

Но приликом употребе статистичких података о самоубиствима у дескриптивне сврхе још је важнија оцена њихове потпуности, као и оцена евентуалних регионалних разлика у том погледу. Различит степен статистичког обухвата самоубистава у појединим покрајинама могао би, наиме, да ствара фиктивне регионалне разлике у њиховој општој распрострањености. Слабији обухват на појединим подручјима снижавао би привидно њихове стопе.

Потпуност статистичких података о самоубиствима могла би се директним методом оценити на два начина: или поређењем с неком независном евиденцијом, например, с евиденцијом органа унутрашњих послова, или систематским теренским испитивањем потпуности обухвата. Овај други поступак је методолошки исправнији, али досад није код нас спровођен на подручју статистике самоубистава. Потпуност статистичких података нисам успео контролисати ни поређењем с неком паралелном, али независном евиденцијом. Због тога се потпуност и квалитет изворних података не могу оценити непосредним методом.

Али крупнији недостаци у квалитету изворних података могу се открити и посредним путем: на основу проверених теориских сазнања о проучаваним појавама, на основу извесних утврђених константних правилности у односима између појединих њихових обележја, помоћу успостављања временских серија и сл. Ако се приликом анализе изворни подаци критички разматрају из разних аспеката, врло је вероватно да ће се уочити већина крупнијих грешака које се у њима могу налазити из различитих разлога. У току рада ннсам у изворном материјалу могао открити таквих грешака које би га чиниле аналитички неупотребљивим или неподесним, било за регионална поређења у оквиру Југославије било за међународна поређења. Једино подаци Црне Горе — и донекле подаци за Југославнју у 1951 — показују извесне неочекиване односе што упућује да се према њима буде обазривији.

Најубедљивији посредни доказ да се врло велике регионалне разлике у учесталости самоубистава у нашој земљи не могу објаснити различитим степеном статистичког обухвата претстављају подаци о смртности одојчади, који се прикупљају у оквиру исте статистичке службе. Стопе самоубистава

у Југославији најниже су у Македонији, на Косову и Метохији и у Босни и Херцеговини. Међутим, управо на тим подручјима иста статистичка служба показује изузетно високе стопе смртности одојчади. Кад би ниске стопе самоубистава на тим подручјима биле изазване слабом организацијом прикупљања статистичких података, онда би се иста појава морала одразити и на подацима о умрлој одојчади, тим више што је ова појава не само бројнија од самоубистава већ од њих и далеко мање друштвено видљива. Ово, наравно, не значи да се полази од претпоставке да је постигнут максималан статистички обухват самоубистава, као и да у том погледу уопште нема регионалних разлика, већ само да подаци задовољавају минималне методолошке стандарде и могу бити употребљени у научне сврхе.

Учесталост самоубистава ћемо мерити помоћу стопа које су већ више деценија међународно стандардизоване. Најопштија таква мера јесте општа стопа самоубиства која показује број самоубистава на 100.000 укупног становништва. Иако се ова стопа најчешће употребљава у међународним поређењима она је баш за ту сврху доста неподесна због постојања врло различитих пропорција становништва од 0—14 год. у укупном становништву разних земаља и крајева. Како се у најмлађем становништву самоубиства дешавају само изузетно, већи удео старосних група испод 14 година у укупном становништву неког подручја аутоматски снижава његову стопу. Поред опште стопе, користиће се и разне специфичне стопе (по полу, старости, брачном стању, занимању, типовима насеља, народности, итд.) које показују број самоубистава на 100.000 становника одређене категорије, например, жена, лица изнад 65 година, неке групе занимања, итд.

Општи територијални распоред самоубистава у Југославији. — Као што је већ речено, у учесталости самоубистава у Југославији постоје изванредно велике регионалне разлике. То најбоље показују подаци табеле 1 у којој се налазе апсолутни бројеви и стопе самоубистава Југославије, народних република, као и ужих области Србије у периоду између 1950 и 1957. Просечне стопе у табели претстављају аритметичке средине свих годишњих стопа одређеног подручја.

У апсолутним бројевима, самоубиство у Југославији последњих година варира између 1850 и 2000 случајева годишње. Годишње југословенске стопе стално се крећу врло близу просека за проучавани период, с тим што се почев од 1954 примећује блага тенденција пораста. Нешто јача тенденција пораста запажа се једино у Војводини, Словенији и Босни и Херцеговини. Просечна стопа за последње 4 године износи у Словенији 22,3. И у Војводини, другом подручју велике распрострањености самоубиства, годишње стопе расту у последње време брже од југословенских и стопа у 1957 износи 21,1. Извесне нерегуларне осцијалице годишњих стопа, које би могле указивати на веће слабости у прикупљању статистичких података, нализимо — ако се изузме 1952 — једино у Црној Гори.

Услед великих регионалних разлика у Југославији постоје готово сви основни типови опште распрострањености самоубиства који се сусрећу у међународним размерима. Југословенска стопа спада међу средње стопе. Она је готово идентична са савременим стопама САД, док јој је у Европи најсличнија нешто виша стопа Енглеске и Велса. Нижу стопу од југословенске

Табела I

Кретање самоубистава у Југославији, 1950 — 1957
— апсолутни бројеви и опште стопе —

Година		Југосл.	Србија	Ужа Србија	Војводина	Космет	Хрватска	Словенија	Босна и Хер.	Македонија	Црна Гора
1950	а	1660	753				477	239	113	47	31
	б	10,2	11,2				12,5	16,8	4,2	3,9	7,9
1951	а	1465	684				419	222	78	12	50
	б	8,8	10,1				10,9	15,5	2,9	1,0	12,4
1952	а	1723	778				455	292	115	38	45
	б	10,3	11,3				11,7	20,1	4,1	3,0	10,9
1953	а	1701	749	433	292	24	441	288	144	33	46
	б	10,0	10,7	9,7	17,0	3,0	11,2	19,6	5,0	2,5	10,9
1954	а	1865	782	433	320	29	490	353	147	35	58
	б	10,8	11,0	9,5	18,4	3,5	12,3	23,1	5,0	2,6	13,5
1955	а	1942	791	417	346	28	527	350	169	35	70
	б	11,0	11,0	9,0	19,7	3,3	13,0	22,8	5,6	2,6	15,8
1956	а	1859	758	406	319	33	498	346	172	38	47
	б	10,4	10,4	8,7	18,2	3,8	12,2	22,4	5,6	2,8	10,4
1957	а	2013	852	458	372	22	523	354	193	40	51
	б	11,2	11,6	9,7	21,1	2,5	12,7	22,8	6,1	2,9	11,1
1950—1957	а										
	б	10,3	10,9	9,3	19,0	3,2	12,1	20,4	4,8	2,7	11,6

Извор: Подаци о самоубиствима по годинама узети су из публикација Савезног завода за статистику: Витална статистика, односно „Демографска статистика". Укупно становништво по годинама је узето према проценама Савезног завода за статистику.

Напомена: а) укупан број самоубистава одређене године; б) годишња општа стопа самоубистава (број на 100 000 становника).

имају у Европи: Бугарска, Холандија, Италија, Ирска, Норвешка, Пољска, Португалија и Шпанија. У исту групу средњих општих стопа могу се убројити и стопе уже Србије, Хрватске и Црне Горе. Стопа Босне и Херцеговине, а нарочито стопе Македоније и Косова и Метохије, спадају међу најниже у међународним размерима. У Европи једино Ирска има тако ниску стопу као Македонија, док су стопе Бугарске и Пољске врло сличне просечној стопи Босне и Херцеговине али ипак нешто више.

На другом полу налазе се стопе Војводине и нарочито Словеније, које спадају у групу највиших стопа у Европи, а и у свету, колико се то може закључити на основу постојећих статистичких података. Ниме, за многе ваневропске земље, например, Индију, Кину, Бурму, Турску, итд., нема података. Вишу стопу од Словеније је у периоду од 1954—57 имала у Европи једино Источна Немачка, док су се на њеном нивоу налазиле само Данска, Аустрија и Швајцарска, а од ваневропских земаља вишу стопу имао је једино Јапан. Ниво самоубистава у Војводини врло је сличан стању у Западној Немачкој и Мађарској (3).

(3) Подаци за ова поређења узети су из United Nations: Demografic Yearbock, 1957 и 1958; стопе Источне Немачке узете су из њеног статистичког годишњака за 1958.

Приликом ових поређења треба нарочито обратити пажњу на суседне земље. Ниво самоубистава у Словенији готово је сасвим идентичан с нивоом Аустрије. Велика сличност у том погледу постоји и између Војводине и Мађарске, али су војвођанске стопе нешто ниже (4). Карактеристично је да највише стопе у ове две наше покрајине имају управо они њихови срезови који граниче с поменутим земљама (Марибор, Крањ, Целје, односно, Сента и Суботица). Треба такође указати да се у Хрватској већина срезова са стопама изнад републичког просека налазе у крајевима северно од Саве, напосе у Славонији. У ужој Србији се, поред Београда и околине, нешто вишим стопама истиче југозападни рејон (срезови Чачак и Ужице). Ову појаву су утврдила већ проучавања самоубистава у Србији у прошлом веку и првој деценији нашег века, што значи да се извесне правилности у регионалном распореду самоубистава прилично упорно одржавају (5). Једино требињски срез у Босни и Херцеговини и цетињски у Црној Гори имају знатно више стопе од републичких.

Заиста је велика штета што се у овим анализама готово уопште не могу узети у обзир предратни подаци. Обавештења о распростањености самоубистава у предратној Југославији су врло фрагментарна. Подаци за читаву територију објављени су једино за 1937 и 1938, али и за ову последњу само по претходним резултатима (6). Стопа самоубистава у 1937 износила је 11,8, а у 1938 10,7. Прва је за око 15% виша од просечне у послератном периоду који анализирамо, а друга је тек за око 5% виша, али нижа од годишњих стопа неколико последњих година. Међутим, обе предратне годишње стопе припадају сасвим истом типу као и послератне (7).

Свако научно проучавање самоубистава у Југославији мора да води рачуна о регионалним разликама које постоје у оквиру истог друштвено-политичког уређења и правног поретка. Како су сличне регионалне разлике утврђене и у другим земљама с различитим друштвено-политичким уређењима, очигледно је да општи друштвено-економски и политички оквир не одређује на одлучујући начин оне чиниоце који најнепосредније утичу на самоубиство. То је и први закључак који се може извести из проуча-

(4) Кретање самоубистава у послератној Мађарској анализирано је у чланку A. Varga: A halálos kimenetelü ögyilkossági esetek alakulása Magyar országon 1957-ben (Самоубиства у Мађарској у 1957), са резимеом на енглеском, „Demografia", II, 1, 1959, с. 124—29.

(5) С. М. Котуровић: Статистички преглед самоубистава у Србији од 1845 до 1884, „Годишњица Николе Чупића", књ. XI, Београд, 1889, с. 80; Б. Јовановић: Самоубиства у Краљевини Србији од 1898—1907, „Годишњица Николе Чупића", Књ. XXXII, Београд, 1913, с. 111—12.

(6) Општа државна статистика: Статистички годишњак, 1940, Београд, 1941, с. 95.

(7) Али, и поред непостојања сређених статистичких података, између два рата доста је писано о самоубиству у Југославији. Међутим, већина радова има сасвим незнатну научну вредност пошто су се најчешће или износили разни етички ставови о самоубиству и спекулисало о његовим узроцима, или описивали појединачни случајеви. Међу радовима из тога периода истиче се одлична студија М. М. Миловановића: Самоубиство (Београд, Scientia, 1929) израђена на основу врло свестране анализе самоубистава у Београду у периоду 1919—28; затим студија Ј. Продановића: Самоубиство у народној поезији („Српски књижевни гласник", НС, XXXII/1931, бр. 6, с. 464—74) која претставља врло солидну и документовану анализу става према самоубиству у традиционалној српско-хрватској народној култури, или бар у оном централном подручју те културе које је било најактивније у стварању народне поезије. Вредан је пажње и рад М. Феликса: Самоубиства у нашој војсци („Војносанитетски гласник", II/1931, бр. 3, с. 589—604).

вања самоубистава у Југославији. Даља анализа ће овај закључак конкретизовати и поткрепити. Јер могло би се мислити да регионалне разлике изазива различит територијални распоред других биолошких и друштвених чинилаца, за које се зна, или се бар може претпоставити да утичу на самоубиство, а сами непосредно не зависе од друштвено-политичког уређења. Такви чиниоци су, например, старосна и професионална структура становништва, степен урбанизације, национални састав становништва, итд.

Самоубиство према полу. — Али пре него што пређемо на испитивање утицаја ових чинилаца на утврђене регионалне разлике, осврнимо се на расподелу самоубистава према полу. Учесталост самоубистава према полу у периоду 1950—57 приказана је у табели 2.

Табела 2

Крешање стопа самоубистава по полу, Југославија 1950 — 1957 (на 100 000 становника према полу)

Година		Југосл.	Србија	Ужа Србија	Војводина	Космет	Хрватска	Словенија	Босна и Хер.	Македонија	Црна Гора
1950	а	14,8	15,1				19,4	28,1	6,2	5,4	7,4
	б	6,0	7,5				6,3	6,8	2,3	2,3	8,2
1951	а	12,3	13,1				16,3	25,4	3,7	1,3	9,9
	б	5,7	7,1				6,0	6,6	2,1	0,7	14,8
1952	а	14,7	15,4				16,6	34,2	6,0	4,0	11,6
	б	6,2	7,4				7,3	7,6	2,4	1,9	10,3
1953	а	13,4	13,4	11,2	24,2	3,6	16,7	30,6	5,9	2,9	8,9
	б	6,8	8,1	8,2	10,3	2,3	6,2	9,7	4,2	2,2	12,8
1954	а	14,5	14,2	11,8	25,8	4,0	16,8	37,3	6,6	2,9	10,6
	б	7,2	7,9	7,4	11,6	2,9	8,2	10,3	3,5	2,3	16,3
1955	а	15,1	13,9	11,2	30,2	3,2	18,4	36,8	7,1	3,8	18,8
	б	7,3	8,1	7,0	13,3	3,3	8,1	10,1	4,2	1,3	13,1
1956	а	14,2	13,7	10,5	26,4	5,9	16,3	35,9	6,0	4,7	10,6
	б	6,9	7,2	6,9	10,6	1,7	8,5	10,2	4,3	0,9	10,3
1957	а	15,2	15,0	12,0	29,3	3,3	17,5	38,6	7,5	4,3	9,0
	б	7,3	8,2	7,5	13,3	1,6	8,4	12,3	4,8	1,5	13,1
1950—1957	а	14,3	14,2	11,3	27,2	4,0	17,3	33,4	6,2	3,7	10,9
	б	6,7	7,7	7,4	11,8	2,4	7,4	9,2	3,5	1,6	12,3

Извор: Као у табели 1.
Напомена: а) специфична стопа мушкараца;
б) специфична стопа жена.

Као што се види из табеле, самоубиство се нешто више од двапут чешће појављује међу мушкарцима него међу женама. У Словенији, Хрватској и Војводини ова разлика је још већа. Слична правилност постоји и у другим европским земљама. Тешко је са сигурношћу утврдити колико на њу утичу биолошки, а колико социјални чиниоци. Ми социолози смо професионално предиспонирани да основни утицај припишемо друштвено-културним чиниоцима: (1) различитој расподели друштвених улога међу лицима супротног пола, и у вези с тим (2) различитим културним нормама на којима се заснива њихова социјализација, а те норме касније у великој

мери регулишу њихово понашање. Притом је нарочито важно да су улоге, за чије је обављање везано највише личне опасности, или се оне обављају у области у којој се највише развијају агресије у оквиру друштва, обично претежно мушке улоге. Ако је ова претпоставка тачна, требало би очекивати да би равномернија расподела свих друштвених улога на лица оба пола деловала у правцу изједначавања специфичних стопа самоубиства по полу. Наравно, с обзиром на утицај вековне традиције не би требало очекивати да први процес аутоматски делује на други, већ тек после извесног временског интервала. Претпоставка би се могла делимично проверити поређењем стопа самоубистава привредно активних мушкараца и жена у оквиру појединих група занимања с општим стопама мушкараца и жена. Њој у прилог донекле говори околност што у неким привредно развијеним земљама, у којима је у периоду послератне конјунктуре самоубиство мање распрострањено него пре рата, па чак мање но пре Првог светског рата, стопе жена опадају спорије од стопа мушкараца, штавише, показују и извесну тенденцију пораста (8). Не располажући с дужим временским серијама нисмо у стању проверити да ли и код нас постоји слична тенденција.

Међутим, високе стопе жена може изазвати и једна сасвим друкчија друштвена констелација. Учешће жена у друштвеној подели рада може бити ограничено на мали број улога, али те улоге могу повлачити собом сукобе и изазвати агресивна расположења, којима културне норме, усвојене у току социјализације, не дозвољавају да се у оној мери испоље у агресивним поступцима према другим личностима, као што се то дешава у агресивном понашању мушкараца. Оваква ситуација, у нашим условима, изгледа да постоји у ужој Србији и нарочито у Црној Гори где је однос специфичних стопа самоубистава мушкараца и жена знатно неповољнији за жене него у осталим покрајинама. Ипак, према подацима за Црну Гору треба бити врло резервисан пошто подједнака стопа мушкараца и жена претставља изузетак у међународним размерима. Управо због тога би проверавање тачности тих података било у научном погледу врло корисно. У ужој Србији је између учесталости самоубистава мушкараца и жена у периоду од 1898—1907 постојао однос врло сличан садашњем, само на нижем општем нивоу. Стопа мушкараца износила је тада 7,6 а жена 4,1 (9).

Самоубиство и старост. — Опште је познато да учесталост самоубистава расте са старошћу, јер оно испод 14 година постоји само у појединачним изузецима, док је око 65 године на највишем нивоу. Како и општа смртност расте са старошћу, могло би изгледати да на самоубиство пресудно утичу биолошки чиниоци, и у вези с тим да су постојеће регионалне разлике изазване знатним разликама у старосној структури наших покрајина. Погледајмо, стога, најпре како се креће учесталост самоубистава према старости (табела 3). Ради једноставности и ограниченог простора анализираћемо само стопе Југославије, уже Србије, Словеније и Македоније. Узимамо, дакле, поред општег просека, само по једног претставника различитих типова распрострањености самоубистава.

---

(8) Вид. R. Ungern-Sternberg: Die Selbstmordhäufigkeit in Vergangenheit und Gegenwart, „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik", Bd. 171, H. 3, S. 197—99.

(9) В. Јовановић: op. cit., с. 119.

Табела 3

Самоубиства према старости, Југославија 1955-57
— на 100 000 становника —

		Укупно	старосне групе				
			15-19	20-24	25-44	45-64	преко 65
Југославија	м.	14,8	7,5	13,5	16,8	34,2	43,4
	ж.	10,9	8,3	10.6	8,2	11,5	14,0
Ужа Србија	м.	11,2	5,7	10,6	10,5	24,1	38,9
	ж.	7,2	10,9	10,5	7,7	10,0	12,5
Словенија	м.	37,1	22,3	34,9	49,1	71,1	69,4
	ж.	9,6	9,4	10,7	13,0	15,0	11,4
Македонија	м.	4,3	5,0	5,6	4,6	8,7	15,8
	ж.	1,2	0,5	3,1	1,4	3,1	1,6

Извор: Савезни завод за статистику: Витална статистика, 1955, Београд, 1597, стр. 157; „Демографска статистика", 1956, Београд, 1959, с. 231; „Демографска статистика", 1957, Београд, 1960 у штампи).

Већ летимичан поглед на табелу показује да се регионалне разлике у општој учесталости самоубистава испољавају и у оквиру свих старосних група; штавише, код мушкараца су оне изразитије у млађим него у старијим годиштима. То иде у прилог претпоставци да поменуте разлике настају првенствено услед деловања социјалних а не биолошких чинилаца. У Словенији, као подручју изразито високе распрострањености самоубистава, стопе мушкараца су врло високе већ у старосној групи од 15—19 година. Специфична стопа мушкараца те групе у Словенији (22,3) трипут је виша од аналогне просечне југословенске стопе (7,5), четири пута виша од одговарајуће стопе уже Србије, а четири и по пута више од стопе у Македонији (5,0). Стопа словеначких омладинаца виша је чак и од просечне стопе мушкараца старих од 25—44 у Југославији (16,8), док мушкарци у Македонији немају тако високу стопу ни у најстаријим годиштима. Истовремено, стопа словеначких омладинки од 10—19 само је незнатно виша од одговарајућег југословенског просека. У наредном петогодишту (20—24) стопа мушкараца у Словенији је два и по пута виша од југословенске (34,9 према 13,5), док је од исте стопе у ужој Србији виша преко три пута. И у осталим старосним интервалима специфичне стопе Словеније су знатно изнад југословенског просека, али се у старијим годиштима те разлике смањују, изузев у поређењу с Македонијом у којој уопште учесталост самоубистава мушкараца релативно мало расте у зависности од старости. Према томе, старосна структура није ни издалека основни узрок регионалних разлика у општој распрострањености самоубистава.

Други проблем претставља оцена утицаја биолошких чинилаца на самоубиство, који, свакако, не треба порицати. Тај утицај се, међутим, због недовољно поузданих података не може прецизније утврдити. Према статистичким подацима, болест се појављује као узрок у нешто више од 1/4

свих самоубистава. Међутим, не може се са сигурношћу утврдити у колико је случајева болест једини, па чак и главни узрок, али проценат таквих случајева је сигурно мањи. Навођење болести као узрока често може да служи као добар изговор и самооправдање најближе друштвене околине самоубица. Утицај биолошких чинилаца расте са старошћу. Болест се јавља као узрок у свега 13,5% самоубистава лица између 15—19 година, а у око 43% самоубистава лица старијих од 65 година. Али улогу биолошких чинилаца не треба ни прецењивати јер самоубиство од њих зависи далеко мање од опште смртности. Пре свега, са старошћу изразито расту само стопе мушкараца, док су специфичне стопе жена старијих од 65 година само у Македонији двапут више од стопа омладинки од 15—19 година. Но ни стопе самоубистава мушкараца не расту ни приближно онолико колико се у процесу старења повећава њихова општа смртност. Специфична стопа опште смртности мушкараца старијих од 65 година била је 1957 у Југославији 55 пута виша од специфичне стопе старосне групе од 15—19 година (72,5 према 1,3 на 1000 становника) (10), док је специфична стопа самоубистава у тим најстаријим годиштима била само око пет и по пута виша од стопе у групи од 15—19 година (43,4 према 7,5). Разлика у нивоу учесталости самоубистава у најмлађим и најстаријим годиштима јесте, према томе, око 10 пута мања од разлике у њиховој општој смртности.

Отуда потиче различит удео самоубистава у општој смртности млађих и старијих старосних група. Тај удео је, наиме, прилично значајан у млађим годиштима јер је тада општа смртност најнижа. Од укупне смртности старосне групе од 15—19 година на самоубиства отпада у Југославији 1957 код мушкараца 6,0% а код жена 7,7%; у ужој Србији ти проценти износе код мушкараца 5,1% а код жена 10,9%; у Словенији, пак, код мушкараца 14,1% а код жена 19,0%. У наредном петогодишту стање је врло слично, само што се удео самоубистава повећава у укупној смртности мушкараца и у Југославији износи 8,5% а у Словенији чак 18,2%, док се њихов удео у општој смртности жена смањује, али је још увек значајан (Југославија 7,7%, ужа Србија 7,6%, Словенија 7,7%). Обрнуто је стање у најстаријим годиштима. Иако су тада, као што смо видели, специфичне стопе самоубистава највише, удео самоубистава у укупној смртности тих годишта је због далеко наглијег повећања опште смртности минималан и нигде у Југославији не достиже 1% свих смртних случајева лица изнад 65 година (11). А управо овде биолошки чиниоци највише утичу на општу смртност. Према томе, самоубиство је као узрок смрти најзначајније у најмлађим и средњим годинама, где оно, нарочито у рејонима у којима је највише распрострањено, по свом ефекту може да се равна с низом органских група болести. Ово, наравно, не значи да специјалну пажњу не треба поклонити проучавању самоубистава старих људи и жена међу којима је оно највише распрострањено и има специфичне узроке.

---

(10) Савезни завод за статистику: Статистички годишњак ФНРЈ 1959, Београд, 1959, с. 314.

(11) Сви ови проценти израчунати су на основу података о укупној смртности становништва Југославије према старости у 1957, објављених у „Статистичком годишњаку ФНРЈ 1959" (с. 312) и података о самоубиствима према полу и старости у 1957 који ће бити објављени у „Демографској статистици 1957" (која је у штампи).

Ипак, најубедљивији доказ о претежном утицају социјалних чинилаца на старосну структуру самоубистава претстављају специфичне стопе жена. Видели смо да је општа специфична стопа жена у Југославији упола нижа од исте стопе мушкараца, а да је у Војводини, Хрватској, Словенији и Македонији овај однос још повољнији за жене. И стопе жена у појединим старосним групама стално су ниже од одговарајућих стопа мушкараца — изузев петогодишта од 15—19 година. Сем тога, и у наредном петогодишту (20—24) релативно је мала разлика између стопа мушкараца и жена. Општа смртност женског становништва је у старосном интервалу од 15—24 година у Југославији врло ниска што значи да је у тој старости искључен већи утицај биолошких чинилаца на самоубиство. Од одлучујућег значаја је деловање друштвених фактора. Могућност преузимања осталих улога одраслог члана друштва код знатног дела жена још увек у великој мери зависи од могућности обављања биолошко-репродуктивних функција у друштвено прихваћеном облику, тј. од склапања брака. Што је самостално учешће жена у професионалном животу мање, а схватања о улози жене у друштву конзервативнија, то је благовремено склапање брака значајније за нормалан прелаз жена из младалачких улога у улоге одраслих чланова друштва. Период од 15—19 година је стога у животу великог дела жена значајнији него у животу мушкараца, који масовно преузимају улоге одраслих чланова друштва тек после двадесете године, и неуспех у решавању основних проблема тога периода доводи код женског становништва чешће до личних трагедија. Статистички подаци — с изузетком Словеније, Македоније и Косова и Метохије — потврђују горњу тврдњу (12). Већ у периоду од 20—24 године, у који пада животно осамостаљивање највећег дела мушкараца, ризик њиховог животног неуспеха се изједначава с ризиком жена, па чак, узевши Југославију као целину, постаје и нешто већи, а затим се, с обзиром на већу личну ангажованост у разним облицима друштвеног живота, стално повећава. Кад би биолошки чиниоци пресудно утицали на самоубиство имали бисмо сасвим друкчији однос, специфичних стопа мушкараца и жена у појединим старосним групама. Тада се, наиме, специфичне стопе самоубистава мушкараца и жена у свим старосним групама не би смеле више ризиковати него што се разликују њихове специфичне стопе опште смртности у појединим групама. Међутим, специфичне стопе самоубистава по полу и старости разликују се далеко више.

Самоубиство и брачно стање. — Већ најраније анализе статистичких података су откриле да на лица у браку отпада сразмерно знатно мањи део самоубистава него на лица која се у њему не налазе. Породични живот, према томе, претставља профилаксичну заштиту своје врсте против самоубилачких расположења. Ова правилност, безброј пута констатована, била је на различит начин објашњавана. Већ Бекон је истицао да породица спутава животни авантуризам појединаца, а тиме истовремено смањује њихово

(12) Специфичке стопе Македоније и Косова и Метохије због малог броја случајева, иако је реч о трогодишњим просецима, не морају бити довољно поуздане. Међутим, ниске стопе могу значити и да се поменути процес преласка женског становништва из младалачких у улоге одраслих чланова друштва на тим подручјима вршио с најмање тешких индивидуалних потреса. Ја сам склон овом другом објашњењу.

излагање разним опасностима. Други су, као например, Диркем, сматрали да срећен породични живот обуздава претерани индивидуализам и развој друштвене аномије, па тако потцеца два, по Диркемовом мишљењу, основна корена самоубиства.

Општа правилност у погледу заштитног дејства породице против самоубистава показује се врло очигледно и у нашој земљи. Она, међутим, постаје потпуно видљива тек кад се поређење врши уз контролисање старости, тј. у оквиру истих старосних група. Због дијаметрално супротне старосне структуре становништва које није било у браку и становништва у браку њихове опште стопе су доста сличне. Али приликом поређења у оквиру истих старосних група показују се изразите разлике. Ограничићемо се приликом поређења специфичних стопа самоубистава према брачном стању само на неожењене-неудате и ожењене-удате и то само у Југославији, као целини, ужој Србији и Словенији (табела 4).

Табела 4

Самоубиства према брачном стању, Југославија 1953

		Укупно	Старосне групе				
			15—19	20—24	25—44	45—64	преко 65
Југославија	неожењени — неудате	15,0	8,4	14,5	24,2	37,3	37,5
	ожењени — удате	13,2	3,7	7,1	10,3	18,9	21,3
Ужа Србија	неожењени — неудате	15,0	10,5	14,3	19,3	46,5	—
	ожењени — удате	11,8	4,6	7,7	8,8	17,1	19,2
Словенија	неожењени — неудате	30,7	12,3	37,4	38,3	41,5	61,1
	ожењени — удате	24,7	—	3,4	19,2	35,9	21,1

Извор: Самоубиства према брачном стању у 1953 узета су из необјављених података Савезног завода за статистику; подаци о становништву према брачном стању и старости узети су из публикације Савезног завода за статистику: Попис становништва 1953, књига I: Витална и етничка обележја, Београд, 1959.

Напомена: Приликом израчунавања општих стопа према брачном стању узето је као основа становништво преко 14 година, па су стопе више од општих стопа израчунатих на основу укупног становништва.

У југословенском просеку лица у браку имају у оквиру свих старосних група отприлике упола ниже стопе од лица која нису ступала у брак. Изузетак чини једино група изнад 65 година где је ова разлика мања. Сличан однос постоји и на ужим подручјима, као што се види на примерима уже Србије и Словеније, што значи да породица делује као заштитни чинилац у друштвеним срединама у којима је самоубиство различито распрострањено. Само, очигледно је да је њена заштитна способност релативна. То се види већ из општих стопа према брачном стању. Стопа ожењених-удатих у Словенији, иако нижа од словеначке стопе неожењених-неудатих, виша је не само од стопе лица у браку у Југославији и ужој Србији већ и од њихових стопа за лица која нису ступала у брак (24,7 према 15,0). Сличан однос показује и поређење стопа према брачном стању у оквиру старосних група, изузев групе од 20—24 година, у којој се у Словенији налази у браку релативно мали број лица због нешто ка-

снијег склапања бракова, и групе преко 65 година. Теориски је ова појава сасвим разумљива: опште стање неког друштва одражава се на свим његовим институцијама, па према томе и на породици.

Однос између породице и самоубиства може се посматрати из још једног, овај пут негативног, аспекта. Несрећене породичне прилике јављају се као врло чест узрок самоубистава. Например, оне су 1957 у Југославији наведене као узрок 18,9% свих самоубистава мушкараца и 17,2% свих самоубистава жена. После болести, несрећене породичне прилике се јављају као најбројнији појединачни узрок самоубистава. Карактеристично је притом да се оне нарочито често јављају као узрок самоубистава жена од 20—29 година (27,7%) и мушкараца старих од 25—44 године (23,1%). Затим удео овог узрока опада све до старосне групе од 60—65 година, кад је он опет изнад свог просека. Конкретна природа несрећених породичних прилика свакако се мења у зависности од старости: док је у зрелим годинама реч првенствено о односима између супружника, у најмлађим и најстаријим старосним групама најчешће су посреди односи између родитеља и деце. Наравно, несрећене породичне прилике се не могу круто одвојити од друштвених услова у којима живе чланови породице, али ипак оне имају и известан самостални значај. Када би подаци о несрећеним породичним приликама били одређенији у изворном материјалу, могло би се прецизније испитивати констелације међуличних породичних односа у којима се самоубиство најчешће појављује.

Брачно стање може и посредно утицати на општи ниво самоубистава у неком друштву. Видели смо да су стопе самоубистава лица која нису ступала у брак више од стопе становништва у браку. Стопе разведених лица су још више. Стога, ако у неком друштву велик број људи и жена уопште не ступа у брак, или то чини врло касно, као и ако услед нестабилности породице у друштву има много разведених, повећава се маса становништва с високим ризиком самоубиства, и то мора утицати на повећање његове опште учесталости.

Међутим, између високих процената лица која не улазе у брак, односно велике нестабилности породице, и распрострањености самоубистава може се успоставити и шира теориско-хипотетичка веза. Под претпоставком релативно равномерне полне и старосне структуре становништва, висок проценат лица изнад одређене старости која уопште нису ступала у брак, као и шира распрострањеност развода, указује да у области непосредних међуличних односа постоји дубљи поремећај. Већи број појединаца се издваја из сплета нормалних међуљудских односа, губећи тиме не само шири друштвени ослонац већ и емотивну подршку за одржавање сопствене психичке равнотеже. У таквим условима не само што многи појединац у критичним животним ситуацијама нема никога на кога може да рачуна већ често постаје склон да и прецени тежину сопствене ситуације. Ради тога сложено социолошко испитивање читаве области непосредних међуличних односа треба, изгледа, да буде један од важних елемената проучавања друштвених узрока самоубистава.

Распрострањеност самоубистава у градовима и осталим насељима. — Самоубиства су редовно била различито распрострањена у разним типо-

вима насеља. По правилу, њихова је учесталост у градовима била већа него у селима. У Србији, например, између 1898—1907 стопа самоубистава у градовима је износила 9,7 а у селима 5,2, што значи да је самоубиство у градовима било скоро двапут чешће него у селима (13). (Тадашња стопа градова је само нешто мало виша од садашње просечне стопе уже Србије — 9,7 према 9,3.) У последње време, међутим, овај однос, који је већ сматран готово неумитним, почиње да се мења пошто се разлике између стопа градова и осталих насеља у низу европских земаља постепено смањују. У појединим случајевима неки велики градови имају чак нижу стопу од својих земаља. Тако, например, према студији Ж. Дарика, Париз је између 1950—53 имао нешто нижу стопу од Француске (14).

Ипак, испитујући узроке регионалних разлика у распрострањености самоубистава у Југославији, треба размотрити и њихову еколошку расподелу у оквиру наших покрајина. Могло би се, наиме, мислити да на регионалне разлике у великој мери утиче различит степен урбанизације пошто највише стопе налазимо у најурбанизованијим подручјима. Погледајмо, стога, како је самоубиство еколошки распоређено (табела 5). У градове је урачунато 239 градских и мешовитих насеља према класификацији која се употребљава у нашој демографској статистици. Иако та клисификација има извесних недостатака, она може добро послужити у ову сврху. Ради брзог темпа пораста градских насеља ограничили смо се на године око последњег пописа становништва. Све стопе, изузев за Хрватску, Босну и Херцеговину и Македонију, претстављају трогодишње просеке за године 1952—54. Стопе Босне и Херцеговине и Македоније односе се само на 1953, а стопа Хрватске је просек за 1951, 1953 и 1954.

Табела 5

Самоубиства у градовима и осталим насељима

	Ужа Србија	Војводина	Космет	Хрватска	Словенија	Босна и Херцегов.	Македонија	Црна Гора
Градови	14,1	25,8	6,1	19,3	14,1	10,5	5,3	12,0
Остала насеља	8,3	15,6	2,2	9,2	20,0	4,1	2,0	12,9

Извор: Савезни завод за статистику: Попис становништва 1953, књ. XIV, Београд, 1958 (за становништво изабраних градских насеља); самоубиства су према тим насељима табелирана на основу изворних статистичких листића.

Из стопа у табели 5 види се да је самоубиство у градовима свих подручја Југославије, изузев Црне Горе, више распрострањено него у осталим насељима. Међутим, ниво на коме се крећу стопе обе групе насеља одређен је, пре свега, општом распрострањеношћу самоубистава на сваком појединoм подручју. Например, једино у Војводини је стопа градова виша од стопе осталих насеља у Словенији. Стопа осталих насеља у Војводини

(13) Б. Јовановић: op. cit., с. 100.
(14) J. Daric: L'évolution de la mortalité par suicide en France et à l'étranger „Population", 11e année, n. 4, 1956, p. 685.

је, опет, виша од стопе градова у ужој Србији, Босни и Херцеговини, Македонији и Црној Гори, док су стопе градова у Македонији и на Косову и Метохији ниже од стопа села у свим покрајинама са средњом распрострањеношћу самоубистава. Стопе неких наших највећих градова не издвајају се много изнад просечних стопа градова својих покрајина. Например, просечна стопа Београда за 1952—54 износи 16,6, тј. само нешто више од просека градова уже Србије (14,1), стопа Загреба износи 21,8, а стопа Љубљане (22,7) чак је нижа од просечне стопе словеначких градова. Изузетно високом стопом истиче се у овом периоду Суботица. Њена просечна стопа износи 33,5, колико отприлике износе у овом периоду стопе источног и западног Берлина, највише стопе које се у последње време сусрећу у статистичким публикацијама (15). Но, Суботица се и налази у рејону највише распрострањеног самоубиства.

Према томе, регионалне разлике у општој учесталости самоубиства не могу се објаснити ни различитим степеном урбанизације јер између стопа градова са различитих подручја постоје само нешто мање разлике него између општих стопа тих подручја. Ипак, с обзиром да су стопе градова више од стопа осталих насеља, већи удео градског становништва утиче у извесној мери на пораст опште стопе одређене теориторије. Притом морамо, због непостојања потребних података, оставити отвореним питање због чега су стопе у градовима више него у осталим насељима: да ли услед различите опште друштвене ситуације, или услед тога што су у градовима изнад просека заступљене оне друштвене улоге које су са становишта самоубиства најризичније. У сваком случају, у Словенији, где су разна непољопривредна занимања најрастреситије распоређена у свима типовима насеља, постоје и најмање разлике између стопа градова и осталих насеља.

Сем тога, новија енглеска истраживања (16) показују да миграција нарочито повећава учесталост самоубиства, јер отежава друштвено прилагођавање појединаца, а истовремено их издваја из устаљеног система међуличних односа. Исти закључак произлази и из Миловановићевог проучавања самоубистава у предратном Београду. Од 510 самоубица само 22 или 4,3% су били рођени у Београду (17), што говори да је, и поред изванредно великог прилива становништва у град у првој деценији после Првог светског рата, самоубиство морало међу досељеницима бити знатно више раширено него међу лицима рођеним у Београду. Колико се, према томе, чисто еколошким моментима могу приписати више стопе самоубистава у градовима могло би се утврдити тек путем свестране упоредне анализе, за коју код нас још нема потребних података. Треба се, ипак, чувати извесних стереотипних схватања о поларним разликама опште друштвене ситуације у градовима и осталим насељима у друштвима која се налазе у процесу индустријализације. Оваква схватања су извено време била у социоло-

(15) Ово не значи да поједини градови у земљама са изразито високом учесталошћу самоубистава немају и више стопе. Например, Копенхаген је 1956 имао стопу од 36,0 (K. Rutfeld: Selvmord i Stor-Kobenhavn 1956, „Sociologiske Meddelelser", V, No. 1, p. 43—58, са резимеом на енглеском).

(16) P. Sainsbury: Suicide in London, An Ecological Study, London, The Institute of Psychiatry, 1955.

(17) М. М. Миловановић: op. cit., с. 29.

гији доста распрострањена али их новија истраживања у знатној мери побијају.

Регионална распрострањеност самоубиства у основним групама занимања. — Познато је да самоубиство није равномерно распоређено међу лицима различитих занимања. С обзиром да се због различитог нивоа привредне развијености југословенских покрајина, доста разликује и њихова професионална структура, треба размотрити у којој се мери регионалне разлике у општој распрострањености самоубиства могу приписати утицају различите професионалне структуре. Задржаћемо се само на најширим групама занимања: пољопривредницима, неквалификованим радницима, индустриским и занатским радницима и службеницима. Регионална поређења у оквиру појединих ужих група занимања отежава мали број случајева самоубиства у појединим групама услед чега стопе постају врло непоуздане. Велика је штета што се приликом ових поређења морамо ограничити на 1953. Табела 6 показује како се на појединим подручјима крећу специфичне стопе наведених група занимања. (Све групе су узете у стандардном статистичком смислу.)

Табела 6

Самоубиства према групама занимања, Југославија 1953 (на 100 000 становника)

Група занимања	Југославија	Ужа Србија	Војводина	Космет	Хрватска	Словенија	Босна и Херцегов.	Македонија	Црна Гора
пољопривредници	8,6	9,0	16,1	2,4	8,4	19,3	4,5	2,5	12,3
неквалиф. радници	9,1	8,4	17,8	—	10,9	19,2	4,3	—	—
индустр. и занатски радници	10,6	8,4	17,6	—	12,6	18,9	2,7	—	—
службеници и руководеће особље	10,2	8,5	7,7	—	14,2	19,1	9,3	5,7	—

Извор: Савезни завод за статистику: Витална статистика 1953, Београд, 1956, с. 176 (за самоубиства по групама занимања); Савезни завод за статистику: Попис становништва 1953, књига II: Укупно становништво према групама занимања (у штампи).

Напомена: Неке стопе нису израчунате због сувише малих фреквенција.

Као што се види, већина стопа појединих група занимања на свим подручјима ближа је општој стопи самоубиства свог подручја него југословенској специфичној стопи исте групе занимања. То најбоље показују стопе у групи пољопривредника, које се крећу између 2,5 у Македонији и 19,3 у Словенији. Но, сасвим је слична ситуација и у осталим групама занимања. При толиком распону регионалних стопа, југословенске специфичне стопе појединих група занимања имају врло малу конкретно-дескиптивну вредност. Према томе, велике регионалне разлике се не могу објаснити ни различитом професионалном структуром наших покрајина.

Регионалне варијације националних стопа самоубистава. — Југословенски народи показују врло различиту склоност према самоубиству. Највишу националну стопу имају Словенци (20,0), затим долазе Црногорци (14,2), Хрвати (10,3), Срби (9,1), Југословени-неопредељени (углавном босанско-херцеговачки и санџачки муслимани) са стопом од 4,4, док је склоност Македонаца најмања (2,9). Ове разлике, свакако, произлазе из специфичности националних култура (18). Ипак, регионалне друштвене прилике, и од њих зависни варијетети националних култура, знатно мењају националне стопе у појединим покрајинама. Приликом проучавања овог проблема треба се ограничити на Србе и Хрвате, пошто су то једине југословенске народности чији припадници живе као староседеоци у већим и компактним друштвеним скупинама у разним југословенским покрајинама. Ево како изгледају према подацима за 1953 регионалне варијације њихових општих стопа самоубистава:

	Југославија	Ужа Србија	Војводина	Космет	Хрватска	Босна и Херцеговина
Срби	9,1	9,3	13,7	3,2	8,5	6,2
Хрвати	10,3	—	14,8	—	11,2	3,5

Приликом поређења регионалних националних стопа Срба и Хрвата узета су у обзир само она подручја на којима они живе као староседеоци, па ипак су отступања њихових регионалних стопа врло велика, а у појединим случајевима (Босна и Херцеговина и Косово и Метохија) толика да су регионалне варијације ближе општем просеку тих подручја него просечној националној стопи. То значи да су национални варијетети типа друштвене културе појединих географских подручја, бар у погледу става према самоубиству, врло слични, што посредно оправдава првенствено географски а тек затим етнички критеријум који је примењивао Јован Цвијић приликом одређивања културних појасева и социјално-психолошких типова. Уопште се може рећи да се регионалне варијације у распрострањености самоубистава на врло карактеристичан начин поклапају са границама Цвијићевих културних појасева, односно психичких типова и њихових варијетета.

Сасвим други проблем престављају високе стопе самоубистава припадника неке наше народности на подручју где она није староседелац, например Црногораца у Војводини, Хрвата у ужој Србији и Словенији, а донекле и Словенаца у Хрватској. У овим случајевима се, свакако, јављају у првом реду негативне последице миграција. Међутим, специфични утицај миграција на самоубиство не може се одредити без познавања миграционе историје самоубица, или, бар, дужине живљења у последњем месту сталног боравка.

(18) Све националне стопе израчунате су на основу података за 1953. Подаци о становништву према народности узети су из прве књиге „Пописа становништва 1953", Београд, 1959, а подаци о самоубиствима према народности су резултат сопственог табелирања изворне грађе.

Наше трагање за узроцима регионалних разлика у распрострањености самоубистава завршиће се без позитивног одговора. Захваљујући примени методолошког принципа елиминације вероватних претпоставки, колико су то дозвољавали расположиви подаци, може се једино закључити да се те разлике не могу приписати пресудном утицају низа чинилаца који су иначе врло тесно повезани са самоубиством, као, например, различитој старосној структури, структури брачног стања, различитом степену урбанизације, професионалној структури становништва, па чак, бар уколико су у питању Срби и Хрвати, ни националном саставу становништва. Узроке регионалних разлика, према томе, треба тражити на другој страни. Међутим, подручје на коме треба даље трагати за друштвеним узроцима самоубистава остаје врло неодређено. Изгледа да на прво место треба ставити систематско проучавање учесталости и конкретних облика оних конфликтних друштвених ситуација у којима најчешће долази до дубоког социјалног и психолошког осакаћења личности (тзв. фрустрација) и у којима се јављају најгрубљи облици агресије, као и проучавање мера помоћу којих наши регионални и друштвени типови културе настоје да агресивно понашање ограниче, разблаже, или, у најгорем случају, бар оријентишу на властиту личност. Друго поље испитивања јесте проучавање система међуличних односа на појединим подручјима и социјалним слојевима, ради утврђивања облика и степена у којима су појединци у тај систем укључени. Притом, наравно, самоубиство треба проучавати у најтешњој вези с осталим облицима социјалне патологије који се јављају у одређеној друштвеној средини.

Међу тим облицима се нарочито истиче значај клиничког и статистичког проучавања покушаја самоубиства. Иако се, према схватању неких савремених аутора, већина покушаја по својим основним интенцијама разликују од успелих самоубистава (19), ипак њихово проучавање може олакшати разумевање друштвених ситуација и психичких стања у којима настају самоубилачка расположења. Ми, нажалост, не знамо ни укупан број покушаја самоубистава у Југославији. Минимални захтев, који би требало поставити здравственој статистици, био би евидентирање бар оних покушаја самоубиства који постану познати здравственим установама.

Недовољна теориска одређеност појма агресије, у оквиру друштва, непостојање теориски доследне класификације облика у којима се она јавља на различитим подручјима друштвеног живота, и недовољно познавање реалних веза између агресије у оквиру друштва и разних типова самоубистава (20), претстављају највећу препреку теориске природе у остваривању назначене истраживачке оријентације.

Самоубиство и друштвена структура. — Диркем и Халбвакс, који су написали досад најисцрпније социолошке студије о самоубиству, посветили су мало пажње испитивању његовог распореда у оквиру друштвене структуре. Диркем је, истина, указивао на структуралне чиниоце који утичу на

(19) E. Stengel — N. G. Cook: Attempted Suicide, London, Chapman and Hall, 1958. До сличних закључака дошао је приликом проучавања једне групе лица која су покушала самоубиство у словенији dr. L. Milčinski (Tentamen suicidii, „Zdravstveni vestnik", l. XXVIII, 1959, št. 6—7, s. 156—60).

(20) О овом проблему вид. N. L. Farberow — E. S. Schneidman: Suicide and Age, у књизи N. L. Farberow — E. S. Schneider (Editors): Clues to Suicide, New York, McGraw — Hill, 1957, p. 41—49.

јачање аномичних расположења и стварају повољну друштвену основу за ширење самоубиства. Али то су, ипак, остале више узгредне напомене. Тек у последње време, упоредо са све централнијим местом које проучавање друштвене структуре добија у савременој социологији, наилазимо на више покушаја да се односи између самоубиства и структуре систематски проуче. Поред дескриптивних радова, чији су резултати — узгред буди речено — прилично противречни (21), има покушаја да се ти односи и теориски објасне. Најзначајнији такав покушај јесте Хенри-Шортова теорија. Теорија је сувише сложена да би се на овом месту могла у целини изнети. Међутим, њен основни социолошки закључак, који се емпирски може релативно лако проверити, јесте да је самоубиство више распрострањено у вишим а убиство у нижим друштвеним слојевима (22). Да видимо колико ту тезу потврђују југословенски подаци.

Одмах треба напоменути да је вертикална друштвена структура, или тзв. друштвена стратификација савременог југословенског друштва готово потпуно непроучена. Даља тешкоћа се састоји у томе што је на основу постојећих статистичких података готово немогуће образовати довољно хомогене и вертикално структурисане социјалне слојеве. Ипак покушао сам да податке о становништву из пописа 1953 и самоубиства класификујем у следеће групе: (1) пољопривредници, који су затим даље рашчлањени према величини имања (2) неквалификовани радници, у које су поред неквалификованих радника у статистичком смислу укључени и шумски радници, кочијаши, кућне помоћнице, собарице, вратари и остало неквалификовано услужно особље; (3) остали радници, у које су поред индустриских и занатских радника укључени и шофери, машиновође и ложачи из саобраћаја, затим кувари, бербери, келнери и остали квалификовани услужни радници; (4) занатлије-сопственици властитих радњи; (5) трговинско особље; (6) службеници у које је укључено и особље заштите; (7) стручњаци и уметници; и (8) руководећи кадрови. Међу овим групама највише су у стратификациском погледу нехомогене групе „службеници" и „стручњаци и уметници".

Специфичне стопе укупног (тј. активног и издржаваног становништва) ових група изгледају у 1953 овако:

пољопривредници	неквалиф. радници	остали радници	занатлије приватници	трговин. особље	службеници	стручњаци	руковод. кадрови
8,4	8,4	10,9	13,3	11,5	12,5	12,4	7,1

То су југословенски просеци, али на основу свега што знамо о регионалним разлнкама у расподели самоубистава према другим обележјима постоји велика вероватноћа да и на ужим подручјима влада сличан структуралан однос, само на различитим нивоима. Међутим, специфичне стопе само

(21) E. H. Powell: Occupation, Status and Suicide, „American Sociological Review", vol. 23, n. 2, (April 1958), p. 131—139; J. P. Gibbs — W. T. Martin: A Theory of Status Integration and Suicide, „American Sociological Review", vol. 23, n. 2, (April 1958), p. 140—47.

(22) A. F. Henry — J. H. Short: op. cit., passim.

дилимично потврђују Хенри-Шортову хипотезу. Највише у прилог хипотезе нду стопе непољопривредних мануелних група, које се правилно, иако не нарочито много, повећавају од неквалификованих радника до занатлија. Међу немануелним групама, ако особље заштите спојимо с осталим службеницима, разлике између група су сасвим минималне, чак и уколико се уопште крећу у правцу који предвиђа хипотеза. Донекле се то може правдати друштвеном нехомогеношћу двеју основних немануелних група. Међутим, ниска стопа руководећег особља, које свакако заузима просечно највиши положај у стратификацији, демантује хипотезу. Другу стопу која оповргава хипотезу налазимо међу пољопривредницима. Пољопривредници с имањем до 2 ha имају највишу специфичну стопу у ужој Србији, Војводини и Словенији, где смо овај проблем проучавали. Увођење допунске претпоставке да наш друштвени систем управо тој групи пољопривредника даје руководећи положај на селу не спасава хипотезу јер би у том случају и стопа руководећег особља морала да буде знатно виша. Као објашњење високих стопа најсиромашнијих слојева пољопривредника вероватнија је претпоставка да се у борби против пауперизма, која је свакако један од чинилаца услед којих у многим земљама опадају стопе самоубиства, код нас међу непољопривредним становништвом постигло далеко више успеха него међу пољопривредним. Та се претпоставка не може укључити у проверавану Хенри-Шортову теорију да се не наруши њена логичка целина.

Много крупније разлике у учесталости самоубистава могу се открити ако се пође првенствено од врсте друштвених улога а не од положаја у друштвеној стратификацији. Тада се показује да су с високим ризиком самоубиства повезане извесне улоге које су строго формализоване и опасне и које често доводе до тежих конфликата и нервног исцрпљења. Теориски је најважније да се такве улоге налазе на свим нивоима стратификације. Ради проверавања тачности ове хипотезе треба се ограничити на активно становништво пошто се на њему утицај занимања, као основне друштвене улоге, најнепосредније одражава (23). Тада ћемо међу неквалификованим радницима наћи групу кућних помоћница, собарица, вратара, и сл. са специфичном стопом од 39,1 док општа стопа неквалификованих радника износи 18,5, тј. упола мање. Међу осталим радницима, чија општа групна стопа износи 21,9, истичу се високим стопама шофери (28,0) и нарочито угоститељско особље (36,2). Врло високу стопу има и трговинско особље (31,7). Међу службеницима се врло високом стопом истиче особље заштите (33,6), док просечна стопа осталих службеничких група износи 21,9. Међу стручњацима (општа стопа 20,4) највишу специфичну стопу има здравствено особље (35,6), што претставља уопште највишу специфичну стопу поједине групе занимања. Стопа здравственог особља је двапут виша од стопе кул-

(23) Стопе активног становништва су природно више од стопа укупног становништва група већ и због тога што се врло бројни слојеви млађег становништва налазе међу издржаваним лицима. Активна лица испод 20 година старости се у низу група налазе само изузетно, док ни у једној непољопривредној групи готово уопште нема активних лица млађих од 14 година. Као број самоубистава у групама узет је просек за 1953—55, док су подаци о активном становништву група узети из пописа 1953. Идеално би било кад би се могао израчунати просечан број самоубистава за 1952—54. Међутим, како се стопе рачунају на 100.000 становника, овај поступак, примењен из нужде, није нигде могао значајније деформисати постојеће односе.

турно-просветних радника (17,6), а четири пута виша од стопе агрономских инжењера и техничара (8,3). Анализом природе наведених група занимања с високим стопама, у коју се овде не можемо упуштати, открило би се да је њихово обављање повезано с психичким и друштвеним тешкоћама изнад просека.

Истовремено ово детаљније рашчлањавање распореда ризика самоубиства у друштвеној структури открива да на готово свима нивоима друштвене стратификације постоје групе занимања с изразито малом склоношћу према самоубиству, што такође није у складу с Хенри-Шортовом хипотезом. Положај неке друштвене групе у друштвеној стратификацији, према томе, не утиче одлучујуће на ниво распрострањености самоубистава у њој, већ су у том погледу далеко важније конкретне друштвене улоге путем којих је група повезана са структуром, природа друштвених процеса у којима она најактивније учествује, као и њено унутрашње друштвено стање.

Ово искуство има и шири теориски значај за начин проучавања друштвене структуре. Наиме, велике разлике у распрострањености самоубистава у друштвеним групама, које се налазе на истим нивоима стратификације, показују да се приликом проучавања стратификације не треба зауставити на њеним ширим друштвеним облицима — друштвеним слојевима и класама — већ треба ићи до основних типова друштвених улога у оквиру слојева. Што се проучавање оних утицаја, који непосредно произилазе из друштвене стратификације, буде проширивало на шири круг друштвених појава, све више ће се увиђати преимућство овог аналитички прецизнијег схватања друштвене стратификације.

Како је из оквира овог рада изостало испитивање односа између самоубиства и убиства и других тешких телесних повреда, треба се уздржати од проверавања другог дела Хенри-Шортове хипотезе о обрнутом распореду самоубистава и убистава у датој друштвеној структури.

На крају, не понављајући основне закључке до којих смо дошли у овој анализи опште распрострањености самоубиства у нашој земљи и везама које постоје између њега и осталих друштвених појава, хтео бих поново да истакнем да ће даље проучавање на овом подручју бити утолико ефикасније уколико се више повеже с испитивањем разних других облика социјалне патологије. На томе послу тесна сарадња социолога, који се баве социјалном патологијом, са психијатрима, криминолозима и социјалним радницима не само што је неопходна већ би сигурно била од обостране користи. Не треба притом заборавити да би проширење и усавршавање система статистичког прикупљања података о самоубиствима и другим социјалнопатолошким појавама претстављало незаменљиву помоћ у њиховом научном проучавању, као и да то усавршавање и проширење не би узимало претерана допунска материјална средства.

Др. Војин Милић

ДИСКУСИЈА

ИЗ УПРАВНОГ И УПРАВНОСУДСКОГ ПОСТУПКА

1. Неучествовање странке у управном поступку као разлог за обнову поступка

Примена одредаба закона о општем управном поступку, и поред њихове потпуности и исцрпне обраде института поступка, већ сада открива поједина спорна питања на која пракса, уз помоћ теорије, мора дати адекватна решења, која ће бити у складу са основним начелима и суштином самог управног поступка. Једно од тих питања је и питање обнове управног поступка због неучествовања странке у поступку, па ћемо се у овом напису тим питањем позабавити у циљу да допринесемо отклањању сметњи које се у вези са њим појављују у пракси.

У чл. 249 побројани су законски разлози за обнову поступка окончаног решењем против кога нема редовног правног средства у управном поступку. Тако је у тач. 9 овог члана предвиђено да ће се поступак обновити и ако лицу које је требало да учествује у својству странке није била дата могућност да учествује у поступку. У закону о општем управном поступку старе Југославије, чије су се одредбе примењивале као правна правила до доношења новог закона, овај разлог обнове није био предвиђен, па стога у погледу те одредбе недостаје потребно искуство које би припомогло њеном разјашњењу и правилнијој примени.

На први поглед изгледало би да је наведена одредба потпуно јасна и да њена примена не може створити тешкоће. Наиме, ако је донето решење о некој управној ствари а у поступку који је претходио доношењу решења није било омогућено учешће лицу које има својство странке, то лице може тражити обнову тог поступка. Међутим, основни услов за обнову управног поступка је да постоји у ранијем поступку донето коначно решење, тј. решење против кога нема редовног правног средства у управном поступку, па се поставља питање да ли у овом случају решење које је донето без учешћа странке и које јој није било ни достављено може постати коначно у односу на ту странку, од чега зависи могућност обнове уопште. Ако се узме да решење донето у поступку у коме није омогућено странци да учествује и које јој није било достављено, није ни постало коначно за ту странку, ту не би ни могло доћи до обнове, већ би странка имала да издејствује достављање решења и да ово побија редовним правним средством, у прописаном року после ваљано извршеног достављања. У овом смислу је била ранија пракса кад неучествовање странке у поступку није било прописано као разлог за обнову. Међутим, ако би се и сад прихватило ово становиште и даље наставило са ранијом праксом, одредба чл. 249, т. 9, не би уопште дошла до примене и као таква била би бесциљна. У овоме је проблем примене чл. 249, т. 9, и у пракси су се формирала различита мишљења.

Према једном мишљењу, странци којој није омогућено учествовање у поступку, у коме је донето решење којим је она незадовољна, пружају се две могућности да отклањањем овог недостатка у поступку оствари и заштити своја права и правне интересе. Ако је у поступку без учешћа странке донето првостепено решење против кога се може изјавити жалба, странка би, по том мишљењу, могла било да издејствује достављање решења па да против овога користи редовно правно средство жалбе у законом прописаном року, било пак да непосредно тражи обнову управног поступка на основу чл. 249, т. 9, без обзира да ли јој је решење достављено. По овом мишљењу, дакле, од самог нахођења странке зависило би да ли ће бити искоришћена жалба као редовно правно средство или обнова управног поступка као ванредно правно средство. Из овог схватања произилази да је смисао и оправдање одредбе чл. 249, т. 9, само у појачању заштите странци против повреде начела саслушања странке и свих оних права која за странку из тог начела проистичу у поступку.

Међутим, према нашем мишљењу, ово схватање заобилази проблем који се јавља у вези са применом односне одредбе и не даје одговор на спорна питања која су изазвала сам проблем. Код овог схватања губи се основна разлика између редовног правног средства и ванредног правног средства у управном поступку, чим се странци оставља могућност избора било једног било другог правног средства. То је пак у опречности са суштином управног поступка која захтева да странка, ако за то има могућности, мора претходно да искористи жалбу као редовно правно средство, а тек после окончања управног поступка, под претпоставком да су за то испуњени прописани услови, може користити обнову као ванредно правно средство.

По овом схватању и кад је реч о другостепеном решењу односно првостепеном против кога нема места жалби, странка би могла да тражи обнову и без достављања тог решења. Међутим, ако такво решење није странци достављено, оно према њој не производи никакво правно дејство и без достављања странци решења према њој не постаје коначно ни извршно, а како је постојање коначног решења основни услов за обнову управног поступка, то се без претходног ваљаног достављања решења странци не би ни могла тражити обнова. Само уколико је такво решење достављено странци оно постаје коначно у односу на странку и пошто јој није било омогућено учешће у поступку пре доношења решења, она може по том основу да тражи обнову поступка.

Друго мишљење по истакнутом проблему заступљено је у пракси Савезног врховног суда и, например, изражено је у његовој пресуди Уж. — 5253/58 од 7 новембра 1958 (*Збирка судских одлука*, књ. III, св. 3, бр. 543). У образложењу ове пресуде по односном питању износи се следеће: „Напомиње се, на концу, да се у побијаној пресуди неосновано истиче да решење станбене управе од 25 марта 1955 године није ни постало правоснажно, јер није било достављено заинтересованој странци. Треба, наиме, имати у виду да, према прописима Закона о општем управном поступку, заинтересована странка којој није била дата могућност да очествује у управном поступку може тражити обнову поступка (чл. 249, тач. 9), али сама

та чињеница не спречава да донето решење постане правоснажно и извршно [...]".

У овом мишљењу основно је, дакле, то да решење донето у управном поступку у коме није било омогућено странци да учествује може постати правоснажно и извршно, што значи и коначно, па и онда кад јој уопште није достављено. Уосталом, код таквог схватања, било би бесциљно да се и доставља странци решење донето у поступку без њеног учешћа кад је оно правоснажно и извршно, јер странка против таквог решења не може да искористи редовно правно средство у управном поступку као ни да покрене управни спор. Ту би достављање имало значај само обавештавања странке о донетом решењу, а тим јој не би било омогућено да редовним правним средством побија његову законитост, ма да је оно донето повредом једног од основних начела управног поступка.

За разлику од првог мишљења, које странци оставља на избор две могућности за побијање решења донетог у поступку без њеног учешћа, тј. било жалбу било обнову, друго мишљење ограничава странку искључиво на употребу обнове као ванредног правног средства. На овај начин странка се лишава права жалбе против првостепеног решења донетог у поступку у коме јој није омогућено да учествује, а жалба је једини редовни пут за побијање законитости првостепеног решења донетог на подлози поступка у коме нису поштовани начело саслушања странке и права странке у поступку која из тог начела проистичу. Ово даље значи да кад је странка лишена учешћа у првостепеном поступку, то повлачи лишавање странке учешћа и у другостепеном поступку, јер би до другостепеног поступка могло доћи само путем жалбе, а она нема могућности за жалбу пошто је првостепено решење постало правоснажно и извршно и без достављања странци.

Неправилности првостепеног поступка, а у ред таквих на првом месту спада непружање могућности странци да учествује у том поступку, јесу разлог за побијање решења донетог у таквом поступку путем жалбе којом се отвара могућност за другостепени орган да поништајем првостепеног решења обавеже првостепени орган на ваљано спровођење првостепеног поступка или пак да сам другостепени орган констатоване неправилности отклони (чл. 241). Овим пак мишљењем поремећен је тај редовни ток управног поступка, јер се странка присиљава на тражење заштите против неправилности првостепеног поступка само кроз обнову поступка, а обнова је ванредно правно средство и претпоставља да странка уопште више нема могућности да редовним правним средством оствари и заштити своја права и правне интересе. Странци се на првом месту мора омогућити да жалбом побија првостепено решење због неправилности поступка који је претходио његовом доношењу, а никако њено неучествовање у првостепеном поступку не сме да доведе до искључења другостепеног поступка под претпоставком, разуме се, да је такав поступак могућан.

Према томе, очигледно је да су у опречности са основним начелима управног поступка консеквенце до којих доводи напред изнето мишљење. Тако, пре свега, немогуће је то мишљење ускладити са начелом двостепености у управном поступку према коме против решења донетог у првом степену странка има право жалбе и само законом може се прописати да

у појединим управним стварима жалба није допуштена (чл. 10). За коришћење права жалбе није услов да је странка учествовала у првостепеном поступку, већ је довољно да је у питању лице које ради заштите својих права или правних интереса има право да учествује у поступку (чл. 49). Сем тога, неприхватљиво је ово мишљење и у погледу свог схватања правоснажности и извршности решења у односу на странку којој није омогућено учешће у поступку, нити јој је то решење достављено. Међутим, не може се коначност и извршност решења односно његова правоснажност посматрати тако апстрактно, независно од странке на коју се односи, јер у смислу одредаба закона о општем управном поступку коначност, извршност и правоснажност увек се цене у односу на одређено лице као странку и стога су увек условљене ваљаним достављањем решења тој странци, без обзира да ли је реч о странци која је учествовала у поступку који је претходио доношењу решења или јој то учешће није било омогућено. Тако је изричним одредбама чл. 271 предвиђено да ни првостепено ни другостепено решење не може постати извршно без достављања странци, а како се извршност и коначност решења по правилу поклапају, то решење не може постати ни коначно а да није достављено странци. Извршност односно коначност решења мора претходити његовој правоснажности, па утолико пре ни правноснажности решења не може бити без достављања странци.

Пошто по нашем схватању ни прво ни друго мишљење, због изнетих недостатака, не пружају потребно решење за спорно питање, покушаћемо да изнесемо мишљење за које сматрамо да даје одговор на постављено питање у складу са начелима и суштином управног поступка.

Полазећи од већ изнете поставке, која произилази из одредаба закона о општем управном поступку, да решење донето у управном поступку не може постати коначно у односу на одређену странку ако јој није ваљано достављено, долази се до закључка да странка која има интереса да побија решење донето у поступку у коме она није учествовала, мора претходно издејствовати достављање решења. Достављање решења странци орган не може ускратити, па макар било у питању лице које се лигитимисало као странка тек пошто је поступак спроведен и решење донето, јер је према одговарајућим законским одредбама право странке односно дужност органа да се странци ваљано достави решење којим се задире у њена права или правне интересе. Кад је странци ваљано достављено решење донето у поступку у коме јој није пружена могућност учешћа, за њу се успоставља у погледу употребе правних средстава иста ситуација у којој би била да је учествовала у поступку пре доношења решења. Наиме, од момента достављања почињу тећи законски рокови за употребу одговарајућих правних средстава, па ако странка у тим роковима ова средства не искористи, она је преклудирана, тј. лишена могућности да побија решење што је донето у поступку у коме она није учествовала.

Тако, ако је у поступку без учешћа странке донето решење против кога је жалба допуштена, по извршеном достављању почиње тећи рок за жалбу и странка може само тим редовним правним средством да побија првостепено решење са разлога што је донето у поступку у коме јој није

омогућено да оствари и заштити своја права и правне интересе. Док рок за жалбу тече, првостепено решење није коначно, па странка не може, уместо жалбе, да тражи обнову поступка на основу чл. 249, т. 9. Према томе, све док постоји могућност за жалбу не може се тражити обнова, а тек кад рок за жалбу протекне и странка жалбу не изјави, чиме решење постаје коначно, успоставља се могућност да странка тражи обнову поступка. Околност да је странка и пре истека рока за жалбу знала за разлог обнове из чл. 249, т. 9, није сметња да се обнова дозволи, јер према изричитој одредби чл. 250, ст. 2, због околности наведених у чл. 249, т. 1, 6, 7 и 8, а не и т. 9, странка може тражити обнову поступка само ако без своје кривице није била у стању да у ранијем поступку изнесе околности због којих тражи обнову. Под претпоставком пак да је странка жалбу изјавила, али да је по жалби за странку донето негативно другостепено решење, њој се отвара могућност само за вођење управног спора против решења донетог по жалби чију би законитост побијала због повреде начела саслушања странке, која повреда није отклоњена у другостепеном поступку. Међутим, ако је странка изјавила жалбу и у жалби истицала повреду начела саслушања странке у првостепеном поступку, па њена жалба одбијена другостепеним решењем, странка не може тражити обнову поступка позивајући се на чл. 249, т. 9, при чему није од важности да ли је странка против другостепеног решења покренула управни спор, јер према изричитој одредби чл. 250, ст. 3, из разлога наведених у чл. 249, т. 6—10, дакле и због разлога из т. 9, странка не може тражити обнову поступка, ако је тај разлог био без успеха изнет у ранијем поступку.

Уколико је пак у поступку без учешћа странке донето првостепено решење против кога нема места жалби односно другостепено решење по жалби, по извршеном достављању странци такво решење постаје коначно и она може било да побија законитост овог решења у управном спору, уколико овај није искључен, због повреде начела саслушања странке, било пак да са тог разлога тражи обнову поступка на основу чл. 249, т. 9. Дакле, у овом случају странци се пружају две правне могућности — покретање управног спора и тражење обнове поступка, али коришћење ових могућности везано је за законске рокове који теку истовремено од достављања решења тј. рок од 30 дана за подношење тужбе у управном спору предвиђен чл. 21 закона о управним споровима и рок од месец дана за тражење обнове поступка предвиђен чл. 252, ст. 1, т. 5, закона о општем управном поступку. Према томе, странка може овде истовремено у оквиру законских рокова покренути управни спор и тражити обнову, а може по свом нахођењу користити једно од тих средстава. Постоји и правна могућност, увек под претпоставком очувања законских рокова, да странка пошто без успеха употреби једно од ових правних средстава прибегне коришћењу другог, например, прво је тражила обнову и по њеном предлогу негативно одлучено па потом покрене управни спор против коначног решења због повреде начела саслушања странке.

У чл. 249, т. 10, закона о општем управном поступку предвиђено је као посебан законски разлог за обнову поступка ако странку није засту-

пао законски заступник а по закону је требало да је заступа. И овај законски разлог обнове своди се у суштини на једну од санкција повреде начела саслушања странке, јер је ту реч било о процесно неспособном физичком лицу као странци, било о правном лицу које није било ваљано заступано у поступку, па се учешћем процесно неспособне странке односно неовлашћеног заступника правног лица не задовољава начело саслушања странке. Службено лице које води поступак је у овом случају омогућило странци да учествује у поступку, али њено фактичко учешће остаје без правног значаја и изједначава се са неучествовањем, пошто је у питању странка која у поступку може ваљано учествовати само преко законског заступника. Стога је законски разлог за обнову из чл. 249, т. 10, врло сродан и скоро подударан са разлогом из чл. 249, т. 9, па зато предња излагања о примени чл. 249, т. 9, углавном важе и у погледу чл. 249, т. 10. А то значи да би законски заступник процесно неспособне странке односно правног лица које није било ваљано заступано имао да издејствује достављање донетог решења и да на начин и под условима напред изложеним користи одговарајуће правно средство у циљу остварења и заштите права и правних интереса странке коју заступа.

За разлику од прва два схватања, наше мишљење о примени чл. 249, т. 9, сматрамо да је у складу са начелима управног поступка, јер се њиме задовољава двостепеност, омогућујући странци да, кад год за то има места, прво користи жалбу као редовно правно средство, затим се придаје пун правни значај достављању решења странци, без чега оно не може постати коначно, а и не допушта да се обнова поступка, противно њеној правној природи, претвори у редовно правно средство.

Према томе, одредба чл. 249, т. 9, има своје право место и посебан значај као законски разлог за обнову поступка. У отсуству такве одредбе странка би у одређеним ситуацијама била лишена могућности да се бори против решења донетог у поступку у коме јој није било омогућено да учествује. Например, када је у питању првостепено решење против кога нема места жалби, а по закону је искључено вођење управног спора о ствари на коју се решење односи, без ове одредбе странка не би могла ни на који начин да војује против тог решења, мада је оно донето уз повреду начела саслушања странке. Стога се може на крају извести закључак да одредба чл. 249, т. 9, проширује и употпуњује заштиту начела саслушања странке као основног начела управног поступка а тиме и свих права која за странку у поступку из тог начела проистичу.

2. *Неучествовање странке у управносудском поступку као разлог за обнову тог поступка*

Поступак за решавање управних спорова регулисан је самим законом о управним споровима. Наиме, одредбама овог закона уређена су најважнија питања управносудског поступка, као што су надлежност за решавање управних спорова, поступак по тужби, поступак по жалби, обнова поступка и др. Међутим, овим одредбама нису обухваћена сва питања поступка,

нити је то било нужно, јер управносудски поступак има сличности са парничним поступком, па стога при решавању управних спорова могу бити примењена и поједина правила парничког поступка. Ово је и изричито предвиђено чл. 59 закона о управним споровима, према коме уколико овај закон не садржи одредбе о поступку у управним споровима, сходно ће се примењивати правила о поступању судова у грађанским споровима. Дакле, уколико поједина питања поступка нису посебно регулисана одредбама закона о управним споровима, у решавању управних спорова налазе супсидијарну примену правила парничног поступка, али се та правила у управносудском поступку, с обзиром на основну разлику између једног и другог поступка, не могу дословно већ само сходно примењивати,

Једно од важнијих питања поступка, које није посебно регулисано одредбама закона о управним споровима, јесте и питање правног средства према одлуци суда донетој у поступку у коме странци није омогућено да учествује. Стога се у погледу овог питања у управносудском поступку примењују одговарајућа правила о поступању судова у грађанским споровима, а према тим правилима правоснажна одлука, којом је каква ствар завршена, може се побијати тужбом због ништавости: ако која странка није била у спору никако заступана или је није заступао законски заступник где је то требало, уколико вођење парнице није било накнадно одобрено по прописима закона (§ 623, т. 2, старог грађанског парничког поступка).

Најчешћи случај неучествовања странке у управносудском поступку постоји кад суд донесе своју одлуку по тужби у управном спору у коме постоји заинтересовано лице као странка (чл. 15) којој није омогућено да учествује у том поступку. Заинтересовано лице као странка, под претпоставком да је у управном спору поништен управни акт а то је од непосредне штете за њу, могла је пре свега жалбом да побија првостепену одлуку суда због свог неучествовања у поступку, уколико је жалба допуштена (чл. 18). Затим, ако жалба није допуштена односно ако је у питању правоснажна судска одлука, странка је могла ову одлуку суда побијати тужбом због ништавости. Пракса у решавању управних спорова била је у том смислу и оријентисана. Тако, например, решење Савезног врховног суда Уж. — 1006/54 од 21 априла 1954 у овом погледу наводи следеће: „Увидом у акта овог предмета утврђено је да првостепени суд тужбу није доставио жалитељу на одговор, и да је без тога донео побијану пресуду којом је оспорено решење поништио, а то значи да жалитељу који у овом спору има положај странке није дата могућност да расправља пред судом, што претставља ништавост по правилима о поступању судова у грађанским споровима. Пошто се ова правила по чл. 59 Закона о управним споровима сходно примењују и у управним споровима, то је овај суд из наведених разлога уважио жалбу заинтересованог лица и на основу чл. 49, ст. 4, Закона о управним споровима првостепену пресуду укинуо, а предмет вратио првостепеном суду да га узме у поновно расправљање и новом одлуком реши." (*Збирка одлука врховних судова донетих у управним споровима 1953, 1954 и 1955 године*, бр. 409). У овом смислу је и решење Савезног врховног суда Уж. — 464/56 од 2 марта 1956 (*Збирка судских одлука*, књ. I, св. 1, бр. 235).

Међутим, доношењем закона о парничном поступку, који је ступио на снагу 23 априла 1957, престала је могућност примене правних правила о поступању судова у грађанским споровима, па и оних о тужби због ништавости као правном средству којим је странка могла да побија правоснажну одлуку суда донету у поступку у коме јој није омогућено да учествује. Нови парнични поступак, пак, уопште не познаје институт тужбе због ништавости, јер је његовим одредбама предвиђено да се поступак који је одлуком суда правоснажно завршен може по предлогу странке поновити — ако којој странци незаконитим поступањем, а нарочито пропуштањем достављања, није била дата могућност да расправља пред судом; односно ако странку није заступао законски заступник, кад је то било пнтребно, или ако законски заступник није имао потребно овлашћење за вођење парнице или за поједине радње у поступку, уколико вођење парнице односно вршење појединих радњи у поступку није било накнадно одобрено (чл. 381, т. 2 и 3).

Како је обнова поступка регулисана одредбама закона о управним споровима у чијем члану 51 су исцрпно побројани законски разлози за обнову, у ком случају, према наведеној одредби чл. 59 истог закона, нема места супсидијарној примени правила парничног поступка у управносудском поступку, то се сада поставља питање које правно средство стоји на располагању странци којој није омогућено учешће у управносудском поступку према одлуци суда донетој на подлози таквог поступка. Неучествовање странке у управносудском поступку више не може довести до тужбе због ништавости, јер тај институт више не постоји ни у парничном поступку одакле је био преузет у управносудски поступак, па ако би се строго остало при становишту да је у погледу обнове у управносудском поступку искључена супсидијарна примена правила парничног поступка, то би значило да је странка, сем жалбе где је ова допуштена, лишена могућности да побија одлуку суда донету у управносудском поступку у коме јој није било омогућено да учествује.

По нашем мишљењу било би неприхватљиво становиште које би довело странку у немогућност да војује и према правоснажној одлуци суда донетој у поступку где јој није омогућено да учествује. Недопустиво је такво тумачење одредбе чл. 59 у односу на чл. 51 истог закона, у коме су побројани законски разлози за обнову управног спора, које би оставило без довољне санкције повреду начела саслушања странке као једног од основних начела свих поступака. Међутим, логичним тумачењем чл. 59 долази се до закључка да је његов смисао у томе да се свака празнина у управносудском поступку попуњава супсидијарном применом одговарајућих правила парничног поступка. Једна таква празнина настала је доношењем новог парничног поступка, кад је престало важење правних правила о поступку судова у грађанским споровима, па је треба испунити сходном применом одговарајућих одредаба новог парничног поступка, тј. супсидијарном применом чл. 381, т. 2 и 3, новог парничног поступка, у којим одредбама је неучествовање странке предвиђено као законски разлог за обнову поступка. Тим одредбама уствари је допуњен чл. 51 закона о управним споровима односно супсидијарном применом тих одредаба у управносуд-

ском поступку неучествовање странке у том поступку постало је законски разлог за обнову управног спора.

Према томе, и по доношењу новог парничног поступка чије се поједине одредбе супсидијарно примењују у управносудском поступку, није у суштини измењен положај странке у погледу могућности побијања судске одлуке донете у поступку у коме јој није омогућено учествовање. Док је у време важења правних правила о поступању судова у грађанским споровима странка у таквом случају могла да побија одлуку суда било жалбом, где је жалба допуштена, односно правоснажну одлуку суда да побија тужбом због ништавости, сад, кад важе позитивни прописи о парничном поступку, странка такође може такву одлуку суда да побија жалбом ако је допуштена, односно да према правоснажној одлуци суда, донетој у управносудском поступку где јој није било омогућено да учествује, тражи обнову управнсудског поступка. Дакле, неучествовање странке у управносудском поступку раније је било разлог за подношење тужбе због ништавости одлуке суда, а сад је постало један од законских разлога за тражење обнове управносудског поступка.

Љубомир Јевтић и Радомир Шрамек

ДИСЦИПЛИНСКИ ПОСТУПАК И ЗАУСТАВЉАЊЕ НАПРЕДОВАЊА СЛУЖБЕНИКА

1. — Закон о јавним службеницима од 12 октобра 1957 (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 53/1957) прописује да се службеник против кога је покренут дисциплински поступак или је удаљен од дужности „зауставља у напредовању односно у добијању периодске повишице" (чл. 186,т. 3). Ово правило допуњено је следећим ставом: „Ако службеник против кога је вођен дисциплински поступак буде ослобођен или кажњен за дисциплинску неуредност, време које је било привремено обустављено рачуна му се за даље напредовање" (чл. 186, т. 4).

Из наведеног законског текста рекло би се да је смисао прописа јасан: привремено обустављено време за напредовање рачунаће се службенику само ако буде ослобођен или кажњен за неуредност. Овакво гледиште је већ заступано (1). Међутим, о смислу овог текста већ има и других тумачења. У *Збирци прописа о јавним службеницима*, која је израђена на основу решења Секретаријата Савезног извршног већа за општу управу (2), дато је у коментару уз чл. 186, т. 4, закона о јавним службеницима следеће објашњење: „Из одредбе става 4 не би се могао извести закључак да се службенику у сваком другом случају не признаје време за које је био ван дужности (суспензија), односно време трајања дисциплинског поступка. Дисциплински суд би могао да службенику призна за напредовање то време, и када га осуди на казну за дисциплински преступ" (с. 89)

(1) Драг. М. Раичевић: Напредовање службеника према Закону о јавним службеницима, Београд, „Нова администрација", 1958, бр. 3. с. 318—319.

(2) Збирка прописа о јавним службеницима, Београд, „Службени лист ФНРЈ", књ. 1, 1958. Приредио Јован Јовановић. Редактори: В. Николић и др. Л. Каделбург.

И поред тога што се у основи слажем са коментаром да се у одређеним случајевима и код казни за дисциплински преступ може службенику признати за напредовање и време док се против њега водио дисциплински поступак, сматрам да би ово гледиште требало бранити другим аргументима. С друге стране, не бих се сложио да се из садашњег текста чл. 186, т. 4, може извести закључак да би дисциплински суд имао да се упушта у признавање привремено обустављеног времена за напредовање.

2. — Иако се у теорији дисциплинске казне деле на искључиве и кумулативне, насупрот предратном нашем службеничком праву које је знало и за кумулативне казне (чл. 189, ст. 2 закона о чиновницима од 1931), наш данашњи закон о јавним службеницима прописује искључиве дисциплинске казне и нема споредних казни, нити зна за кумулацију казни. С друге стране, ваља имати на уму да код дисциплинске одговорности, за дисциплинске казне важи начело законитости односно изричитог и таксативног набрајања казни. Према томе, дисциплинске казне могу бити искључиво само изречно и прецизно прописане казне у закону а то су, овде у нашем случају, казне прописане у чл. 91 и 92 закона о јавним службеницима.

Привремено заустављање напредовања према чл. 186, т. 3 и 4, није прописано као казна те према томе, по нашем позитивном праву то и није дисциплинска казна већ је то уствари привремена управна мера. Привремена управна мера се предузима ради правилнијег функционисања службе а не ради кажњавања службеника (3). Стога се управна мера привременог заустављања напредовања примењује ради избегавања да службеник против кога се води дисциплински поступак, у међувремену од покретања поступка до извршности пресуде дисциплинског суда, не би био унапређен пошто постоји могућност да пресудом буде изречена казна заустављања у напредовању, те не би било целисходно допустити унапређење које би се касније морало огласити ништавим.

Ако се не би прихватило ово гледиште, ова управна мера претворила би се у споредну казну и уједно омогућила да се и без изрицања казне заустављања у напредовању од стране надлежног дисциплинског суда, службеник казни и овом казном која у извесним случајевима може бити тежа од главне казне (чл. 92, т. 1). Иако се по чл. 111 т. 1, сви предмети у дисциплинском поступку сматрају хитним, у пракси има случајева да се дисциплински поступак води и дуже време па чак, например, у једном случају, и двадесет месеци а службеник кажњен за преступ казном умањења основне плате за 5% у времену од три месеца (пресуда Савезног вишег дисциплинског суда бр. 50/59). Овај нам пример сликовито приказује колико је неправилним тумачењем чл. 186, т. 3 и 4, у пракси могуће доћи до произвољних и неправичних решења приликом признавања или непризнавања привремено заустављеног времена у напредовању. Из наведеног примера види се да је службеник за дисциплински преступ био блаже кажњен казном дисциплинског суда но што би погрешним тумачењем чл. 186, т. 3 и 4, био погођен управном мером ако се то привремено обустављено време за напредовање не би признавало због тога што је службеник кажњен за

(3) André de Laubadère: Traité élémentaire de droit administratif, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1957, br. 1365, s. 689.

дисциплински преступ. Многе околности утичу на трајање дисциплинског поступка, тако да би то могло допринети неједнаком и неправичном кажњавању службеника и без њихове кривице и то управном мером која би се у таквом случају неосновано претворила у споредну казну, иако такву казну није прописао ни закон нити је изрекао дисциплински суд.

Према свему напред наведеном, дисциплински суд није овлашћен а не би било ни потребе да се упушта у признавање и непризнавање привремено обустављеног времена за напредовање како то излаже наведени коментар, јер се ово питање решава доношењем саме пресуде из које надлежни старешина може видети којом је казном кажњен службеник и да ли ова казна зауставља напредовање. Казна заустављања у напредовању односила би се на случајеве предвиђене у чл. 92, т. 2 и 3 (казне заустављања у напредовању), као и на тачке 5 и 6 истог члана (казне отпуштања из службе). У осталим случајевима код казне умањења основне плате (чл. 92, т. 1) и смењивања са положаја (чл. 92, т. 4) не би било места заустављања у напредовању јер у тим тачкама члан 92 јасно одређује казну која не садржи и споредну казну заустављања у напредовању. Додуше, у нашој правној теорији постојало је гледиште да казна умањења плате зауставља службеника у напредовању јер би напредовањем била повећана плата а желело се супротно (4). Међутим, ово гледиште губи из вида да би у том случају и повећана основна плата због евентуалног унапређења била исплаћивана кажњеном службенику у умањеном износу, тако да би службеник ипак осетио последице дисциплинске казне.

С обзиром на начело законитости ни код казне смењивања са положаја (чл. 92, т. 4) не би се могло сматрати да ова казна прећутно кумулира и казну заустављања у напредовању. Ако се то жели онда се то мора и прописати. Што се тиче најтеже казне отпуштања из службе (чл. 92, т. 5 и 6) очигледно је да се у тим случајевима време док је вођен дисциплински поступак не може рачунати за напредовање јер би било нелогично да се службенику који би био кажњен најтежом дисциплинском казном отпуштања из службе истовремено рачуна за напредовање време док је против њега вођен дисциплински поступак.

3. — Нема сумње да је одредба чл. 186, т. 4 и 5, закона о јавним службеницима унета из практичних разлога и да има карактер управне мере а не дисциплинске казне. Али, да би се избегла произвољна и неправична решења у вези са тумачењем ове одредбе, било би неопходно употпунити ову одредбу прецизнијим законским текстом. Прецизнији текст спречио би будуће спорове у вези са овим питањем и ефикасније штитио и права јавних службеника и начело законитости.

Д. Ђ. Денковић

---

(4) Др. Александар Балтић: Коментар закона о државним службеницима, Београд, „Архив за правне и друштвене науке", 1949, с. 125.

ПРИЛОЗИ

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА О ПОМОРСКОМ ПРАВУ НА РИЈЕЦИ

На Ријеци и у Опатији одржана је XXIV конференција Међународног поморског комитета (Comité Maritime International), Светског удружења за поморско право, у времену од 20 до 26 септембра 1959. Овај догађај на сваки начин претставља једну од ретких прилика за нашу земљу, кад се окупило више од 200 угледних претставника националних удружења за поморско право, и других радника на овој области права, из 21 земље, од којих добар број из поморски и уопште развијених земаља, — и уз прилично велико учешће посматрача знатног броја заинтересованих међународних, иностраних и домаћих поморских и других организација (1).

Конференција је имала доста дуг дневни ред, састављен од нових проблема које Удружење проучава, и од предлога измена и допуна већ постојећих међународних поморских конвенција које су својевремено претстављале предмет проучавања Удружења. Нове теме на дневном реду биле су: нацрт конвенције о одговорности власника брода, односно бродара, на нуклеарни погон; питање правног положаја трговачких бродова у страним лукама (југословенско-италијански предлог), и јавност обавеза бродара. Нови предлози за допуну постојећих међународних текстова односили су се на: усклађивање конвенције о ограничењу одговорности власника брода из 1957 и конвенције о бродским привилегијама и хипотекама из 1926; на ревизију члана 14 конвенције о спасавању и помагању на мору од 1910 (југословенски предлог); на ревизију члана 10 конвенције о теретници из 1924, — и на маргиналне клаузуле и гарантна писма у поморским пословима, уствари, опет о теретници.

Конференција је усвојила три од седам предлога. Усвојени су нацрти ревизије чл. 14 конвенције о спасавању и помагању на мору, ревизије чл. 10 конвенције о теретници, и усвојен је нацрт конвенције о одговорности власника брода, односно бродара, на нуклеарни погон. Остали предмети враћени су на даље проучавање одговарајућим комисијама Удружења.

Говорећи уопште, сваки од предмета дневног реда конференције несумњиво заслужује подробна разматрања. У том погледу нема разлике између усвојених и одложених предмета. Ипак, три усвојена предмета у одређеном смислу већ претстављају правне документе, па и изворе. Отуда, због тога што они, посебно нацрт конвенције о одговорности приликом искоришћавања нуклеарног горива, претстављају вишестрани и значајни интерес, треба да и на овом месту буду споменути, иако је то у овом моменту учи-

(1) За појединости видети приказ конференције у „Југословенској ревији за међународно право", бр. 3/1959: В. Брајковић—Е. Pallua; XXIV конференција Међународног поморског одбора (Comité Maritime International) на Ријеци. — О припремама конференције видети нарочито „Вјесник југословенског удружења за поморско право", бр. 10 и 11/1959; „Југословенску ревију за међународно право", бр. 2/1959 и посебно издање: Comité Maritime International, Travaux préparatoires de la Conférence de Rijeka, 1959, у издању Удружења.

њено краће но што природа ових предмета заслужује, и то нарочито што се тиче поменутог нацрта, будући да он претставља заиста нови прилог поморској и уопште правној науци.

Остале две конвенције, иначе у литератури прилично познате, овај пут су само допуњене. Конвенција о спасавању и помагању на мору допуњена је утолико што се њени прописи сада односе и на државне и ратне бродове уопште, било да пружају помоћ, било да се њима пружа помоћ. Конвенција о теретници допуњена је утолико што се примењује и на превозе у границама једне државе кад су заинтересоване стране држављани различитих држава, а примењује се и кад су држављани једне државе а превоз је међународни.

Нацрт конвенције о одговорности власника брода, односно бродара, на нуклеарни погон, пак, потпуно је нови текст. Као што је познато, у савременом политичком и правном животу искоришћавање нуклеарне енергије, нарочито у тзв. мирољубиве сврхе, претставља област највећег интересовања. Овом приликом је и мирољубивом искоришћавању ове енергије у сврхе саобраћаја поклоњена одговарајућа пажња. Значајно је што је то учињено на конференцији на Ријеци, у чему се између осталог види допринос наше земље општим напорима у овој материји, и што су први резултати, бар што се тиче употребе нуклеарне енергије као погонског сретства у саобраћају, постигнути у области поморског саобраћаја.

Садржина нацрта ове конвенције пружа читав један правни систем, истина, можда још не сасвим потпун, нове појаве и нових односа у друштву који, због природе предмета тих односа, несумњиво води новим правним решењима. Може се рећи да текст са Ријечке конференције претставља један од извора нове правне области, коју једни називају атомским а други нуклеарним правом. Иако није тренутно потпун, јер ваља сачекати дипломатску конференцију о њему, и иако можда треба очекивати његову допуну (управо се ових дана разматра проблем одговорности у стварима поморског превоза фисилних сировина), ријечки нацрт несумњиво собом доноси основне идеје у питањима одговорности како у поморском, тако сасвим сигурно и у осталим видовима саобраћајног права, за које је само питање времена кад ће се такође поставити.

Нацрт конвенције о одговорности власника брода, односно бродара, на нуклеарни погон има следећа важнија места (2): дефиниције употребљених израза и правних института о којима је реч у нацрту; основно правило о одговорности власника односно бродара; правило о висини односно ограничењу одговорности власника односно бродара на случај нуклеарног удеса; питање осигурања односно осталих финансиских обезбеђења; поједини карактеристични случајеви примене ове одговорности, као, например, више штета, више догађаја који су изазвали једну или више штета, више бродова, више одговорности; затим, рокови, сукоби закона, сукоби јурисдикција и стварна и просторна примена прописа будуће конвенције.

(2) Текст у материјалима са ријечке конференције под насловом: Revised English Draft of the International Convention Relating to the Liability of Operators of Nuclear Ships.

Ова конвенција треба да се примењује на нуклеарне штете које се догоде у било којем делу света. Одредбе ове конвенције треба да се примењују на све нуклеарне случајеве штете кад је за њих одговоран власник односно бродар. Према овој одредби, конвенцијом се замењују сви други међународни и домаћи текстови за сврхе нуклеарне штете, сем међународних одредаба које се односе на накнаде за спасавање на мору и за општу хаварију.

Личности овде у питању јесу власник нуклеарног брода, односно бродар, као потенцијални штетник (3), и оштећеник, тј. свако лице које је претрпело нуклеарну штету.

Практично, све обавезе у односу штетника и оштећеника леже на страни власника односно бродара нуклеарног брода. Само и искључиво он је одговоран за нуклеарну штету, насталу нуклеарним удесом, чиме је изазвана штетна последица проистекла од бродског нуклеарног горива или од разних штетних нуклеарних производа или отпадака. То исто вреди ако су нуклеарно гориво, нуклеарни производи или отпаци нуклеарног брода предати неовлашћеном лицу, истоварени, изгубљени или напуштени, па су настали нуклеарни удес и нуклеарна штета. У оба случаја, како се види, претпоставке за ову одговорност су нуклеарни удес и нуклеарна штета. Нуклеарним удесом сматра се сваки догађај који настане или је последица радиоактивних предмета или нуклеарних деривата, у времену између укрцавања нуклеарног горива од стране власника односно бродара нуклеарног брода, и предаје истог (или другог нуклеарног производа или отпатка) другом овлашћеном и „нуклеарно способном" лицу. Нуклеарна штета означава смрт или телесну повреду појединца, или сваки други губитак или штету, који су проузроковани нуклеарним удесом.

Нико други не може бити одговоран у горњим случајевима сем власника односно бродара нуклеарног брода. Власник односно бродар таквог брода имају једину погодност у томе што им стоји на расположењу евентуална накнада (регрес) ако је штета намерно причињена и, на случај, да је тако уговорено.

Нуклеарним удесом сматра се и случај ако је ове врсте штета проузрокована једним или више других (ненуклеарних) догађаја, па се проузроковање нуклеарне штете не може разумно издвојити из свих тих догађаја. У случају, пак, да је више нуклеарних бродова ангажовано у једном нуклеарном удесу, или у више нуклеарних удеса, власници односно бродари таквих бродова одговараће солидарно до висине једне одговорности. У оба случаја, у међусобним односима, невини власник односно бродар има право на регрес.

Нацрт предвиђа ослобођење од одговорности власника односно бродара нуклеарног брода само у случајевима који су директно проузроковани ратом, непријатељствима, грађанским ратом и устанцима.

Власник нуклеарног брода, односно бродар, биће у случају нуклеарне штете одговоран до висине износа који ће касније дипломатским путем бити

(3) У оригиналном тексту, као и у уобичајеној енглеској терминологији лице у питању назива се „operator", по француској „exploitant". За потребе нашег права, међутим, треба узети оба израза (власник нуклеарног брода и бродар нуклеарног брода).

утврђен (ограничена одговорност). За покриће нуклеарне штете, тј. евентуалности такве штете, власник односно бродар нуклеарног брода мораће располагати одговарајућим осигурањем или другим финансиским обезбеђењем, у висини и на начин који прописује држава која даје дозволу за рад. У оба случаја ови износи стајаће искључиво на расположењу само за ову сврху.

Има три случаја у којима нацрт одређује примену закона у овој материји. Редослед би био: законодавство државе која даје дозволу за рад власнику односно бродару нуклеарног брода, законодавство земље на чијој је територији настала штета, и држава депозитар осигуране суме односно другог финансиског обезбеђења за случај штете, уколико није истовремено и држава која даје дозволу за рад.

Оштећеник има право опције у погледу надлежности суда за тужбу у нуклеарним стварима између судова државе која даје дозволу за рад власнику односно бродару нуклеарног брода и судова државе-уговорнице на чијој територији је настала нуклеарна штета. Ако је реч о овом другом случају, пресуде судова држава-уговорница биће извршиве на територији државе која је дала дозволу за рад, чим захтеви закона те државе буду задовољени. Меритум одлука неће бити предмет даљег разматрања.

Биће надлежан закон државе која даје дозволу за рад власнику односно бродару нуклеарног брода за додељивање и расподелу, и трансфер, из осигурања или другог финансиског обезбеђења. Домаће државе треба да спече дискриминацију приликом прикупљања и расподеле овог износа (нарочито с обзиром на држављанство, пребивалиште или боравиште оштећеника).

Друга имовина власника односно бродара нуклеарног брода неће бити предмет судских мера по овом основу.

Материја одговорности транспортера у поморском саобраћају на нуклеарни погон овим је, у основи, потпуна. Напред додирнуто питање о бродском терету, тј. о превозу материје које у себи крију исту опасност ипак је шира, будући да је у конкретном случају реч о одговорности сопственика или руковаоца транспортног средства. Отуда се питање терета те врсте с разлогом одвојено разматра.

Конференција је усвојила нацрт о коме је овде реч једногласно, уз три уздржана гласа (Холандија, Италија и Пољска). Податак о овоме, може се узети, има већи значај од информације о стању гласања. Ствар је била у томе што, независно од општег становишта о значају и важности појаве нуклеарне енергије и признања томе одговарајућег значаја и важности у искоришћавању ове енергије у сврхе поморског саобраћаја, зрелост проблема за правно регулисање и перспективе овакве употребе нуклеарне енергије у овом тренутку претрпели су и извесна критичка, и у извесној мери скептичка, разматрања, управо од предлагача и генералног известиоца овог предмета — националног удружења Холандије (4). Као што је речено, та разматрања нису добила велику подршку, али се не може ни рећи да су

(4) Plenary Session, September 21 1959, morning, p. 2.

била сасвим оспорена. Стога су она од значаја за проучавање садашњег стадијума читаве ове акције.

Холандски претставници су сматрали да је нацрт овакве једне конвенције засад још преурањен. Бродови на нуклеарни погон још су у испитивању, врло су скупи и засад непрактични јер сигурносне инсталације одузимају броду много корисног простора. Ови бродови су још увек врло далеко од тога да конкуришу тзв. класичним трговачким бродовима. Даље, да ли ту постоје велике или мале опасности о којима се говори кад је реч о искоришћавању нуклеарне енергије, и какве су уопште опасности у поморском саобраћају на нуклеарни погон испитују и друге научне и привредне организације, а посебно ће се о томе дискутовати на претстојећој конференцији у Лондону 1960 о заштити људских живота на мору (приликом разматрања конвенције из 1948 о том предмету). О овој страни ствари, према холандским информацијама, не изгледа да вребају тако велике опасности од искоришћавања нуклеарног горива у поморском саобраћају. Треба, дакле, сачекати одређеније владање чињеницама како о овим, тако и уопште о свим техничким и економским проблемима у вези с овом материјом.

Конференција је, међутим, прешла на даље разматрање нацрта, руковођена другим, у извесном смислу супротним, мотивима. Мотиви конференције се лако могу разабрати из речи претставника Националног удружења САД (5). Поморски саобраћај на нуклеарни погон данас је реална чињеница: САД граде и имају изграђене овакве бродове (у литератури је познат брод ове врсте „Саванах"); познато је да Француска спрема нацрт за један такав танкер од 40.000 тона, Шведска — од 65.000 тона. За Јапан је изнео да има основне нацрте за око 23 нуклеарна брода (путничка, теретна, танкера за нафту, подморница-танкера и обичних танкера). Дакле, без обзира на стадијум савршености ових бродова, и свих других проблема у вези с тим, чињеница њиховог постојања и очекиваног пораста њиховог броја у ближој или даљој будућности, захтева правни систем који би донео одговарајуће правно регулисање постојања и употребе таквих бродова.

После начелног става у прилог даљег рада на тексту нацрта, расправљања о појединостима, посебно о правној природи одговорности власника односно бродара нуклеарног брода и о висини те одговорности, како се већ и из напред изнетих чињеница може разабрати, претстављају предмет заиста вредан специјалних студија. Материјали, међутим, са саме конференције показују још и то да је теориски заиста било највише речи о тзв. објективној одговорности власника односно бродара нуклеарног брода, и значајно је да нико од присутних, из много разлога, није имао другојачијих предлога, — што је један део учесника сматрао револуционарним ставом. Да ли је то и стварно такав став могло би се говорити с много резерви, с обзиром да одговорност власника опасне ствари, у смислу схватања теорије објективне одговорности, није непозната скоро ниједном правном систему. Ипак, онако како је унета у текст нацрта, ова одговорност је у сваком случају карактеристична за предмет о коме је реч.

Материјали са конференције показују још и то да је, више и од теориске дискусије, вођено практичних разговора о висини превозиочеве одго-

(5) Plenary Session, September 21 1959, morning, p. 11.

ворности и обезбеђењу њене исплате. Како је раније истицано, одговорност, и према томе обавеза на исплату штете, искључиво и једино лежи на власнику односно бродару нуклеарног брода. Она не погађа ни конструктора брода, ни бродоградитеља, ни друге бродове и уређаје на поморским путевима, ни поморске луке. С друге стране, опште је познато да нуклеарна штета подразумева знатне износе за њену исплату, неких 50, 100 па и 200 милиона долара. Ако сваки брод нуклеарне трговачке флоте једне државе рачуна с једном нуклеарном штетом, укупни износ одговорности је заиста врло висок. То је претстављало разлог за одредбу да власник односно бродар нуклеарног брода, због сигурности свих који долазе у озбир да буду заинтересовани у наплати накнаде за штету, мора имати за сваки брод овај износ обезбеђен у виду осигурања или на сличан начин.

Изгледа да је конференција дошла на праву тему разматрањем проблема обезбеђења сретстава евентуалних накнада штете. Поставило се питање извора тако високих износа. Следствено, на помолу је била нова категоризација држава, прво, по способности да располаже трговачком флотом на нуклеарни погон, друго, по способности обезбеђења финансиског покрића које је постало одлучујући услов за постојање такве флоте. У оба случаја показала би се стара разлика међу државама с великим и малим економским могућностима, са свим осталим консеквенцијама.

Као што није одређена висина одговорности власника односно бродара нуклеарног брода, није одређен ни износ на који треба нуклеарни брод да буде осигуран, односно да има друго финансиско покриће. Те суме ће се свакако поклапати. Ипак, то није сасвим сигурно и, у сваком случају, висина овог другог износа одређиваће се на други начин, будући да су правила о томе резервисана за законодавство државе која даје власнику односно бродару нуклеарног брода дозволу за рад. Том законодавству иду на руку и процесне и конфликтне одредбе у даљем тексту нацрта.

Има два момента за које се чини да овде треба да буду споменута, ако се о читавој материји говори начелно, и који могу бити од значаја у даљем развоју међународних односа уопште и по овим питањима. То су две тезе, од којих једна конкретна, у две варијанте о обезбеђењу средстава за осигурање или друга обезбеђења: развијана је идеја о учешћу домаће државе у осигурању односно обезбеђивању тих сретстава (САД), и о приватном карактеру осигурања и других финансиских гарантија, домаћем и међунарном (Енглеска). Друга је општа, такође у две варијанте: класично схватање (које је између осталих бранила Енглеска) о приватном карактеру поморске саобраћајне делатности, што би вредело за све проблеме који су на конференцији расправљани, — и друго схватање (које су браниле чак и САД), о посредном или непосредном учешћу државе у овим пословима, а тиме и међународне заједнице, разуме се, саобразно условима конкретног случаја у ширем или ужем обиму.

Сигурно је да изложена неслагања двеју највећих поморских држава света нису без свог основа, који су донекле видљиви, може се претпоставити, и из овог кратког излагања. Проблеми у питању су, међутим, такви да не претстављају ствар само тих држава, и очигледно налажу потребу што темељнијег проучавања од стране свих заинтересованих.

Др. Борко Николајевић

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРИЧИНИ ЛИЦЕ НЕСПОСОБНО ЗА РАСУЂИВАЊЕ

Туженик је запалио тужиоцу појату са зградама и стварима и паљевином му причинио штету у износу од 529.000 динара.

Против туженика је, као извршиоца кривичног дела паљевине, поведен кривични поступак. У току кривичног поступка утврђено је да је туженик, тј. окривљени, паљевину извршио као душевно болестан од шизофреније. Пошто такво његово душевно стање искључује кривичну одговорност, кривични поступак је против њега обустављен.

Оштећени је против извршиоца паљевине подигао тужбу за накнаду штете у износу од 529.000 динара код грађанског суда.

Првостепени суд је удовољио тужбеном захтеву оштећеног, образлажући своју одлуку чињеницом да „туженик има имовине" и да је његово „имовно стање такво да штету може да плати, а да тиме осетно не погорша материјално стање своје породице".

Врховни суд НР Србије није прихватио одлуку и резоновање првостепеног суда из ових разлога:

> „Према правним правилима грађанског права душевно болесна лица не одговарају за штету коју причине, јер у време предузимања радње нису имала свести о значају и последицама те радње, те су зато за њих одговорни за штету њихови законски заступници. Према томе, пошто је у конкретном случају утврђено да је туженик душевно болестан и да је у таквом душевном стању причинио штету тужиоцу, он не може за њу бити одговоран, па је суд првог степена погрешио када га је обавезао да тужиоцу накнади штету, јер за то није било законског основа."

Став првостепеног суда да се туженик, и поред неспособности за расуђивање, може обавезати да штету накнади када то његове имовинске прилике допуштају, Врховни суд НР Србије оцењује овако:

> „Такав правни став се не може прихватити, јер не постоји битан елемент за обавезу да се штета накнади — свест туженика о својој радњи и њеним последицама."

(Пресуда Врховног суда НР Србије, Гж. 1428/56 од 19 октобра 1956, *Збирка судских одлука*, књ. I, св. 3, одлука бр. 700, Београд, 1956.)

Основно питање у вези с овим правним случајем је: може ли и у којим случајевима лице неспособно за расуђивање да одговара за штету коју је проузроковало другом лицу.

Врховни суд НР Србије у погледу одговорности за штету лица неспособног за расуђивање је изричан: лице неспособно за расуђивање не може бити одговорно за штету коју својим поступцима проузрокује јер не постоји битан елемент за одговорност: свест о значају предузете радње и

штетној последици, те према томе и не може бити обвезано да штету накнади (1). И стварно, неспособност за расуђивање претставља опште усвојен разлог (основ) искључења грађанске одговорности лица које у таквом стању проузрокује штету. За штету коју учини лице неспособно за расуђивање одговарају лица која се о њему старају, а то су његови родитељи или старалац. Али, догађа се да лице неспособно за расуђивање нема ни родитеља ни стараоца (родитељи су умрли а старалац лицу неспособном за расуђивање није постављен; или је старалац умро или стављен под старатељство а лицу неспособном за расуђивање нови старалац није постављен); или да су родитељи лица неспособног за расуђивање стављени под старатељство, или лишени родитељског права или су у фактичкој немогућности да ово право врше (например: услед лишења слободе), а старалац лицу неспособном за расуђивање није постављен или није одмах постављен, док је у међувремену лице неспособно за расуђивање проузроковало штету; или да родитељи или старалац докажу да до њих нема кривице што је лице неспособно за расуђивање проузроковало штету, уколико је претпоставка о њиховој кривици за штету коју проузрокују лица о којима се старају релативна (оборива) (2); или, најзад, да родитељи или старалац лица неспособног за расуђивање нису у стању да оштећеном штету накнаде. У свим овим случајевима оштећени не може да оствари своје право на накнаду штете од родитеља или стараоца лица неспособног за расуђивање, тј. по правилима о одговорности за другога. Истовремено, могуће је да лице неспособно за расуђивање има имовине из које би могло штету да накнади, а да не доведе у питање свој имовинскоправни положај, те би, с обзиром на имовинске прилике оштећеног, било праведно да буде обвезано да штету накнади, иако му се њено проузроковање не може уписати у кривицу. Отуда нека права садрже правила која, са разлога правичности, омогућавају да лице неспособно за расуђивање као штетник може бити обвезано да оштећеном накнади штету. Например:

> *Аустриски грађански законик, § 1310:* „Ако оштећеник не буде могао тим начином да оствари накнаду штете [тј. од особа које су занемариле старање о лицу неспособном за расуђивање — Ж. Ђ.], судија, пошто расуди да ли се штетнику, иако је он обично без моћи расуђивања, у том одређеном случају може приписати кривица, или да ли је оштећеник, штедећи штетника, пропустио бранити се, или најзад, с обзиром на имовину штетника и оштећеника — треба да досуди целу накнаду или правичан њен део".

(1) Неспособним за расуђивање сматрају се лица која нису у могућности да схвате значај својих поступака и последице које из њих произилазе (слабоумна, умоболна, махнита, малолетна и друга лица). У погледу неспособности за расуђивање малолетних лица, односно њихове одговорности за штету коју проузрокују, не постоји јединствено решење у појединим законодавствима и правној теорији. По неким правима (например: аустриском, бившем србијанском и немачком праву), неспособним за расуђивање сматрају се малолетници до навршене седме године живота; малолетници изнад седам година старости нису увек деликтно одговорни већ само уколико су способни за расуђивање у конкретном случају проузроковања штете, тј. уколико су могли да схвате значај својих поступака. Ово схватање, изгледа, одговара и нашем данашњем праву. По другим правима (например: француском и швајцарском), малолетна лица, без обзира на узраст, одговарају само уколико су у конкретном случају проузроковања штете била способна за расуђивање.

(2) Тако је, например, по Општем имовинском законику за Црну Гору (видети мало даље наведени чл. 575).

Општи имовински законик за Црну Гору, члан 575: „За штету коју учине чељад незрела или нездрава ума, одговарају они којима је дужност да их пазе, ако не докажу да се штета није догодила због њихове непажње.

„Ако, према томе, они који су обвезни да таку чељад пазе, нијесу дужни намирити штету, или ако су и дужни, нијесу у стању да је плате, тада суд, у случајевима кад то правичност изискује, може осудити и самога штетника таке врсте да, према степену разборитости његове, према имању штетника и оштећеника, намири потпуно или дијелом штету коју је учинио."

Немачки грађански законик, § 829: „Ко у некоме од случајева изложених у §§ 823 до 826 на основу §§ 827, 828 није одговоран за штету коју је проузроковао, ипак има, уколико се накнада штете не може добити од трећег лица, које је дужно да води надзор, да штету накнади утолико, уколико према околностима, нарочито према приликама учесника, правичност захтева обештећење, а њему се не одузимају средства потребна за издржавање, које одговара његовом стању као и за испуњење његових законских дужности издржавања."

Швајцарски закон о облигацијама, члан 54: „Кад правичност захтева, судија може и лице без разбора, које је проузроковало штету, осудити на делимичну или потпуну накнаду."

Грађански законик РСФСР, члан 406: „У оним случајевима, када сагласно чл. 403—405 онај који је штету проузроковао није дужан да је накнади, суд га ипак може обавезати да штету накнади узимајући у обзир његово имовно стање и имовно стање оштећеног."

Грађански законик Републике Чехословачке од 1950, § 347: „Ако штету проузрокује лице млађе од петнаест година или лице душевно поремећено, накнадиће је лица која су занемарила потребан надзор. Накнада штете међутим се може тражити и од самих штетника, ако су могли предвидети последице свог поступања; на исти начин ће се поступити ако је то правично с обзиром на социјалне прилике штетника и оштећеног."

Одговорност лица неспособних за расуђивање за штету коју проузрокују у смислу обвезивања да је у одређеним случајевима накнаде, иако им се њено проузроковање не може уписати у кривицу, претставља изузетак од принципа грађанскоправне неодговорности ових лица. У праву бивше Југославије правило о могућности остварења накнаде штете и од лица неспособног за расуђивање садржавао је, као што је наведено, Аустриски грађански законик и Општи имовински законик за Црну Гору. Српски грађански законик ово правило није имао. У нашем праву данас нема прописа о могућности да лице неспособно за расуђивање у одређеним случајевима буде обвезано да накнади штету коју је проузроковало, али га предвиђа нацрт закона о накнади штете од 1956. (У чл. 53 нацрта каже се: „У случају штете коју је проузроковао малолетник, а за коју он не одговара, као и случају штете коју је проузроковало умоболно лице, суд може, уколико то правичност захтева, а нарочито с обзиром на имовно стање штетника и оштећеника, осудити штетника да накнади штету потпуно или делимично.") Али, ово правило у наше право може да уведе судска пракса на основу закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 и за време непријатељске окупације који је донет 1946.

Чињеница да је ово правило постојало у правима неких подручја бивше Југославије омогућава судовима свих република да га уведу у правни живот, јер закон о неважности правних прописа допушта судовима да се користе правним правилима бивше Југославије без обзира на ком су се њеном подручју примењивала. Његово увођење у наше право, чини нам се, није у супротности са принципима нашег друштвеноправног поретка, већ напротив омогућава корекцију крутог правила о неодговорности лица неспособних за расуђивање за штету коју својим поступцима причине у случајевима када је та корекција потребна са разлога правичности, која свој пуни смисао треба да нађе у социјалистичком друштву и, према томе, оправдана и са становишта друштва и са становишта оштећеног. Отуда став Врховног суда НР Србије да „душевно болесна лица не одговарају за штету коју причине", постављен као правило без изузетка у смислу немогућности да ова лица у оправданим случајевима буду обвезана да оштећеном накнаде штету, не би се могао прихватити.

Др. Живомир Ђорђевић

ЗАШТИТА ФИРМЕ ОД НЕЛОЈАЛНЕ УТАКМИЦЕ

1. — Тужилац је поднео захтев да се туженик обавеже пресудом да у смислу чл. 48 уредбе о оснивању предузећа и радњи уклони из назива своје продавнице у Београду ознаку (дућански знак) „Шик".

Свој захтев заснива на чињеницама: (1) што је ознака „Шик" саставни део његове фирме која је основана још 1919 и да је ту ознаку задржао и после ослобођења у фирми која је уписана у регистар привредних организација Окружног привредног суда у Сарајеву; (2) што ознаку „Шик" користи у свом жигу за своје производе, плетену вунену, памучну и свилену робу, да је жиг регистрован код Савезне управе за проналазаштво у Београду под бројем 13770 ж 18/1956 и да поменуту робу продаје на целој територији Југославије, па и у Београду; (3) што туженикова продавница, из чијег се назива тражи уклањање ознаке „Шик", продаје, поред остале робе, и плетену вунену, памучну и свилену робу других произвођача; (4) што услед наведених околности туженик доводи потрошаче у заблуду да је сва наведена роба која се продаје у тужениковој продавници производ тужиоца, што штети угледу тужиоца, а што се види из рекламација потрошача које је тужилац примио поводом наведене робе купљене у именованој продавници мада није била у питању тужиочева роба; (5) што и сам има намеру да отвори своју продавницу у Београду.

Туженик је оспорио основаност тужиочевог захтева, наводећи да нису испуњени услови који су претпоставка за примену чл. 48 уредбе о оснивању предузећа и радњи. У прилог тога износи следеће разлоге: (1) што су основне делатности парничних странака различите, тужиочева индустриска а туженикова трговачка; (2) што су парничне странке регистроване код различитих окружних привредних судова; (3) што је продавница у питању регистрована са ознаком „Шик" још 1954, када је била самостална трговачка радња и да је исту ознаку задржала и 1956 када је постала

продавница туженика, те да туженик има временско првенство у односу на тужиоца који тек има намеру да отвори продавницу у Београду; (4) што тужилац није доказао свој пословни интерес за уклањање ознаке „Шик", јер туженик у својој продавници продаје и производе тужиоца, те последице евентуалних рекламација на ту робу сноси сам тужилац; (5) што поседовање исправе о регистровању жига „Шик" од стране тужиоца не мења ствар јер је жиг регистрован тек 1956.

Првостепени суд, пошто је утврдио да је 2 јуна 1956 у регистру привредних организација Окружног привредног суда у Београду извршено брисање самосталне трговинске радње за промет текстилном галантеријом, кратком, плетеном и базарском робом „Шик" из Београда услед припајања туженику и да је 6 јуна 1956 уписано, у исти регистар, оснивање продавнице туженог предузећа под ознаком „Шик", као и чињеницу да је 4 децембра 1956 у регистар жигова уведен жиг за плетену робу од вуне, памука и свиле са ознаком „Шик"-индустрија трикотаже у Сарајеву, донео је, ценећи наводе странака и поднете доказе, пресуду којом се одбија захтев тужиоца.

У образложењу, првостепени суд је као разлоге за своју одлуку изнео да тужилац није доказао: да има исту основну делатност као и туженик, да је његова фирма раније регистрована јер тек има намеру да отвори продавницу у Београду, као ни свој пословни интерес за поништај фирме туженика, те да тако нису испуњени услови из чл. 47 и 48 уредбе о оснивању предузећа и радњи на које се чланове тужилац позива у свом захтеву.

На жалбу тужиоца, Врховни привредни суд, пошто је нашао да је првостепени суд повредио одредбу чл. 174 Закона о парничном поступку, јер је пропустио да самостално правно оквалификује чињеницу које је навео тужилац, преиначио је пресуду првостепеног суда и обавезао туженика да са своје продавнице уклони ознаку „Шик".

Заснивајући своју одлуку на правним правилима о нелојалној утакмици, Врховни привредни суд је дао следеће образложење:

„Тужилац је — како је то видљиво из изнетог чињеничног стања — истичући тужбени захтев да се тужена осуди да са своје продавнице у Београду, улица Маршала Тита број 8, уклони фирму „Шик", употребио израз „фирма" и изричито се позвао на одредбе чл. 48 Уредбе о оснивању предузећа и радњи („Сл. лист ФНРЈ", бр. 51/53). И тужена је, противећи се тужбеном захтеву, истицала да се у овом случају нису остариле претпоставке из чл. 48 цитиране уредбе. Следећи оваквим разматрањима парничних странака, суд првог степена пошао је са становишта да тужилац тужбом тражи заштиту фирме, па је побијану одбацујућу пресуду засновао на оцени да се нису остариле претпоставке из одредбе чл. 48 цитиране уредбе.

Тиме је суд првог степена повредио закон. Према одредбама чл. 174 Закона о парничном поступку, суд није везан на правни основ тужбеног захтева који је евентуално навео тужилац. Тужилац је дужан да наведе чињенице из којих изводи свој тужбени захтев, а ствар је суда да чињенице подведе под одговарајући пропис материјалног права, да их самостално правно оквалификује. Притом нису одлучни ни изрази које је употребио тужилац нити одредбе на које

се он позвао, већ је од одлучне важности материјална садржина изнетих чињеница и захтева који тужилац хоће да оствари тужбом.

„Прилазећи решавању спора са тог становишта, ваља — без обзира на погрешна правна схватања тужиоца и противно схватање суда првог степена — закључити да тужилац тужбом не тражи заштиту фирме у смислу одредаба чл. 48 Уредбе о оснивању предузећа и радњи. Одредбе чл. 47 и 48 поменуте уредбе односе се на фирму предузећа као таквог, тј. на име под којим послује и којим се потписује предузеће (чл. 45 исте уредбе). Кад је неоспорно да је у овој парници тужена странка предузећа које има фирму „Галантерија" — трговинско предузеће за промет текстилом, галантеријом, базарском робом и играчкама", а тужилац својим захтевом не тражи поништење те фирме, нема основа за правни закључак да се ради о захтеву из чл. 48 Уредбе о оснивању предузећа и радњи.

Доследно томе, како правна разматрања парничних странака, тако и разлози побијане пресуде који су засновани на претпоставкама из споменутих одредаба Уредбе о оснивању предузећа и радњи, неодлучни су за пресуђење и стога беспредметни. Отпада, дакле, потреба да се овај суд на овом месту упусти у оцену правилности тумачења које наведеном пропису придају парничне странке и сама побијана пресуда.

„Тужилачко предузеће је навело да има од ослобођења надаље фирму „Шик", да је под том фирмом уписано у регистар предузећа и радњи Окружног привредног суда у С., да као индустријско предузеће продаје под истом ознаком плетену робу на читавом подручју Југославије, да за своје продавнице које има у више места користи назив „Шик"; навело је даље да тужено предузеће „Галантерија" држи у Београду, у улици Маршала Тита број 8, своју продавницу која носи назив „Шик", да у њој продаје и плетену робу која није производ тужилачког предузећа, те да околност што продавница носи исти назив који се подудара са фирмом тужиоца, изазива пометњу код потрошача. Захтев тужиоца иде за тим да се туженој пресудом нареди да из назива своје наведене продавнице уклони реч „Шик".

„Ради се, дакле, очито о захтеву заснованом на правним правилима о сузбијању нелојалне утакмице.

„Према правним правилима из § 11 бив. Закона о сузбијању нелојалне утакмице донетог пре 6 априла 1941 године, која се у начелу могу применити у смислу чл. 4 Закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 и за време непријатељске окупације, такмичар који нарочити назив или друго спољашње обележје употребљава на начин који може да створи пометњу међу купцима са фирмом или нарочитим називом предузећа односно пословне јединице којима се уобичајено или оправдано служе други такмичари, може бити тужен ради забране овакве употребе, уклањања тиме створеног неисправног стања, те, под одређеним даљним претпоставкама, накнаде делом учињене штете. Међу такве нарочите називе спадају и називи продавница предузећа.

„Оцењујући спор на основу чињеница које су међу парничним странкама неспорне и утврђене у самој побијаној пресуди, овај суд налази да су се у случају који је предмет овог суђења остариле све чињеничне претпоставке за примену горњег правног правила.

„Тужилац је, додуше, индустријско предузеће, а тужена трговинско предузеће. Но, будући да тужилац и као производно предузеће може по постојећим прописима продавати своју робу у властитим продавницама, а обе се странке баве продајом плетене робе на тржишту које се подудара, то су парничне странке такмичари у

смислу поменутог правног правила. Неспорно је, даље, да тужилачко предузеће, како за означавање својих производа, тако и за називе својих пословних јединица, још од ослобођења употребљава израз „Шик" који одговара његовој фирми, при чему за примену цитираног правног правила није одлучна околност што је жиг са односним називом заштитило тек 4 децембра 1956 године. С обзиром на такво чињенично стање, тужилац с основом истиче да је коришћење туженог предузећа речју „Шик" за означавање властите пословне јединице подобно да код потрошача изазове пометњу са обележјем тужилачког предузећа, јер је назив „Шик" за пословну јединицу туженог предузећа способан да у купца изазове предожбу да се ради о пословној јединици тужиоца и о роби искључиво његове производње. Будући да има у смислу напред цитираног правног правила првенство такмичар који је односно обележје почео раније употребљавати, а то је тужилачко предузеће јер је назив пословне јединице тужене странке у Београду, улица Маршала Тита бр. 8, уписан у регистар тек у години 1956 (ранија самостална радња престала је да постоји а и она је назив „Шик" носила тек од године 1954), основан је тужбени захтев тужиоца. Овај га је суд стога преиначењем побијане пресуде усвојио."

(Пресуда Врховног привредног суда Сл 892/57 од 31 децембра 1958, објављена у *Збирци судских одлука*, књига трећа, свеска трећа, под редним бројем 586.)

2. — У изнетој пресуди поставило се питање заштите фирме, њених састојака и других посебних назива и обележја предузећа. Према прописима и општим правним правилима која важе у нашој земљи, фирма предузећа, односно привредне организације, ужива заштиту по два различита основа. Први је заштита која се пружа на основу самог уписа — регистрације фирме, и други је заштита која се пружа од нелојалне утакмице. Ове две врсте заштите разликују се међу собом и по својој природи и по условима који се захтевају за њихово коришћење.

Према одредбама чл. 47 уредбе о оснивању предузећа и радњи од 1953, под истом или сличном фирмом, на територији једног окружног привредног суда, не могу да буду уведени у регистар привредних организација два или више предузећа која обављају исту основу привредну делатност. О овоме се суд који води регистар брине по службеној дужности те ће, ако се за регистрацију јаве више предузећа са истом или сличном фирмом, дати првенство предузећу које је прво поднело пријаву. Из овога се види да је начело разликовања фирми, које је утврђено наведеним одредбама, уведено у јавном интересу, у интересу потрошача. Чак и када би постојала сагласност првоуписаног предузећа, суд не би дозволио регистрацију касније пријављене фирме, ако је истоветна са неком већ уписаном фирмом.

Услови за пружање заштите по овом основу су: (1) што су фирме исте или сличне; (2) што је реч о истој привредној делатности; (3) што се предузећа налазе на територији истог привредног суда (изузев радњи чије се подручје заштите фирме простире на територију места).

Горња правила допуњава одредба чл. 48 исте уредбе, предвиђајући изузетак у погледу територије на коју се простире заштита фирме по овом основу. Према овој одредби, предузеће које је прво регистровало фирму може тражити заштиту, односно брисање друге фирме, под наведеним усло-

вима, и ван територије регистарског суда, уколико докаже свој посебан пословни интерес за такво брисање. Пракса признаје да постоји такав интерес ако предузеће докаже да послује на територији целе земље или са иностранством и да услед тога долази или несумњиво може доћи до замењивања фирми.

Ова заштита пружиће се и када неко бесправно употребљава туђу фирму (а то може бити и случај нелојалне утакмице).

По овом основу суд ће одбити упис исте или сличне фирме, или ће извршити брисање касније регистроване фирме, односно забранити њено коришћење. Ово не искључује право предузећа, које је прво уписало фирму, да захтева накнаду штете. Одговарајућа правила садрже и бивши југословенски трговачки закон од 1937 (§ 46), бивши хрватски трговачки закон (§ 17) и немачки трговачки закон (§§ 29 и 30).

Други могући основ по коме се може захтевати заштита фирме јесте нелојална утакмица. Немамо позитивноправних прописа о сузбијању нелојалне утакмице. Заштита фирме по овом основу пружа се на основу правних правила из § 11 бившег закона о сузбијању нелојалне утакмице, на основу чл. 4 закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 и на основу општих правних правила која су прихваћена у нашем привредном праву.

Према наведеним правним правилима, предмет заштите фирме од нелојалне утакмице јесте сама фирма у целини или њени саставни делови посебно. Ти делови могу бити нарочити назив предузећа или обрта, односно филијале или продавнице, којим се предузеће или продавница на видан начин обележава да би се упадљивије разликовала од других. (Нарочити назив обележава се у нашој пракси и изразом „дућански знак" или „шилд".) Например, ознака „Партизан" у фирми Предузећа за израду одеће и рубља у Београду. Оваква ознака може бити само саставни део фирме (и тада ужива заштиту и по првом основу), а може постојати и као назив продавнице или само као назив продавнице. Предузеће може имати и више продавница и за сваку различит дућански знак и сваки ће уживати заштиту. У овај појам не улазе обележја која су општеприхваћена у некој привредној грани или трговачкој бранши, као што је, например, израз „винара" или „подрум" у продаји вина, итд. Заштиту по овом основу уживају и друга спољна обележја фирме као што су специјални начин уређења продавнице (например, Крашове продавнице у Београду) или нарочита опрема робе (кесице за паковање са нарочитим ознакама, тубе за пасте, нарочита скраћеница адресе за телеграме, итд.). Нарочити назив не мора да буде регистрован или одобрен да би уживао заштиту. Довољно је да га предузеће стварно користи и да је познат у промету. Ову заштиту уживају и нерегистровани жигови којима се обележава роба, јер се и жиг сматра спољним обележјем предузећа. Наравно да и регистровани жиг ужива заштиту, но по основу права индустриске својине, што није предмет разматрања у вези са овом пресудом. Наиме, заштићени жиг се штити тужбом због фалсификата која претставља санкцију за повреду одређеног тужиочевог права, док је тужба због нелојалне утакмице санкција за повреду дужности туженог — да се лојално понаша у утакмици.

Дело нелојалне утакмице у погледу фирме и спољних обележја предузећа постоји: (1) када један такмичар употребљава фирму, њен део, или друга обележја, које други такмичар уобичајено или с правом употребљава, и (2) када се ова употреба врши на такав начин да код потрошача може изазвати забуну — довести до замене са фирмом или другим нарочитим обележјем неког предузећа или радње.

При овоме, на страни нелојалног такмичара не тражи се свест, тј. знање да та обележја већ употребљава неко други. Ако су оба такмичара била у доброј вери, првенство ће се дати такмичару који је обележја предузећа почео раније да употребљава.

Да ли у погледу обележја постоји забуна или не, цени се према целокупном утиску који обележје оставља. Ова могућност се смањује, тј. мање је вероватна ако протекне низ година у којима је несметано вршена употреба ознаке од стране такмичара туженог због нелојалне утакмице.

За разлику од заштите по основу уписа, заштита фирме по основу нелојалне утакмице простире се на целу територију земље. Постоје донекле различита схватања у погледу заштите нарочитог назива или нарочитог обележја предузећа. Преовлађује тенденција прихватања ширег подручја заштите. При томе, од важности је да ли се у пословном промету такав нарочити назив или нарочито обележје може сматрати као специфично, односно као нарочито, или је постало уобичајено за такве врсте привредних јединица. Специфичним, односно нарочитим називима или нарочитим обележјима треба дати заштиту на територији целе земље. У погледу нарочитог спољнег обележја (опреме) предузећа треба ценити да ли је оно познато у промету као обележје специфично за одређено предузеће. Жиг ужива заштиту на целој територији, уколико временом не постане уобичајен назив за ту врсту робе (например, наша судска пракса сматра да је „фрушкогорски бисер" уобичајено обележје врсте и није му дала заштиту).

Предузеће које трпи нелојалну утакмицу има на расположењу грађанскоправне тужбе којима може да заштити своје интересе. Оно може подићи тужбу ради забране даљег вршења нелојалне утакмице (забрана даље употребе). Њоме може да захтева да нелојални такмичар престане са употребом фирме тужиоца или њеног дела, односно нарочитог назива или нарочитог обележја. При томе, тужилац не мора да доказује да је наступила пометња у погледу предузећа услед наведених радњи. Довољно је да таква могућност постоји. Такође, не тражи се намера на страни туженог предузећа. Довољно је да је знало или морало знати за могућност изазивања пометње међу потрошачима. Услов за подизање тужбе је по самој природи ствари, да постоји опасност даљег вршења нелојалне утакмице. Уколико је та опасност отклоњена пре подизања тужбе, истој нема више места (друго је питање накнаде евентуалне штете).

Ова тужба садржи обично у себи и тужбу за уклањање стања створеног нелојалном утакмицом. Ово ће нарочито бити случај ако су оба предузећа регистрована код суда који расправља спор. До уклањања стања створеног нелојалном утакмицом може, међутим, доћи и у извршном поступку на основу извршне пресуде о забрани даљег вршења нелојалне утакмице.

Поред ових, повређено предузеће може подићи и тужбу за накнаду штете. Овде такође није нужно доказивати намеру вршења нелојалне утакмице, већ је довољно да је тужени знао или морао знати за последице својих радњи.

Најзад, правним правилима се предвиђа и посебан случај када се нелојална утакмица у погледу наведених обележја предузећа врши са знањем самог предузећа (односно власника). Такви се случајеви најчешће јављају када реномирана страна фирма допусти домаћем предузећу коришћење њених ознака, а ово не обележи на довољно јасан начин да је у питању домаћа роба (порекло робе). У таквом случају тужба се може подићи и против предузећа (односно фирме или власника) које је дозволило употребу свог обележја и против предузећа које се њиме на нелојалан начин служи.

3. — У спорном случају Врховни привредни суд је исправно поступио када је преиначио пресуду првостепеног суда којом се одбија захтев тужиоца и дао места заштити против нелојалне утакмице.

Правна правила на којима је првостепени суд засновао своју пресуду јесу тачна. У спорном случају нема места брисању фирме на основу чл. 48 уредбе о оснивању предузећа и радњи, јер нису испуњени за то потребни услови. Сукоба фирми овде уствари и нема. Неспорно је да туженикова фирма гласи „Галантерија — трговачко предузеће за промет текстилом, галантеријом, базарском робом и играчкама", те да, супротно своме погрешном правном схватању, тужилац и не тражи брисање фирме туженика, већ је, у сагласности са материјалном садржином изнетих чињеница и захтевом тужиоца, већ очигледно о захтеву заснованом на правним правилима о сузбијању нелојалне утакмице.

Стога, у смислу правила парничког поступка (чл. 147), првостепени суд је био дужан да тужбени захтев цени по његовој материјалној садржини. Пошто је несумњиво утврдио чињенице: (1) да је тужилачко предузеће, као саставни део фирме, још 1946 регистровало и нарочити назив „Шик", који је користило и као нарочити назив (дућански знак) својих продавница, (2) да је тужено предузеће ову исту ознаку употребило као нарочити назив своје продавнице у Београду, регистроване 1956 (односно 1954 по праву претходника), (3) да се у наведеној продавници продаје роба исте врсте коју производи и тужилац, — првостепени суд је био дужан да тачно оквалификује тужбени захтев и да примени одговарајућа правна правила. Из наведених чињеница види се да је у питању захтев због нелојалне утакмице која се састоји у неовлашћеном коришћењу од стране туженика дела фирме (нарочито назива тужиочевог предузећа као назива (дућанског знака) продавнице. Како је, према наведеним правним правилима која се примењују у нашој земљи, оваква радња забрањена, то је првостепени суд, на захтев тужиоца, био дужан да туженику наложи да са своје продавнице (и хартија којима се ова служи) уклони назив „Шик".

Др. Владимир Јовановић

БИБЛИОГРАФИЈА

ДРУШТВЕНЕ И ДРУШТВЕНОПОЛИТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Deveti plenum Saveznog odbora SSRNJ održan 5 i 6 maja 1959 godine u Beogradu, redakcioni odbor: Ljiljana Stanimirović, Ante Raos i Dušan Vejnović, Beograd, Kultura, 1959, 180 s.

Друштвена и политичка активност Савеза комуниста Србије, Јован Веселинов, Београд, Савез комуниста Србије, 1959, 64 с.

Sedmi kongres Zveze komunistov Jugoslavije, pripremio Dušan Premrl, Ljubljana, Cankarijeva založba, 1959, 382 s.

Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije, Beograd, 23—26 aprila 1959, Beograd, Rad, 1959, 542 s.

Intednacionalizam Komunističke partije Jugoslavije, Vera Mujbegović, Beograd, Kultura, 1959, 44 s.

Šta je Savez komunista Jugoslavije i šta on hoće, Vida Tomšič, Beograd, Mladost, 1959, 28 s.

Резолуција на III конгрес на СКМ, Скопје, Култура, 1959, 30 с.

Četrnaesti plenum Glavnog odbora SSRN Slovenije, Četrnaesti plenum Glavnog odbora SSRN Crne Gore, Beograd, Kultura, 1959, 138 s.

Kroz programe komunističke partije Jugoslavije, Zorica Priklmajer-Tomanović, Beograd, Kultura, 1959, 62 s.

Задачи на Сојузот на комунистите на Македонија во социјалистичката изградба, Лазар Колишевски, Скопје, Култура, 1959, 65 с.

Borba KPJ za rešenje nacionalnog pitanja, Rodoljub Čolaković, Beograd, Kultura, 1959, 50 s.

Unutrašnji razvoj i zadaci komunista, dr. Vladimir Bakarić, Zagreb, Naprijed, 1958, 55 s.

Друштвена и политичка активност Савеза комуниста Србије, за штампу приредила Комисија за редакцију конгресних докумената IV Конгреса савеза комуниста Србије, Београд, Култура, 1959, 252 с.

Četrti kongres Zveze sindikatov Jugoslavije od 23—26 aprila 1959 godine, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 200 s.

Razvitak omladinskih organizacija u posleratnom periodu (1945—1958), Gavro Cerović, Beograd, Komisija za istorijat omladinskog pokreta CKNO Jugoslavije, 1959, 72 s.

Tito omladini, Josip Broz Tito, predgovor Mika Tripalo, Beograd, Mlado pokoljenje, 1959, 250 s.

Rezolucija osnivačkog kongresa radnika saobraćaja i veza Jugoslavije, Beograd, Sindikat radnika saobraćaja i veza Jugoslavije, 1959, 14 s.

Borbeni put SKOJ-a, Živomir Stanković, Beograd, Mlado pokoljenje, 1959, 266 s.

Četrdeset godina revolucionarnog omladinskog pokreta, Poruke-referati-govori, Beograd, Mladost, 1959, 52 s.

Девети пленум на Сојузниот одбор на ССРНЈ одржан на 5 и 6 мај 1959 година во Белград, Скопје, Народна задруга, 1959, 168 с.

Материјали са проширене седнице претседништва Главног одбора ССРН Србије одржане 22. X. 1959 године, Београд, Главни одбор ССРН Србије, 1959, 40 с.

Izvještaj o radu Republičkog vijeća SSJ za Hrvatsku od veljače 1958 do svibnja 1959, Zagreb, Republičko vijeće SSJ za Hrvatsku, 1959, 101 s.

O bodočih nalogah sindikatov, Stane Kavčič, Ljubljana, Republiški svet ZSS, 1959, 14 s.

Izveštaj Centralnog odbora sindikata radnika i službenika tekstilno-odećne industrije Jugoslavije o radu Sindikata između Prvog i Drugog kongresa, Beograd, Sindikat radnika i službenika tekstilo-odećne industrije Jugoslavije, 1959, 118 s.

Statut Sindikata radnika saobraćaja i veza Jugoslavije, Beograd, Sindikat radnika saobraćaja i veza Jugoslavije, 1959, 20 s.

Izveštaj Centralnog odbora o radu Sindikata prosvetnih i naučnih radnika Jugoslavije, 1955—1959, Beograd, Centralni odbor Sindikata prosvetnih i naučnih radnika Jugoslavije, 1959, 88 s.

Prvi kongres Sindikata radnika rudarstva, metalurgije i hemiske industrije Jugoslavije, Sarajevo, 18 aprila 1959, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika rudarstva, metalurgije i hemiske industrije Jugoslavije, 1959, 260 s.

Материјали са прославе Петнаестогодишњице АФЖ-а Црне Горе и Годишње скупштине Савеза женских друштава, Титоград, Главни одбор Савеза женских друштава Црне Горе, 1959, 71 с.

Unutrašnji razvoj i zadaci komunista, Vladimir Bakarić, Zagreb, Naprijed, 1959, 32 s.

Sedmi plenum Glavnog odbora SSRN Bosne i Hercegovine, Savetovanje Glavnog odbora SSRN Slovenije, Beograd, Kultura, 1959, 134 s.

Komunistička partija Jugoslavije i sindikati, Josip Cazi, Beograd, Kultura, 1959, 92 s.

Извјештај Централног комитета о раду Савеза комуниста Црне Горе од Другог до Трећег конгреса, Титоград, Централни комитет Савеза комуниста Црне Горе, 1959, 86 с.

Četrdeset godina revolucionarne borbe Komunističke partije Jugoslavije, govori rukovogilaca o proslavi 40-godišnjice KPJ, Beograd, Kultura, 1959, 194 s.

Komunistička partija Jugoslavije i omladina, Mika Tripalo, Beograd, Kultura, 1959, 44 s.

Drugi plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, Beograd, Kultura, 1959, 96 s.

Rezolucija IV kongresa o bodočih nalogah Zveze komunistov Slovenije, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 46 s.

Трећи конгрес на Сојузот на комунистите на Македонија (21—23 мај 1959, Скопје), Скопје, Главниот одбор на Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Македонија, 1959, 166 с.

Treći kongres Saveza komunista Bosne i Hercegovine, Četvrti kongres Saveza komunista Hrvatske, Treći kongres Saveza komunista Makedonije, redakcioni odbor Ljubica Stanimirović, Ante Raos, Dušan Vejnović, Beograd, Kultura, 1959, 456 s.

Savez komunista Jugoslavije i nacionalne manjine, Kemal Sejfula, Beograd, Kultura, 1959, 92 s.

Statistički podaci Organizacije saveza komunista u NR Hrvatskoj za razdoblje od III do IV Kongresa SKH, Zagreb, Savez komunista NR Hrvatske, 1959, 44 s.

Трети конгрес на Сојузот на комунистите на Македонија (21—23 мај 1959 Скопје), Скопје, Култура, 1959, 358 с.

Program Zveze komunistov Jugoslavije in „zaostrovanje" idejnega boja, Veljko Vlahović, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 48 s.

ДРУШТВЕНО УПРАВЉАЊЕ, САМОУПРАВЉАЊЕ

Sedam godina rada radničkih saveta, 1950—1957, Materijali sa zborova radničkih saveta sreza novosadskog, Novi Sad, Klub radničkih saveta i organa društvenog upravljanja, 1959, 180 s.

Delavsko samoupravljanje, Rado Miklič, Ljubljana, Zavod za izobraževanje v delavskem in družbenem upravljanju, 1959, 96 s.

Radnički saveti i upravni odbori privrednih preduzeća 1957 i 1958, predgovor dr. Miloš Macura, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 63 s.

Družbeno upravljanje v kmetijskih zadrugah, dr. Emil Čeferin, Ljubljana, Zavod za izobraževanje v delavskem in družbenem upravljanje, 1959, 48 s.

ЕКОНОМИЈА (ПОЛИТИЧКА), ЕКОНОМИКА, ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА, ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ

Ekonomika FLRJ, Priročnik za študij, dr. France Černe, Ljubljana, Uradni list LRS, 1959, 150 s.

Planiranje narodne privrede, dr. Jakov Sirotković, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 195 s.

Ekonomska politika, Opšti deo, sveska I, Uvod, dr. Stojan Novaković, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 292 s.

Ekonomija, Druga sveska, dr. Tihomir Vlaškalić, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 195 s.

Teorija privrednog porasta u socijalizmu, I deo, dr. Radmila Stojanović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 165 s.

Teorija privrednog porasta u socijalizmu, II deo, dr. Radmila Stojanović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 320 s.

Ekonomija, Prva sveska, dr. Miladin Korać, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 167 s.

Uvod u ekonomiku FNRJ, dr. Mijo Mirković, Zagreb, Naprijed, 1959, 224 s.

Војводина, Економска ревија, уредник Ристо Шуплиновски, Скопје, Стопански весник, 1959, 36 с.

Комерцијалното работење на социјалистичките стопански организации, др. Реља Аранитовић, Скопје, Култура, 1959, 54 с.

Planiranje u uslovima društvenog samoupravljanja, dr. Jakov Sirotković, Beograd, Rad, 1959, 16 s.

Metode nagrađivanja po jedinici proizvoda, ing. Ivo Jerman, Josip Gašpert i ing. Ervin Semjak, Zagreb, Informator, 1959, 144 s.

Uvod u političku ekonomiju, I, Radivoj Davidović, II izdanje, Beograd, Kultura, 1959, 90 s.

Економика и организација предузећа, инг. Драгољуб Мартић и Атанасије Дуљановић, Београд, Раднички универзитет „Буро Салај", 1959, 252 с.

Dugoročno kreditiranje u privredi, Vojin Jakić i Miloš Jevtić, Zagreb, Informator, 1959, 264 s.

Uvod u ekonomiku privrednih poduzeća, dr. Šimun Babić, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 302 s.

Što treba da zna rukovodilac, Problemi rukovođenja u svakodnevnoj praksi, dr. Ivan Abramović, Zagreb, Biro zavod, 1959, 178 s.

Plaćanje po učinku rada u privrednim organizacijama unutrašnje trgovine i ugostiteljstva, Kovač Stjepan, dr. Vladimir Kovačević, Josip Jukić i Antun Krivec, Zagreb, Progres, 1959, 108 s.

Industriska proizvodnja robe za široku potrošnju, Danilo Vuković, Beograd, Kultura, 1959, 48 s.

Struktura vrednosti industriskih proizvoda 1957, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 67 s.

Privredni sistem Jugoslavije, Prvi deo, Vojo Rakić, Beograd, Rad, 1959, 30 s.

Privredni sistem Jugoslavije, Drugi deo, Vojo Rakić, Beograd, Rad, 1959, 24 s.

Kratak pregled razvoja gospodarstva v LR Sloveniji v letu 1957 (Prvo leto družbenega plana perspektivnega gospodarskega razvoja za razdoblje od 1957 do 1961 leta), Ljubljana Cankarjeva založba, 1958, 22 s.

Kompleksni godišnji izveštaj privrednih organizacija za 1958, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 291 s.

Politička ekonomija, Mirko Perović, II izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1958, 694 s.

Privredno-finansiski vodič (Ranije „Privredno,finansiski priručnik"), Izmene i dopune, XV, odgovorni urednik Dragoslav Ratković, Beograd, Savremena administracija, 1959, 404 s.

Општественијот надзор во стопанските организациии, I, II, др Александар Христов, Скопје, Трудбеник, 1959, 66 с.

Инвестициите и нивното финансирање, Славко Ђуковић, превео Алекса Кицуровски, Скопје, Култура, 1959, 77 с.

Životni standard u Jugoslaviji, Berislav Šefer, Beograd, Kultura, 1959, 96 s.

Društveni sektor zanatstva 1957, predgovor dr Miloš Macura, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 83 s.

Priručnik za osobne dohotke i sastavljanje periodičnih obračuna privrednih organizacija za 1959 god., Vjekoslav Pensa, predgovor ing. Miljenko Šarić, Zagreb, Narodne novine, 1959, 315 s.

Внатрешниот транспорт и складирањето во социјалистичките стопански организации, Владо Стаменков, Скопје, Култура, 1959, 66 с.

Svet u brojkama, Gojko Kraljević, Maribor, Založba Obzorja, 1959, 156 s.

Politička ekonomija, I dio, dr Savka Dapčević-Kućar, Alenka Grgurić i dr Mio Novak, VI nepromjenjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 176 s.

Предавања из економике промета, I део: Међународни економски односи, др Бјекослав Мајхснер, Скопје, Универзитет, 1959, 120 с.

Preduzeće i privredni zadaci, Izbor materijala iz stranih časopisa, Beograd, Ekonomika preduzeća, 1959, 148 s.

Основи економског образовања, Момчило Милисављевић, II издање, Београд, Рад, 1959, 196 с.

Privredni kompas NR Hrvatske, Zagreb, Trgovinska komora NR Hrvatske, 1959, 627 s.

Ekonomika i knjigovodstvo građevinskih preduzeća, Momčilo Pejović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 290 s.

Privredni izveštaj za I tromesečje 1959 godine, odgovorni urednik Ivo Barbarić, Beograd, Institut za spoljnu trgovinu 1959, 87 s.

Godišnji privredni izveštaj za 1958, odgovorni urednik Ivo Barbalić, Beograd, Institut za spoljnu trgovinu, 1959, 118 s.

Охридско-струшка област (Економско-географска испитивања), др Панче Кироски, Скопје, Економски факултет, 1959, 352 с.

Suvremena buržoaska politička ekonomija, dr. Dušan Sabolović, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 136 s.

Investicije 1947—1958 (Serije bez investicionog održavanja), Beograd, Jugoslovenska investiciona banka, 1959, 106 s

Seljačka gazdinstva, Rezultati anketnog ispitivanja seljačkih gazdinstava prvog poljoprivrednog rejona u 1959 godini, Beograd, Institut za ekonomiku poljoprivrede, 1959, 296 s.

Анализа на работењето на стопанските организации, Тодор Стојанович, Скопје, Култура, 1959, 83 с.

Politička ekonomija i kapitalizam, Maurice Dobb, preveo i predgovor napisao dr Miladin Korać, Beograd, Rad, 1959, 302 s.

Savremena transportna manipulacija, Beograd, Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica, 1959, 44 s.

Teorija kapitalističkog razvitka, Paul Sweezy, preveo i predgovor napisao dr Slobodan Stampar, Zagreb, Naprijed, 1959, 401 s.

Ekonomska politika Sovjetskog Saveza, Neki aktuelni problemi i najnoviji razvoj, Janko Klikovac, Beograd, Kultura, 1959, 108 s.

Занатство Србије у 1958 години и непосредни задаци занатских комора, Илија Ђоковић, Београд, Занатска штампа, 1959, 23 с.

Рентабилноста на стопанските претпријатија, Никола Кљусев, Скопје, Култура, 1959, 54 с.

ИСТОРИЈА (ПРАВНА, ПОЛИТИЧКА, ПРИВРЕДНА)

Pregled historije Narodnooslobodilačkog rata i Revolucije naroda Jugoslavije, sastavili Tomo Čubelić i Milovan Milostić, Zagreb, Matica Hrvatska, 1959, 256 s.

Radovi Filozofskog fakulteta, Historiska grupa I, urednički odbor: Grga Novak i dr Jaroslav Šidak, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 92 s.

Прилог проучавању кривичних судова добрих људи у комунитади Топаљској (Млетачки период), др Ђорђе Миловић, Цетиње, Историски институт НР Црне Горе, 1959, 92 с.

Прво ослобођење Берана и формирање првог народног одбора (јула 1941 године), Радивоје Боричић, Иванград, Народни одбор среза, 1959, 64 с.

Sutjeska, Zbornik radova, Knjiga prva, pišu učesnici, glavni urednik: Milinko Đurović, Beograd, Narodno delo, 1959, 664 s.

Peloponeška vojna, Thucydides, preveo i uvod napisao Ianez Fašalek, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1958, 551 s.

Srednjevekovna Srpska država, Izabrani izvori, dr Sima Ćirković, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 125 s.

Страдања Срба у Херцеговини за време „Независне Државе Хрватске", Данило Тунгуз-Перовић, Сарајево, Православна епархија дабро-босанска, 1959, 70 с.

Istorija Kine, Larisa Vasilevna Simonovskaja, G. B. Erenburg, M. F. Jurijev, prevela Angelina Zubac, Sarajevo, Veselin Masleša, 1959, 390 s.

Споменица поводом осамдесетогодишњице окупације Босне и Херцеговине (1878—1958), педесетогодишњице анексије (1908—1958) и четрдесетогодишњице ослобођења и уједињења (1918—1958), споменицу уредио Светозар Душанић, Београд, Одбор за издавање Споменице, 1959, 129 с.

Zgodovina Združenih Držav Amerike, Charles Beard i Mary Beard, prevod Herbert Grin, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 612 s.

Utrinki iz svetovne zgodovine, Prva knjiga, Jawaharlal Nehru, prevela Mira Mihelič, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1959, 516 s.

Utrinki iz svetovne zgodovine, Druga knjiga, Jawaharlal Nehru, prevela Mira Mihelič, Ljubljana, Mladinski knjiga, 1959, 508 s.

Splošna gospodarska zgodovina Srednjega in Novega veka, I knjiga, dr. Josif Kulišer, preveo Jože Zupančič, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 439 s.

Građanski postupak u rimskom pravu, prof. dr Borislav T. Blagojević, II izdanje, Beograd, Naučna knjiga, 1959, 60 s.

Срби у Војводини, Књига Друга, Од Карловачког мира 1699 до Темишварског сабора 1790, др Душан Поповић, Нови Сад, Матица српска, 1959, 484 с.

О улози грађанске класе у решавању националног питања код Срба и Хрвата, др Никола Милутиновић, Пожаревац, Браничево, 1959, 16 с.

Izvori za hrvatsku povjest, III knjiga, dr Nada Klajić, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 106 s.

Privredno stanje Rijeke u doba Ilirije, Danilo Klen, predgovor Mijo Mirković, Zagreb, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 96 s.

Stvaranje nove Jugoslavenske države, dr Ferdo Čulinović, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 328 s.

Ljubljana v ilegali v odločilnih neh, glavni i odgovorni urednik Vladimir Krivic, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 488 s.

Opis zgodovine političnih teorij (Od antike do industrijske revolucije), Jože Goričar, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 266 s.

Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka, Druga knjiga, Srbija — Crna Gora — Makedonija — Jugoslavija 1918—1945, dr Ferdo Čulinović, II temeljito prerađeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 418 s.

Arheološki radovi i rasprave, knjiga I, urednik Grga Novak, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 310 s.

Čudežna pomlad, I del. Zapis osvoboditelnega boja v Grosupeljskem in Stiškem okrožju 1941-42, Radko Polič, Ljubljana, Borec, 1959, 145 s.

Desant na Drvar u svijetlu dokumentacije i eksponata Muzeja Narodne revolucije u Sarajevu, Stevo Popović, Sarajevo, Muzej Narodne revolucije NR BiH, 1959, 70 s.

Izvori za hrvatsku povjest, IV knjiga (od 1672—1848), dr Nada Klajić, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 126 s.

Splitska operacija godine 1943, Pavle Babac i Andrija Božović, Zagreb, Znanje, 1959, 222 s.

Херадотова историја, Herodotus, превео и поговор написао Милан Арсенић, Нови Сад, Матица Српска, 1959, 712 с.

Prilozi povjesti otoka Hvara, I, urednik dr Niko Duboković Nadalini, Split, Istoriski arhiv Hvar, 1959, 131 s.

Гаврило Принцип, Драго Лубибратић, Београд, Нолит, 1959, 312 с.

Porota srednjevekovne Srbije, dr Milenko Jovanović, Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1959, 59 s.

Ekonomska istorija, dr Nikola Vučo, Beograd, Naučna knjiga, 1959, 231 s.

Pohod II grupe odredov na Štajersko, Mekinda Jože-Franci, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 465 s.

Nacionalni dohodak Jugoslavije 1923—1939 u stalnim i tekućim cenama, Stevan Stajić, Beograd, Ekonomski institut NR Srbije, 1959, 62 s.

Omladinski pokret u Narodnoj revoluciji (1941—1945), Budislav Šoškić, Beograd, Komisija za istorijat omladinskog pokreta CK NO Jugoslavije, 1959, 124 s.

Splošna gospodarska zgodovina Srednjega in Novega veka, II, (Novi vek), prof. dr Josif Kulišer, preveo Jože Zupančić, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 704 s.

Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj, Tajništvo za šolstvo, prosveto in kulturo OLO, 1959, 50 s.

Borbeni put 32 divizije, glavni i odgovorni urednik Joža Horvat, Zagreb, odbor za proslavu 15-to godišnjice 32 divizije, 1959, 343 s.

Општа привредна историја, Преглед привредног развитка од примитивне скупљачке привреде до високо развијеног капитализма, Четврти том, Развитак капиталистичке привреде у Немачкој, Француској, Енглеској и Сједињеним Америчким Државама, Heinrich Cunow, превео Богомир Херман, Београд, Култура, 1959, 377 с.

Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Sv. IV—V, 1958—1959, uredili Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 498 s.

Šajkaška u Narodnooslobodilačkoj borbi, Vasa Kazimirović, Novi Sad, Progres, 1959, 158 s.

Народноослободилачки рат, Народна револуција у Југославији, 1941 до 1945, Јован Марјановић, III издање, Београд, Култура, 1959, 152 с. (Постоји и издање латиницом).

Savez komunističke omladine Jugoslavije između dva rata (1919—1941), Vojo Pekić, Beograd, Komisija za istorijat omladinskog pokreta CK NO Jugoslavije, 1959, 108 s.

Gusari Drugog svetskog rata, Slavoljub Prvulović, Beograd, Rad, 1959, 336 s.

Trgovina Srbije (1815—1839), dr Danica Milić-Miljković, Beograd, Nolit, 380 s.

Историја Византије, др Георгије Острогорски, Београд, Српска књижевна задруга, 1959, 582 с.

Браничево у Средњем веку, др Михаило Динић, Пожаревац, Народни универзитет, 1959, 36 с.

Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX stoleću, Vjekoslav Maštrović, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 122 s.

Osnovne misli, Poslanica Herodotu i Poslanica Menekeju, Epikur, preveo i uvod napisao dr Miloš Đurić, Beograd, Kultura, 1959, XXXIV + 30 s.

ИСТОРИЈА КПЈ

Pred nepriznatim sudom, knjiga I, Veliki sudski procesi komunista u predratnoj Jugoslaviji, Dragan Marković i Ljubiša Ristović, Beograd, Kultura, 1959 428 s.

KPJ i stvaranje revolucionarne armije, Pero Morača, Beograd, Kultura, 1959, 46 s.

Комунистичка партија Југославије (1919—1937), Чедомир Ђурђевић, Београд, Рад, 1959, 40 с.

Stvaranje i borba KPJ (1919—1941), Julijana Vrčinac, Beograd, Mladost, 1959, 62 s.

Članci i sjećanja, Događaji iz historije KPJ — KPH, Mane Trbojević, predgovor dr Pavle Gregorić, Zagreb, Prosvjeta, 1959, 102 s.

Први конгрес Комунистичке партије Југославије, Едиб Хасанагић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 44 с.

Комунистичка партија Југославије (1937—1941), Чедомир Ђурђевић, Београд, Рад, 1959, 46 с. (постоји и издање латиницом).

МАРКСИЗАМ-ЛЕЊИНИЗАМ, СОЦИЈАЛИЗАМ

Anti-Diring, Fridrih Engels, preveo Rade Vujović, Beograd, Kultura, 1959, 374 s.

Osnovna pitanja marksizma, Dijalektika i logika, Georgij Valentinovič Plehanov, preveo Zvonko Tkalec, Beograd, Kultura, 1959, 96 s.

O nekaterih aktualnih vprašanjih socijalizma, Boris Ziherl, Ljubljana, Cankarjevna založba, 1959, 140 s.

Socijalizem kot svetovni sistem, I zvezek, Janez Stanovnik, Ljubljana, Izobraževalni center pri Svetu Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije, 1959, 90 s.

Zbrano delo, Govori, članki in razprave, 1944—1946, II knjiga, Boris Kidrič, uredil Urednički odbor: dr Ferdo Kozak, Boris Ziherl, Danilo Vojska, Franček Saje, Lev Modic, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 485 s.

О комунистичком друштву, Љубисав Марковић, Београд, Народна књига, 1959, 104 с.

Komunistička partija Jugoslavije i „seljačko pitanje", Dimitrije Bajalica, Beograd, Kultura, 1959, 66 s.

Problemi socijalističke politike na selu, Edvard Kardelj, Beograd, Kultura, 1959, 407 s.

О социјалистичким друштвеним односима у Југославији, О социјалистичкој демократији, др Јован Ђорђевић, Ниш, Среска подружница Удружења правника НРС, 1959, 40 с.

Социјалистичката демократија во југославенската практика, Едвард Кардељ, превео Киро Андоновски, Скопје, Култура, 1958, 286 с.

Говори и чланци, 1941—1957, Јосип Броз Тито, Загреб, Напријед, 1959, књ. I (10. VIII. 1941—7. VIII. 1945) 406 с., књ. II (8. VIII. 1945—31. VIII. 1946) 438 с., књ. III (1. I. 1947—13. VIII. 1948) 474 с.,

књ. IV (14. VIII. 1948—17. II. 1950) 404 с., књ. V (18. II. 1950—9. III. 1951) 418 с., књ. VI (10. III 1951—31. XII. 1951) 394 с., књ. VII (1. I. 1952—31. XII. 1952) 384 с., књ. VIII (1. I. 1953—31. XII. 1953) 440 с., књ. IX (1. I. 1954—29. XI. 1954) 364 с., књ. X (30. XI. 1954—31. I. 1956) 414 с., књ. XI (1. II. 1956—28. XII. 1957) 530 с., књ. XII (Предметни регистар са тематском класификацијом материјала у књигама I—XI) 461 с. (постоји и издање латиницом).

Socijalistička misao i oblici njene deformacije, Radoslav Ratković, Beograd, Rad, 1959, 36 s.

Vodič po delih Marxa, Engelsa in Lenina, sastavili Pero Damnjanović, Ivan Laća i Ljubisav Marković, preveo Boris Majer, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 66 s.

Osnove i zadaci idejne borbe SKJ, Vukašin Mićunović, Beograd, Rad, 1959, 24 s.

Лењинова мисао, Хенри Лефевр, превео Драгутин Тодорић, Београд, Култура, 1959, 284 с.

Pogovori z Leninom, Klara Zetkin, preveli Boris Ziherl i Bogomir Stopar, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1959, 77 s.

Маркс-Енгелсов Савез комуниста, Перо Дамњановић, Београд, Рад, 1959, 44 с. (постоји и издање латиницом).

O odjeku programa SKJ, Janko Klikovac, Gavro Altman i Najdan Pašić, Beograd, Kultura, 1959, 46 s.

Различити путеви борбе за социјализам, Владан Пантић, Београд, Рад, 1959, 50 с. (постоји и издање латиницом).

Seljak i socijalizam, Ivan Buković, Zagreb, Zadružna štampa, 1959, 32 s.

Prepiska, III tom, 1861—1867, Karl Marx — Friedrich Engels, preveli Mara Fran i Deneš Vajs, Beograd, Kultura, 1959, 546 s.

Katalog literature za marksističko obrazovanje, Beograd, Rad, 1959, 22 s.

K pitanju o ulozi ličnosti u istoriji, Georgije Valentinović Plehanov, predgovor napisao i prevod redigovao Veljko Ribar, II izdanje, Beograd, Kultura, 1959, 54 s.

ПОЛИТИЧКИ ПОКРЕТИ XX ВЕКА И МЕЂУНАРОДНА ЕКОНОМСКА И ПОЛИТИЧКА ПИТАЊА

De Gaulle in Francija, Četrto leto alžirske vojne, I, zvezek, Stane Vilhar, Ljubljana, Izobraževalni center pri Svetu Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije, 1959, 16 s.

Međunarodni ekonomski odnosi, Međunarodna trgovina, dr Dragoslav Todorović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1958, 93 s.

Problemi ujedinjenja Evrope, Utopije i ostvarenja, dr Zdenko Rajh, Beograd, Kultura, 1959, 330 s.

Pretsednik Tito u zemljama Azije i Afrike, Jože Smole i Rudi Štajduhar, Beograd, Kultura, 1959, 200 s.

Jugoslavija u savremenom svetu, Gavro Altman, Beograd, Mladost, 1959, 50 s.

Револуционарни покрет у Немачкој (1918—1923), др Владимир Милановић, Београд, Рад, 1959, 32 с. (постоји и издање латиницом).

Социјалистички покрет Азије, Миленко Марковић, Београд, Рад, 1959, 46 с. (постоји и издање латиницом).

Osnovni principi i socjalistički karakter spoljne politike Jugoslavije, Dragan Stojiljković, Beograd, Rad, 1959, 32 s.

Francuski kolonijalizam, Radovan Radović, Beograd, Kultura, 1959, 142 s.

Alžir, Zdravko Pečar, Beograd, Kultura, 1959, 362 s.

Борба за тржишта у свету, Владислав Миленковић, Београд, Научна књига, 1959, 176 с.

Конвертибилност — заједничко тржиште и друге промене у привреди Запада, Ратко Филиповић, Београд, Друштво економиста НР Србије, 1959, 22 с.

Razoružanje, Svetski problem broj 1, Božidar Kićović i Milutin Milenković, Beograd, Kultura, 1959, 82 s.

V okopih Španije, Veljko Kovačević, preveo Jože Zupančič, Ljubljana, Založba Borec, 1959, 228 s.

Кинеска револуција и стварање Нове Кине, Перо Дамњановић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 56 с.

Народи Индокине у борби за независност, Бошко Еремија, II допуњено издање, Београд, Рад, 36 с.

Борба шпанског народа за слободу, Раде Николић и Обрад Стишовић, Београд, Рад, 1959, 42 с.

ПОЉОПРИВРЕДА

Poljoprivredni priručnik, saradnici ing. Ante Devčić, ing. Branka Kraljić, ing. Živko Fajdetić, ing. Ivan Vukelić i ing. Dragutin Kučan, Gospić, Zadružni savez, 1959, 48 s.

Наша социјалистичка политика на селу, (закључци IX пленума ССРНЈ), Београд, Култура, 1959, 16 с.

Program poljoprivrednih organizacija Vojvodine za ekonomsku 1958-59 godinu, Novi Sad, Savez zemljoradničkih zadruga AP Vojvodine, 1958, 32 s.

Производња кукуруза у кооперацији, Душан Радивојевић, Београд, Задружна књига, 1959, 26 с.

Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske, Vladimir Stipetić, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 212 s.

Зборник, Одабрани текстови о пољопривреди и задругарству, предговор др Михаило Вучковић, Београд, Задружна књига, 1959, 410 с.

Problemi daljnjeg prodiranja mehanizacije u poljoprivredi, ing. Mauricije Magašić, Zagreb, Zadružna štampa, 1959, 38 s.

Proizvodna kooperacija u poljoprivredi, Milinko Šćepanović, Beograd, Kultura, 1959, 48 s.

Методологија за израду производно финансиског плана пољопривредних добара, сељачких радних задруга и економија земљорадничких задруга Војводине за 1959 годину, Нови Сад, Савез земљорадничких задруга АП Војводине, 1958, 32 с.

Производња пшенице у кооперацији, инг. Јован Бољозовић, Београд, Задружна књига, 1959, 28 с.

Високи приноси пшенице у 1958 години, Никола Цветић, Београд, Задружна књига, 1959, 22 с.

Uputstvo za organizaciju održavanja poljoprivredne mehanizacije, Josip Molnar, Novi Sad, Pokrajinski poslovni savez za mehanizaciju i hemizaciju poljoprivrede, 1959, 76 s.

Borba za dve žetve u jednoj godini, Novi Sad, Savez zemljoradničkih zadruga AP Vojvodine, 1959, 15 s.

Opštedruštvena poljoprivredna gazdinstva u 1957, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 61 s.

Anketa o seljačkim gazdinstvima 1957, predgovor Ant eNovak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 75 s.

Zemljoradničke zadruge 1957, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 63 s.

ПРАВО

Pravna bibliografija, pripremio prof. Borislav T. Blagojević, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1959, 262 s.

Zbirka članaka o uporednom pravu, sveska II, Domen primene, zadaci i koristi od uporednog prava, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1959, 137 s.

Priručnik sudske prakse pravne literature i propisa iz oblasti imovinsko pravnih odnosa, Beograd, Savremena administracija, 1959, 493 s.

Pravo za studente Ekonomskog fakulteta, prvi deo; Opšti pojmovi o državi i pravu, Osnovi ustavnog prava, Radni odnosi u privrednim organizacijama, dr. Vojislav Petrović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 247 s.

Pravo za studente Ekonomskog fakulteta, Drugi deo; Osnovni pojmovi građanskog prava, Osnovi privrednog prava, dr. Vojislav Petrović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 283 s.
1959, 247 s.

O izradi pravnih propisa, predgovor dr Leon Geršković, Beograd, Zavod za javnu upravu, 1959, 128 s.

Opšta međunarodna tarifa za prevoz putnika i prtljaga (TCV), Sveska IV — 5, Za saobraćaj između Jugoslavije — Nemačke Savezne Republkie, Beograd, Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica, 1959, 71 s.

Registar saveznih propisa koji su na snazi, a objavljeni su od 1945 do 31. XII. 1958, dr Ivan Bauer i Milutin Stefanović, Zagreb, Informator, 1959, 377 s.

Zbirka propisa o putničkim automobilima, sastavio Jovan Baltić, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 100 s.

Римски споменици у Ђердапу и питање њихове заштите, др Милан Бартош, Александар Дероко и Растислав Марић, Београд, Научно дело, 1959, 16 с.

Uredba o nagradama i naknadi troškova za rad advokata sa tarifom i tablicama za izračunavanje nagrada i naknada, tablice sastavio Milan Radovanović, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 44 s.

Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 86 s.

Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 72 s.

Pravni priručnik, predgovor France Venturini, Maribor, Društvo pravnikov LR Slovenije, 1959, 298 s.

Zbirka pomorskih propisa, knjiga 1, redakcioni odbor Vlado Medanić, dr. Ilija Čolović i Dušan Mijatović, Beograd, Sekretarijat Saveznog izvršnog veća za saobraćaj i veze, 1958, 233 s.

Zbirka sudskih odluka, Knjiga IV, Sveska 1, 1959, urednik dr. Dražen Sesardić, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 337 s.

Грађанско право

Bračno i nasledno pravo Indije, Zakoni i tekstovi, preveo dr. Mihailo Stojanović, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1959, 57 s.

Pravilnik o reparticiji autorskih honorara, Beograd, Zavod za zaštitu autorskih prava, 1959, 10 s.

Zakon o zastarelosti potraživanja, V izdanje, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 20 s.

Odgovornost automobilista, dr. Marija Toroman, predgovor dr. Borislav Blagojević, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1959, 122 s.

Етажна својина са освртом на земљишнокњижне прописе, Милош Станишић, Београд, Издање аутора, 1959, 39 с.

Општествената сопственост, др. Димитар Поп-Георгијев, Скопје, Универзитет, 1959, 87 с.

Naknada štete prouzročene pogonom motornih vozila, dr. Josip Rucner, Zagreb, Informator, 1959, 236 s.

Кривично право, криминологија

Privredni prijestupi, prekršaji i krivična djela u privredi, dr. Ivan Bukljaš, Zagreb, Informator, 1959, 272 s.

Seminar o kaznenski politiki, uvod dr. Bronislav Skaberne, Ljubljana, Državni sekretarijat za pravosodno upravo LR Slovenije, 1958, 119 s.

Zločin, uzroci i uslovi, Hans fon Henting, preveli dr. Dragoljub Dimitrijević, sa Ljubicom Vojinović i Verom Stojšić, predgovor dr. Dragoljub Dimitrejvić, Sarajevo, Kriminološki institut Pravnog fakulteta Univerziteta, 1959, 424 s.

Lekarska tajna, Ljubiša Jovanović, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1959, 74 s.

Krivični zakonik, sa Uvodnim zakonom, napomenama, krivičnim odredbama iz drugih saveznih zakona i registrom, priredio Mihailo Vražalić, V izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 272 s.

Pregled osnovne literature i judikature uz Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku (do 31 prosinca 1956), Zagreb, Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske 1957, 366 s.

Pregled osnovne literature i judikature uz Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku (od 1 januara 1957 do 31 marta 1959), knjiga II, redakcija dr. Dragutin Pavić i Risto Jakšić, Zagreb, Predsjedništvo Vrhovnog suda NR Hrvatske, 1959, 450 s.,

Међународно приватно право

Obligacioni odnosi sa elementima inostranosti, dr. Slavko Stojković, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1959, 142 s.

Kupopodajni ugovor u spoljnoj trgovini, dr. Slavko Stojković, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1959, 86 s.

Kupoprodajni ugovor u spoljnoj trgovini, dr. Bogdan Prica, Beograd, Savremena administracija, 1959, 292 s.

Svetski poštanski savez i osnovni principi međunarodnog poštanskog prava, dr. Milomir Mićić, predgovor dr. Borislav Blagojević, Beograd, Generalna direkcija PTT, 1959, 168 s.

Međunarodni transport sa transportnim osiguranjem, Viktor Cerić, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1959, 296 s.

Осигурање, социјално осигурање

Tarifa za osiguranje života bez lekarskog pregleda, Beograd, Državni osigravajući zavod, 1959, 85 s.

Polisa osiguranja života, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1959, 24 s.

Zakon o invalidskom osiguranju, sa ekspozeom Mome Markovića, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 192 s.

Правила за осигурање на добитокот, Скопје, Државен осигурителен завод, 1959, 35 с.

Pravila o higijensko-tehničnem varstvu zaposlenih delavcev, Kranj, Tiskanina, 1959, 32 s.

Novi penziski sistem u Jugoslaviji, dr. Nikola Dilber, Beograd, Savremena administracija, 1958, 157 s.

Transportno osiguranje, Zaštita pošiljaka u transportu, Beograd, Generalna direkcija DOZ-a, 1959, 14 s.

Polisa osiguranja života, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1959, 24 s.

Правила за комбиновано осигурање ствари кућанства, Београд, Државни осигуравајући завод, 1959, 8 с.

Значењето и користа од осигурувањето на имотите и лицата, Скопје, Државни осигурителен завод, 1959, 58 с.

Zdravstveno osiguranje sela, Beograd, Kultura, 1959, 34 s.

Pravilnik za življenjsko zavarovanje z zdravnjiškim pregledom, Ljubljana, Državni zavarovalni zavod, 1959, 14 s.

Породично право, породица, брак

Последица развода брака, Миливоје Здравковић, II издање, Београд, Рад, 1959, 22 с. (постоји издање латиницом).

Васпитање за брак, др. Милорад Драгић, II издање, Београд, Рад, 1959, 30 с.

Здрави односи у браку, др. Марија Вучић, II издање, Београд, Рад, 1959, 29 с.

О обраку и породици, Вељко Рибар, II издање, Београд, Рад, 1959, 26 с.

Породично право, проф. др. Мехмед Беговић, IV издање, Београд, Научна књига, 1959, 228 с.

Узроци развода брака, Јован Димитријевић, II издање, Београд, Рад, 1959, 28 с.

Komentar Osnovnog zakona o braku, dr. Ana Prokop, II izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 204 s.

Porodično pravo, Savezni zakoni, IV izdanje, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 94 s.

Привредно право

Nacrt pravilnika privredne organizacizje o (H)igijensko (T)ehničkim (Z)aštitnim merama pri radu, Zvonimir Benković, Beograd, Preporod, 1959, 32 s.

Godišnji izveštaj Trgovinske komore NR Hrvatske za 1958 godinu, Zagreb, Trgovinska komora NR Hrvatske, 1959, 164 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija Zajednice Jugoslovenskih železnica, Beograd, Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica, 1959, 12 s.

Načela delitve dohotka gospodarskih organizacij, dr. France Bučar, Ljubljana, Zavod za izobraževanje v delavskem in družbenem upravljanju, 1958, 72 s.

Priručnik za sastavljanje periodičnih obračuna privrednih organizacija za 1959 godinu, glavni i odgovorni urednik ing. Nedeljko Guć, Beograd, Savremena administracija, 1959, 298 s.

Zbirka propisa o raspodeli ukupnog prihoda i dohotka privrednih organizacija, Beograd, Savremena administracija, 1959, 682 s.

Priručnik za sastavljanje periodičnih obračuna privrednih organizacija, II prerađeno izdanje, redaktor Uroš Vidović, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 446 s.

Upravljanje privrednim preduzećima, dr. Aleksandar Goldštajn, Beograd, Savremena administracija, 1959, 172 s.

Основни средства на стопанската организација, Славко Ђуковић, превео Евтим Манев, Скопје, Култура, 1959, 56 с.

Primena novih privrednih propisa, Tripko Milićević, Beograd, Redakcija „Student", 1959, 95 s.

Raspodjela ukupnog prihoda u ugostiteljstvu, Antun Antolović, Zagreb, Ugostiteljska komora NR Hrvatske, 1959, 148 s.

Ekonomika železničkih transportnih preduzeća, Prva knjiga, Problem podele transportnih prihoda između železničkih transportnih preduzeća, dr. Vojislav Kolarić, Beograd, Železnice, 1959, 211 s.

Социјалистичкото стопанско претпријатије, Кочо Аџи Митрески, Скопје, Култура, 1959, 48 с.

Процесно право

Priznanje i izvršenje inostranih arbitražnih odluka, dr. Mirko Besarović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 270 s.

Радно право, рад

Priručnik za sprovođenje propisa o radnim knjižicama, Milan Laković, Slavko Bujdić i Veljko Kangrga, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 120 s.

Obrazovanje radničke klase, Mišo Pavićević, Beograd, Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije, 1959, 36 s.

Zaštita radnika pri radu, Ljubomir Purić, Sarajevo, Džepna knjiga, 1959, 347 s.

Priručnik za sprovođenje propisa o pravima radnika za vreme privremene nezaposlenosti i zapošljavanju radne snage sa objašnjenjima, praktičnim primerima, spiskom biroa za posredovanje rada i tablicama za izračunavanje novčane naknade radnicima za vreme nezaposlenosti, sastvili Milan Laković, Ratko Maričić i Veljko Kangrga, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 196 s.

Извештај о раду савета и отсека за рад и радне односе за 1958 годину, Београд, Савезни одбор Социјалистичког савеза радног народа Југославије, 1959, 52 с.

Zbirka propisa o društvenom upravljanju, radnim odnosima i nagrađivanju u pozorištima i ostalim scensko-umetničkim ustanovama, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika kulturno-umetničkih ustanova Jugoslavije, 1959, 80 s.

Годишњи одмор у привредним организацијама, Стојан Костић, Београд, Економски биро, 1959, 30 с.

Radni odnosi u privredi, III dopunjeno izdanje, Radomir Buzuk, Zagreb, Birozavod, 1959, 311 s.

Zakon o radnim odnosima, II izdanje, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 126 s.

Хигијенско-техничка заштита при раду, др. Динко Штамбук и инж. Милутин Вукадиновић, Београд, Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије, 1959, 115 с.

Zakon o delovnih razmerjih, priredil dr. Konrad Blejec, Ljubljana, Gospodarski vjestnik, 1959, 330 s.

Рат и ратно право

Borba za Sredozemlje, dr. ing. Boris Prikril, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 423 s.

Pakao Pacifika, Pomorske bitke na Pacifiku 1941—1945, dr. ing. Boris Prikril, III izdanje, Beograd, Tehnička knjiga, 1959, 334 s.

Odbrana u NOR, Pero Morača, Beograd, Vojno delo, 1959, 287 s.

Станбеноправни односи

Збирка закона из станбене области, са експозеом Лидије Шентјурц Службени лист ФНРЈ, Београд, 1959, 214 с. (постоји и издање латиницом)

Zbirka zakona iz stanbene oblasti, Beograd, Savremena administracija, 1959, 207 s.

Stanbena politika, Ekspozea, Zakoni, Diskusije, Beograd, Kultura, 1959, 235 s.

O stanbenoj zajednici, Beograd, Kultura, 1959, 40 s.

Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 96 s.

Приручник за рад кућних савета, Радомир Лоумовић, Сава Килибарда и Љубомир Симић, Титоград, Графички завод, 1958, 144 с.

Vodič kroz Zakon o stanbenim odnosima, Zagreb, Narodne novine, 1959, 91 s.

Metodi i elementi obrade opštinskih propisa o usmeravanju stanbene izgradnje, Slobodan Vidaković, Beograd, Savremena administracija, 1958, 54 s.

Reforma sistema finansiranja izgradnje i korišćenja stanova, Beograd, Kultura, 1959, 122 s.

Теорија државе и права

Savremeno društvo i državni kapitalizam, Janez Stanovnik, Beograd, Mladost, 1959, 12 s.

Socijalizam i odumiranje države, dr. Mirko Perović, Beograd, Kultura, 1959, 180 s.

Osnovi nauke o državi i pravu, dr. Radomir Lukić, II izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 183 s.

Управно право

Zakoni o državnoj upravi sa uredbom o organizaciji i radu Saveznog izvršnog veća i drugim propisima o organizaciji saveznih organa uprave, predgovor prof. dr. Jovana Đorđevića, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 180 s.

Organizacija i metodi rada javne uprave, I, Organizacija u javnoj upravi, dr. Pavle Dimitrijević, Beograd, Savremena administracija, 1959, 298 s.

Osnovni zakon o prekršajima, dr. Milan Brkić i Jovo Crnogorčević, Beograd, Savremena administracija, 1959, 272 s.

Osnovni zakon o prekršajima sa komentarom i posebnim saveznim propisima o prekršajima, priredili Milorad Vučković i Negoslav Ocokolić, V izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Nova administracija, 1959, 430 s.

Одредбе о прекршајима, приредио Данило Јовановић, Београд, Биро за штампу, 1959, 78 с.

Upravno pravo FNRJ, III knjiga, dr. Ivo Krbek, Beograd, Savremena administracija, 1959, 147 s.

Zbirka propisa o javnim službenicima, Sa objašnjenjima, Drugi deo, priredio Jovan Jovanović, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 288 s.

Zakon o organizaciji uprave u narodnim odborima, Sa objašnjenjima, pripremili dr. Salamon Konforti, Dobrosav Ivanišević, Božidar Leković, Nedžmudin Alagić i Pavle Bogdanović, Sarajevo, Službeni list NR BiH, 1959, 140 s.

Zbirka odredaba o prekršajima sadržanih u saveznim i republičkim propisima, I, Odredbe o prekršajima sadržane u saveznim propisima, sredili i objašnjenja dali Janko Srnić i Vladimir Gakić, uvodna reč dr. Nikola Stjepanović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 936 s.

Komunalni fondovi i službe 1955—1956, II deo, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 105 s.

Zbirka propisa o putnim i selidbenim troškovima, priredio Milan Plazinić, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 156 s.

Уставно право

Neki problemi funkcionisanja narodnih odbora, Zagreb, Izvršno vijeće, 1959, 26 s.

Izvještaj izvršnog vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske za god. 1957 i 1958, Zagreb, Izvršno vijeće Sabora, 1959, 140 s.

Poslovnik Ljudske skupščine LR Slovenije in Zbora proizvajalcev Ljudske skupščine LRS, Ljubljana, Ljudska skupščina LR Slovenije, 1958, 95 s.

Osnovi državnog i društvenog uređenja FNRJ, Krsta Dakić, V izdanje, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika NR Srbije, 1959, 113 s.

Osnove državnog i društvenog uređenja FNRJ, dr. Miliko Štambuk, Priručnik za stručne škole i tečajeve, V izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 116 s.

Osnovni pojmovi ustavnog, privrednog i radnog prava (državno i društveno uređenje FNRJ), Branislav Nadvornik, V izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 192 s.

Ustavno pravo Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, Dodatak, prof. dr. Makso Šnuderl, Ljubljana, Uradni list LRS, 1959, 106 s.

Društveno-političko i državno uređenje Jugoslavije, dr. Jovan Đorđević, III potpuno prerađeno izdanje, Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1959, 350 s.

Zbirka saveznih propisa o uređenju i nadležnosti narodnih odbora, glavni urednik Dragomir Živančević, Beograd, Savremena administracija, 1958, 312 s.

Финансије и финансиско право

Osnovi nauke o novcu, dr. Vjekoslav Majhsner, Skopje, Univerzitet, 1958, 254 s.

Komunalne finansije, Rijeka, Godišnja skupština Stalne konferencije gradova Jugoslavije, 1959, 208 s.

Problemi našeg platnog bilansa, dr. Dragoslav Todorović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1958, 58 s.

Analiza bilance u zadružnim organizacijama, (Ispitivanje kreditne sposobnosti), Eugen Trišler, Zagreb, Zadružna štampa, 1959, 23 s.

Новчани заводи у Црној Гори, др. Мичета Ђуровић, Цетиње, Народна књига, 1959, 88 с.

Godišnji izveštaj — 1958, Beograd, Jugoslovenska investiciona banka, 1959, 97 s.

Godišnji izveštaj 1958, Beograd, Narodna banka FNR Jugoslavije, 1959, 148 s.

Priručnik za obračunavanje razlike u cenama i poreza na promet pri izvozu i uvozu, pripremili ing. Branko Dragić, ing. Siniša Rašić, ing. Milorad Popović i ing. Slobodan Đaić, II izmenjeno dopunjeno i prošireno izdanje, Sarajevo, Zadrugar, 1959, 432 s.

Tablice administrativnih i sudskih taksa sa tarifom advokatskih nagrada, sastavljeno po sistemu Božidara Djinića, Beograd, Privredni pregled, 1959, 142 s.

Zakon o administrativnim taksama, Sa propisima o taksama na imovinu i opštinskim taksama i registrom, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 168 s.

Zbirka propisa o porezima, objašnjenja Mihaila Šćekića, IV izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 714 s.

Carinski priročnik, Ljubljana, Gospodarski vestnik, 1959, 51 s.

Zbirka svih propisa o taksama, Jovan Radulović, IV izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 518 s.

Табеле за обрачун доприноса из личног дохотка радника и пореза на приходе од ауторских права, Београд, Економски биро, 1959 111 с.

Međunarodno plaćanje i finansiranje, dr. Miloš Vučković, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1959, 186 s.

Predlog zakona o završnom računu o izvršenju saveznog budžeta za 1958 godinu, Beograd, Savezno izvršno veće, 1959, 253 s.

Zakon o administrativnim taksama, Sa propisima o taksama na imovinu i opštinskim taksama i registrom, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 168 s.

Финансиското роботење на стопанските организации, Горги Николовски, Скопје, Култура, 1959, 66 с.

Царински закон са експозеом Николе Минчева и регистром, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1959, 82 с. (постоји и издање латиницом).

ПСИХОЛОГИЈА

Poznavanje čoveka, Osnove individualne psihologije, Alfred Adler, preveli dr. Vladimir Dvorniković i dr. Miloš Đurić, II izdanje, Beograd, Kosmos, 1958, 226 s.

Osnove psihofiziologije rada (Uvod u industrijsku psihologiju), Zoran Bujas, Suradnik Boris Petz, Zagreb, Institut za higijenu rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1959, 420 s.

РАДНИЧКИ ПОКРЕТ У СВЕТУ И КОД НАС

Радници покрет у Бору и околини 1903—1941, Слободан Босиљчић, Београд, Рад, 1959, 80 с.

Program Saveza komunista Jugoslavije i „zaoštravanje ideološke borbe, VeljkoVlahović, Beograd, Kultura, 1959, 54 s.

Из наше прошлости, др. Душан Недељковић, Драгослав Антонијевић и Рада Борели, Титово Ужице, Вести, 1958, 15 с.

Савремена Југославија и социјалистички покрет у свету, Мишо Стојаковић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 30 с.

Diktatura proletarijata, Pariska komuna i Oktobarska revolucija, priredio i predgovor napisao Mile Joka, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 150 s.

Револуција 1848 прва крупна класна битка пролетаријата, Стеван Белић-Франић, Београд, Рад, 1959, 44 с. (постоји и издање латиницом).

Чартизам, Милисав Мијушковић, Београд, Рад, 1959, 34 с. (постоји и издање латиницом).

Међународне синдикалне организације данас, Боса Пејовић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 44 с.

Други светски рат и радничка партија, Стеван Белић-Франић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 46 с.

Марксизам и међународни радници покрет, др. Владимир Милановић, Београд, Народна књига, 1959, 90 с.

Radnički pokret u Srbiji do 1919, izabrani izvori, priredila Zorica Priklmajer-Tomanović, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 116 s.

Колонијално питање и међународни радници покрет, Анђелко Вељић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 44 с.

Socijalistički radnički pokret u Dalmaciji poslednjih godina XIX stoljeća, Dinko Foretić Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 34 s.

Стварање Треће интернационале, Стеван Белић-Франић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 34 с.

Прве стихијске борбе радничке класе, Милисав Мијушковић, II допуњено издање, Београд, Рад, 1959, 28 с.

Utopijski socijalisti, Izabrani tekstovi, priredio i predgovor napisao Mile Joka, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 140 s.

Радници покрет Италије, Слободан Вујовић, Београд, Рад, 1959, 38 с. (постоји и издање латиницом).

Радници покрет Норвешке, Миљан Коматина, Београд, Рад, 1959, 42 с. (постоји и издање латиницом).

Зборник грађе за историју радничког покрета Црне Горе, књига II, Народна борба, Саопштење, редакциони одбор Саво Брковић, Радован Лекић, Мишо Браило, Ђоко Пејовић и Мирчета Ђуровић, Титоград, Историска комисија Централног комитета Савеза комуниста Црне Горе, 1959, 425 с.

Revolucionarni sindikati Jugoslavije (1919—1920), Josip Cazi, Beograd, Rad, 1959, 130 s.

РЕЛИГИЈА

Religija i ateizam, Vinko Cecić, Zagreb, Novinarsko izdavačko poduzeće, 1959, 259 s.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Извештај о раду Црвеног крста Београд 1956—1958, Београд, Градски одбор Црвеног крста, 1959, 39 с.

Слепи Србије на раду, Београд, Главни одбор Савеза слепих Србије, 1959, 28 с.

Novi zakonski propisi iz zaštite ratnih i mirnodopskih vojnih invalida, sa ekspozeom Lidije Šentjurc, Beograd, Invalidski list, 1959, 50 s.

СОЦИОЛОГИЈА

Industrijska psihologija, Delovna razmerja v sistemu delavskega samoupravljanja, II zvezek, *Janez Jerovšek*, dr. Rudi Kyovsky, Ljubljana, Izobraževalni center pri Svetu Zveze Svobod in prosvetnih društvev Slovenije, 1959, 56 s.

Predavanja iz sociologije, I, dr. Ilija Stanojčić, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1959, 95 s.

Ekonomski život i moralna svest, dr. Ilija Stanojčić, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 28 s.

Umetnost i društveni život, Georgij Valentinovič Plehanov, preveo Bogdan Stevanović, pogovor dr. Bogdan Šešić, Beograd, Rad, 1959, 132 s.

Razmrvljeni rad, Specijalizacija i razonoda, Georges Friedmann, prevela Živka Jurak, predgovor dr. Oleg Mandić, Zagreb, Naprijed, 1959, 272 s.

Sociologija, Oris marksistične plošne teorije o družbi, Jože Goričar, Ljubljana Državna založba Slovenije, 1959, 310 s.

Sociologija, Osnove marksističke opšte teorije o društvu, dr. Jože Goričar, Beograd, Rad, 1959, 358 s.

Uvod u opću sociologiju, dr. Oleg Mandić, Zagreb, Narodne novine, 1959, 398 s.

Osnovi sociologije, dr. Radomir Lukić, Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1959, 380 s.

СТАТИСТИКА

Statistika u službi političke propagande, Janez Stanovnik, Beograd, Kultura, 1959, 35 s.

Industrija 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 61 s.

Popis stanovništva 1953, knjiga I, Vitalna i etnička obeležja, Konačni rezultati za FNRJ i narodne republike, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 287 s.

Statistički krugovi — stalna mreža statističkih teritorijalnih jedinica, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 46 s.

Zaposlenost, 31. III. 1958, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 111 s.

Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1958 godinu, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 242 s.

Uvod u statistiku, dr. Sava Obradović, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Finansije, 1959, 206 s.

Statistički godišnjak FNRJ 1959, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 778 s.

Preporuka za međunarodnu standardizaciju prosvetne statistike, predgovor dr. Miloš Macura, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 20 s.

Uvod u teorijo statistike, V zvezek, George Udny Yule in Maurice George Kendall, preveo dr. Dolfe Vogelnik, Ljubljana, Zavod LR Slovenije za statistiko, 1959, 118 s.

Статистика в службе пропаганды против югославии, Јанез Становник, Београд, Југославија, 1959, 44 с. (постоје и издања на енглеском, немачком и француском језику).

Udžbenik statistike, prof. dr. Vladimir Serdar, IV izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 318 s.

Propisi o statističkoj službi objavljeni u „Službenom listu FNRJ", predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 207 s.

Osnovni statistični podatki po občinah LR Slovenije 1958, uvod Rajko Kijauta, Ljubljana, Zavod L RSlovenije za statistiko, 1959, 77 s.

Popis stanovništva 1953, Knjiga XIII, Stanovništvo i domaćinstva, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 484 s.

Statistički godišnjak o narodnom zdravlju i zdravstvenoj službi u FNR Jugoslaviji 1956, predgovor dr. Vojislav Đukanović, Beograd, Savezni zavod za narodno zdravlje, 1959, 251 s.

Anketa o zaposlenim ženama 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 128 s.

Anketa o porodičnim budžetima četvoročlanih radničkih i službeničkih porodica 1958, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 20 s.

Statistika Jugoslovenskih železnica za 1958 godinu, Beograd, Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica, 1959, 340 s.

Saobraćaj i veze 1958, predgovor Ante Novak, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 182 s.

Učenici u privredi, Rezultati registracije na dan 31. III. 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 59 s.

ТРГОВИНА — УНУТРАШЊА И СПОЉНА

Razvitak glavnih luka u NR Hrvatskoj, Martin Dobrinčić, Zagreb, Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1959, 358 s.

Unutarnji transport, ing. Adrijan Bartolović, Zagreb, Birozavod, 1959, 83 s.

Шта увозимо и шта извозимо, др. Александар Мусулин, Београд, Народна књига, 1959, 144 с.

Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije, Januar—mart 1959, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 124 s.

Organizacija komercijalnog poslovanja, Stjepan Hamarić, Zagreb, Informator, 1959, 164 s.

Zbirka propisa o spoljnotrgovinskom i deviznom poslovanju, ing. Žarko Mrkušić i Dragan Lisičar, IV izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1958, 446 s.

Organizacija i poslovanje spoljnotrgovinskih preduzeća, Bogdan Orlović, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1959, 221 s.

ФИЛОЗОФИЈА, ПРАВНА ФИЛОЗОФИЈА

Francuska filozofija XVIII veka, dr. Veljko Korać, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 38 s.

Filozofija starih Grka, dr. Mihailo Đurić, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 28 s.

Filozofija značenja, Opšti deo, dr. Milko Popović, Zagreb, izdanje autora, 1959, 16 s.

Šta je filozofija? Veljko Ribar, Beograd, Rad, 1959, 40 s.

Klasična nemačka filozofija, dr. Andrija Stojković, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 20 s.

Filozofija Fridriha Ničea, dr. Vuko Pavićević, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 26 s.

Historijski materijalizam i filozofija Benedeta Crocea, Antonio Gramsci, preveli Milan Macura i dr. Milivoj Ivčić, Zagreb, Naprijed, 1958, 348 s.

Pravila mišljenja i pravilno mišljenje, dr. Mihailo Marković, II. izdanje, Beograd, Rad, 1959, 32 s.

Антички атомизам, Јован Ђулум, Београд, Рад, 1959, 32 с. (постоји и издање латиницом).

Позитивизам, др. Михаило Поповић, Београд, Рад, 1959, 38 с. (постоји и издање латиницом).

Неопозитивизмот, Јонче Јосифовски, Скопје, Култура, 1959, 76 с.

Аристотел, др. Милош Ђурић, Београд, Рад, 1959, 46 с. (постоји и издање латиницом).

Хегел, др. Милан Дамњановић, Београд, Рад, 1959, 32 с. (постоји и издање латиницом).

Платон, др. Бранко Бошњак, Београд, Рад, 1959, 40 с. (постоји и издање латиницом).

Кант, др. Вељко Кораћ, Београд, Рад, 1959, 46 с. (постоји и издање латиницом).

Baruh de Spinoza, Život i delo, dr. Radmila Šajković, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 30 s.

Rene Dekart, Život i delo, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 26 s.

Etika, Baruh de Spinoza, prevela i komentare napisala dr. Ksenija Atanasijević, Beograd, Kultura, 1959, 450 s.

Egzistencijalizam i njegov društveni smisao, dr. Mihailo Popović, II izdanje, Beograd, Rad, 1959, 28 s.

Систем синтетичке правне филозофије, 1, Синтетичка филозофија права, 2. Синтетичка филозофија правних наука, др. Тома Живановић, Београд, Српска академија наука, 1959, 939 с.

Predlog zgodovine filozofije, Janez Jerovšek, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 264 s.

Lenjin o formalnoj logici, dr. Andrija Stojković, Beograd, Kultura, 1959, 242 s.

Фројдизмот и марксизмот, Драган Ташковски, Скопје, Култура, 1959, 68 с.

Materijalizam i empirokriticizam, Vladimir Ilič-Lenjin, preveo Siniša Stanković, II izdanje, Beograd, Kultura, 1959, 358 s.

Dijalektički materijalizam, Kritika svakidašnjeg života, Henri Lefebvre, preveo i pogovor napisao dr. Predrag Vranicki, Zagreb, Naprijed, 1959, 408 s.

Novi matematički principi filozofije prirode, Siniša Aćimović, Beograd, Izdanje piščevo, 1959, 24 s.

Амерички прагматизам и инструментализам, Миодраг Цекић, Београд, Рад, 1959, 42 с. (постоји и издање латиницом).

O uzroku, principu i jednom, Bruno Giordano, prevela i pogovor napisala Vera Bakotić-Mijušković, predgovor napisao dr. Dušan Nedeljković, Beograd, Kultura, 1959, 140 s.

Poslednji dani Sokratovi (odbrana Sokratova, Kriton, Fedon), Platon, preveo i predgovor napisao dr. Miloš Đurić, Beograd, Kultura, 1959, 24 s.

O dvjestagodišnjici Boškovićeve Philosophiae naturalis Theoria, Željko Marković, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959, 47 s.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

НАШИ ЧАСОПИСИ

ARHIV ZA PRAVNE I DRUŠTVENE NAUKE, Beograd, br. 2—3, 1959. — Dr. J. Goričar: Odumiranje države kod osnivača naučnog socijalizma. — Prof. I. Krbek: Socijalizam i pravo (pravna norma). — Dr. J. Stefanović: Bitne karakteristične crte naše savezne države. — Prof. dr M. Vuković: Značenje apstraktnog elementa u ugovorima. — Dr. M. Milutinović: Odnos teorije i prakse u marksizmu i savremeni revizionizam. — Dr. I. Srnić: Pretstavljanje federalnih jedinica. — P. S. Nikolić: Odnos između buržoaske i socijalističke demokratije. — M. Pečujlić: Marks i Engels o diktaturi proletarijata. — Dr. D. Prodanović: Shvatanje Svetozara Markovića o državi. — Prof. S. Erlih: Preobražaj buržoaske države u periodu monopolističkog kapitalizma. — M. Vučković: Osnovni principi organizacije i rada Saveznog izvršnog veća. — Dr. B. Poznić: Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta. — Dr. B. Poznić: Novi stanbeni zakoni. — Dr. F. Bačić: Efikasnost upravnog spora u zaštiti stanbenih prava građana i učvršćenju zakonitosti u radu stanbenih organa. — Z. Vidaković: Pravni temelji poslovnog udruživanja privrednih preduzeća. — Dr. V. Krulj: Vanugovorna (deliktna) i ugovorna odgovornost. — Lj. Jovanović: Karakteristika novog francuskog Zakona o krivičnom postupku. — Dr. B. Nikolajević: Nova zakonodavstva u vazduhoplovstvu. — Peti međunarodni kongres za uporedno pravo. — Diskusija o državi i socijalizmu.

Br. 4, 1959. — Dr. L. Geršković: Društveno-ekonomski osnovi pravnog sistema. — B. Jevremović: Pregled najvažnijih izmena i dopuna Krivičnog zakonika. — Dr. M. Jezdić: Međunarodno privatno pravo stare i nove Jugoslavije. — Dr. A. Gams: Pašukanisovo shvatanje prava i njegova kritika. — B. Jelić: Jugoslovenski privredni sistem. — Dr. E. Pusić: Nadzor nad ustanovama društvenih službi. — Dr. A. Goldštajn: Ovlašćenja direktora preduzeća. — Dr. M. Vražalić: Pravne posledice osuda posle izmene u Krivičnom zakoniku. — Dr. M. Smirnov: Nekoliko ideja o našem budućem zakonodavstvu o civilnom vazduhoplovstvu. — Prof. I. Krbek. Ustav V Francuske Republike. — Javne diskusije o problemu starog i novog u pravu Jugoslavije. — J. Meynaud: Neke opaske o političkoj nauci. — Lj. Dimitrijević: Rad Savezne narodne skupštine.

BILTEN ZA PITANJA JAVNE UPRAVE I PRIVREDE, god. VII, br. 6, 1959. — Dr. K. Pasinović: Prekršajni propisi narodnih odbora. — Dr. V. Ivančević: Isprava kao dokazno sredstvo u upravnom postupku. — V. Crnković: Pravni položaj servisa stambene zajednice. — H. Beck: Revizija i interna kontrola. — J. K.: Neobavezno udaljenje s posla radnika privrednih organizacija. — S. Timer: Premještaj, dodjela na rad i stavljanje na raspoloženje javnih službenika. — D. T.: Zakon o vlasništvu na djelovima zgrada.

Br. 7, 1959. — Dr. B. Firšt: Iz rada Sabora Narodne Republike Hrvatske. — Dr. A. Puk: Uređenje imovinskih odnosa nastalih samovlasnim zauzećem zemljišta općenarodne imovine. — H. Beck: Proizvodnja u industriskom poduzeću. — P. S.: Mogućnost vođenja upravnog spora protiv rješenja donesenih po novim zakonima iz stanbene oblasti. Nadležnost redovnih sudova za rješavanje pojedinih sporova po tim zakonima. — Dr. I. Kovačević: Oblik i pravni karakter uvjerenja (potvrde). — V. Čiča: Neka zapažanja u vezi s provođenjem pripravničkog staža u organima državne uprave. — D. Božić: O značaju, organizaciji i radu službe pravne pomoći u narodnim odborima općina. — D. B.: O jednom prijedlogu za racionalizaciju manipulativnog poslovanja.

Br. 8—9, 1959. — Ovaj broj sadrži materijale sa savjetovanja održanog 30 juna 1950 u Sekretarijatu Izvršnog vijeća Sabora za zakonodavstvo i organi-

zaciju sa pravnim službama republičkih organa i kotarskih narodnih odbora, o izradi i donošenju pravnih propisa republičkih i lokalnih organa državne vlasti.

Br. 10—11, 1959. — Dr. B. Firšt: Iz rada Sabora Narodne Republike Hrvatske. — Dr. B. Paja: Povodom zakona o organizaciji uprave i narodnim odborima. — Dr. K. Pasinović: Neka pitanja organizacije „unutrašnjih poslova" u narodnim odborima. — J. Kovačić: Odnos općinskog narodnog odbora i njegovih organa prema privrednim organizacijama. — D. Tkalec: Dioba poreza na dohodak između pojedinih općina. — V. Crnković: Ustanove stanbene zajednice.

Br. 12, 1959. — Dr. D. Košćec: Uloga i kompetencije narodnih odbora kod donošenja odredaba o prekršaju. — J. Kovačić: Odnos općinskog narodnog odbora i njegovih organa prema privrednim organizacijama. — Dr. Z. Rajaković: Statistički krugovi — nova mreža teritorijalnih jedinica. — D. Tkalec: Obračunavanje doprinosa iz osobnog dohotka kod državnih organa i ustanova. — Dr. I. Hörer: Centri za stručno obrazovanje kadrova. — K. T.: Iz rada disciplinskih sudova za javne službenike u NRH.

ВОЈНИ ИСТОРИСКИ ГЛАСНИК, Београд, год. X, бр. 3, јуни 1959. — М. Лековић: Преглед стварања и развоја Службе безбедности и јединица Народне одбране у току НОР-а (поводом 15-годишњице). — П. Вишњић: Покушај 2 и 5 дивизије да форсирају Ибар. — Р. Зорић: Дејства 5 дивизије на комуникације Мостар — Сарајево — Зеница, Зеница — Травник и Травник — Бугојно — Прозор. — В. Маричић: Борбе делова 19 дивизије у окружењу.

Бр. 4, август 1959. — Б. Јовановић: Народна власт у Црној Гори у првој години НОБ и Револуције (поводом 40-годишњице КПЈ) — Р. Зорић: Дејства 5 дивизије на комуникације Мостар — Сарајево — Зеница и Зеница — Травник (од 28 августа до 10 октобра 1953). — Ј. Васиљевић: Партизанска дејства на рекама и Ратна речна флотила у НОР-у. — М. Ђурђевац: Народна војска у Србији 1861—1883.

Бр. 5, октобар 1959. — С. Петровић: Дејства 1 јужноморавског партизанског одреда фебруар—октобар 1943. — М. Ђуришић: Ослобођење Берана (Ивангград) 5 маја 1944. — Ж. Атанацковић: Дејства јединица НОВ и ПО у Срему у лето 1944. — П. Вишњић: Борба 1 наше шумадиске бригаде у Србији 1943. — Љ. Полексић: Напад Омер-паше на Црну Гору 1862.

Бр. 6, децембар 1959. — С. Одић: Дејства 2 бригаде 6 личке пролетерске дивизије у Дрварској операцији. — Т. Радошевић: Напад 2 ударне бригаде Хрватске на Удбину. — М. Лековић и И. Антоновски: Основни подаци о дивизијама Народноослободилачке војске Југославије формиран у току Народноослободилачког рата.

ГЛАСНИК АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ У АП ВОЈВОДИНИ, Нови Сад, год. VIII, бр. 6, јун 1959. — К. Хаџи: Уредба о наградама и накнади трошкова за рад адвоката. — Др. П. Радоман: Идејни основ грађанскоправне кривице. — Др. Ј. Филип и С. Стакић: Какве правне последице проузрокује накнадна пунолетност у кривичном поступку против малолетника. — Д. Атанацковић: Да ли је другостепени суд, кад жалбу као неосновану одбије — дужан увек да првостепену пресуду потврди. — С. М. Стојковић: За јединствену евиденцију непокретности у друштвеној и грађанској својини на подручју АП Војводине.

Бр. 7, јул 1959. — Др. Љ. Вагнер: Апсолутна ненадлежност редовних парничних судова за расправљање својинских односа у поступку национализације и изузимања од национализације. — Др. Л. Рашовић: О примени чл. 37 Закона о наслеђивању. — Б. Петрић: Признање окривљеног у кривичном поступку. — Д. Бабић: Питање гоњења за кривична дела из чл. 169 и 170 КЗ када су ова учињена на штету службеног лица у вези са његовим службеним радом. — Б. Р. Раванић: Угрожавање сигурности из чл. 153 КЗ.

Бр. 8, август 1959. — М. Ботић: Правна служба комуна и друштвених организација — заступање привредних предузећа и организација. — Др. С. Браун: Нека Питања са подручја сметања поседа. — Д. П. Мишић: Побијање поравњања. — В. Вулићевић: О промету грађевинског земљишта.

Бр. 9, септембар 1959. — С. Слијепчевић: Положај и судске опомене у систему кривичних санкција. — Др. Т. Ишпановић: Накнада штете причињене без кривице. — Др. Д. Радоман: Утврђивање ванбрачног очинства након смрти наводног оца. — К. Тибор: Помоћ судова органима старатељства у остварењу њихових задатака. — В. Ротбарт: Да ли је пуноважан усмени уговор о потстанарском односу закључен на одређено време.

Бр. 10, октобар 1959. — К. Хаци: Састанак Савета Међународне уније адвоката. — Др. Д. Радоман: О кодификацији адвокатске етике. — Б. Петрић: О новели кривичног законика. — М. Митић: Једна неусклађеност закона у нашем праву. — Д. Мишић: Пресуда због изостанка и деоба. — Д. Бабић: Наређење претпостављеног као објекат кривичноправне заштите. — К. Хаци: Нови Савезни закон о адвокатском реду у Западној Немачкој.

Бр. 11, новембар 1959. — Др. Љ. Вагнер: Правни полоажј лица у социјалистичком праву. — М. Митић. Својински спорови око напуштеног корита реке Мораве. — Др. Ј. Филип и С. Стакић: Какве нове одлуке може да донесе првостепени суд после изрицања пресуде. — Б. Раванић: Принудна наплата трошкова кривичног поступка у корист буџета.

Бр. 12, децембар 1959. — В. Богић: КПЈ на изборима за Конституанту 28 новембра 1920 г. у Војводини. — Др. Б. Петрић: Нека процесна питања у вези са Новелом Кривичног законика. — Др. Д. Радоман: Плодоуживање на колонистичкој коппентенцији. — В. Вуличевић: О сустанарским споровима из чл. 195 Закона о станбеним односима.

GLASNIK NARODNE BANKE, Beograd, br. 3, 1959. — L. Janičić: Novi odnosi u strukturi spoljne trgovine i spoljnotrgovinski i devizni režim. — Ing. K. Vrsaljko: Problem racionalizacije u bankovnom poslovanju. — I. Junaković: Ocenjivanje službenika. — M. Peić: Pitanje plaćanja u privredi. — M. Kronast: Stimuliranje i produktivnost rada u banci. — B. Milosavljević: Mesečni izveštaj o obračunatim ličnim dohocima.

Br. 4, 1959. — I. Junaković: Ocenjivanje službenika Narodne banke. — B. Filipović: Dalja izgradnja sistema društvene evidencije i kontrole. — V. Đonlić: Sistem raspodele ukupnog prihoda u 1959. — Z. Fijucek: Međunarodna finansiska saradnja i njene ustanove. — S. Ivanović: Izmene tehnike rada u bančinim sedištima. — S. Jovanović: Neka pitanja iz sektora deviznih poslova. — N. Pavlović: Bankarski i kreditni sistem u Francuskoj.

Br. 5, 1959. — S. Radević: Razvoj investicija u 1959 godini. — J. P. Ćirić: Sreski statistički bilteni Narodne banke. — Godišnji izveštaj Narodne banke za 1958 godinu. — B. Žauhar: Neki problemi u vezi dospelih obaveza po stanbenim zajmovima. — A. Kukavica: Kako stimulirati izdvajanje sredstava u fond obrtnih sredstava.

Br. 6, 1959. — N. Petrović: Zakon o društvenom knjigovodstvu i uloga narodne banke. — S. Ristić: Regresi u privredi — raniji i noviji propisi. — D. Dimitrijević: Jedan prilaz rešenju problema finansiranja obrtnih sredstava. — I. Cvetković: Razne mogućnosti ostvarenja racionalizacija u bankarskom poslovanju. — R. Stefanović: Prihodi i rashodi transportnih i uslužnih preduzeća u međunarodnom saobraćaju. — R. Filipčić: Iskustva i prijedlozi u vezi sa izdavanjem statističkog biltena filijala. — B. Žauhar: Za automatiziranu kontrolu bančine kamate.

Br. 7, 1959. — Ing. P. M.: Organizacioni problemi službe društvenog knjigovodstva. — A. Gaberščik, M. Bader, B. Žauhar: Problematika kreditiranja

privrede. — W. Prus — S. Komar: Principi kreditiranja proizvodne delatnosti preduzeća u NR Poljskoj. — M. Kronast: O nekim opštim pitanjima iz našeg poslovanja. — M. Lazić: Potrošački krediti.

ЕКОНОМИКА ПРЕДУЗЕЋА, Београд, год. VII, бр. 7, јул 1959. — С. Радевић: Производња и тржиште у прва четири месеца 1959 године. — М. Софреновић: Послови дораде за туђи рачун и потпуније коришћење производних капацитета. — М. Петровић: Расправљање периодичног обрачуна пред органима радничког самоуправљања. — М. Таушановић: Примена основних економских принципа пословања код награђивања по јединици производа. — Инг. А. Петровић: Диспозиција материјала и њено евидентирање у привредним предузећима. — М. М. Ранковић: Прерачунавање нето личних доходака и минималних личних доходака на бруто износе и књижење разлика утврђених прерачунавањем.

Бр. 8, август 1959. — Р. Филиповић: Конвертибилност, заједничко тржиште и друге промене у привреди Запада. — Ж. Стилиновић: Придобијање поверења јавности један од услова за успешан развој привреде. — М. Ђорић: Појам и карактеристике кооперације између индустриских предузећа. — Др. М. Тешић: Клаузула о ревизији цене у купопродајним уговорима за инвестициону опрему и услуге на тржишту ФНРЈ. — З. Станковић: Фондови као позиције биланса. — С. П. Шапер: Извори дохотка и његова расподела. — П. Мохоровић: Како ћемо анализирати закључени посао поморског превоза робе.

Бр. 9, септембар 1959. — Инж. В. Матејић: Прилог разматрању проблема анализе и унапређења пословања предузећа. — М. М. Синђић: Аналитичка процена посла и аналитичка оцена личности. — М. Ђорић: О условима који омогућују широку и успешну примену кооперације. — Б. Мартиновић: Бруто или нето лични дохоци. — М. Стевановић: Зашто је потребна реформа железничких робних тарифа. — Е. М. Прешева: Амортизација у формирању и расподели дохотка. — М. М. Ранковић: Расподела оствареног дохотка у погонским и пословним јединицама. — Н. Беадер: Складишно особље у савременим условима пословања привредних организација.

Бр. 10, октобар 1959. — М. Николић: О неким аспектима концентрације производње. — М. Лаудановић: Главни проблеми спољне трговине леже у производњи. — В. Пејовски: Реконструкције у индустрији. — Н. М. Вучић: Кредитна способност предузећа. — К. Марковић: Проблеми мерења продуктивности рада у привредним предузећима. — Ј. Матовић: Један пример финансиског извештаја органима управљања. — Ж. Стилиновић: Од испитивања тржишта до економске пропаганде. — М. Таушановић: Неки аспекти политике продаје. — Н. Мрвош: Организација и задаци тржишне инспекције према новом Закону о тржишној инспекцији. — Б. Николић: Извођење грађевинских објеката и радова у сопственој режији.

Бр. 11, новембар 1959. — Д. Пуђа: О неким питањима из области награђивања. — Љ. Пауновић: Тарифни ставови у новим тарифним правилницима. — Р. Штајнер: Повећање производње, продуктивности и запослености радом у скраћеним сменама. — М. Лаудановић: Расподела девизних средстава и потребе привреде. — М.: Промена функције основног средства. — Е. М. Прешева: Обртна средства привредних организација. — М. Кронаст: Проблеми амортизације и ревалоризације основних средстава привредних организација. — Ј. Матовић: Записник са седнице органа управљања као инструмент организације рада у предузећу. — М. М. Ранковић: Састављање месечног извештаја о личним дохоцима и обезбеђење средстава за исплату личних доходака. — М. П.: Финансирање и временско разграничавање трошкова откривања минералних сировина у рудницима са површинском производњом.

Бр. 12, децембар 1959. — С. Радевић: Резултати пословања привредних организација индустрије у раздобљу јануар—септембар 1959 године.

— *В. Пејовски: Инвестициона делатност привредних организација. — М. Петровић: База за утврђивање укупног прихода пољопривредних организација. — А. Мелинчевић: Економске карактеристике и проблеми светског виноградарства. — М.: Регулисање неких питања у вези са удруживањем средстава. — Ф. Мишон: Субјективни фактори продуктивности канцеларског рада. — Ј. М.: Да ли комисионе радње треба да обрачунавају допринос из дохотка по чл. 18 Закона о доприносу из дохотка. — Ј. Матовић: Награђивање по учинку рада у трговинским предузећима. — З. Станковић: Књиговодствени приказ набавке материјала.*

EKONOMIST, Beograd, god. XII, br. 1—2, 1959. — Dr. M. Samardžija: Odnos vrednosti i cene. — Dr. R. Bićanić: Ekonomski rast, ekonomski razvoj i planiranje. — Dr. P. Mihailović i S. Tanović: Veza jugoslovenskog izvoza sa konjukturom u svetu. — S. Popović: Tehnička opremljenost rada kao jedan od kriterijuma investicione politike. — Dr. J. Sirotković: Input-output analiza i privredno planiranje. — D. Dimitrijević: Novčani tokovi u Jugoslaviji: — Dr. S. Obradović: Metodološki problemi platnog bilansa. — S. Blagojević: Neka pitanja strukturnih ekonomskih analiza. — F. Vasić: Vreme kao faktor u investiranju. — Dr. B. Soškić: Nastavni planovi ekonomskih fakulteta i lik stručnjaka. — R. Ljubibratić: Privredni potencijal i razvoj Autonomne Kosovsko-metohiske oblasti. — D. Nikolić: Savetovanje o statističkim problemima narodno-privrednih bilansa i računa.

Br. 3, 1959. — Dr. N. Čobeljić: Tri osnovna problema u teoriji razvoja nedovoljno razvijenih zemalja. — Dr. S. Kukoleča: Merenje ekonomije preduzeća. — Dr. S. Obradović: Problem valutnog pariteta u privrednom razvoju Jugoslavije. — B. Horvat: Izračunavanje zamene i bruto investicija kad su poznati potrebni kapaciteti osnovnih sredstava. — Ing. P. Marković: Vučna snaga u jugoslovenskoj poljoprivredi. — Dr. M. Korać: Povodom našeg izdanja Svizijeve knjige o načelima marksističke političke ekonomije. — S. Stajić: VI konferencija Međunarodnog udruženja za izračunavanje nacionalnog dohotka i nacionalnog bogatstva. — V. Tričković: Međunarodna saradnja na pitanjima analize tražnje i projekcije potrošnje poljoprivrednih proizvoda. — M. Novaković: Problem maksimalne proizvodnosti cele poljoprivrede Jugoslavije. — Dr. R. Bićanić: Postdiplomski studij za ekonomske nauke na Pravnom fakultetu u Zagrebu. — Dr. S. Obradović: Postdiplomska nastava na Ekonomskom fakultetu beogradskog Univerziteta.

Br. 4, 1959. — Dr. B. Soškić: Savremena makroekonomska analiza i anticiklična politika. — B. Horvat: Renta kao elemenat teorije cene planske privrede. — Dr. V. Stipetić: Opadanje zemljišne rente u savremenoj kapitalističkoj poljoprivredi. — D. Stojanović: Optimalni raspored investicija. — Dr. I. Maksimović: Ekonomska politika i ekonomska teorija vrednosti i cena. — Lj. S. Adamović: Neke tendencije u evropskoj trgovini. — Dr. I. Maksimović: Ekonomska teorija i ekonomski sistem. — Dr. K. Mihailović: Tehnička opremljenost rada kao jedan od kriterijuma investicione politike. — Ing. S. Hrašovec: Beleške o ekonomskom postdiplomskom studiju.

EKONOMSKA REVIJA, Ljubljana, leto X, št. I, 1959. — Inž. I. Lavrač: Iniciativa in konkurenca našem v gospodarstvu. — Dr. L. Geržinič: Trg industrijskega blaga. — G. Zadnik in M. Ozbič: Trg z industrijskim blagom. — J. Novinšek: Nekateri problemi trga s kmetijskimi pridelki. — F. Uratnik: Kako bi mogla in morala sodelovati socialistična trgovina pri naporih za povečanje proizvodnje in tržnih presežkov osnovnih živil.

Št. 2, 1959. — M. Bešter: K problematiki definicije družbenega produkta. — Dr. J. Boncelj: Zunanje izravnavanje nevarnosti. — Dr. C. Malovrh: Določevanje razvoja goratega gospodarskega prostora. — Dr. J. Pokorn: Kupna moč denarja. — D. Potočnik: Mednarodne rezerve. — I. Turk: Potrošna sredstva in potrošni sklad. — Dr. A. Vadnal: Vrednotenje živil po metodi linearnega programiranja. — Dr. D. Vogelnik: Selitve delovne sile v Sloveniji 1954—1957.

Št. 3—4, 1959. — *Dr. V. Pertot: Dolgoročne tendence v regionalni usmjerenosti naše zunanje trgovine.* — *Dr. V. Murko: Finančni odnosi med političnimi teritorijalnimi enotami.* — *Dr. F. Černe: Dialektična logika v politični ekonomiji.*

ЕКОНОМСКИ АНАЛИ, Београд, бр. 8, 1959. — *Др. М. Вучковић: Савремени проблеми монетарне теорије.* — *J. Криницки: Проблеми апсолутног и условног мерења вредности.* — *Др. М. Даутовић: Економски стимули у савременом капитализму и социјализму.* — *Др. Б. Шошкић: Место и полазне концепције савремене анализе штедње — инвестиције.* — *Др. С. Глигорић: Односи размене у новијем развоју међународне трговине.* — *Др. С. Новаковић: Развој и проблеми друмског саобраћаја у нашој земљи.* — *Др. М. Павловић: О односу I и II одељка друштвене производње.*

EKONOMSKI PREGLED, Zagreb, god. X, br. 5, 1959. — *Dr. I. Vinski: Rast nacionalnog dohotka i fiksnih fondova Jugoslavije 1947—1958.* — *Dr. A. Starc: Kooperacija zadruge i poljoprivrednih proizvođača u selu Kozarac (nastavak).* — *Ing. M. Sekulić: Privredni plan Norveške za godinu 1959.* — *T. Sinovčić i J. Županov: Direktor privredne organizacije kao društveno-politički radnik.*

Br. 6, 1959. — *D. Vojnić: Neki aspekti problema amortizacije u uvjetima ekonomskog rasta.* — *Dr. V. Stipetić: Neki problemi poljoprivrede u kapitalizmu danas.* — *Dr. Z. Rajaković: Žena u društvu i privredi Jugoslavije.*

Br. 7, 1959. — *R. Legradić: Ekonomske osnove privrednog prava.* — *D. Bejaković: Troškovi transporta u pojedinim granama saobraćaja i najracionalniji transportni put.* — *Dr. J. Gojanović: Kontrola ekonomičnosti.* — *A. Melinčević: Kratki pregled svjetskog izvoza i uvoza vina.* — *Ing. N. Juranović: Industrija 1958.*

Br. 8—9, 1959. — *Dr. A. Starc: Poslovanje sela i povećanje društvenog zemljišnog fonda zakupom i kupovanjem zemlje.* — *Dr. I. Vinski: Investicije na području Jugoslavije u poslijeratnom periodu.* — *O. Židek: Rast poljoprivredne Tablice poljske privrede.*

Br. 10, 1959. — *D. Vojnić: Neki aspekti problema analize investicija na području Jugoslavije u poslijeratnom periodu.* — *O. Židek. Rast poljoprivrede proizvodnje u Jugoslaviji u poslijeratnom razdoblju.* — *Dr. J. Gojanović: Ekonomičnost i njezina koordiniranost s proizvodnošću, rentabilnošću i likvidnošću.* — *B. Horvat: Jedna metoda dugoročnog proiciranja tekućih nabava i parka osobnih automobila.* — *B. Jelčić: Postdiplomski studij u Institutu za ekonomske nauke i privredno pravo na Pravnom fakultetu u Zagrebu.*

Br. 11—12, 1959. — *A. Orthaber: Razvitak empiričke analize u građanskoj ekonomici.* — *A. Orthaber: Ekonomski rast.* — *V. Živadinović: Novčani tokovi i računi.* — *S. Stajić: Problemi defracioniranja društvenih računa.* — *B. Horvat: Pojam društvenog proizvoda.* — *I. Vinski: Nacionalni dohodak i fiksni fondovi na području Jugoslavije 1909—1959.* — *R. Bičanić: Ekonomski rast i ekonomski sektori.* — *A. Orthaber: Komparacije jugoslovenskog, sovjetskog i standardiziranog sistema nacionalnih računa UN. (Ceo broj posvećen je radu VI konferencije Međunarodnog udruženja za istraživanje dohotka i bogatstva — IARIW — držanog u Portorožu, 23—31 avgusta 1959.)*

ZBORNIK PRAVNOG FAKULTETA U ZAGREBU, Zagreb, god. IX, br. 1—2, 1959. — *Spomenica prof. Pavlu Rastovčanu.* — *Popis radova prof. P. Rastovčana.* — *Dr. V. Brajković: Pravni značaj triptiha u prijevozu robe morem.* — *Dr. A. Goldštajn: Izvori privrednog prava.* — *Dr. V. Kapor: Poverilačka docnja u našem robnom prometu i docnja kupca sa prijemom isporuke.* — *Dr. N. Katičić: O predmetu i granicama međunarodnog privatnog prava.* — *Dr. I. Krbek: Formiranje organa društvenog upravljanja.* — *Dr. A Lazarević: Osvrt na ugovor o kooperaciji u privredi.* — *Dr. O. Mandić: O odnosu sociologijske i dogmatske metode.* — *Dr. E. Pallua i dr B. Jakaša: Privilegiji na brodu i me-*

đunarodna konvencija o ograničenju odgovornosti vlasnika pomorskih brodova od 1957. — Dr. S. Pretnar: Mednarodnopravna ureditev trgovinskih družb v luči sodobne ekonomske in družbene ureditve v svetu. — Dr. E. Pusić: Prilog pojmu birokracije. — Dr. J. Stefanović: Odnosi između Legislative i Egzekutive po novom francuskom ustavu i Zajednica, koju on predviđa. — Dr. M. Vuković: Osnivanje poduzeća „zaključkom". — Dr. B. Zlatarić: Krivična odgovornost pravnih osoba po jugoslavenskom pozitivnom pravu.

Br. 3—4, 1959. — Posvećen proslavi 40-godišnjice osnivanja Komunističke partije Jugoslavije. — Dr. F. Čulinović: Četrdeset godina KPJ. — Dr. N. Tintić: Karakter i domašaj „socijalnih funkcija" suvremene buržoaske države. — Dr. S. Zuglija: Primjenjivanje republičkih zakona pred Saveznim vrhovnim sudom, a uzanaca i trgovačkih običaja pred redovnim sudovima. — Dr. S. Triva: Pravna priroda sudske nagodbe. — M. Alinčić: Pravo vanbračne majke na uzdržavanje od strane oca djeteta. — Dr. J. Stefanović: Jedno pitanje iz općeg problema odnosa između Legislative i Egzekutive. — Dr. J. Andrassy: Korišćenje voda prema rezoluciji International Law Association u New Yorku. — Dr. D. Gjanković: Zastupnički imunitet u Engleskoj — od njegovih početaka do danas.

ИСТОРИСКИ ЗАПИСИ, Титоград, год. XII, књ. XV, бр. 2, 1959. — Др. Г. Станојевић: Из историје Црне Горе у XVI и XVII вијеку. — Б. Петковић: Прилог питању турске власти над Црном Гором у XVII веку. — С. Мијушковић: Књиге паштровских привилегија. — Б. М. Недељковић: Статус Црне Горе у XVII и XVIII веку. — С. Мијушковић: Четири прилога за историју Црне Горе у XVI и XVII вијеку. — Д. П. Белић: Да ли је одржан сабор у манастиру Морачи 1648 године. — М. И. Милошевић: Интервенција владике Висариона Бајце у једном процесу у Котору. — М И. Милошевић: Један „двобој" Његуша са Доброћанима крајем XVII вијека. — Р. Ковијанић: О Вуку Мићуновићу и племенском умиру.

Књ. XVI, бр. 3—4, 1959. — С. Пухиера: Казивање о сабору на Дуваањском пољу према хисторији. — Др. Г. Шкриванић: Властелинство св. Николе Врањинског. — Д. Лекић: Француски извори о путу књаза Данила у Париз и пријем на који је тамо наишао. — М. Цвјетковић: Поштанска служба у Црној Гори. — Др. М. Ђуровић: Формирање акционарских друштава у Црној Гори почетком XX вијека. — Др. Н. Шкеровић: Из односа Црне Горе и Русије. — Р. Пајовић: Активност Народног фронта у Црној Гори 1935—1936. — Г. Вукмановић: „Национални одбор" у Бару и његова активност за вријеме италијанске окупације 1942—1943. — С. Мијушковић: Једна порука которског кнеза Вазалима, српског деспота у Зети 1434 године. — Р. В. Катић: Појаве куге у Црној Гори и објашњење њене епидемиологије. — П. Серовић: Лажна повеља цара Стефана Душана Михаилу Пламенцу. — Б. Храбак: Дубровачки подаци о данку у крви. — С. Мијушковић: Повод и посљедице једне посланице владике Саве православцима у Котору. — Б. Ђурђев: О неким проблемима историје Црне Горе у XVI и XVII веку. — Г. Станојевић: Оживљавање романтичарске концепције о историји Црне Горе.

JAVNA UPRAVA, Ljubljana, letnik I, št. 5—6, 1959. — M. Tušek: Organizacija in poslovanje upravnih organov ljudskih odborov. — Dr. M. Dolenc: Služba za pravno pomoč državljanom pri ljudskih odbori. — Bogomir Kostanjevec: Prisilna uprava. — C. Northcote Parkinson: Parkinsonov zakon ali rastoča piramida.

Št. 7—8, 1959. — Dr. L. Vavpetič: O bistvu naših javnih služb in o organizacija, ki jih opravljajo. — M. Hočevar: Materijalna podloga zavodov z družbenim upravljanjem, ki opravljajo javne službe. — J. Zega: Pozitivna pravna ureditev temeljnih vprašanj pri zavodih, ki opravljajo javno službo. — Dr. V. Murko: Posebne oblike in metode javni financ v tujini. — R. Godec: O upravi zdravstvene službe v Angliji.

Št. 9—10, 1959. — J. Pavličič: Služba pravne pomoći državljanom in posebne odvetniške pisarne. — M. Žalik: Upravne odločbe samostojnih zavodov in organizacij ter upravni spor. — Dr. L. Vavpetič: Prenašanje pooblastil na samostojne organizacije. — M. Lorbar: Ob konferenci O.M.A. u Scarborough-ju. — M. Lorbar: O rentabilnosti raznašalske službe. — Dr. L. Vavpetič: XI. mednarodni kongres za uprave znanosti.

Št. 11—12, 1959. — Dr. J. Globevnik: Svet in upravni organ. — Problematika krajevnih odborov. — Dr. F. Kovič: Upravna inšpekcija. — M. Jančar: Pet let šole za socijalne delavce. — M. Lorbar: Služba za organizacijo in metode kodpoklic. — Odločbe Vrhovnega sodišča LRS v upravnih sporih. — M. Veljić: Nekaj izkušenj iz delovanja centra za socijalno-zdravstveno delo občine Stari Grad — Beograd. — Z. Godina: Študij in praksa v šoli za socijalne delavce.

JUGOSLOVENSKA ADVOKATURA, Beograd, god. VI, br. 1, januar — mart 1959. — M. Aćimović: Uloga branioca u utvrđivanju materijalne istine. — D. Dukić: Advokat kao svedok i profesionalna etika advokata. — V. Bogić: Pravno-ekonomski pojam dobrog privrednika: — Dr. Đ. Mirković: Ugovor o osiguranju. — Dr. V. Grosman: Diskusija o fuziji Međunarodne unije advokata i International bar associotaion. — S. Popović: Kod dvostrano obaveznih ugovora nevina strana ima pravo da ugovor raskine zbog neizvršenja.

Br. 2, april—jun 1959. — D. Trninić: Povodom 40-godišnjice osnivanja Komunističke partije Jugoslavije. — D. Dukić: Zahtev za izuzeće sudije i njegov značaj za odnose između advokata i suda. — Ž. Bogić: Svojstvo pravnog lica poslovnih i stanbenih zgrada u društvenoj svojini i upravljanju.

Br. 3, juli—septembar 1959. — A. Ranković: Položaj i uloga advokature u Jugoslaviji. — Dr. J. Đorđević: Politička organizacija Jugoslavije. — M. Živadinović: Međunarodna unija advokata i Savez advokatskih komora Jugoslavije. — Ovaj broj sadrži i materijale sa sastanka Saveta međunarodne unije advokata održanog od 2—5 septembra 1959. Broj takođe sadrži i tekst zakona o advokaturi od 27 aprila 1957 godine na francuskom jeziku na kome je i čitav broj.

Br. 4, oktobar—decembar 1959. — D. Trninić: Prilog diskusiji o službi pravne pomoći. — Lj. Stojanović: Zahtev za izuzeće sudije i odnos advokata i suda. — D. Atanacković: Može li povećanje novčane kazne i smanjenje kazne zatvora, kao kumulativnih kazni, biti u saglasnosti sa zabranom reformatio in peius. — Dr. Đ. Nikolić: Povodom jedne odluke Spoljnotrgovinske arbitraže. — V. Bogi: Zaštita prava na upotrebu firme. — M. Žikić: Zasedanje Saveta Međunarodne unije advokata.

JUGOSLOVENSKA REVIJA ZA MEĐUNARODNO PRAVO, Beograd, god. VI, br, 1, 1959. — Govor Pretsednika FNRJ Josipa Broza Tita prilikom promocije za počasnog doktora prava Univerziteta „Pađađaran" u Bandungu. — Dr. B. Blagoev: Problem poslodavačkih pretstavnika iz socijalističkih zemalja u međunarodnoj organizaciji rada. — Dr. B. Nikolajević: Nadvazdušni prostor i međunarodno pravo. — Dr. A. Magarašević: Prilog raspravljanju o pravnoj prirodi i ulozi međunarodnog prava. — B. Popović: Periodizacija diplomatske istorije Srbije. — M. Jovičić: Vlada u izbeglištvu — njen pravni status i ovlašćenja. — Dr. A. Lazarević: Sveopšta deklaracija o pravima čoveka i jugoslovensko građansko pravo i zakonodavstvo. — Dr M. Smirnov: O stvaranju međunarodnog suda za rešavanje sporova iz vaduzhoplovnog privatnog prava. — Z. Urem: Radiosmetnje i međunarodna odgovornost države. — Dr. I. Radosavović: Uloga Crne Gore u međunarodnom posredovanju na Kritu. — Dr. B. Jakovljević: Međunarodna organizacija civilne zaštite. — Dr. M. Mićić: XIV Svetski poštanski kongres. — Dr. M. Besarović: Nova Konvencija o priznanju i izvršenju inostranih arbitražnih odluka.

Br. 2, 1959. — Dr. V. Brajković: La Yougoslavie pays maritime — dans l'evolution des relations internationales. — Dr. M. Bartoš: Pred Drugu pomorsku diplomatsku konferenciju. — Dr. E. Pallua: Kodifikacija i novi razvoji međunarod-

nog prava u Ženevskoj konvenciji o otvorenom moru od 1958. — Dr. J. Andrassy: Ultima ratio. — Dr. P. Nikolić: Međunarodnopravno priznanje takozvanih istoriskih voda i zaliva. — Dr. N. Katičić: Kolizijska pravila za ugovore u pomorskom prijevozu i naša kodifikacija. — Dr. A. Suc: Imunitet državnih brodova u svetlu Ženevske kodifikacije o pomorskom pravu iz 1958 godine. — Dr. V. Ibler: Poštanski brod u međunarodnom pravu za vrijeme mira. — Dr. S. Zuglia: Izjednačenje stečajnog prava, odnosno međunarodna konvencija o insolventnosti. — Dr. V. Vučković: Diplomatska pozadina ujedinjenja Srbije i Crne Gore. — M. Sukijasović: Sudski imunitet u međunarodnom pomorskom pravu u praksi američkih sudova. — Dr. N. Katičić: Najnoviji razvoj međunarodnog atomskog prava s obzirom na odgovornost za pomorski prijevoz. — Ženevske konvencije o pomorskom pravu iz 1958.

Br. 3, 1959. — P. G. Vallindas: Međunarodno pravo i međunarodnopravna nauka. — S. Stojković: Razmatranje o međunarodnim elementima u međunarodnom privatnom pravu. — M. Jezdić: Unutrašnji sukobi zakona i međunarodni ugovori. — M. Bartoš: Načelo poštovanja teritorijalnih propisa od strane diplomatskih agenata. — S. Avramov: Opšta pravna načela kao izvori međunarodnog prava. — B. Poznić: Međunarodna nadležnost jugoslovenskog pravosuđa po Zakonu o parničnom postupku. — M. Sukijasović: Kiparska republika. — S. Janković: Kumulacija diplomatskih i konzularnih funkcija. — B. Lukač: Teškoće oko stvaranja međuvladine savetodavne pomorske organizacije. — J. Andrassy: Rad ILA na pitanju korištenja voda. — Dr. V. Meichsner: Rad Monetarnog komiteta Udruženja za međunarodno pravo. — V. Brajković i E. Pallua: XXIV konferencija Međunarodnog pomorskog odbora na Rijeci. — Dr. J. P.: Prvi međunarodni kongres za neutralnost medicine za vreme oružanog sukoba. — Dr. M. Smirnov: Drugi kolokvijum astronautičkog prava u Londonu.

KOMUNA, Beograd, br. 3, juni 1959. — Komunalne finansije. — K. Gligorov: Narodni odbori i privredni razvoj.

Br. 4, avgust 1959. — Kongresi komunista o komuni. — V. Holjevac: Investicije u komunalnim službama. — Ing. B. Bakrač: Povodom novog načina finansiranja stanbene izgradnje. — V. Grifčev: Neki problemi razvoja zanatstva. — Dr. J. Štahan: Proizvodnja i potrošnja kruha u Jugoslaviji. — Ž. Kovačević: Stanbena situacija u Holandiji.

Br. 5, oktobar 1959. — Dr. J. Đorđević: O komunalnoj samoupravi u Jugoslaviji. — Ž. Lakić: Društvena ishrana u gradovima. — Dr. S. Brčić: Pokusi sa novim radnim vremenom u Zagrebu. — S. Sojić: Mogućnost naplate poreza preko pošte. — Z. Mićić: Stanbene prilike u Švedskoj.

Br. 6, decembar 1959. — L. Šentjurc: Narodni odbori i novi način finansiranja stanbene izgradnje. — M. Vasović: Ovogodišnja iskustva sa ugovaranjem voća i povrća — S. Milosavljevski: Zborovi birača u tetovskom srezu. — V. Kršulj: Štedni ulozi i komunalne investicije. — J. Nikčević: Evidencija opštenarodne imovine u opštinama i srezovima. — Z. Uzelac: Lokalna samouprava u Švedskoj.

MEĐUNARODNI PROBLEMI, Beograd, god. XI, br. 1, 1959. — V. Dragomanović: Specifična uloga države u razvoju latinoameričkog kapitalizma. — Dr. J. Sirotković: Sistemi privrednog planiranja i njihova društvena uslovljenost. — V. Rus: Uz jednu indisku polemiku o planiranju u nerazvijenim zemljama. — J. Royer: Problemi i teškoće zapadnoevropske integracije. — V. Arsenijević: Srednji Istok, Zapad i petrolej. — Dr. I. Vinski: Paritet i kupovne snage novca kao merilo poređenja nacionalnog dohotka. — Dr. P. Mihailović: Najnovija evolucija dolarskog problema.

Br. 2, 1959. — Dr. V. Glišić: Problemi zapadnoevropske konvertibilnosti. — T. Balgh: Britanski radnički pokret, konvertibilnost i Zajedničko tržište. — W. W. Rostow. Savremena ekonomska istorija i faze privrednog rasta. — Dr. R. Bičanić: O institucionalnim promjenama u poljoprivredi. — S. Južnić: Peronizam za vreme i posle Perona. — M. Savinšek: Ekonomska spoljna politika SAD-a i

pomoć SSSR-a nerazvijenim zemljama. — Dr. S. Barać: Ekonomski položaj zemalja Beneluksa u okviru zajedničkog tržišta. — Dr. H. Gross: Tendencije ka ekonomskoj integraciji na zapadu i Istoku. — J. Spiropoulos: Kodifikacija pomorskog prava.

Br. 3, 1959. — Dr. V. Pertot: Neka dugoročna dejstva spoljnotrgovinskih ograničenja na privredni razvoj i svetsku trgovinu. — T. Balogh: Preraspodela zlatnih rezervi i dolarski problem. — Ž. Jazić: Nemački problem u odnosima između Istoka i Zapada. — Dr. M. Šahović: Međunarodno pravo u savremenim uslovima. — L. Gavrić: Državni privredni sektor i austriska nacionalna nezavisnost. — V. Cvrlje: Neka shvatanja na Zapadu o ograničenim ratovima i razoružanju. — V. Kačkin: Privredni plan Poljske 1960/1965.

MEĐUNARODNI TRANSPORT, Beograd, god. V, br. 6, jun 1959. — Godišnja skupština Udruženja jugoslovenskih pomorskih luka. — Godišnja skupština Udružeenja pomorskog brodarstva Jugoslavije. — M. Iljadica: Primjedbe na delokrug rada međunarodne savjetodavne organizacije (IMCO). — Ugovori o iskorišćavanju brodova. — M. Đurković: Neka pitanja primopredaje tereta u transportu robe morem.

Br. 7, jul 1959. — Carinski zakon. — M. Iljadica: Iz rada Konferencije evropskih ministara transporta. — Razvoj evropskih saobraćajnih puteva i njihovo finansiranje. — M. Pajalić: Za bolje korišćenje brodova naše linijske službe. — L. Zobundžija: Primopredaja linijskih tereta u luci. — B. Vuković: Izuzetne železničke lučke tarife. — V. Kostić: Stanje, pakovanje i obeležavanje robe. — D. V. Ilić: Odgovornost železnice za naknadu štete kroz sudsku praksu. — Dr. V. Mirković: Inspekcija rada u drumskom transportu. — H. B.: Takmičenje između vazdušnog i pomorskog saobraćaja. — Pravo špeditera da zastupaju stranke u carinskopravnom postupku. — S. Pavlović: Odgovornost preduzeća za kontrolu robe.

Br. 8, avgust 1959. — Novi jugoslovenski Zakon o ugovorima o iskorišćavanju pomorskih brodova. — Tržište brodskog prostora. — Kroz luke po svijetu. — V. Živković: Promet robe preko morskih luka. — Nova pomorska politika Grčke. — Londonska luka. — J. Mađarić: Prevoz predmeta koji se primaju uslovno na prevoz. — V. Karišić: Robna tarifa Britanskih železnica. — Taksena tarifa. — B. Jovanović: Rečni saobraćaj iz aspekta petogodišnjeg plana. — T. Kostić: Opšta politika transporta u Evropi. — Iz Prakse vrhovnog privrednog suda. — B. Radosavljević: Jugoslavija i Čikaška konvencija. — Dr. M. Smirnov: Mogućnost i potrebe hipotekovanja vazduhoplova. — J. Radišić: Nemački zakon o vazdušnom saobraćaju u svetlu njegovih poslednjih izmena i dopuna.

Br. 9, septembar 1959. — P. Dapčević: Jugoslavija postaje pomorska zemlja. — V. Barbijeri: Naša borba za Jadran. — Dr. J. Tadić: Jugoslovensko pomorstvo kroz vekove. — B. Sulli: Pomorstvo jugoslovenskih zemalja od propasti jedrenjaka do 1941 godine. — D. Miroslav: Razvoj pomorske privrede od 1945 do danas. — Ing. S. Šilović: Jugoslovenska brodogradnja. — V. Živković: Razvoj jugoslovenskih morskih luka. — M. Kastrapeli: Pomorski putnički saobraćaj u Jugoslaviji. — Dr. A. Suc: Pomorski međunarodni aranžmani i aktivnosti Jugoslavije. — F. Pavešić: Pomorske veze Jugoslavije sa ostalim svijetom. — Dr. S. Gozze-Gučetić: Pravni položaj jugoslovenskih pomorskih poduzeća. — Dr. Z. Kocijan i Dr. M. Trampuž: Postupak i odgovornost poduzeća. — Dr. A. Goldštajn: Jugoslovenske lučke uzanse. — G. Badovinac: Rešavanje pomorskih sporova u Jugoslaviji. — V. Tomašić: Zajednička (generalna) havarija i jugoslovensko zakonodavstvo. — Dr. M. Smirnov: Uloga comite maritime international u stvaranju konvencija vazduhoplovnog prava. — E. Spica: Organizacija pomorske uprave i privrede.

NARODNA UPRAVA, Sarajevo, god. X, br. 6, juni 1959. — M. Vuković: O poslovnom udruživanju u privredi. — F. Buturović: Materijalna odgovornost vojnih lica (i građanskih lica na službi u JNA) za štetu pričinjenu u vezi

sa vršenjem službe. — D. Prnjatović: Osvrt na pretstojeću reformu lokalnih organa uprave. — M. Stanković: Stečena iskustva omogućuju da se dalje razvija rad mjesnih odbora. — M. Raunić: Racionalizacija radnog postupka pri izdavanju građevinske dozvole. — L. Grisogono: Formalno pravni elementi sporova o obavezi plaćanja ili o obimu obaveze plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje. — R. Ilić: Da li spajati službu pravne pomoći građanima i službu informacija (prijemnu kancelariju) u novoj organizaciji organa uprave narodnih odbora. — N. Ahić: Povodom donošenja Pravilnika o izgradnji, minimuma uređaja i oprema ugostiteljskih preduzeća i radnji. — M. Sulejmanpašić: Zaštita spomenika kulture.

Br. 7, juli 1959. — Dr. S. Konforti: Organizacionim pitanjima treba posvetiti posebnu i stalnu pažnju. — F. Buturović: Materijalna odgovornost vojnih lica (i građanskih lica u službi JNA) za štetu pričinjenu u vezi sa vršenjem službe. — Dr. B. Loza: Zakup poslovnih prostorija. — B. Trklja: Vanredni doprinos budžetima iz ličnog dohotka. — V. Kecman: Trgovinske radnje sa paušalnim obračunom na području Sreza Sarajevo. — M. Polovina: Vođenje knjigovodstva budžetskih fondova. — V. Knor: Povodom Zakona o osnovnoj školi.

Br. 8—9, avgust-septembar 1959. — V. Bjeljajev: Proizvodnja uglja u NR Bosni i Hercegovini. — B. Mokrov: Sreske privredne komore u NR Makedoniji. — Dr. S. Kljaić: Savjeti narodnih odbora srezova u NR BiH u novom komunalnom sistemu. — A. Počanić: Neki problemi i zapažanja iz rada mjesnih odbora. — L. Grisogono: Pojave kojima treba stati na put. — Dr. M. Kurtović: Potreba otvaranja dječjih sanatorijuma. — M. Sulejmanpašić: Postupak u carinarnicama van graničnih prelaza. — D. Vojinović: Prevođenje ličnih i porodičnih penzija po zahtevu uživaoca. — M. Magdić: Povodom donošenja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o uređenju imovinskih odnosa nastalih uzurpacijom zemljišta u opštenarodnoj imovini. — A. Đokić: Povodom donošenja propisa o zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača.

Br. 10, oktobar 1959. — M. Vuković: Analize privrednog razvitka. — Dr. B. Loza: Podstanarski odnos. — N. Ahić: O članstvu u privrednim komorama. — D. Vojinović: Prava osiguranika — učeesnika Narodnooslobodilačkog rata iz penzionog osiguranja. — Dr. E. Šerstnev: Populacija i zdravstvena služba. — M. Sulejmanpašić: O nekim pitanjima u vezi rješavanja invalidskih predmeta. — D. Mitrović: O nekim pitanjima u radu mjesnih odbora. — D. Josipović: Uloga i način rada kolegijuma u narodnim odborima. M Magdić: Problem zemljišno-knjižnih knjiga u vezi sređivanja opštenarodne imovine i kompleksiranja zemljišta. — B. Kokoljević: Zakon o administrativnim taksama.

Br. 11, novembar 1959. — Dr. Konforti: Odnosi između centralnih organa i organa lokalne samouprave. — M. Ćećez: O izvršenju petogodišnjeg plana ekonomskog razvoja u Bosni i Hercegovini. — V. Kecman: Status ugostiteljskih jedinica iz čl. 52 Uredbe o ugostiteljskim preduzećima i radnjama. — A. Počanić: O sezonskim prelazima preko poljskih imanja. — Dr. H. Kamhi: Zadaci lokalnih organa u vezi novog zakona o poslovnim zgradama i poslovnim prostorijama. — Dr. A. Silajdžić: O nedostojnosti za nasleđivanje. — M. Sulejmanpašić: Poboljšanje materijalnog položaja ratnih i mirnodopskih vojnih invalida i lica izjednačenih sa njima i ublažavanje uslova za ostvarenje prava mirnodopskih vojnih invalida. — A. Đokić: Problem novog službeničkog sistema koji iskazuje rasmatranje i normativno rješenje. — Lj. Korać: O nekim pitanjima nacionalizacije stanbenih zgrada. — R. Ilić: Povodom donošenja bližih propisa o službi pravne pomoći.

Br. 12, decembar 1959. — Dr. S. Kljaić: Savjeti narodnih odbora opština u NR BiH u novom komunalnom sistemu. — P. Aligrudić: Stanbene zajednice (njihovo mjesto i položaj u lokalnoj samoupravi). — P. Bogdanić: Zapažanja o normativnoj delatnosti opštinskih narodnih odbora. — N. Alagić: Sekretar Narodnog odbora. — L. Grisogonov: O uzrocima građevinskih sporova. — A. Đokić: Osvrt na stanovište Saveznog vrhovnog suda u pogledu mogućnosti pokretanja upravnog spora u stvari određivanja zvanja službenicima direkcija jugosloven-

skih železnica. — D. Josipović: Planiranje rada narodnih odbora. — D. Vojinović: Uticaj kazne na sticanje i gubitak prava iz penziskog osiguranja. — N. Ahić: Uredba o centrima za stručno obrazovanje radnika.

НАРОДНИ ОДБОР, Београд, год XII, бр. 6, 1959. — М. Петровић: Служба за организацију и унапређивање послова у народним одборима. — Ж. Лакић: Неки проблеми комуналних финансија. — М. Ђурбабић: Наплата прихода од становништва у I тромесечју 1959. — С. П.: О управноправним односима регулисаним одредбама Закона о станбеним односима. — М. Касапић: Измена правоснажних решења у службеничким стварима. — М. Антонић: Образовање сервиса за помоћ кућним саветима у пословима управљања станбеним зградама. — Р. Темеринац: Примена одредаба ЗУП-а о поступку издавања уверења. — Ј. М.: Главна обележја нових прописа о етажној својини. — Ј. Ђуричић: Нека питања у погледу мандата одборника већа произвођача НОО. — М. Краговић: О потреби ревизије решења општинских комисија за утврђивање пензиског стажа. — Т. Коршош: Становишта врховних судова у вези чл. 10 ст. 2 Основног закона о односима родитеља и деце.

Бр. 7—8, 1959. — С. Хашимбеговић: Значајни резултати досадашње ревизије радних места у државној управи и јавним службама. — С. Урошевић: Нова организација управе народних одбора. — М. Драшковић: Осврт на нови Статут општине Стари Град. — В. Ђорђевић: За бољи рад матичара. — Б. Поповић: Станбена заједница у светлу закона. — М. Касапић: Коришћење ванредних правних средстава у службеничким стварима. — С. Петковић: Нешто о садржини општинских прописа по Закону о станбеним односима. — Др. М. Јовић: Поништавање и укидање решења по праву надзора. — П. Алигрудић: Измене и допуне у Општем закону о уређењу општина и срезова. — Ј. М.: Надлежност општинских и среских органа по Закону о основној школи.

Бр. 9, 1959. — В. Стаменовић: Секретар и старешина органа управе у новој организацији управе НО. — Љ. Јевтић: инструктивно дејство судске контроле законитости управних аката на рад органа државне управе. — М. Антонић: Установљавање службе за пружање правне помоћи грађанима. — М. Касапић: О прелазу службеника из једне службе (струке) у другу. — М. Петровић: Нека искуства из досадашњег рада на систематизацији у срезу Прокупље. — З. Стевовић: Централизовање документације и осталих предмета из области привреде у НО. — Д. Динић: Нека питања у вези спровођења у живот закона о организацији управе НО.

Бр. 10—11, 1959. — М. Бојанић: Пољопривредна производња у новој економској години и улога општине. — С. Урошевић: Значај претстојеће измене подручја општина и срезова у НРС. — Т. Тишма: Поводом доношења Закона о друштвеном књиговодству. — М. Павлићевић: Нови облици и садржај рада зборова бирача. — М. Ђурбабић: Наплата пореза од становништва у периоду јануар-август 1959. — М. Касапић: Значај решења о разрешењу од дужности руководећих службеника која доносе НО на заједничкој седници. — Др. И. Јовић: Основни принципи здравственог осигурања привредних произвођача. — А. Здравковић: Организација пријема странака код органа управе у народним одборима. — М. Драшковић: Неки проблеми рада Савета општинских народних одбора. — Р. Илић: Поводом доношења ближих прописа о служби правне помоћи.

Бр. 12, 1959. — Из извештаја Одбора за организацију власти НС НРС: Осврт на развој и проблеме локалних органа власти у новом комуналном уређењу. — Д. Бајалица: Комуна и земљорадничка задруга. — М. Ребић: О новом начину финансирања буџетске потрошње. — Инж. М. Настасовић: О значају станбене реформе. — Б. Поповић: Поводом саветовања о образовању станбених заједница. — М. Касапић: Доношење решења о административној забрани на плату службеника. — Др. С. Поповић:

Основна обележја управно-рачунског спора према Закону о друштвеном књиговодству. — М. Кангрга: Нека питања у вези са спровођењем новог закона о подручјима општина и срезова у НРС.

NAŠA STVARNOST, Beograd, god. XIII, br. 5, maj 1959. — D. Mićunović: Ciljevi i domašaji reforme školstva. — S. Bjeličić: Specifičnosti velikih gradova. — P. Gavrilović: Razvitak bugarske privrede u svetlu činjenica. — B. Miović: Osnovne karakteristike našeg kreditno-monetarnog sistema. — Dr. I. Srnić: Teorija i praksa ekonomskog pretstavništva u svetu. Z. Jovanović: Sindikati i standard. — D. Stojiljković: Ženeva—maj 1959. — Đ. Radenović: Posle godinu dana od alžirskog rata. — Đ. Julijus: Korisne inicijative zapadnoevropske levice. — N. Kern: Parlamentarni izbori u Austriji.

Br. 6, jun 1959. — B. J. Borojević: Hladni rat. — Dr. N. Pašić: O nekim socijaldemokratskim interpretacijama Programa SKJ. — Z. Jovanović: Kooperacija u industriji. — N. Kern: Saradnja sa skandinavskim zemljama. — Z. Priklmajer: Neni, Mandes Frans i Bevan o problemima zapadnoevropske levice. — Đ. Julijus: Između nade i sumnji. — R. Teodosić: Najnovija školska reforma u SSSR-u. — V. Milanović: Osvrt na izdavanje dela savremenih socijalističkih teorija i pokreta. — P. A. Pavlović: Kineska čelična groznica.

Br. 7—8, jul—avgust 1959. — Dr. M. Marković: Nauka i ideologija. — N. Seferović: Između diktature i rata. — Z. Jovanović: Rezultati pravilne politike. — Dr. A. Dragičević: Zakon razmjernosti u prelaznoj etapi. — Dr. M. Samardžija: Pitanje programa i udžbenika političke ekonomije. — I. Petrović: Evolucija radničkih saveta u Poljskoj. — M. Stojnić: Uz Treći kongres saveza pisaca SSSR. — Z. Priklmajer: Pred formiranje nove socijalističke partije Francuske. — Đ. Radenković: Bezatomske zone i današnja situacija u svetu. — Dr. R. Lukić: Oko odnosa istoriskog materijalizma i sociologije.

Br. 9, septembar 1959. — M. Popović: Proučavanje savremene države. — Dr. N. Pašić: Oblici svojine i upravljanje u privredi. — Dr. M. Popović: Sociološka proučavanja društvenih sukoba u nacionalnim i međunarodnim razmerama. — S. Tonković: Radnički univerzitet danas. — V. Stamenović: Za efikasniju i ekonomičniju upravu. — J. Š.: Narodna skupština u prvoj polovini 1959 godine. — M. Savinšek: Američka pomoć inostranstvu i privreda SAD. — N. Kern: Afrika posle konferencije u Monroviji. — Đ. Radenković: „Nova diplomatija". — S. Bosiljčić: Pojave u zabavnoj štampi. — M. Bakovljev: Za savremeniji tretman pojma „vladanja" pri ocenjivanju učenika.

Br. 10, oktobar 1959. — Teze za diskusiju o savremenoj državi. — Dr. J. Đorđević: O naučnom proučavanju i pojmu države. — Dr. R. Lukić: Dva nesporazuma oko države. — Dr. N. Pašić: O funkcijama savremene države i stvarnoj i formalnoj demokratiji. — M. Pečujlić: Država i klasna vlast u savremenim uslovima. — Dr. R. Supek: Etatizam i oslobođenje ličnosti. — Dr. V. Milanović: Država kao instrument klasne vladavine i kao opšti pretstavnik društva. — Dr. D. Anaćioski: Kretanje zaposlenosti i menjanja socijalne strukture stanovništva u NR Makedoniji. — Đ. Radenković: De Gol pred Alžirom. — Đ. Julijus: Konstanta međunarodne stabilnosti. — N. P.: Diskusija za „okruglim stolom". — E. Mićunović: Jedna jedinstvena estetička koncepcija. — Dr. M. Perović: Oko pograma i udžbenika političke ekonomije.

Br. 11, novembar 1959. — M. Marković: Osnovi nagrađivanja radnika u uslovima radničkog samoupravljanja. — D. Stamenković: Problemi svakodnevne borbe za socijalističke odnose u preduzeću i komuni. — D. Stefanović: Razvoj stanbene privrede i reforma finansiranja stanbene izgradnje. — Dr. I. Srnić: O nekim problemima ekonomskog pretstavništva u socijalizmu. — Đ. Radenković: Oružje i današnjica. — Lj. Adamović: Neka pitanja sovjetsko-američkih ekonomskih odnosa. — Dr. S. Barać: Mala zona slobodne trgovine. — Dr. R. Legradić: Djelovanje katedre za nauku o društvenom razvitku i socijalističkoj gradnji na zagrebačkom sveučilištu. — A. Miljković: O radu na razvitku lokalnih zajednica.

Br. 12, decembar 1959. — S. Tomašević: Nekoliko pitanja iz oblasti obrazovanja stručnih kadrova. — Dr. B. Šoškić Opšti pogled na stanje naše ekonomske nauke. — Dr. M. Samardžija: O zakonu vrednosti, planu i osnovnom ekonomskom zakonu socijalizma. — N. Kern: Latinska Amerika u znaku promena. — M. Savinšek: Strajk u američkoj industriji čelika. — Đ. Julijus: Proces pregovaranja. — Kai Moltke: Danska, zajedničko tržište i „Zona slobodne trgovine sedmorice".

NAŠA ZAKONITOST, Zagreb, god. XIII, br. 7—8, 1959. — Z. Vidaković: Prinudna uprava privrednim preduzećem sa gledišta ostvarivanja samoupravljanja proizvođača. — B. Jakaša: Odgovornost železnice za smrt i telesne povrede. — Dr. F. Stanković: Utjecaj forme na pravnu valjanost oporuke. — Dr. B. Bazala: Dopustivost revizije obzirom na vrijednost predmeta spora. — Z. Urem: Nešto o razvoju međunarodnih propisa o telekomunikacijama i njihovom mjestu u sistemu prava. — D. Novaković: Zvučni zapisnik. — Dr. J. Andrassy: Jugoslovensko francuski pravnički dani u Zagrebu.

Br. 9—10, 1959 — Dr. F. Bačić: Društvena opasnost i protivpravnost u krivičnom pravu. — M. Grubiša: Činjenično i pravno pitanje. — S. Budak: Produženje pritvora i istražnog zatvora. — Prof. dr. S. Zuglja: Negotium claudicans — Judicium claudicans? — V. Misajlovski: O pravu raspolaganja sredstvima u društvenoj svojini.

Br. 11—12, 1959. — Dr. P. Kobe: Nekoliko pogleda na individualizaciju krivičnog postupka. — Z. Keko: O institutu uvjetnog otpusta prema zakonodavstvu FNRJ i njegovoj primjeni u NR Hrvatskoj. — M. Singer: Saradnja sa organima socijalne zaštite u krivičnom postupku protiv maloljetnika. — J. Budisavljević: Stanarsko pravo. — Dr. E. Pusić: Pravna norma u ekonomskoj politici. — N. Perenčević: Upravnopravni djelokrug javnog tužiočtva. — Dr. M. Milić: Pravni status podmorja. — Dr. M. Machiedo: Savjetovanje o problemima privrednih organizacija.

NOVA ADMINISTRACIJA, Beograd, god. VII, br. 2, mart—april 1959. — Dr. V. Simović: Od narodnooslobodilačkih odbora do socijalističke samoupravne komune. — Dr. N. Balog: O pojavama narušavanja prava radničkog upravljanja. — L. K.: Početak rada Zavoda za javnu upravu. — Odgovori predstavnika SIV-a na pitanja narodnih poslanika. — P. K.: Seminar o organizaciji uprave i sistematizacije radnih mesta u narodnim odborima. — H. Bačić: Primer ugovora o osnivanju poslovnog udruženja. — V. Kangrga: Novine i problemi službe posredovanja rada u 1958. — Č. Beća: Najnovije mere za brže rešavanje aktuelnih problema stručnog obrazovanja kadrova u privredi. — V. Nikolić: Prenošenje ovlašćenja za donošenje rešenja o službeničkim odnosima. — J. R.: Opšti zakon o zaštiti spomenika kulture. — S. Milatović: Novi propisi o obračunavanju i plaćanju doprinosa iz ličnog dohotka. — Ž. Jevtić: Uredba o radnim odnosima i nagrađivanju umetničkog osoblja. — Lj. Jevtić: O neiskorišćenim zakonskim ovlašćenjima drugostepenih i nadzornih organa u upravnom postupku. — Dr. R. Pešić: Konvencije i preporuke donete na 41 i 42 zasedanju Međunarodne konferencije rada

Br. 3, maj—juni, 1959. — Usavršavanje društvenog i državnog sistema. — B. Jevremović: Krivična dela protiv narodne privrede. — D. Lompar: O pitanjima budžetskog finansiranja. — M. Vučković: Principi dalje izgradnje organizacije uprave u narodnim odborima. — V. Nikolić: Povodom novih propisa o honorarnom radu i propisa o nagradama za vanredan rad. — Ž. Kovačević: Komunalne finansije. — T. Tomić: Osvrt na dosadašnje rezultate postupka za donošenje tarifnih pravilnika. — Dr. J. Brusić: Problemi poslovnog udruživanja u industriji. — Dr. J. Buljan: Stanbena zajednica. — V. Nikolić: Upotpunjavanje organizacije kadrovske službe u javnoj upravi. — A. A. — R. S.: Seminar o izradi propisa. B. M.: Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja. — J. Baltić:

Uredba o administrativnoj inspekciji. — A. Stojanović: O razvoju teorije i prakse ekonomskog pretstavništva (privrednog parlamenta).

Br. 4, jul—avgust 1959. — V. Rakić: Nov sistem finansiranja stanbene izgradnje. — Z. Polič: Neka pitanja u vezi sa društvenim knjigovodstvom. — Dr. N. Balog: Radničko upravljanje poslovnim udruženjima. — D. Trifunović: Služba pravne pomoći u narodnom odboru. — T. Tomić: Nagrađivanja prema učinku. — V. Grujić: Razmatranja aktuelnih problema viših i visokih upravnih škola u Zavodu za javnu upravu. — K. Jakić: Povodom donošenja Uredbe o saveznim matičnim upravnim organima. — R. Petrović: Pravilnik o stručnoj spremi upravnih službenika. — D. Ristić: Osnivanje centra za stručno obrazovanje radnika. — Ž. Pevačević: Stručna sprema i stručni ispiti kancelariskih službenika. — Dr. E. Pusić: Uprava, njena organizacija i metode rada. — Dr. B. Zoković: Informacija o republičkim elaboratima o poslovima uprave narodnih odbora u NR Hrvatskoj. — Dr. B. Poznić: Zakup poslovnih prostorija po Zakonu o poslovnim zgradama i prostorijama. — B. Đinić: Novi zakon o administrativnim taksama. — Z. Cerić: Izmene i dopune Zakona o udruživanju u privredi. — M. Švuger: Žalba po Zakonu o javnim službenicima. — M. Švuger: Pitanje procedure i pravne prirode otkaza po Zakonu o javnim službenicima.

Br. 5, septembar—oktobar 1959. — R. Romac: Narodni odbori i poljoprivreda. — B. Bogavac: Problemi radničkog samoupravljanja u Zajednici jugoslovenskih železnica. — D. Josipović: Osvrt na dosadašnji rad na organizaciji opštinske i sreske uprave. — R. Štajner: Problemi izrade godišnjih planova u komunama. — D. Miljković: Budžet i komunalne investicije. — R. Milić. Analize narodnih odbora o poslovanju privrednih organizacija na bazi završnih računa. — T. Tomić: Analitička procena radnih mesta. — Ing. M. Altman: O praktičnoj primeni sistema ocene ličnosti u privrednim organizacijama. — N. Petrović: Društveno knjigovodstvo i odnosi korisnika društvene imovine prema banci. — Dr. B. Poznić: Zakon o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta. — V. Bošković: Ekonomske mere u 1959 godini za brži razvitak privredno nerazvijenih područja. — M. Đurbabić: Način evidentiranja prihoda podložnih porezu na lični prihod građana. — M. Đ.: Obaveza vođenja knjiga o obavljanju advokatske delatnosti. — Dr. D. Dejanović: Pogonske i poslovne jedinice kao stranka u upravnom postupku. — D. Jovanović: Zasnivanje privremenog i honorarnog radnog odnosa sa tehničkim osobljem u organima i ustanovama. — D. Jovanović: O postupku davanja otkaza službenicima III i IV vrste i tehničkom osoblju zdravstvenih ustanova. — J. Todorovski: Daktilobiro u Ministarstvu narodnog zdravlja u Parizu.

Br. 6, novembar—decembar 1959. — Z. Polič: Neki principi Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova. — R. Jemuović: Dalja razrada sistema osnovnog školovanja u republičkim zakonima. — B. Majstorović: O upravno-računskom sporu. — D. Mitrović: Aktuelna pitanja koja bi trebalo regulisati statutom opštine. — M. Mihailović: Ciljevi i zadaci Saveznog društvenog plana za 1960. — T. Tomić: Osvrt na rezultate dveju značajnih akcija na području ličnih dohodaka u privredi. — Dr. B. Damjanov: Osnivanje zavoda za javnu upravu u Novom Sadu. — M. P.: Zakon o finansiranju stanbene izgradnje. — B. Đinić: Novi oblik doprinosa za stanbenu izgradnju. — Dr. N. Stjepanović: Problemi javne uprave na XI međunarodnom kongresu administrativnih nauka.

NOVA TRGOVINA, Beograd, god. XII, br. 6, jun 1959. — M. Frković: Naš devizni i spoljnotrgovinski sistem. — Dr. R. Hercog: Cene poljoprivrednih proizvoda. — D. Nejkov: Materijalni uslovi za privređivanje u ugostiteljstvu. — M. Nešić: Obim i raspodela akumulacije u ugostiteljstvu. — B. Nikolajević: Razvoj i struktura robnog prometa na malo. — A. Jung: Sezonsko ugostiteljstvo. — V. Milenković: Promena položaja SAD u svetskoj trgovini.

Br. 7—8, jul—avgust 1959. — *S. Radević: Tržište i potrošnja u periodu januar—maj 1959 godine.* — *Dr. R. Hercog: Cene poljoprivrednih proizvoda.* — *F. Vajnštangl: Snabdevanje i potrošnja.* — *V. Radojević: Evolucija platnog prometa u Zapadnoj Evropi.* — *V. Milenković: Nove tendencije u međunarodnim trgovinskim odnosima.* — *V. Tomašić: Transportno osiguranje u izvozu robe.*

Br. 9, septembar 1959. — *M. Frković: Reprodukcioni materijali.* — *S. Cvetković: Kompenzacioni poslovi.* — *M. Radić: Faktori produbljivanja raspona cena namalo prehranbenih proizvoda.* — *I. Nikolić: Unutrašnja organizacija trgovinskih preduzeća namalo.* — *Dr. B. Novković: Plan zaliha.* — *Prof. D. Jovanović: Značaj i evidencija dohotka u ugostiteljstvu.* — *B. Pavić: Naša turistička propaganda u inostranstvu.* — *A. J.: Komercijalna služba turističkih privrednih organizacija.* — *V. Tomašić: Prenošenje transportnog rizika sa prodavaca na kupca.* — *J. Radišić: Stavljanje prigovora na kvalitet robe po nekim zapadnim pravima.*

Br. 10, oktobar 1959. — *D. Nejkov: Stanje i perspektive razvoja turizma u Jugoslaviji.* — *N. Konfino: Nove smernice u obrazovanju trgovinskih kadrova.* — *Dr. S. Ensminger: Pravac investiranja u turističkom ugostiteljstvu.* — *D. Šimšić: Uticaj trgovinskih komora na unapređenje robnog prometa u Bosni i Hercegovini.* — *V. Milenković: Promene u potrošnji primarnih proizvoda.* — *D. Milosavljević: Nonstop prodaja.* — *Dr. B Novković: Specijalne prodaje u trgovini namalo.* — *A. Kon: Konsignaciona skladišta.* — *Dr. M. Maksimović: Osiguranje kredita.* — *J. Radišić: Odgovornost prodavca za isporuku manljive robe po pravu SSSR-a i istočnoevropskih zemalja.* — *V. Maksimović: Sporedne delatnosti u ugostiteljstvu.* — *N. Mrvoš: Krivična dela protiv narodne privrede.* — *M. Isaković: Isplata novčanog duga prema Opštim uzansama za promet robom.* — *Z. Bačić: Zaštita firme.* — *Ing. V. Stefanović: Kontrola kvaliteta proizvoda šumarstva i drvne industrije.* — *Dr. Lj. Milošević: Jemstvo po kupoprodajnom ugovoru (Iz prakse Spoljnotrgovinske arbitraže).*

Br. 11, novembar 1959. — *B. Nikolajević: Dalji porast potrošnje.* — *Ing. M. Ljubisavljević: Trgovina i kvalitet prehranbenih proizvoda.* — *Ing. S. Mandić: Proizvodnja i tržište vina.* — *V. Milenković: Ekonomska integracija zemalja socijalističkog lagera.* — *M. Paunović: Iskustva intervencije na tržištu stoke i mesa.* — *Dr. Ing. F. Podbrežnik: Obrazovanje skladištara-manipulanata, konzervatora i ambalažera.* — *Lj. Babić: Organizaciona pitanja na području turizma.* — *D. Trifković: Računovodstvena evidencija hotelskog poslovanja.* — *L. Janičić: Nova kretanja u politici deviznog poslovanja.* — *Đ. Vujić: Robna razmena sa zemljama Latinske Amerike.* — *P. Šurlan: Docnja kod fiksnih poslova.* — *Z. Bačić: Suzbijanje nelojalne utakmice.* — *M. K.: Trgovina naših primorskih gradova.*

Br. 12, decembar 1959. — *Domandžić: Moderna organizacija trgovine i ugostiteljstva.* — *Č. Jelenić: Novi tarifni pravilnici u trgovini, ugostiteljstvu i turizmu.* — *B. Šefer: Trgovina i lična potrošnja.* — *S. Ješić: Zadruga i trgovina.* — *J. Lazarević: Proizvodnja i potrošnja šećera.* — *Dr. M. B. Cvetković: Problemi proizvodnje bekona.* — *S. Matijašević: Srbija u jugoslovenskom turističkom prometu.* — *B. Nikolajević: Proizvodnja, tržište i cene.* — *V. Milenković: Zajedničko tržište-platforma koncentracije i uvoza kapitala.* — *S. Korać: Sa V Plenuma Centralnog odbora Sindikata trgovinskih, ugostiteljskih i turističkih radnika.* — *A. Greber: Modernizacija trgovine namalo u Danskoj.* — *A. Jung: Organizacija poslovanja sporedne delatnosti kod ugostiteljskih preduzeća i radnji.* — *N. Petrović: Normativi utroška materijala u ugostiteljstvu.* — *R. Filipović: Mesečni pregled trgovinskih sporazuma.* — *Z. Popović: Zakon o društvenom knjigovodstvu.* — *R. Pašajlić: O organizaciji tržišne inspekcije u srezu i opštini.* — *Dr. Lj. Milošević: Iz prakse Spoljnotrgovinske arbitraže.* — *Z. Bačić: Primena Opšte uzanse za promet robom br. 155.* — *Z. B.: Prodavac se mora sam starati oko obezbeđenja svoje tražbine, a banka nije dužna da brine njegovu brigu.*

ODVJETNIK, Zagreb, god. IX (XXIV), br. 5—6, svibanj-lipanj 1959. — Prikaz redovne godišnje skupštine Advokatske komore u NRH u Zagrebu održane 10. V. 1959. — S. Slijepčević: Advokatska etika. — M. Jovanović: O nekim pitanjima advokature. — Dr. B. Bazala: Povraćaj u prijašnje stanje.

Br. 7—8, srpanj—kolovoz 1959. — J. Budisavljević: Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta. — Dr. B. Bazala: Utjecaj zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta na postupke kod suda. — R. Cindrić: Tko je organ za utvrđivanje predmeta nacionalizacije i za donošenje prvostepenog rješenja. — R. Cindrić: Izvadak iz zakona o stanbenim odnosima. — R. Cindrić: Tko je nadležan za donošenje prvostepenog rješenja o odgodi izvršenja rešenja.

Br. 9, rujan—listopad 1959. Početak rada 24-te konferencije Međunarodnog komiteta za pomorsko pravo u Rijeci. — L. Horvat: Uoči plenarne konferencije CMI-a u Rijeci. — Dr. J. Andrassy: Povodom konferencije Comité Maritime International u Rijeci. — Dr. D. Pavić: Uvjeti za produzenje obaveznog istražnog zatvora. — M. Levaković: Sudska nagodba. — Dr. B. Bazala: Sudska nagodba može se pobijati samo tužbom.

Br. 10—11, studeni 1959. — Zasjedanje Savjeta Međunarodne Unije advokata u Dubrovniku 2—5 rujna 1959. — Pravilnik o vođenju poslovnih knjiga advokata. — Napomene uz vođenje poslovnih knjiga advokata. — Pravilnik o polaganju advokatskih ispita. — Dr. L. Rotter: Posjet Max-Planck-institutu. — Dr. B. Bazala: Nasledno pravo vanbračnog djeteta.

Br. 12, prosinac 1959. — Dr. Z. Majtin: Pogrešno ispunjenje naloga od strane trgovinske agencije. — Dr. H. Mezulić: Referat održan na proširenom plenumu advokata u Puli dne 19. XII. 1959. — Ugovor o socijalnom osiguranju advokata. — Dr. B. Bazala: Pismeni oblik ugovora.

PRAVNI ŽIVOT, Beograd, god. VIII, br. 7—8, juli—avgust 1959. — D. Mirković: Propusti javnih tužilaca i izviđajnih organa u stadijumu otpočinjanja krivičnog postupka. — Ž. J. Aleksić: Magnetofonska traka kao mehanički zapisnik na glavnom pretresu. — E. Markovski: Nesavesno građenje na tuđem zemljištu. — D. M. Mitrović: Pravo izbora osiguranika kod obaveznog ličnog osiguranja. — J. Radišić: O ugovornoj kazni zbog zadocnjenja sa posebnim osvrtom na čl. 248 stav 2 Opštih uzansi za promet robom. — M. V. Kukoljac: Neke novine u Zakonu o eksproprijaciji. — Ing. P. Magdavić: Sudski poništaj obveznica unutrašnjih državnih zajmova. — S. Filipče: Ponovno smetanje poseda. — V. Rajović: Da li je po ZPP moguće u parnicama zbog smetanja poseda donošenje rešenja zbog izostanka kojim se odlučuje o tužbenom zahtevu.

Br. 9—10, septembar—oktobar 1959. — D. R. Atanacković: Teret dokazivanja u krivičnom postupku. — P. Ž. Šulejić: Neka pitanja satisfakcije za moralnu štetu. — Lj. Jovanović: Krivična odgovornost za davanje lažnog iskaza. — D. Stojanović: Pravno regulisanje buke i njeno tehničko odstranjenje. — S. Popović: Odricanje od prava na raskid ugovora zbog oštećenja preko polovine. — J. Mitrović: Zaštita autorskog prava u FNRJ. — A. Markićević: Pravna sudbina ugovora o otuđenju najamnih zgrada i građevinskog zemljišta zaključenih pre 25 novembra 1958 godine. — S. S. Stevanović: Kontroverze kod primene člana 122 Zakona o nasleđivanju.

Br. 11—12, novembar—decembar 1959. — Dr. D. Jevtić: Ubistvo novorođenčeta učinjeno od majke. — M. Popović: Sporovi o čuvanju i vaspitanju dece. — F. Ćosić: Dva sporna pitanja iz zemljišno-knjižne prakse. — J. Mitrović: Zaštita autorskog prava u FNRJ. — O. Stanković: Neke napomene o naknadi neimovinske štete u našem pravu. — A. Levi: Zloupotreba carinske povlastice. — I. Grbić: Da li izostavljanje roka za naplatu novčane kazne kod uslovne osude pretstavlja povredu iz čl. 342 tač. 10 ZKP.

PRAVNIK, Ljubljana, letnik XIV, št. 1—2, 1959. — Dr. F. Bučar: Obratni delavski sveti. — Prof. dr. H. Lučovnik: Obravnavanje povratništva v kazenskem sodstvu. — Dr. F. Goršič: Aktivna in pasivna pravdna legitimacija po gorskem pravu. — Dr. L. Svetek: Zakaj zaostajajo nekateri upokojeni javni uslužbenci za na novo upokojenimi uslužbenci. — Dr. G. Kušej: Mednarodno pravo in problemi miru.

Št. 3—4, 1959. — Dr. P. Kobe: Izvedenec v kazenskem postopku. — Dr. P. Pavlič: Materijalna odgovornost po zakonu o delovnih razmjerih in splošna pravna načela. — Dr. S. Goljar: Izvršba na nepremičnine po najnovejšem osnutku zakona o izvršbi. — F. Spendal: Sodne odločbe s področja prisilne likvidacije. — A. Dobovišek: Pakiranje blaga u mednarodnem železničkem prevozu. — L. F.: Osebni stiki razvezanega zakonca z otrokom, ki je dan v varstvo in vzgojo drugemu zakoncu.

Št. 5—8, 1959. — Dr. I. Rosina: Nekatere izmed oblik družbene pogodbe. — Dr. S. Cigolj: Nekaj podatkov o letalskem pravu. — Dr. A. Smole: Učinek določitve dediča s pogojem ali z rokom na pravno usodo dediščine. — Dr. A. Finšgar: Etažna lastnina. — F. Spendal: Ali ne gre za sodno zmoto? — F. Spendal: Zanemarjena skrbnost. — D. Mišić: O izgubljenem dobičku. — Dr. P. Kobe: Pravna narava in praktični pomen 3, odst. 431 člena ZKP. — S. P.: Obzornik.

Št. 9—10, 1959. — Dr. S. Cigoj: Odgovornost za ravnanje drugih ljudi. — Dr. F. Goršič: Prejudicijalno ugotavljanje po zakonu o pravdnem postopku oziroma de lege ferenda. — A. Torelli: Ali je odpoved nadpolovičnemu prikrajšanju še veljavna? — B. Kostanjevec: Splošni zakon o stanovanjskih skupnostih. — B. Kostonjevac: Zakon o stanovanjskih zadrugah. — Dr. P. Kobe: Četrti francosko-jugoslovanski pravniški dnevi.

Št. 11—12, 1959. — Kočevski proces. (Ceo broj je posvećen proslavi 40-godišnjice KPJ).

PREGLED, Sarajevo, god. XI, br. 4—5, april—maj 1959. — A. Humo: Đ. Đaković i revolucionarni pokret u Jugoslaviji. — V. Vinterhalter: Sjećanje na Veselina Maslešu. — Dr. M. Erić: Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini i radnički pokret. — M. Finci: Neki dokumenti iz istorije KPJ. — H. Brkić: Birokratske dogme protiv socijalističke demokratije u Jugoslaviji. — B. Đurđev: Društveno upravljanje i komunalni sistem kao forma socijalističke demokratije. — Z. Vidaković: Društvena odgovornost proizvođača i njegovih organa. — A. Frimerman: Celishodnost jednog samozvanog organa. — F. Džinić: Godina dana privremenog ustava Ujedinjene Arapske Republike. — M. V.: Privredni pregled Evrope. — M. Marinović: Ženevski razgovori. — R. Mehinagić: Beč na stranputici.

Br. 6, juni 1959. — Dr. A. Fijamengo: Neki sociološki elementi u socijalno-političkim i socijalno-filozofskim učenjima XVI—XVIII vijeka. — Dr. V. Milić: Delokrug i funkcije metodologije. — A. Pažanin: Marx i filozofija. — Dr. I. Kecmanović: Hrišćanski socijalisti i „Bosansko" pitanje. — E. Redžić: Aneksiona kriza Bosne i Hercegovine u jednom jubilarnom osvjetljenju. — M. Bogdanović: Ostvarenje investicione politike u poljoprivredi postavljene perspektivnim planom 1957/61 godine. — Lj. P.: Jedan pogled na Čile. — M. V.: Razvoj zadrugarstva u Indiji. — R. Mehinagić: Bezatomske zone

Br. 7—8, juli—avgust 1959. — Dr. H. Hadžiomerović: Ekonomska suština državnog kapitalizma. — D. Krndija: Konvertibilnost funte sterlinga i zajedničko tržište zapadne Evrope. — Ing. V. Bubica: Neke nove razvojne tendencije u poljoprivredi Sjedinjenih Američkih Država. — M. Babić: Sistem kolektivne stimulacije neposrednih proizvođača. — Dr. D. Gjanković: Evolucija primjene federativnog načela u FNRJ. — M. Stojković: Pravna priroda nadvazdušnog prostora. — O. Kozomara: Radničko samoupravljanje u praksi. — M. B. Vitorović: Kako su izvršene pripreme za ujedinjenje radničkog pokreta u Jugoslaviji 1919 godine. — Dr. I. Focht: Značaj Rafaelovih gnoseoloških istraživanja. —

D. A.: Ekonomska saradnja zemalja „Socijalističkog lagera" u okviru Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć. — M. V.: Kretanje svetskih cena poljoprivrednih proizvoda i agrarna politika. — R. M.: Ajzenhauer u Evropi. — V.: Buduće stanovništvo sveta.

Br. 9, septembar 1959. — B. Popović: Radništvo i kultura. — Š. Žuljević: Slobodarski duh Volterove antireligioznosti. — Dr. I. Focht: Ujetnost i partijnost. — Dr. Ž. Vidović: Hajdeger obnavlja ontološku estetiku. — Dr. M. Erić: Čovjek kao proizvodna snaga. — Dr. E. Čamo: Međunarodni seminar „Univerzitet danas". — S. Stanković: Problem ženske radne snage u trgovini. — A. Fijamengo: Socijalna struktura studenata Sarajevskog univerziteta. R. Mehinagić: Smirivanje u svijetu. — Š. Kulišić: O problemu avunkulata.

Br. 10. oktobar 1959. — Z. Vidaković: Radničko samoupravljanje i samoupravljanje radnog naroda u komunalnim zajednicama — V. Radojević: Da li pretstoji nova agrarna depresija? — D. Katić: Neefikasnost kapitalističkih ekonomskih metoda na tlu nerazvijenih zemalja. — Dr. M. Erić: Sovjetski teoretičari o sadržini pojma „proizvodne snage". — R. Josimović: Romen Rolan i kultura Indije. — A. Pažanin: Bit i zbiljnost čovjeka. — I. L.: Pismenost stanovništva i školski prostor u Bosni i Hercegovini. — M. V.: Svetska proizvodnja kamenog uglja. — Lj. Paligorić: Neki problemi čileanskog radničkog pokreta. — M. Petrinić: Previranje u Zapadnoj Evropi. — F. Džinić: Kome pripada mesec.

Br. 11—12. novembar—decembar 1959. — R. Supek: Suvremena sociologija i socijalistička stvarnost. — Dr. V. Bonač: Socijalizam i savremena sociologija. — A. Fijamengo: Kritika društva i naučna sociologija. — Dr. R. Lukić: Jedan problem marksističke empiriske sociologije. — M. Filipović: Industrijska sociologija. — E. Redžić: Nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini pred delegacijama Carevinskog vijeća Austro-ugarske monarhije. — Dr. H. Kapidžić: Socijalisti u Gradskom vijeću Sarajeva početkom 1919 godine. — Dr. I. Kecmanović: Uz pedesetogodišnjicu Zagrebačkog veleizdajničkog procesa. — R. Mićković: Da li je „Poslanica serdaru Jolu Piletiću" djelo Marka Miljanova ili nekog drugog autora. — Dr. I. Vinski: Nacionalni dohodak na području Jugoslavije u protekloj polovini stoljeća. — Dr. G. Polovina: O primenjivosti Marksove radne teorije vrednosti. — K. M.: Neki problemi lokalnih listova u Bosni i Hercegovini. — Lj. Paligorić: Regionalne sindikalne organizacije Latinske Amerike (CTAL i ORIT). — R. Mehinagić: Avet kukastih krstova.

ПРЕГЛЕД, Скопје, год. IX, број 3, мај—јуни 1959. — К. Миљовски: Некои елементи за една аграрна теорија и аграрна политика во преминскиот период. — Г. Ј. Цаца: За основните начела за организацијата на управата во народните одбори. — С. Косев: Движење на материјалното производство според општественото план за стопанскиот развиток на НР Македонија. — М. Радосављевик: Снабденоста, пазарот и цените. — П. Илијев: Општественото управување во здравствените установи. — В. Митков: Согласната како правно средство на надзор врз законитост на актите на самостојните установи. — П. Марина: Новиот француски закон за кривичната постапка.

Бр. 4, јули—август 1959. — Др. А. Христов: По повод Нацртот на законот за организацијата на органите на управата на народите одбори. — Т. Лазаров: Директорот на претпријатијето и негово назначување и сменување. — Б. Попов: Индустријата во НР Македонија. — Др. М. Хр. Чучков: Краток преглед на некои суровински бази за развој на индустријата во НР Македонија. — Н. Узунов: Енергетската база за индустријализацијата на НР Македонија. — Е. Бојаџијевски: Составот на работната сила во индустријата. — Б. Јаневски: Улогата и местото на адвокатурата во застапувањето на правата и на интересите на странките. — Е. Д.: Седници на Народното собрание на НР Македонија во второто тримесечие на 1959 година.

Бр. 5—6, септември—декември 1959. — Е. Бојаџијевски: Аграрното прашање во Македонија и КПЈ. — К. Богоев: Движењето на населенијето и на работната сила во градовите на НРМ. — П. Чадиковски и Д. Каранфиловски: Развој на туризмот во Охрид. — Ј. Крстески: Општествено-економскиот значај на автоматизацијата. — Др. Ф. Бачик: Новите „Основи на кривичното законодавство на Сојузот на ССР и на сојузните републики". — М. Богданик: Проблемот на обезбедувањето на средствата за учество на селскостопанските организации во заемите од општиот инвестиционен фонд. — К. Чавдар: Индивидуален трудов спор. — М. Радосављевик: Положбата на занаетчиството и неговите перспективи. — В. Митков: Основните карактеристики на поимот јавна служба. — Н. Кљусев: Економската критика во процесот на реализирањето на општествените инвестиции. — Б. Зеленков: Одземање и пренесување на основните средства на земјоделските задруги. — Д. Новаковик': Како да се преведат долус и кулпа.

PRIKAZI IN STUDIJE, Ljubljana, letnik V, Št. 5, 1959. — K. Berič: Razvoj industrije LRS 1946—1958.

Št. 6, 1959. — Dr. V. Bonač: Rast slovenskih mest 1958. — V. Goršič: Bilance govedi, prašičev in perutnine 1956—1958.

Št. 7. 1959. — A. Škraban: Razvoj gostinstva 1948—1958.

Št. 8, 1959. — B. Keršmanec: Vpis slušateljev v I letnik na visoke in višje šole 1945—1959. — L. Petrovčič: Šolske zgradbe s posebnim ozirom na osnovne šole 1958.

Št. 9, 1959. — V. Goršič: Denarni prejemki in izdatki zasebnih kmetovalcev 1956—1958. — V. Rajković: Dinamika graditev 1952—1958.

Št. 10, 1959. — M. Jurca: Mladinska založniška dejavnost in mladinske knižnice 1958. — I. Glonar: Starost obsojeencev 1955—1958.

Št. 11, 1959. — V. Mahorčić, ing. A. Vadnal; M. Kastelic i V. Goršič: Razvoj kmetijstva v LR Sloveniji 1949—1958.

Št. 12, 1959. — K. Berič: Storilnost v črni metalurgiji 1958 in 1959. — D. Čerpič: Zdravljenje v bolnišnicah 1952—1957.

SOCIJALIZAM, Beograd, god. II, br. 1. 1959. — B. Ziherl: O nekim pitanjima naše kulturne politike u svetlosti Programa SKJ. — I. Božičević: Nužnost ili izlišnost štrajka kao metoda i sredstva sindikalne aktivnosti u našoj stvarnosti. — Z. Pjanić: Neki problemi ekonomskog sistema u socijalizmu. — M. Stojaković: Povodom Devetnaestog kongresa Komunističke partije Holandije. — M. Janković: Trideset treći kongres Socijalističke partije Italije.

Br. 2, 1959. — Josip Broz Tito: Četrdeset godina revolucionarne borbe Komunističke partije Jugoslavije. — V. Vlahović: Internacionalizam Komunističke partije Jugoslavije na delu. — R. Čolaković: Borba Komunističke partije Jugoslavije za rešenje nacionalnog pitanja. — J. Cazi: Komunistička partija Jugoslavije i njen odnos prema sindikatima. — M. Tripalo: Osnivanje SKOJ-a i borba za jedinstvo mlade generacije. — E. Hasanagić: Kongres ujedinjenja. — R. Davidović: Pretvaranje robije u školu marksizma-lenjinizma.

Br. 3, 1959. — K. Bulajić: Savez komunista Jugoslavije i nacionalne manjine. — M. Popović: Beleške o nekim problemima savremene socijalističke misli. — J. Stanovnik: Tendencije razvitka u državnom kapitalizmu. — Č. Jelenić: Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije. — M. Knežević: Treći kongres Saveza komunista Bosne i Hercegovine. — Č. Grbić: Četvrti kongres Saveza komunista Hrvatske. — I. Laća: Dopunsko obrazovanje kadrova. — M. Marković: Neki aspekti unutrašnjeg razvitka Indije. — J. Klikovac: Odjek programa SKJ u međunarodnom radničkom pokretu. — K. Janković: O daljim smjernicama ekonomskog razvitka Sovjetskog saveza. — M. Vranić: Treći kongres Poljske ujedinjene radničke partije. — M. S.: Dvadeset šesti kongres Komunističke partije Velike Britanije.

Br. 4, 1959. — *V. Tomšič: Neki aspekti delovanja društvenih organizacija kod nas.* — *M. Popović: Beleške o nekim problemima savremene socijalističke misli (drugi deo).* — *K. Hadži Vasilev: Stvarna i fiktivna borba protiv revizionizma.* — *D. Belovski: Treći kongres Saveza komunista Makedonije.* — *M. Drulović: Četvrti kongres Saveza komunista Srbije.* — *L. Modic: Četvrti kongres Saveza komunista Slovenije.* — *V. Đuranović: Treći kongres Saveza komunista Crne Gore.* — *Dr. B. Pribičević: Budućnost socijalizma u očima laburističkog teoretičara Antoni Kroslanda.* — *M. Janković: Petnaesti kongres Komunističke partije Francuske.*

Br. 5, 1959. — *S. Kavčič: Nagrađivanje prema radnom učinku.* — *K. Crvekovski: Društvene potrebe reforme visoko-školskog studija.* — *V. Mićunović: Idejna borba komunista i socijalistički preobražaj društvenih odnosa.* — *M. Vukos: Ideološki rad na univerzitetima.* — *N. Blagojević: Neke karakteristike političkih pokreta u Francuskoj Zapadnoj Africi i Francuskoj Ekvatorijalnoj Africi.* — *Z. Priklmajer-Tomanović: Socijalistička partija Francuske pred problemima doktrine.* — *V. Obradović: Sedmi festival omladine i studenata.*

Br. 6, 1959. — *M. Hadži Vasilev: Idejni problemi i ideološki rad.* — *B. Oreščanin: O nekim vojnim aspektima borbe za svetski mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam.* — *A. Bebler: Problemi društvenog i političkog razvitka crne Afrike.* — *Dr. M. Korać: Zakon tendenciskog padanja profitne stope i savremeni kapitalizam.* — *M. Cvetković: Neka iskustva zagrebačkih stanbenih zajednica.* — *S. Dapčević-Oreščanin: Pogled na savremeni razvitak Narodne Republike Kine.* — *Dr.B. Pribićević: Diskusija o uzrocima i implikacijama izbornog poraza Laburističke partije.* — *J. Žagar: Novi program Socijaldemokratske partije Nemačke.* — *V. Bulatović: Novi programski dokumenti Socijalističke partije Belgije.*

SOCIJALNA POLITIKA, Beograd, god. IX (XIV), br. 5, maj 1959. — *B. Romić: O zadacima sindikata u narednom periodu.* — *M. Bektić: Vanškolski oblici obrazovanja stručnih kadrova za privredu.* — *B. Jović: Neki problemi komisija za zasnivanje i otkazivanje radnih odnosa.* — *A. Frimerman: Radničko samoupravljanje u pogonima privrednih preduzeća.* — *R. Maričić: Zaštita nezaposlenih lica.* — *S. Trajković: Životni uslovi radnika i službenika.* — *Lj. Joksimović: Odmor i letovanje dece i omladine.* — *Dr. V. Jovanović: Pitanje kumuliranja davanja po osnovu socijalnog obezbeđenja i naknade štete po osnovu građansko pravne odgovornosti.*

Br. 6, juni 1959. — *V. Grifčev: Problemi budžetske potrošnje u komunama.* — *Z. Has: Fondovi socijalnog osiguranja u periodu 1954—1958.* — *I. Bencion: Raspodela sredstava unutar privredne organizacije i društvena intervencija u tome.* — *B. Jović: Neki propusti u izrađenim tarifnim pravilnicima.* — *Dr. S. Dodić: Nuklearna energija i patologija savremenog društva.* — *B. Novčić: Rad na suzbijanju vaspitne zapuštenosti.* — *D. Prokić: Lične osobine socijalnog radnika.*

Br. 7—8, jul-avgust 1959. — *M. Marković: Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača.* — *O. Vrabič: Neki problemi zdravstvenog osiguranja.* — *M. Nikolić: Proizvodnja, zaposlenost i produktivnost rada.* — *M. Begdić: Obrazovanje stručnih kadrova za poljoprivredu.* — *Dr. M. Stupar: Porodica u socijalizmu.* — *Dr. P. Dujanović: Zdravstvena zaštita poljoprivrednih proizvođača.* — *D. Stefanović: Reforma stanbenog finansiranja.* — *Dr. J. Stahan: Potrošnja kruha i životni nivo.* — *N. Sužnjević: Zdravstvena zaštita školske dece i omladine.* — *V. Kapor: Rezultati prevođenja penzija po zakonu o penziskom osiguranju.* — *M. P.: Socijalno osiguranje u 1958.* — *R. L.: Pregled socijalne aktivnosti u našoj zemlji.* — *Dr. R. Pešić: Četrdeset i treće zasedanje konferencije Međunarodne organizacije rada* — *R. P.: Međunarodna hronika.*

Br. 9, septembar 1959. — *Dr. B. Pilić: Ekonomski osnovi perspektivne zdravstvene politike.* — *B. Jović: Nagrađivanje po radnom učinku u ugostiteljstvu.* — *Lj. Pjanić: Neka obeležja stanbene izgradnje u 1957 u 1958.* — *B. Jović: Privremeni radni odnos.* — *M. P.: Zaključci skupštine Saveznog zavoda*

za socijalno osiguranje. — D. Đ.: Sastanak stručnjaka za sudsku medicinu i toksikologiju. — R. L.: Pregled socijalne aktivnosti. — D. B: Demografski godišnjak OUN za 1958. — Dr. D. Đurić: Internacionalni simpozij o maksimalno dozvoljenim koncentracijama toksičkih supstanci u industriji.

Br. 10, oktobar 1959. — L. Šentjurc: Izmene u sistemu zaštite boraca i vojnih invalida. — B. Šefer: Izvršenje petogodišnjeg plana na području povećanja životnog standarda. — B. Vesić: Izmene i dopune propisa o zaštiti vojnih invalida. — L. Todorović: Privredne organizacije i socijalno osiguranje. — Dr. Ž. Milosavljević: Uloga lekara medicine rada u profesionalnoj orijentaciji i selekciji radnika. — O. Devečerski: Programi viših škola za socijalne radnike. — S. Bogičević: Pravilnik o stručnoj spremi za zvanja socijalnih radnika. — R. L.: Pregled socijalne aktivnosti. — Postupak otkazivanja radnog odnosa u SSSR.

Br. 11, novembar 1959. — M. Špiljak: Neki problemi nagrađivanja u privredi. — Dr. J. Buljan: O novom sistemu finansiranja stanbene izgradnje i o novim stanarinama. — Dr. D. Breznik: Socijalna politika u svetlu statističkih podataka. — S. Javorina: — Realizacija društvenog plana u oblasti socijalne zaštite. — M. Trifunović: sprovođenje zakona o invalidskom osiguranju.

Br. 12, decembar 1959. — M. Marković: O ličnim dohocima radnika u privredi. — P. Kardelj: Problemi društvene ishrane. — B. Jović: Povrede prava iz radnog odnosa i njihovi uzroci. — Dr. D. Popović: Socijalni značaj profesionalnih alergiskih oboljenja. — B. M.: Skupština Saveta društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije. — J. P.: Anketa o zaposlenim ženama. — N. J.: Porodični budžeti u 1958.

СОЦИЈАЛНА И ЗДРАВСТВЕНА ПОЛИТИКА, Београд, год. XII, бр. 5, 1959. — J. Попесков: Нове мере за стручно образовање кадрова у привреди. — Др. С. Крстић: Надзор над стручним радом здравствених установа у НР Србији у 1958 години. — О. Цветић: Услови за остваривање права на личну пензију са освртом на престанак радног односа. — М. Јеличић: Радни однос на пробу и права за време незапослености. — В. Јовановић: Нови прописи за оцењивање ратног инвалидитета.

Бр. 6, 1959. — Др. J. Цекић: Организационо сређивање здравствене службе и примена закона о регулисању приватне професионалне делатности здравствених радника. В. Костић: Закључивање колективних уговора. — М. Јеличић: Утицај здравствених и сличних услова на распоређивању радника. — В. Петковић: Лекарски прегледи пре заснивања радног односа. — М. Симић: Станбене заједнице и социјална заштита. — J. Савићевић: Регулисање права осигураника по Закону о пензиском осигурању. — Р. Поповић и Б. Ђукановић: Нови прописи о заштити чланова породица чији су хранioци на обавезној војној служби. — М. Степановић: Пропорционални допринос буџетима из личног дохотка радника. — М. Ђорђевић: Статус установа за дневни боравак деце. — Др. J. Ристић: Заштита матера и деце у неразвијеним земљама.

Бр. 7—8, 1959. — Др. П. Дијановић: Неколико проблема здравственог осигурања и здравствене заштите уопште. — Б. Пиха: Урбанизам и социјални радник. — Др. М. Прелић: Привремени радни односи. — М. Јеличић: Овлашћење инспекције рада у области радних односа. — М. Вељић: Нека искуства из рада Центра за социјално медицински рад Општине Стари Град. — J. Боле: Здравствене станице у предузећима и нова организација здравствене службе. — Н. Јевремовић: Измене Кривичног законика — одредбе о васпитним и казненим мерама за малолетнике. — Д. Прокић: Резултати једне анкете о социјалним проблемима предузећа.

Бр. 9, 1959. — Арх. В. Аничин: Пред увођење станбене реформе. — Б. Пиха: Станбено питање као социјални проблем. — М. Грујић: Центри за стручно образовање и савремени методи обучавања радника. — Т. Шуљагић: Обезбеђење и исплата средстава за личне дохотке радника. — М. Је-

личић: Хигијенско техничка заштита у рударству. — Др. А. Деспотовић: Служба диспензера за лечење алкохоличара. — М. Пауновић: Стручно оспособљавање и васпитање престарелих ученика у Општини Стари Град у Београду. — М. Симић: Станбене заједнице и привремена незапосленост. — Др. Ж. Ташић: Награђивање по учинку и здравствена служба. — П. Манојловић: План развоја мреже обданишних установа у НР Србији. — Др. П. Јовановић: Организација заштите од радиоактивности у неким земљама Европе.

Бр. 10—11, 1959. — П. Тишма: Тарифни правилници у 1959. — Б. Поповић: Положај кућних савета и скупа станара према Закону о станбеним односима. — Б. Поповић: Статут станбене заједнице. — С. Јовић: Случајеви обуставе и губитка права на личну и породичну пензију и поновно стицање тог права. — М. Јеличић: Служба у кадру и права из радног односа. — М. Митровић: Искуства комисија за заснивање и отказивање радног односа у Београду. — М. Пјешчић: Обезбеђење радних места за инвалиде рада путем уговора. — В. Петровић: Народна техника у станбеној заједници. — П. Манојловић: О једној методи групног социјалног радника.

Бр. 12, 1959. — Р. Анђелковић: Неки актуелни проблеми финансирања и економике здравствене заштите. — Р. Бошковић: Организација пријема и методе увођења нових људи у посао. — М. Јухас: Проблеми живота и школовања ученика у привреди у светлу једне анкете. — П. Манојловић: Социјална статистика. — Инж. В. Матејић: Планирање радне снаге у привредним организацијама. — М. Петровић: Здравствена служба после доношења Закона о обављању приватне професионалне здравствене делатности. — М. Ђорђевић: Трошкови установа за дневни боравак деце. — П. Салабов: Нека искуства у професионалном оспособљавању психички дефектне деце. — Љ. Пурић: Проблеми система социјалног осигурања. — Љ. П.: Нови Закон о инспекцији рада.

SOCIJALNO OSIGURANJE, Zagreb, god. VIII, br. 5, svibanj 1959. — J. Štahan: Troškovi za liječenje i akumulaciju. — Dr. A. Franasović: Primjena Konvencije o socijalnom osiguranju sa NR Poljskom.

Br. 6, lipanj 1959. — V. Dobrinjčič: Naknada štete, kaznene i zaštitne mjere u provedbi zdravstvenog osiguranja. — Dr. I. Vinski: Neka temeljna shvaćanja o fondovima socijalnog osiguranja.

Br. 7, srpanj 1959. — Redovno zasjedanje skupštine zavoda za socijalno osiguranje NR Hrvatske.

Br. 8—9, kolovoz—rujan 1959. — Dr. M. Kraus i dr. O. Frank: Medicinska struktura invalidnosti na području NR Hrvatske u I polugodištu 1958 s osobitim osvrtom na invalidnost od neuropsihijatriskih oboljejna i stanja. — Dr. M. Petras: Socijalno-etički značaj rehabilitacije invalida. — Dr. Z. Popović: Postupak utvrđivanja kategorije radnog mjesta kao prethodnog pitanja. — Dr. A. Franasović: Prava osiguranika prema konvenciji o socijalnom osiguranju s NR Bugarskom.

Br. 10, listopad 1959. — Dr. A. Franasović: Primjena konvencija kod ostvarivanja pojedinih prava iz socijalnog osiguranja. — M. Prikril: Nesreće na radu u petogodišnjem periodu 1954—1958.

Br. 12, prosinac 1959. — M. Prikril: Problem starosnih mirovina. — V. Dobrinčić: Neki problemi u vezi s izdavanjem pupomoći po ZPP-u. — F. Krivić: Mirovinski staž bivših vlasnika apoteka. — Ocjenjivanje radne sposobnosti osiguranika oboljelih od tuberkuloze pluća.

SOCIOLOGIJA, Beograd, god. I, br. 1, 1959. — M. Đurić: Funkcionalizam u društvenim naukama. — A. Majster: Psiho-sociološka istraživanja i organizacija rada. — V. Milić: Sklapanje i razvod braka prema školskoj spremi. — R. Supek: Motivacija i evolucija stavova omladinskih radnih grupa. — R. Bićanić: Tipovi mješovite seljačko-radničke porodice s obzirom na dohodak. — M.

Ilić i M. Glušćević: Savetovanje sociologa u Institutu društvenih nauka. — J. Sinadinovski: Prvi pokušaji empiriskih istraživanja problematike radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji.

STATISTIČKA REVIJA, Beograd, god. IX, br. 1—2, jul 1959. — Dr. S. Žarković: Neki problemi upotrebe uzoraka u nerazvijenim zemljama. — Dr. G. Grđić: Uporedni proračun našeg dohotka po jugoslovenskoj i metodologiji Ujedinjenih nacija. — Dr. B. Ivanović: Predviđanja uticaja investicija na budući porast ekonomske razvijenosti regionalnih jedinica. — Dr. V. Milić: Socijalno poreklo učenika srednjih škola i studenata. — Dr. B. Škrinjar: Načela programa za svetski popis poljoprivrede 1960.

Br. 3, novembar 1959. — Dr. M. Blejec: Analitička kontrolna karta prtenastih strojeva u predionicama. — Dr. M. Macura: Prilog istraživanju nepotpunih porodica. — Dr. M. Sentić i dr. S. Obradović: Neki metodološki problemi planova rejoniranja. — V. Tričković: Šesta konferencija Međunarodnog udruženja za izučavanje narodnog dohotka i bogatstva (IARIW). — Dr. M. Korenčić: Deseto zasjedanje Populacione komisije Ujedinjenih naroda. — M. Ban: Kongres Međunarodne unije za proučavanje stanovništva.

FILOZOFIJA, Beograd, god. III, br. 1, 1959. — Dr. M. Marković: Promašaj jedne pseudofilozofske kritike. — Dr. Ernest Stipanić: Matematika i filozofija. — Dr. B. V. Šešić: Istina i verovatnoća. — Džon Somervil: Uloga predviđanja u naučnom metodu. — Dr. M. Đurić: Udruživanje Filosofije i Politike u dijadoškim državama. — Dr. A. Stojković: Kritika eklektizma. — Dr. M. Đurić: Metod idealnih tipova: njegov domašaj i granice. — Dr. M. Damjanović: Ontološki problem u savremenoj estetici. — J. Kulpinska, I. Majhšajk: Iz sociološke problematike radničkih saveta u Poljskoj. — Dr. M. V. Popović: Uslovi ljudske slobode. Dr. G. Petrović: „Bitak" i „biće". — Dr. J. Savković: U čemu je suština nauke Dositeja Obradovića. — H. Lovković: O jednom poglavlju knjige „Problem spoznaje" A. J. Ayera.

Br. 2, 1959. — Dr. V. Pavićević: Problem važenja moralnih vrednosti i moralnih normi. — A. Ayer: Pozitivizam i Lingvistika. — D. Jeremić: Estetika Andrija Bergsona. — Dr. I. Focht: Modalni pojmovi u logici. — I. Kuvačić: Moore-ova kritika idealizma. — Dr. M. Bridá: Smisao Sokratove filozofije. — Dr. G. Petrović: „Bitak" i „biće".

FINANSIJE, Beograd, god. XIV, br. 5, maj 1959. — B. Lazarević: Neki problemi komunalnih finansija. — V. H. — P. K.: Kretanje privrede u periodu januar—april 1959. — B. Đinić: Finansiranje stručnog obrazovanja kadrova za privredu. — D. Čehovin: Razmena s inostranstvom u prva četiri meseca 1959 godine. — S. Đema: Izvršenje saveznog budžeta u I tromesečju 1959 godine. — M. Đurbabić: Naplata poreza od stanovništva u periodu januar—april 1959 godine. — Z. Fijucek: Razvoj kreditne politike u I tromesečju 1959. — R. Filipović: Međunarodni platni promet u novoj situaciji.

Br. 6, jun 1959. — T. Petrović: Anuiteti — problem naše privrede. — M. Nedeljković: Materijalna odgovornost države i službenih lica za naknadu štete pričinjene u vršenju javne službe. — S. Turčinović: Kretanje budžetske potrošnje u 1958 godini. — M. Đurbabić: Stimuliranje kooperativnih odnosa putem poreske politike. — M. S.: Hipotekarno dugovanje nacionalizovanih stambenih zgrada. — D. P.: O novim propisima o davanju kredita i zajmova poljoprivrednim organizacijama za kooperaciju sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima. — S. Danilović: Kratak pregled o razvoju i nekim problemima osiguranja lica i imovine. — M. Stamatović: O plaćanju anuiteta po zajmovima iz društvenih investicionih fondova. — Dr. K. Hrelja: Kredit za turske uprave u Bosni i Hercegovini. — Z. Fijucek: Godišnji izveštaj banke za međunarodne obračune.

Br. 7, juli 1959. — B. Kitaljević: Narodni dohodak Jugoslavije u 1957 godini. — R. Radovanović: Utvrđivanje iznosa sredstava koja državni organi mogu

potrošiti u jednom budžetskom periodu. — E. Ljubetić-Sirotković: Povodom nacrta zakona o društvenom knjigovodstvu. — M. Đurbabić: Bilansiranje poreskog opterećenja individualnih poljoprivrednih proizvođača na bazi njihovih ličnih dohodaka. — M. Pešaković: Sredstva i sistem finansiranja socijalnog osiguranja. — M. Vukadinović: Neka pitanja devizne kontrole. — P. Topić: Služba potrošačkih kredita i štednih uloga u sklopu organizacije našeg bankarskog sistema. — M. Š.: Novi propisi o taksama. — T. Starčević: Investicije i problem prekoračenja. — T. Tišma: Treći međunarodni Kongres vrhovnih ustanova za kontrolu javnih finansija. — Objašnjenja finansiskih propisa izdata od Saveznog Državnog sekretarijata za poslove finansija.

Br. 8, avgust 1959. — Dr. J. Lovčević: Alternativni oblici poreza na promet. — D. Vojnić: Amortizacija kao dodatni izvor za finansiranje novih investicija. — Dr. B. Stjepanović: Osnovna obeležja novog sistema regresa u poljoprivredi. — T. Starčević: Izvršenje investicija iz Opšteg investicionog fonda za sedam meseci 1959 godine. — S. Danilović: Nešto o novčanoj štednji. — M. Stamatović: O finansiskom poslovanju kućnih saveta. — Z. Fiucek: Pred godišnju skupštinu Međunarodnog monetarnog fonda — Finansiski problemi istočno-evropskih zemalja — Kreditni sistem Španije.

Br. 9, septembar 1959. — Ekspoze druga N. Minčeva — saveznog državnog sekretara za finansije, povodom donošenja Zakona o društvenom knjigovodstvu. — V. H. — V. B.: Privredni razvoj u vremenu januar—avgust 1959 godine. — Đ. Rajilić: O nekim problemima iz oblasti novčane štednje. — M. Š.: Legalitet takse kao načelo Zakona o administrativnim taksama. — Ing. D. Đoković: Tarifna politika preduzeća drumskog saobraćaja. — T. Starčević: Investicije u privredno nerazvijenim područjima. — M. Stamatović: O korišćenju sredstava fondova za kreditiranje stanbene izgradnje. — Ing. P. Magdavić: Produženje rokova zastarelosti obveznica Drugog narodnog zajma. — Z. Fiucek: Problem nerazvijenih zemalja i afirmacija međunarodne finansiske saradnje.

Br. 10, oktobar 1959. — A. Puljević: O nekim pitanjima iz oblasti kamate. — B. Đinić: Reforma finansiranja stanbene izgradnje. — Ing. V. Starovlah: Obavezna rezerva banaka kao instrumenat kreditne politike. — D. Čehovin: Razvoj našeg izvoza i uvoza u poslednje tri godine. — M. Đurbabić: Naplata prihoda od stanovništva za 9 meseci i procena naplate do kraja 1959 godine. — M. Bajić: Ostvarenje prihoda saveznog budžeta za 10 meseci 1959 godine. — Z. Fiucek: Jedan značajan izveštaj o kreditnom sistemu i efikasnosti monetarne politike u Velikoj Britaniji. — N. M. Vučić: Osiguranje depozita u savremenom bankarstvu Sjedinjenih američkih država.

Br. 11—12, novembar—decembar 1959. — Ekspoze po Predlogu zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova. — B. Kitaljević: Osvrt na naš sistem društvenih računa. — Dr. M. Vučković: Inflacija u savremenoj teoriji. — P. M. B.: Formiranje i ulaganje sredstava investicionih fondova, srezova i opština u 1958 godini. — M. Đurbabić: Porez na lični prihod građana. — Iz prakse Saveznog vrhovnog suda. — Z. Fiucek: Novi aspekt međunarodne likvidnosti — Finansiranje tehničkog napretka — Nova etapa u izgradnji ekonomske saradnje istočnoevropskih zemalja.

СТРАНИ ЧАСОПИСИ

ACTA IURIDICA (L'Académie Hongroise des Sciences), Budapest, T. I, facs. 1—2, 1959. — И. Сабо: Государство и право Венгерской Советской Республики. — *Gy. Hajdu: La neutralité dans le système des Nations Unies.* — И. Ковач: Определение государственного управления. — *A. Weltner: Der Betriebsrat und das Betriebskollektiv.*

Fasc. 3—4, 1959. — L. Buza: The State of Necessity in International Law. — Gy. Eörsi: Prävention und Verschulden. — O. Bihari: A propos des attributi-

ons des organes du pouvoir de l'Etat et de l'administration publique. — Л. Самел: Система обжалования административных актов по закону об административном производстве. — П. Шмидт: Децентрализация и демократический централизм. — *É. Hámori: Contribution aux problèmes de la pénologie et du régime pénitentiaire.* — *F. Mädl: Zur Geschichte der Verantwortlichkeit ohne Verschulden.*

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE, Praha, Iuridica, No. 1, 1959. — *J. Nezkusil: Studie o pokusu v československém trestním právu (Studien über den Versuch nach tschechoslowakischem Strafrecht).*

No. 2, 1959. — *B. Spáčil: Die Haushaltordnung der Volksausschüsse.* — *J. Trubač: Die Entwicklung der Finanzwirtschaft und die Ausnützung der ökonomischen Anregungen (Stimulationen) der Betriebe in der ČSR nach dem Jahre 1945.* — *I. Tomeš: Der Begriff „Arbeitsdisziplin" und ihre juristische Entwicklung.*

No. 3, 1959. — *D. N. Pritt: John Milton, Poet and Revolutionary.*

THE AMERICAN ECONOMIC REVIEW (The Journal of the American Economic Association), Menasha, Vol. XLIX, No. 2, May 1959. — *Papers and Proceedings of the Seventy-first Annual Meeting of the American Economic Association. Chicago, Ilinois, December 1958. Papers: Soviet Rconomic Trends and Prospects; Soviet Economic Planning; The Non-Russian Communist Economies; The Fundamentals of Economic Progress in Underdeveloped Countries; Special Problems Facing Underdeveloped Countries; The Rôle and Charactér of Foreign Aid; International Trade and Payments in an Era of Coexistence; Maintaining Full Employment and Economic Stability; Balanced Economic Growth in History; The Economics of Government Expenditures; Power Blocs and the Operation of Economic Forces; Administered Prices Reconsidered; Studies in the Classical Economics; Selected Problems in Economic Theory; Open Competition; Round Table on the Organization and Financing; Round Table on the Market for Economists.*

No. 3, June 1959. — *H. A. Simon: Theories of Decision-Making in Economics.* — *W. Malenbaum: India and China — Contrasts in Development.* — *E. E. Hagen: Population and Economic Growth.* — *St. Lebergott: The Shape of the Income Distribution.* — *N. Y. Robinson: The Acceleration Principle — Inventories.* — *S. Kuznets: Canada's Economic Prospects.*

N. 4, September 1959. — *B. G. Hickman: Diffusion, Acceleration and Business Cyctes.* — *J. E. Haring and G. S. Smith: Utility Theory and Profit Maximization.* — *F. M. Williams and E. I. Eaton: Payments for Labor and Foreign Trade.* — *R. Bodkin: Windfall Income and Consumption.* — *M. E. Kreinin: European Integration and American Trade.*

No. 5, December 1959. — *P. O. Steiner: Choosing Among Alternative Public Investments.* — *I. B. Kravis: Relative Income Shares in Fact and Theory.* — *P. G. Darling: Manufacturers' Inventory Investment, 1947—58.* — *J. M. Montias: Planning with Material Balances.* — *E. Sohmen: Competition and Growth — West Germany.* — *F. T. Bachmura: Man-Land Equalization through Migration.* — *C. S. Shoup: The Theory of Public Finance.*

THE AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW (Published by American Association for the Comparative Study of Law), Ann Arbor (Michigan), Vol. VIII, No. 2, Spring 1959. — *J. Schacht: Islamic Law in Contemporary States.* — *J. G. Polach: Harmonization of Laws in Western Europe.* — *A. M. Hirsch: Water Legislation in the Middle East.* — *I. Tammelo: An the Logical Openness of Legal Orders.* — *K. H. Nadelmann: Apropos of Translations.* — *K. Grzybowski: The New French Constitution.* — *R. Malézieux: The Fifth Republic.*

No. 3, Summer 1959. — O. Morineau: Rights and Remedies. — P. Contini: International Commercial Arbitration. The United Nations Convention on the Recognition and Renforcement of Foreign Arbitral Awards. — Z. M. Mihaly: The Role of Civil Law Institutions in the Management of Communist Economies — The Hungarian Experience. — N. Bobbio: Trends in Italian Legal Theory. — H. L. Jones: Commission on International Rules of Judicial Procedure. — M. L. Weissman: Proposed Amendments to the Commonwealth of Australia Constitution Act. — N. S. Stjepanović: The New Yugoslav Law on Adimnistrative Procedure.

No. 4, Autumn 1959. — K. H. Nadelmann: The Judicial Dissent. Publication vs. Secrecy. — G. Nebolsine: The „Right of Defense" in the Control of Restrictive Practices Under the European Community Treaties. — W. G. Rice: Intercantonal Public Assistance Liability in Switzerland. — J. D. M. Derrett: The Hindu Succession Act, 1956 — An Experiment in Social Legislation. — Ph. J. Eder: The Right to Choose a Name. — W. Fricke: Divorce in German Law. — K Grzybowski: The Extraterritorial Effect of Soviet Criminal Law After the Reform of 1958. — H. C. L. Merrillat: The Indian Law Institute.

THE AMERICAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW (Published by The American Society of International Law), Washington, Vol. 53, No. 3, July 1959. — H. W. Briggs: „Interhandel" — The Court's Judgment of March 21, 1959, on the Preliminary Objections of the United States. — L. Gross: Geneva Conference on the Law of the Sea and the Right of Innocent Passage through the Gulf of Aqaba. — N. H. Shah: Discovery by Intervention — The Right of a State to Seize Evidence Located within the Territory of the Respondent State. — K. Skubiszewski: The Postwar Alliances of Poland and the United Nations Charter. — J. N. Hyde: The Act of State Doctrine and the Rule of Law. — A. V. Freeman: Non-Belligerent's Right to Compensation for Internment of Foreign Military Personnel. — P. B. Potter: Obstacles and Alternatives to International Law. — K. H. Nadelmann: New Report of the Inter-American Juridicial Committee on Revision of the Bustamante Code. — E. H. Finch: 53rd Annual Meeting of the American Society of International Law.

No. 4, October 1959. — H. Wehberg: Pacta sunt servanda. — M. Domke: The Israel-Soviet Oil Arbitration. — A. Sultan: The United Nations Arbitration Convention and United States Policy. — M. Zander: The Act of State Doctrine. — I. Seidl-Hohenveldern: General Principles of Law as Applied by the Conciliation Commissions Established under the Peace Treaty with Italy of 1947. — C. G. Fenwick: Intervention and the Inter-American Rule of Law. — Ph. C. Jessup and H. J. Taubenfeld: The United Nations ad hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. — D. P. Myers: Contemporary Practice of the United States Relating to International Law.

ANNALES DE LA FACULTÉ DE DROIT D'ISTANBUL, T. IX, No. 12, 1959. — C. J. Hamson: General Report on „Rule of Law as understood in the West". — J. A. Jollowicz: Digest of Discussion (of the Cooloquium on the Same Topic). — P. G. Kauper: Rule of the Law in the United States. — H. G. Rupp: Government Under Law in Germany. — G. Treves: The Rule of Law in Italy. — N. Herlitz: The Critical Points of Rule as Understood in the Northern Countries (Denmark, Finland, Norway and Sweden). — S. E. Thorne: Government Under Law in the Middle Ages (With Special Reference to England). — H. Spanner: The Protection of General Interets Against Particular Interests. — M. Katz: Government Under Law and the Individual. — M. Letourneur: La règle de droit en France. — E. Angell: Principal Elements of the Rule of Law in the Legal System and Practice of the United States. — H. W. Jones: The Rule of Law and the Welfare State. — A. L. Goodhart: The Rule of Law and Absolute Sovereignty. — T. B. Balta et H. N. Kubali: Le concept d'Etat de droit en Turquie. — G. R. Velasco: The Rule of Law in Mexico. — E. B. Stason: The Role of Discretion in Administrative Law and Its Relati-

onship to the Rule of Law. — E. Forsthoff: The Dualism of Rule of Law and Welfare State (Sozialstaat) in the Constitutional Law of the Federal Republic of Geremany.

ANNALES DE LA FACULTÉ DE DROIT DE LIÈGE, quatrième année, No. 2, 1959. — L. Dabin: Le droit des sociétés anonymes et la conception contractuelle. — H. Solus: Les réformes de l'organisation judiciaire française. — J. Constant: Les systèmes de répression en matière d'infractions économiques. — P. Quaden: Monnaie légale et cours légal. — E. Vieujean et C. Margreve: Modifications d'actif postérieurs au décès et réduction des legs de quotité. — J. Stassart: La hausse fondamentale de la nuptialité dans l'arrondissement de Liège. — P. Gabriel: Le modifications conventionnelles de la responsabilité (Synthèse des travaux du Séminaire: I. Dommages aux personnes et aux biens dans la vie interne des entreprises. — II. Les clause d'exonération ou de limitation de responsabilités utilisées dans les banques. — III. Les modifications conventionnelles de la responsabilité dans les contrats de vente et d'entreprise. — IV. L'assurance et les transferts de responsabilité).

ANNALES DE LA PROPRIÉTÉ INDUSTRIELLE, ARTISTIQUE ET LITTERAIRE, Paris, Tome XCII, No. 4, Octobre-Décembre 1959. — Fernand-Jacq: Marcel Plaisant (In memoriam). — P. Mathely: La Conférence de Lisbonne (Octobre 1958).

L'ANNÉE POLITIQUE ET ÉCONOMIQUE, Paris, 32e année, No. 152, Décembre 1959. — B. Lavergne: La conférence de presse du Général de Gaulle le 10 novembre 1959 ou l'orientation actuelle de la France vers l'Union Soviétique. — L'effondrement de la Petite Europe et du Marché commun. — J. Caulais: Pathologie de la démocratie française. — B. Lavergne: La nazification rapide de l'Allemagne fédérale. — S. Rusch: L'Allemagne fédérale dans l'impasse. Les intentions de revanche militaire du chancelier Adenauer.

ARCHIV FÜR DIE CIVILISTISCHE PRAXIS, Tübingen, 158. Bd., 1. H., Juli 1959. — Nörr: Zum Ersatz des immateiellen Schadens nach geltendem Recht. — Meister: Grenzen des Geltungsbereichs nationaler Kollisionsnormen. — Carusi: Die 13 juristischen Elemente, entnommen aus der notariellen Praxis.

2./3. H., Oktober 1959. — A. Blomeyer: Die Umkehr der Beweislast. — Bertzel: Der Notgeschäftsführer als Repräsentant des Geshäftsherrn. — Weygand: Der Widerspruch des geschäftsführenden Gesellschafters einer OHG (KG) nach § 115 HGB. — Hoffmann: Der Vertrag zugunsten Dritter von Todes wegen. — Deutsch: Die Erfüllung von Schuldverträgen im internat. Privatrecht des Staates New York.

ARCHIV DES ÖFFENTLICHEN RECHTS, Tübingen, 84. Bd., H. 2, Juni 1959. — K. Stern: Zur Problematik des energiewirtschaftlichen Konzessionsvertrags. — G. Lüke: Die Abgrenzung der Klagebefugnis im Verwaltungsprozess.

H. 3, September 1959. — W. Apelt: Der verwaltungsrechtliche Vertrag. — R. Echterhölter: Die verfassungsmässige Ordnung der fünften französischen Republik. — Redaktion: Ernst Wolgast — In memoriam.

H. 4, Dezember 1959. — G. Hahn: Der Wehrbeauftragte des schwedischen Reichstages. — P. Tzermias: Der neue Status Cyperns. — H. Gerber: Schrifttum zur Entwicklung des Hochschulrechts.

ARCHIV FÜR RECHTS- UND SOZIALPHILOSOPHIE (Herausgegeben im Auftrag der Internationalen Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie), Neuwied /Rh. u. Berlin, Bd. XLV, H. 1, 1959. — A. Silva-Tarouca: Um eine Grundlegung der Sozialphilosophie. — Th. Geiger: Bemerkungen zur Soziologie des Denkens. — D. S. Constantopoulos: L'autonomie du Droit et la

Loi dans la Grèce des Cités (5 siècle avant J. C.). — O. Lahtinen: Zu Barna Horváth: Field Law and Law Field. — J. Haesaert: La réalité physique selon C. Maxwell et la théorie du Droit. — P. D. de Gusmao: Norme, Fait et Droit. — I. Tammelo: On the logical structure of the Law Field. — E. Thier: Zum politischen Atheismus. — A. H. Campbell: Jurisprudence (Allgemeine Rechtslehre) an den schottischen Universitäten.

H. 2, 1959. — J. V. Schall: Generalization and concrete activity in natural law theory. — E. G. Maynez: Die höchsten Prinzipien der formalen Rechtsontologie und der juristischen Logik. — W. Kessel: Auctoritas und potestas als Ordnungsgrundlagen der Demokratie. — R. Specht: Zur Kontroverse von Suarez und Vasquez über den Grund der Verbindlichkeit des Naturrechts. — W. R. Beyer: Gans' Vorrede zur Hegelschen Rechtsphilosophie. — D. A. Kerimow: Die Wissenschaft der Allgemeinen Theorie des Staates und des Rechts.

H. 3, 1959. — E. J. M. Kroker: Gerechtigkeit im chinesischen Gewohnheitsrecht. — A. Dj. Falaturi: Die Vernunft als Letztbegründung des Rechts in der schi'itischen Lehre. — E. Sulzmann: Die bokopo-Herrschaft der Bolia. — Luis Legaz y Lacambra: Die Tendenzen der Rechtsphilosophie in Spanien in den letzten zehn Jahren. — H. Fiedler: Ulrich Klugs Juristische Logik.

ARCHIV DES VÖLKERRECHTS, Tübingen, 8. Bd., 1. H., Juli 1959. — Fr. Honig: Die Vereinten Nationen und die Kodifikation des Völkerrechts. — E. Schwelb: Die Kodifikationsarbeiten der Vereinten Nationen auf dem Gebiet der Menschenrechte. — E. Steindorff: Die Europäischen Gemeinschaften in der Rechtsprechung. — A. Heusch: Die Europäische Schule in Luxemburg.

THE BRITISH JOURNAL OF SOCIOLOGY, London, Vol, X, No. 3, September 1959. — V. L. Allen: The Need for a Sociology of Labour. — W. H. Scott: The Aims of Industrial Sociology. — Fr. Fürstenberg: The Dynamics of Joint Consultation. — J. H. Goldthorpe: Technical Organization as a Factor in Supervisor-Worker Conflict. — J. A. Banks: Veblen and Industrial Sociology. — J. H. Smith: New Ways in Industrial Sociology. — M. M. Tumin and R. C. Collins, Jr.: Status, Mobility and Anomie — A Study in Readiness for Desegregation.

No. 4, December 1959. — T. Ferguson and J. Cunnison: The Impact of National Service. — A. Eden: Social Life in a Provincial University. — B. Bernstein: A Public Language — Some Sociological Implications of a Linguistic Form. — A. Richardson: Some Psycho-Social Aspects of British Emigration to Australia. — W. B. Simon: Motivation of a Totalitarian Mass Vote. — S. M. Lipset: Social Stratification and 'Right-Wing Extremism'.

CAHIERS INTERNATIONAUX DE SOCIOLOGIE (Publiés avec le concours du Centre national de la recherche scientifique), Paris, Vol. XXVI, 1959. — H. Janne: Les cadres sociaux de la sociologie — Introduction. — R. Bastide: Les cadres sociaux de l'anthropologie culturelle américaine. — J. Cazeneuve: Les cadres sociaux de la recherche sociologique chez les Indiens aux U.S.A. — R. Aron: La société américaine et la sociologie. — R. Girod: Cadres sociaux et orientation de la recherche sociologique. — H. Lefebvre: Les cadres sociaux de la sociologie marxiste. — J. Weiller: Les cadres sociaux de la pensée économique contemporaine. — G. Leduc: Réflexions. — Ch. Perelman: Les cadres sociaux de l'argumentation. — J. Duvignaud: Problèmes de sociologie de la sociologie des Arts. — A. Memmi: Cinq propositions pour une sociologie de la littérature. — G. Gurvitch: Les cadres sociaux de la connaissance sociologique — Conclusion.

Vol. XXVII, 1959. — G. Gurvitch: Pour le centenaire de la naissance de Durkheim. — G. Balandier: Tendances de l'ethnologie française, I. — G. Dieterlen: Tendances de l'ethnologie française, II. — P. Naville: Le travail et la guerre. — P. Mercier: La vie politique dans les centres urbains du Sénégal. — G. Goriely: Les cadres sociaux de la pensée biologique. — J. Maitre: Religion

populaire et populations religieuses. — E. Husserl: L'Esprit collectif. — E. A. Isambert: Epoques critiques et époques organiques. — A. Michel: Enquête sur la vie familiale des locataires des hôtels meublés de la Seine.

CALIFORNIA LAW REVIEW (Published by Students of the School of Law of the University of California), Berkeley, Vol. 47, No. 3, August 1959. — W. L. Prosser: Trespassing Children. — F. M. Keesling: Property Taxation of Leases and Other Limited Interests. — P. S. Taylor: The Excess Land Law — Pressure vs. Principle. — R. A. Burt — Fr. K. Kunzel — D. B. Lynch: The California Used Car Dealer and the Foreing Lien — A Study in the Conflict of Laws.

No. 4, October 1959. — H. P. Crawford: Western Hemisphere Trade Corporations. — J. Sweet: Owner- Architect-Contractor. — A. K. Marshall: The Branch Court. — Th. F. Olson: Patent Rights in Department of Defense Research and Development Contracts.

No. 5, December 1959. — O. J. Rogge: Unenumerated Rights. — A. Avins: Military Leadership and the Law.

THE CAMBRIDGE LAW JOURNAL, London, April 1959. — R. Dickerson: Legislative Drafting in London and in Washington. — K. W. Wedderburn: Collateral Contracts. — J. A. Jollowicz: Damages and Income Tax. — J. C. Hall: Gift of Part of a Debt.

November 1959. — S. E. Thorne: English Feudalism and Estates in Land. — R. N. Gooderson: Similar Facts and Actus Reus. — H. L. A. Hart: Scandinavian Realism.

COLUMBIA LAW REVIEW (Published by Columbia Law Students), New York, Vol. 59, No. 1, January 1959. — B. D. Meltzer: The Supreme Court, Congress, and State Jurisdiction over Labor Relations. — J. Freidin: The Board, the „Bar", and the Bargain. — W. J. Isaacson: Employee Welfare and Pensions Plans — Regulation and Protection of Employee Rights. — R. F. Koretz: Federal Regulations of Secondary Strikes and Boycotts.

No. 2, February 1959. — W. O. Douglas: On Misconception of the Judicial Function and the Responsibility of the Bar. — Ph. C. Jessup: The United Nations Conference on the Law of the Sea. — A. A. Ehrenzweig: The Real Estate Broker and the Conflict of Laws.

No. 3, March 1959. — F. James Jr.: The Columbia Study of Compensation for Automobile Accidents. —W. L. Prosser: Injurious Falsehood — The Basis of Liability. — F. V. Harper: Torts, Contracts, Property, Status, Characterization, and the Conflict of Laws. — P. Keeton: Trespass, Nuisance, and Strict Liability. — Cl. Morris: Liability for Pain and Suffering.

ECONOMIA INTERNAZIONALE (Revista dell' Istituto di economia internazionale), Genova, Vol. XII, No. 2, Maggio 1959. — E. Lundberg: Cicli economici. Esperienze passate e presenti.— V. Sirotti: L'equilibrio generale della produzione e l'ipotesi della „libera entrata". — S. H. Wellisz and C. Segré: Economic Planning and the Price Mechanism — The Lessons of the Polish Experience. — G. C. Carlucci: Una nota critica sui modelli per le previsioni a medio termine dell'economia nazionale. — W. De Floriani: Un indagine econometrica sul consumo del tabacco in Italia. — J. van Hoorn Jr.: Gli aspetti fiscali della collaborazione economica europea.

No. 3, Agosto 1959. — J. Bhagwati: Growth, Terms of Trade and Comparative Advantage. — V. Vitello: Su alcuni aspetti della formazione dei prezzi nelle economie planificate. — A. Predetti: Sui recenti contributi di E. H. Chamberlin. — E. von Böventer: The Production Elasticity of U. S. Raw Material Imports. — A. D. Bilimovich: Concentration of Agriculture in the United States.

No. 4, Novembre 1959. —A. Predetti: L'ipotesi del reddito permanente e la funzione aggregata del consumo, di lungo periodo. — M. Singer: Financial

Institutions, Uncerteinty, and Economic Development. — R. M. Stern: Agricultural Surplus Disposal as a Means of Financing Economic Development — A. M. Huq: Towards a Dynamic Theory of International Trade. — M. W. Hald: Social Charges in the EEC Countries — Some Economic Aspects. — Z. Lewandowicz: Problemi economici dell' U.R.S.S. — R. Zaneletti: La libertà di stabilimento e di prestazione dei servizi nella Comunità Economica Europea.

THE ECONOMIC JOURNAL (The Quarterly Journal of the Royal Economic Society), London, Vol. LXIX, No. 274, June 1959. — G. B. Richardson: Equilibrium. Expectations and Information. — E. T. Penrose: Profit Sharing Between Producing Countries and Oil Companies in the Middle East. — D. Dosser: The Formulation of Development Plans in the British Colonies. — J. Black: A Savings and Investment Approach to Devaluation. — G. Stuvel: Asset Revaluation and Terms-of-Trade Effects in the Framework of the National Accounts. — F. H. Hahn: The Theory of Selling Costs. — H. Rose: The Possibility of Warranted Growth. — A. L. Grey and M. D. Brockie: The Rate of Interest, Marginal Efficiency of Capital and Investment Programming.

N. 275, September 1959. — J. Robinson: Accumulation and the Production Function. — H. T. Oshima: Income Originating in the Models of Harrod and Domar. — R. Harrod: Domar and Dynamic Economics. — L. R. Klein and R. J. Ball: Some Econometrics of the Determination of Absolute Prices and Wages. — A. R. Prest: The Expenditure Tax and Saving. — S. J. Patel: Export Prospects and Economic Growth: India. — F. V. Meyer: The Terms of Trade of Manufactures. — G. Hallett: The Economic Position of British Agriculture.

No. 276, December 1959. — R. Hall: Reflections on the Practical Application of Economics. — E. Lundberg: The Profitability of Investment. — M. J. Farrell: The New Theories of the Consumption Function. — J. Aschheim: Open-market Operations versus Reserve-Requirement Variation. — R. W. Clower: Some Theory of an Ignorant Monopolist. — B. A. Corry: Malthus and Keynes. — I. F. Pearce: A Futher Note on Factor-Commodity Price Relationships. — J. N. Bhagwati: Protection, Real Wages and Real Incomes. — R. C. O. Matthews: Duesenberry on Growth and Fluctuations.

ECONOMICA (Published quarterly by The London School of Economics and Political Science), N. S. Vol. XXVI, No. 101, February 1959. — H. G. Johnson: British Monetary Statistics. — E. H. Ph. Brown and Sh. V. Hopkins: Builders' Wage-rates, Prices and Population. — R. L. Meek: The Physiocratic Concept of Profit. — M. W. Flinn: Abraham Darby and the Coke-smelting Process. — K. Klappholz and J. Agassi: Methodological Prescriptions in Economics.

No. 102, May 1959. — Fr. W. Fetter: The Politics of the Bullion Report. — K. J. Arrow: Rational Choice Functions and Orderings. — M. H. Peston: On the Sales Maximization Hypothesis. — A. H. Land: Factor Endowments and Factor Prices. — J. Black: Inflation and Long-run Growth. — W. Peters: Productivity-Geared Wage Policies. — A. T. Peacock: The Rehabilitation of Classical Debt Theory.

No. 103, August 1959. — R. C. Tress: The Contribution of Economic Theory to Economic Prognostication. — N. Kaldor: Economic Growth and the Problem of Inflation. — W. Taplin: Advertising Appropriation Policy. — H. Barkai: Ricardo on Factor Prices and Income Distribution in a Growing Economy.

No. 104, November 1959. — G. Routh: The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates. — G. C. Archibald: Welfare Economics, Ethics, and Essentialism. — D. Mazumdar: Underemployment in Agriculture and the Industrial Wage Rate. — A. B. Cramp: Horsley Palmer on Bank Rate. — M. McManus: A Theorem on Undercompensated Price Changes.

ENCOUNTER, London, Vol. XIII, No. 1, July 1959. — L. Woolf, Constantine FitzGibbon and Mark Bonham Carter: Anglo-Saxon Attitudes. — C. P. Snow: The Two Cultures. — A. Buchan: Between Sword and Shield. — M. Muggeridge: Northcliffe.

No. 2, August 1959. — H. Fairlie: The B. B. C. — A. Fabre-Luce: Chinese Journey. — A. J. P. Taylor: Keeping It Dark (Half-Century Secrets). — P. Ignotus: Exile in London.

No. 3, September 1959. — A. Shonfield: A Deadloock on the Left. — E. Heller: Ludwig Wittgenstein.

No. 4, October 1959. — Članci u ovom broju posvećeni su pitanjima turizma.

No. 5, November 1959. — C. Wilson: The Writer and Publicity. — J. Alsop: Some Thoughts on Co-Existence. — R. Wollheim: Crime, Sin, and Mr. Justice Devlin. — E. Hardwick: Boston. — M. Grene: The Faith of Darwinism.

No. 6, December 1959. — J. Morris: A Stranger in Dublin. — T. Prittie: The Germans and the English (Who Is Being Beastly to Whom?) — C. V. Wedgwood: Jacob Burckhardt.

FINANZARCHIV, Tübingen, Bd. 19, H. 3, 1959. — K. Littmann: Raumwirtschaftliche Auswirkingen der Finanzpolitik. — P. L. Reynaud: La pression fiscale psychologique et le dynamisme des producteurs. — W. Albers: Aufgabe und Stellung der Gemeinden im Finanzsystem der gesamten öffentlichen Hand. — J. Wiseman: Pensions in Britain. — R. L. Allen: The Vulnerability of Iceland's Economy. — H. Stein: Federal Finance in the United States 1955 to 1959.

FOREIGN AFFAIRS (Published quarterly by Council on Foreign Relations), New York, Vol. 37, No. 2, January 1959. — G. F. Kennan: Disengagement Revisited. — A. Wohlstetter: The Delicate Balance of Terror. — L. H. Haimson: Three Generations of the Soviet Intelligentsia. — Ch. B. Marshall: Reflections on a Revolution in Pakistan. — M. Adams: Twenty Years of Franco. — B. Kreisky: Austria Draws the Balance. — H. Feis: The Three Who Led. — J. M. Montias: Economic Reform and Retreat in Jugoslavia. — P. Pipinelis: The Greco-Turkish Feud Revived. — F. N. Trager: Political Divorce in Burma. — R. A. Rupen: Inside Outer Mongolia.

No. 3, April 1959. — P.-H. Spaak: New Tests for NATO. — F.-J. Strauss: Soviet Aims and German Unity. — P. Jacobsson: Toward More Stable Money. — O. Hoeffding: Substance and Shadow in the Soviet Seven Year Plan. — M. B. Travis and J. T. Watkins: Control of the Panama Canal — An Obsolete Shiboleth? — P. Worsthorne: Class and Conflict in British Foreign Policy. — C. P. Gooch: Franco-German Coexistence at Last? — P. M. Henry: Pan-Africanism — A Dream Come True. — J. J. Kennedy: Accountable Government in Argentina. — S. W. Washington: Student Politics in Latin America — The Venezuelan Example.— H. Tingsten: Issues in Swedish Foreign Policy. — A. Rivkin: Israel and the Afro-Asian World. — J. Freymond: Supervising Agreements — The Korean Experience.

No. 4, July 1959. — H. H. Humphrey: The Senate in Foreign Policy. — H. A. Kissinger: The Search for Stability. — G. F. Hudson: Mao, Marx and Moscow. — A. Ravenholt: The Chinese Communes — Big Risks for Big Gains. — A. Pinay: Economic Revolution in France. — W. W. Eason: The Soviet Population Today. — G. Plaza: For a Regional Market in Latin America. — H. F. Armstrong: Where India Faces China. — J. Soustelle: The Wealth of the Sahara. — M. Perham: White Minorities in Africa. — L. Silberman: Change and Conflict in the Horn of Africa. — G. C. Lodge: Labor's Role in Newly Developing Countries. — F. Harbison: Two Centers of Arab Powers.

Vol. 38, No. 1, October 1959. — N. S. Khrushchew: On Peaceful Coexistence. — R. Pleven: France in the Atlantic Community. — P. G. Hoffman:

Operation Break Trough. — A. J. B. Kripalani: For Principled Neutrality. — J. S. Badeau: Islam and the Modern Middle East. — A. Soldati: Economic Disintegration in Europe. — A. Rivkin: Arms for Africa? — W. Ladejinsky: Agrarian Revolution in Japan. — P. Cohen: The Future of the Submarine. — P. Lort-Phillips: The British Liberal Revival. — D. E. Lilienthal: Enterprise in Iran. — H. S. Quigley: Revising the Japanese Constitution.

INDIA QUARTERLY (A Journal of International Affairs — Published by the Indian Council of World Affairs), New Delhi, Vol. XV, No. 2, April—June 1959. — E. Woolmington: Australian Immigration Since the War. — T. C. Truman: Australian Politics in the Post-War Years. — F. Bangsberg: The United States and the Colombo. — J. Campbell: America and the Middle East. — S. K. Ghosh: Treaty Making Powers and Limitations of the U. S. A. Under the Constitution. — R. C. Hingorani: French Seizure of Yugoslav Arms and the Principle of Contraband.

No. 3, July—September 1959. — The Dalai Lama: The International Status of Tibet. — J. Narayan: What Needs to Be Done for Tibet. — S. Ch. Sarker: Indian Reactions to Developments in Tibet. — Observer: The Dalai and the Pañchen — Tibet's Supreme Incarnate Lamas.

INTERNATIONAL AFFAIRS (Issued under the Auspices of the Royal Institute of International Affairs), London, Vol. 35, No. 3, July 1959. — Cl. Jones: Viscount Cecil of Chelwood (1864—1958). — P. Mendès-France: The Crisis of France, 1945—1959. — G. E. Wheeler: Russia and the Middle East. — M. Lachs: Poland's Quest for European Security. — W. W. Schütz: German Foreign Policy (Fondations in the West — Aims in the East). — P. Griffiths: Pakistan Today. — W. Z. Laqueur: The „National Bourgeoisie". — A Soviet Dilemma in the Middle East. — C.E. Carrington: The New Zealand Commonwealth Conference and Its Predecessors.

No. 4, October 1959. — 'Kl. Mehnert: Soviet-Chinese Relations. — E. Bustani: The Arab World and Britain. — E. Behr: The French Army as a Political and Social Factor. — W. V. Wallace: New Documents on the History of Munich — A Selection from the Soviet and Czechoslovak Archives.

THE INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW QUARTERLY, London, Vol. 8, Part 1, January 1959. — J. K. Grodecki: The Enforcement of Foreign Maintenance Orders — French and English Practice. — M. Megrah: A Uniform Code for Documentary Credit Practice? — L. J. Blom-Cooper: The South African Treason Trial. — G. Fitzmaurice: Some Results of the Geneva Conference on the Law of the Sea. Part I — The Territorial Sea and Contiguous Zone and Related Topics. — D. H. N. Johnson: The Preparation of the 1958 Geneva Conference on the Law of Sea. — E. Lauterpacht: The Contemporary Practice of the United Kingdom in the Field of International Law.

Part 2, April 1959. — W. Müller-Freienfels: Equality of Husband and Wife in Family Law. — R. D. Carswel: The Doctrine of Vested Rights in Private International Law. — P. Benjamin: Inter-Institutional Agreements Designed to Extend Existing Facilities for International Commercial Arbitration. — V. T. H. Delany: Irish and Scotish Land Resettlement Legislation. — S. M. Schwebel: The Alsing Case. — E. Cotran: Some Legal Aspects of the Formation of the United Arab Republic and the United Arab States.

Part. 3, July 1959. — J. N. D. Anderson: Conflict of Laws in Northern Nigeria — A New Start. — M. Mann: The Domicil Bills. — A. K. R. Kiralfy: The Rule of Law in Communist Europe. — E. Sabbath: Denial of Restitution in Unlawful Transactions — A Study in Comparative Law. — K. Lipstein: The Hague Conventions on Private International Law, Public Law and Public Policy. — R. K. Batstone: The Utilisation of the Nile Waters.

Part 4, October 1959. — P. G. Vallindas: A Plea for an International Legal Science. — K. W. Patchett: Some Aspects of Marriage and Divorce in the West Indies. — E. Guttman: The Status of Legitimacy in Comparative Conflict of Laws. — I. Brownlie: Recent Appraisals of Legal Regulation of the Use of Force.

IURA (Rivista Internazionale di Diritto Romano e Antico), Napoli, Vol. X, Parte prima, 1959. — A. Berger: CTh. 2, 1, 10 and CI. 1, 9, 8 pr. A perfect example of an interpolation through cancelation of a "non". — J. Gaudemet: Société religieuse et Monde laïc au Bas-Empire. — J. Modrzejewski: La notion d'injustice dans les papyrus grecs. — K. Visky: La qualifica della medicina e dell'architettura nelle fonti del diritto romano. — H. J. Wolff: Zur Palingenesie und Textgeschichte von Ulpians Libri ad Edictum.

Parte seconda, 1959. — Критички прикази и библиографска обавештења.

JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK, Stuttgart, Bd. 171, H. 4, Oktober 1959. — E. Preiser: Nochmals Investition und Zins. — W. Schreiber: Investieren, Sparen, Wirtschaftswachstum und Eigentumsbildung. — C. E. Ferguson: Some Remarks on Dynamic Price Theory. — H. Bolza und A. Hof: Qualitative und quantitative Aussagen über moderne Gruppenbildungen. — O. Anderson: Mathematik für marxistisch-leninistische Volkswirte.

H. 5/6, Dezember 1959. — W. Koch: Preistheorie beim Böhm-Bawerk und Morgenstern. — G. Albrecht: Bemerkungen zu einer neuen Theorie der Sozialpolitik. — Fr. Vöchting: Das Überschussproblem in der italienischen Landwirtschaft und der Europäische Gemeinschaftsmarkt. — R. v. Ungern-Sternberg: Die neuesten Vorgänge in der Bevölkerungsbewegung der wichtigsten Ländern der Erde.

THE JAPAN ANNUAL OF LAW AND POLITICS (Science Council of Japan), Tokyo, No. 7, 1959. — T. Yagi: The Trend in the Field of Philosophy of Law in Japan in 1957. — Japan Public Law Association: Constitutional Law and Administrative Law (The General Outlook). — Ts. Kotani: The Right of Diplomatic Protection with Respect to Okinawa. — A. Ohata: International Relations. — A. Hujimoto: The Problems of the Free Market in New China. — Civil Law (1. Problems in Revising the Leased Land and Leased House Laws. — 2. Contract and Property Law. — 3. The Law of Torts. — 4. Family Law.) — M. Yokota: Japanese Judicial System under the New Constitution. — R. Yamada: Private International Law. — The Tendencies of Studies in Japan Association of Sociology of Law. — M. Yazawa: Liabilities of the International Air Carrier in Case of a Charter with Crew — The Tokyo Draft Convention. — F. Ikeda: Towards the Principle of 'Freedom of the Outer Space. — B. Ogura: The Agricultural Legislation During the Period of the World War I to the Showa Panic. — I. Nakagawa: Survey of Tax Law Science in the Year 1957. — Ts. Kikkawa: Criminal Law.

JOURNAL DU DROIT INTERNATIONAL, Paris, 86e année, No. 2, Avril—Mai—Juin 1959. — R. Pinto: Le statut international de la République Démocratique Allemande.

No. 3, Juillet—Août—Septembre 1959. — J. Zourek: Quelques observations sur les difficultées rencontrées lors du règlement judiciaire des différends nés du commerce entre les pays à structures économiques et sociales différentes. — L. J. Blom-Cooper: De la compétence en matière de liquidation des sociétés étrangères en Angleterre.

No. 4. Octobre—Novembre—Décembre 1959. — D. Sidjanski: Le Traité de Droit international du Prof. Paul Guggenheim.

THE JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY (Published by the University of Chicago), Vol. LXVII, No. 1, February 1959. — R. T. Selden: Cost-Push versus Demand-Pull Inflation, 1955-57. — H. Demsetz: The Nature of Equilibrium in Monopolistic Competition. — I. D. S. Ward: George Berkley — Precursor of Keynes or Moral Economist on Underdevelopment? — C. Moneta: The Estimation of Transportation Costs in Internacional Trade. — J. Aschheim: Commercial Banks and Financial Intermediaries — Fallacies and Policy Implications. — D. G. Davies: An Empirical Test of Sales-Tax Regressivity. — J. M. Buchanan: Saving and the Rate of Interest.

No. 2, April 1959. — D. Granick: An Organizational Model of Soviet Industrial Planning. — J. H. Power: Price Expectations, Monex Illusion, and the Real-Balance Effect. — H. A. Latané: Criteria for Choice among Risky Ventures. — A. H. Gleason: Foster and Catchings. — B. C. Swerling: Income Protection for Farmers. — C. R. Whittlesey: Congressional Hearings and the Federal Reserve. — B. Horvat and Vl. Rašković: Workers' Management in Yugoslavia.

No. 3, June 1959. — L. Fisher: Determinants of Risk Premiums on Corporate Bonds. — D. Hamberg: Production Functions, Innovations, and Economic Growth. — W. M. Gorman: The Effct of Tariffs on the Level and Terms of Trade. — A. Morag: Deflationary Effects of Outlay and Income Taxes. — A. H. Meltzer: The Behavior of the French Money Supply — 1938-54. — R. R. Nelson: The Simple Economics of Basic Scientific Research. — R. F. Mikesell: Dollar Shortage — A Modern Myth.

No. 4, August 1959. — M. Friedman: The Demand for Money — Some Theoretical and Empirical Results. — D. Schwartzman: The Effect of Monopoly on Price. — A. C. Chiang: Instalment Credit Control — A Theoretical Analysis. — M. J. Farrel: The Convexity Assumption in the Theory of Competitive Markets. — J. N. Wolfe: Transport Costs and Comparative Advantage. — M. E. Kreinin: On the "Trade-Diversion" Effect of Trade-Preference Areas. — S. S. Alexander and H. O. Stekler: Forecasting Industrial Production-Leading Series versus Autoregression. — F. M. Fisher, D. E. Farrar, Ch. F. Phillips, Jr., and Fr. Modigliani: New Developments on the Oligopoly Front.

JURISTENZEITUNG, Tübingen, 14. Jg., No. 13, 3. Juli 1959. — — W. Müller-Freinfels: Der Einfluss der Schuldigerklärung auf die Regelung zonaler Strafjustiz. — E.-W. Fuss: Freiheit und Gleichheit des Parteiwirkens. — W. Müller-Freienfels: Der Einflus der Schuldigerklärung auf die Regelung der elterlichen Gewalt. — M. zur Nieden: Ein Rudiment formalistischer Jurisprudenz?

No. 14, 17. Juli 1959. — R. Dietz: Friedenspflicht und Arbeitskampfrecht. — R. Schmitt: Zur Systematik der Unterlassungsdelikte. — J. Bärmann: Ist eine Aktienrechtsreform überhaupt noch zulässig? — G. Baumgärtel: Die Zulässigkeit der Wiederholung einer Beschwerde nach Erschöpfung des Instanzenzuges.

No. 15/16, 14, August 1959. — H.-H. Jeschek: Das deutsche Wirtschaftsstrafrecht. — E. J. Cohn: Richter, Partei und Prozessvergleich. — W. Lorenz: Rückforderung von Vorleistungen bei vorzeitiger Beendigung von Dauerrechtsverhältnissen. — Cl. Seibert: Macht und Persönlichkeit im US-Supreme Court.

No. 17, 11. September 1959. — U. Koebel: Der Entwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des zivilrechtlichen Persönlichkeits- und Ehrenschutzes. — Eb. Schmidt: Bemerkungen zur Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs zur Frage des Züchtigungsrechts der Lehrer. — E. Kaufmann: Zur Zulässigkeit der gesellschaftsvertraglichen Vermögensbindung.

No. 18, 18. September 1959. — J. Bärmann: Die Europäischen Gemeinschaften und die Rechtsangleichung. — R. Lange: Zur Teilnahme an unvorsätzlicher Haupttat. — H. Feller: Die Unterlassung der Anhörung des Betriebsrats nach § 66 I des Betriebsverfassungsgesetzes und ihre Heilung im Hinblick auf die materielle Rechtskraft arbeitsgerichtlicher Urteile.

No. 19, 2. Oktober 1959. — W. Selb: Zwangsvollstreckung des Abzahlungsverkäufers in die verkaufte Sache und Wiederansichnahme im Sinne des § 5 des Abzahlungsgesetzes. — W. Wertenbruch: Verordnungsrechtlich prolongierte Krisenzeiten? — W. Dunz: Zum Mitverschuldenausgleich gegenüber Mehreren. — B. Schlegtendal: Die wesentlichen Änderungen im französischen Strafgerichtsverfassungsrecht und Strafprozessrecht.

No. 20, 16. Oktober 1959. — H. Niederländer: Hypothetische Schadensereignisse. — V. Weidner: Ist der Ausschluss des Armenanwaltsbeiordnung in den unteren Instanzen der Sozialgerichtsbarkeit verfassungsmässig? — K. Markert u. H. Wirner: Aktienrechtsreform und EWG-Vertrag. — G. Willms: Zum Begriff der „verfassungsfeindlichen Bestrebungen".

No. 21, 6. November 1959. — Meyer-Cording: Die Vereinsstrafe in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofes. — Bockelmann: Zur Problematik des Diebstahls aus Fahrzeugen. — Felix: Zur Frage der Erweiteurung eines Rechtsweges durch bindende, aber unrichtige Verweisung an ein Gericht der Nachbargerichtsbarkeit.

No. 22, 20. November 1959. — Götz: Die innerprozessuale Bindungswirkung von Urteilen im Zivil- Arbeits- und Verwaltungsprozessrecht. — Henkel: Zur Auslegung des § 357 StPO. — Stratenwerth: Zur Beschlagnahme von Behördenakten im Strafverfahren. — Kohnle: Reformplan für das juristische Studium.

Nos. 23/24, 11 Dezember 1959. — Spendel: Zur Vollmacht und Rechtsstellung des Strafverteidigers. — Fuss: Rechtsverhältnisse und Verbindlichkeiten einer für verfassungswidrig erklärten Partei. — Klein: Lösungsbedürftige Probleme der Haftung des am Arbeitsunfall schuldigen Arbeitskollegen. — Sieg: Die Vollstreckbererklärung von Schiedssprüchen, die den Streit nicht endgültig erledigen. — H. Thieme: Universitas Studii Lipsiensis. — Ahrens: Die Berücksichtigung des öffentlichen Rechts bei der Referendarausbildung in der Justizausbildungsstationen.

KÖLNER ZEITSCHRIFT FÜR SOZIOLOGIE UND SOZIALPSYCHOLOGIE- Köln-Opladen, 11. Jg., H. 2, 1959. — R. Heberle: Das normative Element in der Nachbarschaft. — W. Strzelewicz: Zum Autoritätsproblem in der modernen Soziologie. — U. Gembardt: Akademische Ausbildung und Beruf. — W. Teuscher: Die Einbeziehung des Forschers in die Untersuchungsgruppe durch Status- und Rollenzuweisung als Problem der empirischen Forschung. — Th. W. Adorno: Zum gegenwärtigen Stand der deutschen Soziologie. — A. Malewski: Der empirische Gehalt der Theorie des historischen Materialisums. — E. Zahna: Die Fragen des Konsumentenverhaltens in der heutigen Sozialforschung. — In memoriam: Florian Znaniecki (R. König). — In memoriam: William F. Ogburn (R. König).

H. 3, 1959. — H. Moore und G. Kleining: Das Bild der sozialen Wirklichkeit. — F. Croner: Soziologie und Statistik. — S. M. Lipset: Der „Faschismus" — die Linke, die Rechte und die Mitte. — W. B. Simon: Politische Ethik und politische Struktur. — L. Kriesberg: Die europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl im Urteil der Deutschen, 1950—1956.

H. 4, 1959. — Fr. H. Tenbruck: Die Genesis der Methodologie Max Webers. — E. A. Saarbourg: Anspruchsniveau, Frustration und Autoritarisums. — H. E. Wolf: Sozialpsychologische Untersuchung der Vorurteile gegen „Neger" und „Juden" bei Ober- und Volksschülern. — E. W. Müller: Versuch einer Typologie der Familienformen. — C. A. Schmitz: Erweiterte Familie, Grossfamilie und Klan. — W. Hofmann: Zum Gesellschaftsbild der Nationalökonomie von heute.

KYKLOS (Internationale Zeitschrift für Sozialwissenschaften), Basel, Vol. XII, Facs. 3, 1959. — J. Tinbergen: International Co-ordination of Stabilization and Development Policies. — H. G. Aubrey: Soviet Trade, Price Stability and Economic Growth. — E. Benoit: Purchase Garantees as a Means of Reducing Instability of Commodity Export Proceeds of Underdeveloped Countries. — A.

Hazlewood: Stabilization and Development — A Proposal. — Hiroshi Kitamura and Shu-Chin Yang: Domestic Stability and Development — A Critique of Nurkse's Scheme. — C. N. Vakil and P. R. Brahmanand: Price Stabilisation versus Fiscal Stabilisation. — D. Walker and C. Ehrlich: Stabilisation and Development Policy in Uganda. — A. O. Hirschman: Primary Products and Substitutes — Should Technological Progress Be Policed? — E. Lerdau: Stabilization and the Terms of Trade. — R. M. Stern: The Price Responsiveness of Egyptian Cotton Producers. — E. Salin: Unterentwickelte Länder — Begriff und Wirklichkeit. — G. Ranis: Economic Development — A Suggested Approach. — F. Neumark: Gedanken zur Allgemeinheit der Wirtchaftstheorie. — J. H. Müller: Kann die Wirtschaftswissenschaft der Politik immer mit eindeutigen Ergebnissen helfen? Ein Beitrag zum Problem des Verhältnisses von Wissenschaft und Politik.

Facs. 4, 1959. — K. W. Rotschild: The Limitations of Economic Growth Models. — K. W. Kapp: River Valley Development Projects — Problems of Evaluation and Social Costs. — K. Mayer: Diminishing Class Differentials in the United States. — P. B. Kenen: Distribution, Demand, and Equilibrium in International Trade — A Diagrammatic Analysis. — W. Weber: Das Handwörterbuch der Sozialwissenschaften. — L. R. Klein: Economic Forecasting. — J. H. Adler: The Strategy of Economic Development.. — G. Sotiroff: Demography and the Study of Population.

THE LAW QUARTERLY REVIEW, London, Vol. 75, January 1959. — A. S. Diamond: The Summons for Directions. — S. J. Stoljar: The Doctrine of Failure of Cosideration. — K. Swan: Patent Rights in an Employee's Invention. — D. M. Gordon: Effect of Reversal of Judgment on Acts Done Between Pronouncement and Reversal.

April 1959. — F. A. Mann: Outlines of a History of Expropriation. — J. D. Davies: Shamia v. Joory — A Forgotten Chapter in Quasi-Contract. — R. H. Maudsley: Proprietary Remedies for the Recovery of Money. — W. H. Goodhart: The Yarn Spinners' Case and the Sherman Anti-Trust Act.

July 1959. — D. P. O'Connell: The Doctrine of Colonial Extra-territorial Ligislative Incompetence. — R. Gross: R. V. Sims in England and the Commonwealth. — E. W. Ives: Promotion in the Legal Profession of Yorkist and Early Tudor England. — A. W. B. Simpson: The Introduction of the Action on the Case for Conversion. — L. Radzinowicz: Changing Atitudes Towards Crime and Punishment.

October 1959. — I. D. Campbell: Contracts with Companies. — C. R. Morris: Patent Rights in an Employee's Invention — The American Shop Right Rule and the English View. — G. B. Nourse: Law Reform under the Commonwealth and Protectorate. — F. F. Stone: The Problems of Unfulfilled Promises. — N. S. Marsh: Civil Liberties in Europe.

MEMOIRES DE LA SOCIÉTÉ ROYALE DU CANADA — TRANSACTIONS OF THE ROYAL SOCIETY OF CANADA. Toronto, Third Series, Vol. LIII, Section II, Meeting of June 1959. — V. W. Bladen: Adam Smith. — A. H. Johnson: Francis Hutcheson and the "Moral Sense" Theory. — C. B. Macpherson: Edmund Burke. — T. J. Oleson: Edward the Confessor in History.

DER NEUE BUND (Zeitschrift für Freiheit und Gemeinschaft), Zürich, 25. Jahrgang, No. 3, III. Quartal 1959. — E. Steinemann: Privatwirtschaftliche oder gemeinwirtschaftliche Unternehmung? — A. Rohr: Eine gewerbliche Einzelfirma. — -r: Der private Grossbetrieb. — O. Lezzi: Die Konsumgenossenschaft. — G. Walter: Eine Produktionsgenossenschaft.

ÖSTERREICHISCHE JURISTEN-ZEITUNG, Wien, 14. Jg., No. 13, 26. Juni 1959. — B. Hundegger: Von Genehmigungsrecht des Landes im selbst-

ständigen Wirkungskreis der Gemeinde. — F. Schönherr: Die Einforderung von Nachschüssen vor vollständiger Einzahlung der Stammeinlagen. — R. Dittrich: Der Schutz der veröffentlichten Entscheidung nach österreichischem Urheberrecht.

No. 14, 10. Juli 1959. — F. Schneider: Gedanken zur zivilrechtlichen Judikatur des OGH. im Jahre 1955. — E. Pausa: Das englische Jugendstraf- und Vormundschaftsrecht. — E. Foregger: Entführungen und kein Ende.

No. 15, 24 Juli 1959. — Завршетак чланака из претходног броја.

No. 16, 21 August 1959. — A. Dreer: Zulässige Ausweitungen des Wohnungsrechtes. — G. Heinrich: Das individuelle Risiko des Streiks. — E. Fürst: GSPVG. — Beiträge im Konkurs- und Ausgleichsverfahren.

No. 17, 4. September 1959. — P. Ullman: Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft — eine supranationale Organisation? — K. G. Stefanopulos: Die Eheschliessung nach griechischem Recht. — W. Vogel: Der Anspruch des Mieters auf Rückforderung der Stromumschaltungskosten.

No. 18, 18. September 1959. — H. Just: Der Rechtsbestand von Nichtigkeitsvorschriften in Gemeindeordnungen und Stadtstatuten. — Th. Veiter: Die Belegenheit von Forderungen nach dem österreich-deutschen Vermögensvertrag. — W. Haindl: Betriebsstatut und Versicherungswiederaufbau vom Standpunkt des internationalen Versicherungsprivatrechtes aus gesehen.

No. 19, 2. Oktober 1959. — W. Jesch: Die Entschädigung für die Enteignung von Wassernutzungsrechten an öffentlichen Gewässern. — E. Pausa: Das englische Probationssystem. — J. Pichler: Ist Idealkonkurrenz zwischen § 313 StG. und §§ 487 ff. StG. rechtlich denkbar?

No. 20, 16. Oktober 1959. — G. Raynoschek: Die Ausübung des aktienrechtlichen Stimmrechtes durch Bevollmächtigte und durch Banken als Legitimationsträger. — W. Sobitschka-Wiesenhag: Die steuerliche Behandlung der Rückstellung entzogener Vermögenswerte (der „Ersatzleistung") beim Erwerber (Rückstellungspflichtigen).

No. 21, 30. Oktober 1959. — K. Jarosch: Indirekte Vaterschaftsausschlüsse. — F. Schneider: Die Funktionsperiode des Betriebsrates und die Mandatsdauer seiner Mitglieder. — K. Piska jun.: Zum Gerichtsstand des Wohnsitzes oder Aufenthaltsortes im Strafverfahren in Jugendsachen.

No. 22, 13 November 1959. — E. Michlmayr: Zur Rückforderbarkeit der Stromumschaltungskosten auf Grund der geänderten Rechtsprechung. — J. Kropiunig: Zum Abgrenzungsproblem Aufrechnungseinrede — Vorprozessuale Aufrechnung.

No. 23, 27. November 1959. — M. Willomitzer: Der Rechtsbestand von Nichtigkeitsvorschriften in Gemeindeordnungen und Stadtstatuten. — R. Holzhammer: Bemerkungen zur einheitlichen Streitpartei. — K. Jarosch: Der pathologische Rausch.

No. 24, 11. Dezember 1959. K. Zingher: Obdachsschutz bei Ehescheidung. — K. G. Harrer: Zur Frage der Belegenheit von Forderungen. — K. Heidrich: Ist eine Reform des Jugendgerichtsgesetz erforderlich?

ÖSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR ÖFFENTLICHES RECHT, Wien, Bd. IX, H. 4, April 1959. — A. Verdross: The Status of Foreign Private Interests Stemming from Economic Development Agreements with Arbitration Clauses. — S. Verosta: Das Staatsnotrecht. — Fr. Bydlinski: Schadensrecht und Arbeitskampf. — M. Stockhammer: Die Kausalfreiheit des Gesetzeswillens.

Bd. X, H. 1, September 1959. — H. Kelsen: Eine „Realistische" und die Reine Rechtslehre (Bemerkungen zu Alf Ross: On Law and Justice). — H. Aufricht: The Fund Agreement and the Legal Theory of Money. — F. A. v. d. Heydte: Johannes Messner und das Naturrecht. — H. Müller: Die Entwicklung des Finanzausgleichs zwischen Reich bzw. Bund und Ländern in Deutschland von 1871 bis zur Gegenwart.

OSTEUROPA-RECHT (Gegenwartsfragen aus den Rechten des Ostens), Stuttgart, 5. Jg., H. 1, Mai 1959. — St. Pretnar: Wesenksmerkmale des Erfinder- und Warenzeichenschutzes der sozialistichen Staaten. — D. G. Bishop: Immunity of Diplomatic Etablishment — Soviet Law and Practice. — S. Kucherov: Das Problem der Küstenmeere und die Sowjetunion.

THE POLITICAL QUARTERLY, London, Vol. 30, No. 3, July—September 1959. — Editorial: Choosing our Rulers. — The Selection of Parliamentary Candidates (W. Rees-Mogg: The Conservative Party, — T. E. M. Mc Kitterick: The Labour Party. — Ph. Skelsey: The Liberal Party. — The Results of the Choices.) — P. Crane: What's in a Party Image? — E. Baker: The Settlement in Cyprus. — H. T. Cowie: American Investment in British Industry. — R. Hinden: Dilemma in Central Africa. — P. Bromhead: How Should Parliament be Reformed. — S. K. Dey: The Role of Foreign Aid in Development. — J. C. Hunt: Britain and the Common Market.

No. 4, October—December 1959. — Editorial: Morality in Politics. — A. Butler: 1951-59 — The Conservatives in Power. — J. Enoch Powell: 1951-59 — Labour in Opposition. — H. Bull: The Arms Race and the Banning of Nuclear Tests. — D. V. Donnison: Report on Social Work. — L. M. Jeger: The Politics of the Non-Political. — D. Krivine: Private Enterprise in an Underdeveloped Country. — J. Lewin: Power, Law and Race Relations in South Africa. — I. L. Horowitz: Modern Argentina — The Politics of Power.

POLITICAL SCIENCE (Published by the Department of Political Science and School of Public Administration — Victoria University of Wellington), Vol. 11, No. 1, March 1959. — G. S. Graham: Monarchy and Republic in the New World. — M. M. Ball: Seato and Subversion. — L. H. Palmier: Independence and Instability in Indonesia. — P. J. O'Farrell: The 1908 Blackball Strike.

No. 2, September 1959. — N. C. Phillips: The British General Elections of 1780 — A Vortex of Politics. — J. K. Cunningham: City Newspapers and the 1957 Election. — W. Airey: The Principles of Soviet International Policy. — R. J. Harrison: Law and Morality in International Affairs.

POLITICAL SCIENCE QUARTERLY (Edited for the Academy of Political Science by the Faculty of Political Science of Columbia University), New York, Vol. LXXIV, No. 2, June 1959. — L. H. Fuchs: Minority Groups and Foreign Policy. — Th. McNelly: The Japanese Constitution — Child of the Cold War. — A. Etzioni: Alternative Ways to Democracy — The Example of Israel. — J. Weinstein: Anti-War Sentiment and the Socialist Party, 1917—1918. — W. Gomberg: Labor's Participation in the European Productivity Program — A Study in Frustration. — N. Wood: The Empirical Proletarians — A Note on British Communism.

No. 3, September 1959. — R. L. Schuyler: Contigency in History. — S. K. Padover: Ralph Waldo Emerson — The Moral Voice in Politics. — C. E. Baumann: Britain Faces Europe. — D. C. Gordon: Schism in Australian Labor. — R. D. Tomasek: Britisch Guiana — A Case Study of Britisch Colonial Policy. — K. N. Waltz: Reason, Will and Weapons.

No. 4, December 1959. — D. B. Truman: The American System in Crisis. — L. W. Martin: Woodrow Wilson's Appeals to the People of Europe — British Radical Influence on the President's Strategy. — O. E. Clubb: Formosa and the Offshore Islands in American Policy, 1950—1955. — M. Tate and F. Foy: More Light on the Abrogation of the Anglo-Japanese Alliance. — G. D. Bleicken: The Rôle of Nonmilitary Defense in American Foreign and Defense Policy. — K. P. Tauber: German Nationalists and European Union.

IL POLITICO (Rivista edita a cura dell' Istituto di Scienze politiche dell' Università degli Studi di Pavia), anno XXIV, No. 2, Giugno 1959. — J. C. Rees: The Relation between Political Theory and Political Practice. — K. L. Herczeg: The Development Areas and the West. — B. Leoni: The Ana-

lytic Thought in the Political Theory and in the Legal Theory. — G. Perticone: La partitocrazia è uno spettro. — J. Lob: Modern Concept of Property. — P. G. Grasso: Figure di stato d'assedio negli ordinamenti costituzionali contemporanei. — L. Treves: La radiotelevisione in Inghilterra, Stati Uniti d'America e Reppublica Federale Tedesca. — S. G. Rotella: A Recent Study on Indian Political Parties.

No. 3, Settembre 1959. — L. S. Greene: The Civil Service in USA. — E. Kern: Who Will Be the Administrators of Europe? — E. Pennati: Per la storia delle idee e dei movimenti sociali. — N. Balabkins: A Recent Soviet Assessment of American Economists. — R. Jouvenal: Le fonti dottrinali dell' internazionalismo. — J. C. Rees: Some Thoughts on the „Foundations" of Political Theory. — J. F. Lively: Walter Bagehot and the English Constitution. — R. M. Schuchman: Wabash Conference on Economics and Freedom.

No. 4, Dicembre 1959. — A. Passerin D'Entrèves: Gaetano Mosca e la libertà. — C. M. Hardin: Constitutional Reform in USA. — C. E. Ferri: Difesa della concorrenza e leggi antimonopolio. — G. Marshall: The Recent Development of English Administrative Law. — C. Giglio: Un esperimento di governo in paesi plurirazziali. La "partnership" in Rhodesia e Nyasaland. — G. Weinberger: Austria and Italy in the European Market. — A. De Vita: Reddito e sviluppo economico. — R. De Nova: L'azione delle Nazioni Unite per la difesa della pace: revisione del metodo della sicurezza collettiva?

POLITIQUE (Revue internationale des doctrines et des institutions, publiée sous les auspices de l'Académie internationale de Science politique et d'Histoire constitutionnelle), Paris, nouvelle série, No. 5, Janvier—Mars 1959. — R. Fusilier: Le pouvoir royal en Belgique. — S. Jedryka: Les tendances du marxisme-léninisme après le XXIe Congrès du parti communiste de l'U. R. S. S. — M. Th. Blanchet: Le Viet-Nam depuis les accords de Genève. — C. Grzybowski: Le gouvrnement tzariste à la veille de sa chute: le test de la question polonaise.

No. 6, Avril—Juin 1959. — J. Petot: Essai sur la qualification des régimes politiques. — A.-J. Tudesq: Un organe gouvernemental — „Le Journal des Débats" au temps de Guizot. — St. Dobr-Tylingo: Napoléon III et la question polonaise, 1860—1862. — J. Boulouis: Les débuts de la Troisième République vus par Emile Zola.

POLITIQUE ÉTRANGÈRE (Revue publiée par le Centre d'Études de Politique Etrangère), Paris, 24e année, No. 3, 1959. — O. Rögele: L'évolution de l'opinion allemande et la continuité de la politique de la République Fédérale. — M. Halff: Le problème charbonnier en Europe et la CECA. — Ch. A. Massa: Perspectives économiques et financières au sein de la Communauté. — P. Giniewski: Stratégie et politique d'Israël. en 1959. — S. de Labrusse: Communications maritimes et fluviales du Cambodge.

No. 4, 1959. — B. Kerblay: Le nouveau plan septennal de l'U. R. S. S. et ses implications. — J. Vernant: Le monde dangereux de 1970. — Ph. Decraene: Pan-africanisme et grandes puissances. — M. Lévi: L'évolution des relations économiques et financières entre la France et l'outremer. — M. Sczaniecki: Données et travaux polonais sur les terres occidentales. — Zb. Rapacki: Le problème polono-allemand.

No. 5, 1959. — P. Genevey: Relance du Désarmement. — B. Kerblay: Perspectives des relations économiques entre l'U. R. S. S. et les Etats-Unis. — P. Giniewski: De l'apartheid aux états bantous — Un problème économique. — M. M. Halff: Les communautés européennes à l'heure de 1960. — M. Lévi: Réflexions sur l'avenir de la coopération européenne. — N. Kohlhase: Réflexions sur une politique économique européenne commune.

No. 6, 1959. — F. v. Senger u. Etterlin: Le rôle du pouvoir politique dans le domaine de la défense. — B. Apremont: L'économie soviétique et le désarmement. — J. Vernant: Armement nucléaire français ou force de frappe européenne. — V. B. Confalonieri: L'U. E. O. et l'unification européenne. —

H. R. Fifield: L'Asie du Sud-Est ou les problèmes de l'instabilité. — P. Genier-Gillet: Evolution économique du Japon. — J.-J. Berreby: La Libye à l'heure du pétrole.

PREUVES, Paris, No. 101, Juillet 1959. — R. Löwenthal: La logique du parti unique. — R. Aron: La démocratie a-t-elle un avenir en France? — M. P. Fouchet: Liberté et fédération en Afrique nouvelle.

No. 102, Août 1959. — J. Baldwin: Un Noir du Nord à Atlanta. — P. Schneider: Portrait de Los Angeles. — J. Daniel: Un „étranger" à New York. — J. Planchais: La Ve République et la défense.

No. 103, Septembre 1959. — G. Friedmann: La politique agraire de Khrouchtchev. — M. Beti: Tumultueux Cameroun. — St. Spender: L'écrivain engagé.

No. 104, Octobre 1959. — Fr. Bondy: Le Sommet à deux. — P. Ignotus: Geôles et geôliers. — L. Araquistain: Le vide idéologique de l'Espagne. — L. Fischer: Autoportrait du régime soviétique.

No. 105, Novembre 1959. — R. Aron: De la politique de grandeur.

No. 106, Décembre 1959. — R. Aron: L'Occident avant la conférence au sommet. — P. Emmanuel: Impressions d'Espagne — L'attente et l'espérance. — A. Spinelli: Le socialisme — Idée et mouvement. — K.-A. Jelenski: La Pologne entre l'étable et l'autel. — R. J. Alexander: Dix mois de révolution cubaine.

QUADERNI DI SOCIOLOGIA, Torino, No. 33, Estade 1959. — A. Anfossi: Nota su alcune premesse teoriche della ricerca sociologica. — Fr. Ferraroti: Metodologia sociologica e ricerca storica. — A. Signorelli: Il rapporto fra popolazione e risorse in quindici Comuni dell'alta valle dell'Aniene.

No. 34, Autunno 1959. — A. Levi: Scienze sociali, studi sociologici e sociologia. — F. Ferrarotti: La sociologia come participazione. — J. Lofreato — D. Lococo: Stefanaconi — Un villaggio agricolo meridionale in relazione al suo „mondo". — L. Abbagnano: Resoconto completo del IV Congresso Mondiale di Sociologia.

THE QUARTERLY JOURNAL OF ECONOMICS (Published by Harvard University), Cambridge (Mass.), Vol. LXXIII, No. 1, February 1959. — P. A. Samuelson: A Modern Treatment of the Ricardian Economy (I. The Pricing of Goods and of Labor and Land Services). — B. Soffer: The Effects of Recent Long-term Wage Agreements on General Wage Level Movements (1950—1957). — V. L. Smith: The Theory of Investment and Production. — E. Neuberger: The Yugoslav Investment Auctions. — E. S. Mills: Uncertainty and Price Theory. — D. C. Luckett: Professor Lutz and the Structure of Interest Rates. — M. Olson, Jr. and C. C. Haris, Jr.: Free Trade in "Corn" — A Statistical Study of the Prices and Production of Wheat in Great Britain from 1873 to 1914.

No. 2, May 1959. — R. Ozanne: Impact of Unions on Wage Levels and Income. — J. H. Furth: U. S. Balance of Payments in the Recession. — C. R. Whittlesey: Credit Policy at the Discount Window. — P. A. Samuelson: A Modern Treatment of the Ricardian Economy (II. Capital and Interest Aspects of the Pricing Process). — Fr. T. Moore: Economies of Scale — Some Statistical Evidence. — E. Mueller: Consumer Reactions to Inflation. — B. A. Balassa: Mill and the Law of Markets. — Th. Mayer: Empirical Significance of the Real Balance Effect. — K. J. Arrow and W. M. Capron: Dynamic Shortages and Price Rises — The Engineer-Scientist Case. — R. E. Kuenne: Hick's Concept of Perfect Stability in Multiple Exchange. — A. Y. C. Koo: Dealer-Manufacturer Relationship in the Automobile Industry. — R. M. Davis: The Speculative Demand for Money.

No. 3, August 1959. — R. Dorfman: Waiting and the Period of Production. — W. H. Martin: Public Policy and Increased Competition in the Syn-

thetic Ammonia Industry. — J. J. Spengler: John Rae on Economic Development. — E. O. Edwards: Classical and Keynesian Employment Theories. — G. Garvy: Structural Aspects of Money Velocity. — J. R. Schlesinger and A. Phillips: The Ebb Tide of Capitalism? — Schumpeter's Prophecy Re-examined. — A. K. Sen: Choice of Capital Intensity Further Considered. — W. M. Gorman: Are Social Indifference Curves Convex?

No. 4, November 1959. — F. Zeuthen: Science and Welfare in Economic Policy. — G. Stigler: The Politics of Political Economists. — W. L. Smith: Financial Intermediaries and Monetary Controls. — E. Rotwein: On „The Methodology of Positive Economics". — J. H. Richter: Trends in International Trade. — V. W. Ruttan: Usher and Schumpeter on Invention, Innovation, and Technological Change. — B. McCormick: Labor Hiring Policies and Monopolistic Competition Theory. — J. C. Ingram: State and Regional Payments Mechanisms. — S. P. Schatz: Underutilized Resources, "Directed Demand", and Deficit Financing. — W. Baer: Puerto Rico — An Evaluation of a Successful Development Program.

THE REVIEW OF ECONOMIC STUDIES (Journal of the Economic Study Society), Cambridge, Vol. XXVI, No. 70, February 1959. — M. F. W. Hemming, C. M. Miles and G. F. Ray: A Statistical Summary of the Extent of Import Control in the United Kingdom since the War. — F. H. Hahn: The Balance of Payments in a Monetary Economy. — S. J. Prais: Whose Cost of Living? — W. Elkan: Regional Disparities in the Incidence of Taxation in Uganda. — Z. S. Wurtele: A Problem Encountered in the Comparison of Technical Coefficients. — R. Dorfman: A Graphical Exposition of Böhm-Bawerk's Interest Theory.

No. 71, June 1959. — J. R. Hicks: A "Value and Capital" Growth Model. — G. Debreu: Cardinal Utility for Even-chance Mixtures of Pairs of Sure Prospects. — H. M. Wagner: The Case for „Revealed Preference". — D. Mazumdar: The Marginal Productivity Theory of Wages and Disguised Unemployment. — J. Vanek: An Afterthought on the "Real Cost — Oportunity Cost" Dispute and Some Aspects of General Equilibrium under Conditions of Variable Factor Supplies. — M. McManus: Comments on the General Theory of Second Best. — K. Lancaster and R. G. Lipsey: McManus on Second Best.

No. 72, October 1959. — P. Newman: Some Notes on Stability Conditions. — R. C. O. Matthews: A Note on Crawling along the Ceiling. — W. P. Strassmann: Interrelated Industries and the Rate of Techonoligical Change. — P. Robson: Capital Levies in Western Europe after the Second World War. — J. Black: Investment Allowances, Initial Allowances and Cheap Loans as Means of Encouraging Investment. — J. Baracs: Cach Circulation in the Planned Economies of Eastern Europe. — M. H. Peston: A View of the Aggregation Problem.

THE REVIEW OF POLITICS (The University of Notre Dame), Vol. 21, No. 4, October 1959. — G. Tinder: Human Estrangement and the Failure of Political Imagination. — R. W. Lougee: German Romanticism and Political Thought. — M. Freiberg: How to Become a Colonial Governor — Thomas Hitchinson of Massachusetts. — J. P. Scanlan: The Federalist and Human Nature. — R. E. Burns: The Belfast Letters, the Irish Volunteers 1778-79 and the Catholics. — M. Needler: The Theory of the Weimar Presidency.

REVISTA DA FACULDADE DE DIREITO (Universidade de Sao Paulo), Vol. LIII, 1958. — S. R. Villanova: La nouvelle loi espagnole sur le contentieux administratif. — G. Leibholz: La pensée démocratique comme un principe de structure dans la vie des peuples européens. — G. de Rezende Filho: Des actions qui n'admettent pas d'action contre le demandeur. — L. de Morais Leme: Le droit dans la péninsule ibérique. — M. Reale: Liberté et valeur. — F. H. M. de Almeida: La révocation des actes administratifs. — A. Lima:

Aspects de la crise du droit. — L. de Morais Leme: La condition juridique de la femme mariée dans la doctrine et les législations. — S. M. Machado: Autonomie universitaire et recherche scientifique. — D. C. Carneiro: Aspects criminologiques du problème de la prostitution. — M. L. da Costa: Le fondement du droit international dans la doctrine de Duguit. — J. D. Hecht: La criminologie de Mezger. — L. F. Lima: Les crimes des foules. — A. G. Dias: La crise des prisons et les prisons ouvertes. — A. Alves: Des crimes contre l'organisation du travail.

REVISTA DE LA FACULTAD DE DERECHO Y CIENCIAS SOCIALES, Montevideo, ano IX, No. 4, Octubre-Diciembre de 1958. — F. de Ferrari: Idea y formacion histórica del derecho del trabajo. — J. A. Prat: Contribución al estudio del acto de gobierno. — J. P. Schroeder: El Derecho privado internacional en el escenario del derecho internacional actual. — R. Schurmann Pacheco: Concepto cientifico y función juridica de la peligrosidad en el codigo penal uruguayo.

Ano X, Nos. 1—2, Enero-Junio de 1959. — Jornadas de derecho comparado chileno-uruguayas. — E. Velazco: El Código Civil chileno. — Primer debate: Las bases constitucionales de la administración pública. — Segundo debate: Fiscalización de los entes autónomos. — Tercer debate: Tendencias actuales en las relaciones personales y patrimoniales de los cónyuges. — Cuarto debate: Empresa individual de responsabilidad limitada. — Quinto debate: La desvalorizacion monetaria en el ámbito contractual. — Sixto debate: El negocio fiduciario. — Primera sesion en el Instituto de Derecho Publico: Representación de mayorias y minorias en los sistemas electorales de Uruguay y Chile. — Segunda sesion en el Instituto de Derecho Publico: Revocatión y suspensión de los actos administrativos. — V. A. Bascunan: Universidad y administración pública. — G. M. Bernaschiña: Bases constitucionales de la administración chilena. — A. R. Real: Bases constitucionales de la administración pública. — C. E. Silva: El control de los entes autónomos. — P. H. Barbe: Fiscalización de los entes autónomos en el derecho positivo uruguayo. — U. M. Somarriva: Tendencias actuales de las legislaciones en materia de las relaciones personales y patrimoniales de los conyuges. — H. E. Gatti: Tendencias actuales de las relaciones personales y patromoniales de los conyuges. — B. E. Escala: La empresa individual de responsabilidad limitada. — F. S. Perez: Responsibilidad limitada del comerciante. — M. F. Petrozelli: Empresa individual de responsibilidad limitada. — V. R. Varela: La desvalorizacion monetaria y su repercusión en las obligaciones contractuales. — L. F. Fueyo: Algunos aspectos del negocio fiduciario. — L. F. Fueyo: La ejecución de buena fe de los contratos como uno de los requisitos del pago. — P. Valle: La representación de mayorias y minorias en el sistema electoral chileno. — A. L. Barbagelata: La representación de mayorias y minorias en el sistema electoral uruguayo. — J. A. Prat: Revocación, suspensión y omisión del acto administrativo.

REVISTA MEXICANA DE SOCIOLOGIA (Publicacion del Instituto de Investigaciones Sociales de la Universidad Nacional de Mexico), Vol. XX, No. 3, Sept. — Dic. 1958. — O. U. Villegas: Nota Acerca de la Primera Reunión del Sub-Comité de Sociologia Rural y Urbana de la Asociatión Internacional de Sociologia de la UNESCO. — L. Mendieta y Núnez: Los Métodos de Investigación Social y la Politica Scientifica del Sub-Comité de Sociologia Rural y Urbana de la Asociazión Internacional de Sociologia. — P. Chombart de Lauwe: Esbozo de un Plan de Investigaciones Acerca de la Vida Social en el Medio Urbano. — J. P. Gibbs y K. Davis: Caracteristicas de los Datos Utilizables en un Estudio Internacional Sobre la Urbanización. — A. T. Moore: Diferentes Condiciones de Vida en la Ciudad y en el Campo. — R. König: Interrogantes Relativas a la Tipologia de las Comunidades Rurales y Urbanas. — B. Darkot: El Censo de 1955 en Turquia Desde el Angulo de la Urbanización. — O. G. Sarc: La Urbanización en Turquia. — Z. F. Findekoglu: Caracteristicas del Movimeiento de Urbanización en Turquia. — H. Z. Ülken: Algunas

Consecuencias del Movimiento de Urbanización. — T. Singh: Algunas Implicaciones de Recientes Tendencias Rural-Urbanas en la India. — Y. Talmon-Garber: La Urbanización en Israel. — L. Rosenmayr: Anotaciones Sobre el Fenómeno de la „Urbanización Allende la Ciudad". — J. Luiz de Imaz: Movilidad Social en Argentina. — A. da Cruz Guimarães: Para un Análisis Sociólogico de los Centros Semi-Rurrales y Semi-Urbanos de Brasil. — P. Y. Peralta: Estructura Social de la Ciudad de Oaxaca. — L. B. Ginsburg: Significado del Término „Región". — A. Prothin: El Concepto de Región en sus Relaciones con la Planificación Territorial y con los Proyectos del Ordenamiento. — P. Randet: El Desarrollo de la Planificación Económica y Territorial de Francia. — T. L. Smith: La Sociologia Rural en los Estados Unidos de América y en Canadá. — B. Eisenreich: Ensayo Acerca de la Educación de Adultos en una Ciudad Industrial no Universitaria. — C. C. Zimmerman: El Grupo Amistoso y la Motivación Educativa. — O. A. Andrews: Aspectos Sociológicos del Problema Educacional en Chile.

Vol. XXI, No. 1, Ene. — Abr. 1959. — L. Mendieta y Núnez: Sociologia del Arte. — A. Valdez: Gustavo Adolfo Otero y su Contribución a la Sociologia Boliviana. — R. Barragán: Sobre el Sistema Sociológico de Pitirim Alexandrovitch Sorokin. — S. Bagu: Agresividad y Cooperación — Una Revalorización del Darwinismo y su Proyección Histórico-Social. — O. Klineberg: Las Diferencias Psicológicas entre los Grupos Raciales. — R. B. Zenteno: Tabla de Vida en la República Mexicana (1950). — G. M. de Luna Méndez: La Natalidad y la Mortalidad en el Marco de la Revolución Mexicana. — J. G. Robleda: Condiciones Económicas de la Familia Mexicana de la Clase Media, después de la Revolución. — C. C. Zimmerman: Convergencia de los Principales Sistemas Familiares Durante la Era Espacial. — R. Hill: La Sociologia del Matrimonio y del Comportamiento Familiar, de 1945 a 1956. — J. A. Hasler: Organizacion Social de los Mazatecos de Ichcatlán, Oax. — R. Saint-Louis: La Constitución de 1801 en Haiti, en sus Relaciones con la Realidad Social. — F. Gross: La Estrategia y la Táctica en los Movimientos Revolucionaries. — S. L. Mansholt: La Planeación como Proceso en el Desarollo de la Sociedad. — H. S. Quiroga: Qué es la Sociologia Criminal? — O. U. Villegas: Un Intento de Visualización de Ciertas Formas de Cambio Social.

No. 2, Mayo-Agosto 1959. — T. L. Smith: La Tasa de Reproducción en Latinoamérica — Niveles Diferencias, Tendencias. — J. Y. del Pozo: Integración Social y Legislación Indologica. — A. Niceforo: Sobre los Diferentas Modos de Considerar el Concepto de „Civilización". — N. Kuznezov: La Historia como un Proceso Natural. — R. Lenoir: Mentalidades Primitivas, Civilizadas y Positivistas. — L. P. Ferreira: Concepto y Clasificazión de los Procesos Sociales. — P. Hadji-Domou: Sobre la Necesidad de Clarificación Conceptual en el Dominio de las Estructuras Sociales „In Fieri". — E. Greenwood: Una Teoria de las Relaciones Entre la Ciencia Social y el Trabajo Social. — S. J. Jonsson: La Protección a los Ninos en Islandia. — H. S. Quiroga: Métodos de la Sociologia Criminal. — Th. Sellin: El Código Protector — Una Propuesta Sueca. — I. A. Luder: Sociologia del Parlamento. — S. Herweijer: Los Problemas de Realización de un Plan de Desarrollo Económico-Social. — O. U. Villegas: Aportaciones del Repertorio Conceptual Estadistico a la Comprensión Sociológica. — F. Gross: Estrategia de la Guerra Fria y Revueltas Internas. — J. S. Rouček: La Sociologia de la Literatura. — D. Victoroff: El Aplauso, una Conducta Social.

REVUE CRITIQUE DE DROIT INTERNATIONAL PRIVE, Paris, T. XLVIII, No. 1, Janvier-Mars 1959. — Hessel E. Yntema: Les objectifs de droit international privé. — Monique Lescure: L'évolution du système des conflits de lois tunisien. L'exemple du mariage.

No. 2, Avril-Juin 1959. — Jean Derruppé: La nationalité étrangère devant le juge français. — René Savatier: Le Marché commun au regard du droit international privé. — Henri Batiffol et Ph. Fransescakis: L'arrêt Boll de la Cour internationale de Justice et sa contribution à la théorie du droit international privé.

No. 3, Juillet-Septembre 1959. — P. Louis-Lucas: Existe-t-il une compétence générale du droit français pour le règlement des conflits de lois? — H. Valladao: Les effets des jugements étrangers de divorce.

REVUE DU DROIT PUBLIC ET DE LA SCIENCE POLITIQUE EN FRANCE ET À L'ÉTRANGER, Paris, T. LXXV, No. 3, Mai-Juin 1959. — J.-M. Auby: L'influence du changement de circonstances sur la validité des actes administratifs unilatéraux. — J. D. B. Mitchell: Jurisprudence récente relative aux contrats administratifs en Grande-Bretagne. — M. Aubry: Le Conseil National de l'économie et du travail italien. — M. Mouskhély: Le système soviétique de contrôle. — Nguyen Quoc Dinh: La Constitution de 1958 et le droit international. — G. Berlia: Les Pouvoirs du Président de la République comme Gardien de la Constitution. La Constitution et les débats sur les règlements des Assemblées Parlementaires.

No. 4, Juillet-Août 1959. — G. Peiser: L'institutionnalisation des partis politiques dans la République fédérale allemande. — M. Waline: Les rapports entre la loi et le règlement avant et après la Constitution de 1958. — J.-C. Venezia: Les fondements juridiques de l'instabilité ministérielle.

No. 5, Septembre-Octobre 1959. — D. Ruzié: Le nouveau règlement de l'Assemblée Nationale.

No. 6, Novembre-Décembre 1959. — R. Fusilier: Les Commissions du Parlement suédois. — J. Roche: Le Sénat de la République dans la Constitution de 1958.

REVUE D'ECONOMIE POLITIQUE, Paris, 69e année, No. 3, Mai-Juin 1959. — J. Lajugie: Les conditions d'une politique de développement régional pour les pays du Marché commun. — G. Leduc: L'organisation de la zone franc. Evolution récente et vues d'avenir. — P. Moussa: Fonctionnement et équilibre de la zone franc. — D. Villey: Prolégomènes à l'enseignement de la philosophie économique.

No. 4—5, Juillet-Octobre 1959. — Dvobroj je posvećen ekonomskim i finansiskim problemima Francuske u 1958. — L. Buquet: La situation démographique. — R. Marbot: Les prix. — P. Maillet: Les comptes de la nation. — J. Rigotard: De l'union française à la communauté. — C. A. Colliard: Politique et législation fiscales. — F. Visine: Le budget, la trésorerie, la dette publique. — H. L.: Le marché de l'argent à court terme et le marché des changes. — J. Noireau: Les caisses d'épargne. — P. Colmet-Daage: Les émissions. — P. Vigreux: La bourse des valeurs. — J. Fourastié: Les assurances privées. — F. Houillier: La production agricole. — H. Palangié: La production industrielle et le commerce intérieur. — A. Pierard: Le logement. — J. Weiller et A. Néel: Echanges extérieurs et politique commerciale. — F. Fonlladosa: Évolution des transports. — R. Lévy-Bruhl: Les salaires. — P. Lassègue: Le mouvement ouvrier et la législaton sociale. — E. Antonelli: La sécurité sociale. — J. L. Guglielmi: La conjoncture française dans la conjoncture européenne et mondiale.

No. 6, Novembre-Décembre 1959. — Fr. Vito: La théroie économique spatiale et les principes de la politique régionale. — J. Marchal: La restauration de la théorie quantitative de la monnaie par Don Patinkin. — B. Schmitt: L'equilibre de la monnaie. — J. Weiller: Stabilité et progrès. — H. Guitton: Une tentative de révision de la science économique.

REVUE FRANÇAISE DE DROIT AÉRIEN, Paris, 13e année, No. 2, Avril-Juin 1959, — E. Georgiades: Quelques réflexions sur l'affrètement des aéronefs et le projet de convention de Tokio.

No. 3, Juillet-Septembre 1959. — G. Nathan Calkins Jr.: La propriété foncière et l'aviation.

No. 4. Octobre-Décembre 1959. — E. Pépin: Les problèmes juridiques de l'Espace.

REVUE FRANÇAISE DE SCIENCE POLITIQUE, Paris, Vol. IX, No .2, Juin 1959. — Fr. Goguel: En mémoire d'André Siegfried. — J. Meynaud: Les mathématiciens et le pouvoir. — J. Besson: Les élections italiennes du 25 mai 1958. — M. Dogan: Le comportement politique des Italiens. — M. Flory, R. Le Tourneau, J.-P. Trystram: L'Afrique du Nord — État des travaux. — M. Grawitz: Monographie du parti socialiste à Lyon. — J. Meynaud: Les groupes de pression en Grande-Bretagne. — S. Hoffmann: Vers l'étude systématique des mouvements d'intégration internationale.

No. 3, Septembre 1959. — La vie politique en Afrique noire. — Fr. Luchaire: Les grandes tendances de l'évolution politique. — G. Balandier: Le contexte sociologique de la vie politique. — R. Aron: Les conséquences économiques de l'évolution politique. — J.-L. Quermonne: La sous-administration et les politiques d'équipement administratifs. — Ph. Guillemin: La structure des premiers gouvernements locaux en Afrique noire. — M. Merle: Les relations extérieurs de la Côte d'Ivoire. — État des travaux sur les Etats-Unis (S. Hurting: Les partis politiques. — J.-B. Duroselle: La politique extérieure.)

No. 4, Décembre 1959. — Broj je posvećen temi „Intelektualci u savremenom francuskom društvu". — L. Bodin et J. Touchard: Définitions, statistiques et problèmes. — R. Rémond: Les intellectuels et la politique. — J. Pincemin et A. Laugier: Les médecins. — B. Voyenne: Les journalistes. — A. Bianconi: Les instituteurs. — L. Bodin: Note sur les avocats et les magistrats. — L. Bodin: Note sur les étudiants. — J. Barale: Les étudiants d'Aix-en-Provence et la politique en mai 1957. — A. Labarrère-Paulé: La vie intellectuelle à Digne. — J. et M. Charlot: Un rassemblement d'intellectuels — La Ligue des droits de l'Homme. — J. Bourdin: Des intellectuels à la recherche d'un style de vie — L'Ecole nationale des cadres d'Uriage.

REVUE GÉNÉRALE DE DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paris, 63e année, No. 2, Avril—Juin 1959. — E. van Bogaert: Coexistence et droit international. — Ruth Lapidoth: De la valeur interne des traités internationaux dans le droit israélien. — C. Rousseau: L'affaire franco-hellénique des phares et la sentence arbitrale du 24 juillet 1956.

No. 3, Juillet—Septembre 1959. — Ch. De Visscher: L'affaire de l'Interhandel devant la Cour internationale de justice. — C. Libera: Le fondement juridique des privilèges et immunités consulaires. — H. Trémeaud: Les réfugiés sous mandat du Haut-Commissaire des Nations Unies.

No. 4, Octobre—Décembre 1959. — P. Guggenheim: Léon Duguit et le droit international. — K. G. Idman: Quelques observations sur la coexistence pacifique et le traité d'amitié entre l'U. R. S. S. et la Finlande. — Ch. Cadoux: La supériorité du droit des Nations Unies sur le droit des Etats membres. — P. M. Carjeu: Simples remarques à propos du projet de déclaration des Nations Unies sur les droits et devoirs des Etats.

REVUE HISTORIQUE DE DROIT FRANÇAIS ET ÉTRANGER, Paris, 37me année, No. 1, Janvier—Mars 1959. — G. Cardaccia: L'adoption matrimoniale à Babylone et à Nuzi. — B. Vigneron: La vente dans le Maconnais du IXe au XIIIe siècle. — R. Besnier: La dégérénescence des caractères normands des preuves dans la procédure civile du duché après la rédaction du Grand Coutumier. — V. Vanecek: Les travaux d'Histoire du droit en Tchécoslovaquie de 1938 à 1958.

No. 2, Avril—Juin 1959. — G. Boyer: Jacques de Revigny et les Institutes de Gaius. — M. David: Les „laboratores", du renouveau économique du XIIe siècle à la fin du XIVe siècle. — R. Villers: Aspects politiques et aspects juridiques de la loi de catholicité (1589—1593). — G. Lepointe: L'évolution de la responsabilité administrative dans la France du XIXe siècle.

No. 3, Juillet—Septembre 1959. — C. Aboucaya: Essai sur l'histoire de la transaction en droit romain. — J. Coudy: La „Tontine royalle" sous le règne de Louis XV. — J. Portemer: Recherches sur l'enseignement du droit public au XVIIIe siècle. — F. Roques: Note sur l'origine de la Course.

No. 4, Octobre—Décembre 1959. — J. Mordrzejewski: Le mandat dans la pratique provinciale à la lumièré des lettres privées grecques d'Egypte. — F. de Fontette: La vie économique de la région parisienne d'après des actes de vente immobilière du XIIIe siècle. — C. Spinosi: Une institution fiscale d'avenir: du centième denier au droit d'enregistrement. — J. Macqueron: Réflexions sur la locatio operarum et le mercennarius.

REVUE DE L'INSTITUT DE SOCIOLOGIE (Institut de Sociologie Solvay — Université Libre de Bruxelles), No. 3, 1959. — J. Dumazedier: Loisir cinématographique et culture populaire. — B. Mogridge: Les syndicats ouvriers de la Grande-Bretagne. — S. et J. Comhaire-Sylvain: L'enregistrement des naissances et décès comme source d'information etnographique à Kenscoff, Haïti. — G. Als: Aspects originaux de l'Université aux Etats-Unis.

No. 4, 1959. — M. Ossowska: Quelques remarques sur l'idée de la nature humaine. — P. L. Reynaud: Les problèmes du développement économique de la Tunisie. — S. Comhaire-Sylvain: La naissance à Kenscoff, Haiti. — M. Liebmann: Réformisme et conservatisme dans la politique sociale de Bismarck. — P. Frantzen: L'interventionnisme libéral depuis J. M. Keynes. — Introduction à la traduction russe de l'ouvrage „Cent ans d'histoire sociale en Belgique".

REVUE INTERNATIONALE DE DROIT COMPARÉ (Continuation du „Bulletin de la Société de Législation comparée"), Paris, onzième année, No. 2, Avril—Juin 1959. — Fr. Klein: L'application de la méthode comparative dans la jurisprudence du Tribunal fédéral suisse en matière de droit privé. — P. Bastide: Les principes généraux de la nouvelle constitution française. — T. Fukase: Le fonctionnement de la constitution japonaise de 1946. — R. Plaisant: Essai sur les inventions d'employés en droit comparé. — A. Colomer: L'absence en droit musulman algérien (loi du 11 juillet 1957).

No. 3, Juillet—Septembre 1959. — R. Rodière: Responsabilité civile et risque atomique. — V. Knapp: Le concept de „personne morale" dans le droit tchécoslovaque. — R. Mankiewicz: L'interprétation judiciaire de la constitution canadienne et l'autonomie des provinces dans le domaine du droit social. — E. Modlinski: Les problèmes de la législation polonaise sur la sécurité du travail.

No. 4, Octobre—Décembre 1959. — P. I. Kudrjavcev: Une importante étape dans l'évolution de la législation soviétique. — E. Rabbath: La théorie des droits de l'homme dans le droit musulman. — I. F. G. Baxter: L'évolution récente du droit de la famille au Canada et en Angleterre. — G. Vlachos: Remarques sur l'entrée en vigeur et la présomption de connaissance des lois en droit hellénique. — I. St. Vlahoff: Le tribunal d'arbitrage d'Etat dans la République Populaire de Bulgarie.

REVUE INTERNATIONALE DE POLICE CRIMINELLE (Publication officielle de l'Organisation Internationale de Police Criminelle — Interpol), Paris, quatorzième année, No. 129, Juin—Juillet 1959. — E. Martin: L'analyse du papier. — Dr. F. Thomas: Autoerotisme et pendaison accidentelle. — O. Schroeder Jr.: Saisie légale de preuves scientifiques. — R. Aftalion: L'incidence criminologique de la crise du logement en Argentine.

No. 130, Août—Septembre 1959. — J. W. Kallenborn: Champion international du faux monayage.

No. 131, Octobre 1959. — R. Resten: Le graphic-test. — Agence nationale de police (Tokyo): Délinquance juvénile et police des mineurs au Japon. — R. Herren: Contribution à l'étude du meurtre entre époux.

No. 132, Novembre 1959. — J. D.: La question de la feuille de coca. — J. D.: Quand les Chinois disparaissent en série au Brésil. — J. Drzazga: A propos des épaves.

No. 133, Décembre 1959. — R. de Bode: Un cambrioleur éclectique. — S. A. Erikson et T. Romanus: Étude differentielle des dessins digitaux. — P. A. O. Siochain S. C.: La législation relative aux objets trouvés dans les lieux publics.

REVUE INTERNATIONALE DES SCIENCES ADMINISTRATIVES (Publiée par l'Institut international des Sciences administratives), Bruxelles, Vol. XXV, No. 2, 1959. — Fr. Werner: Remarques sur les tendances nouvelles du droit administratif allemand. — H. Schirrmacher: State and Local Public Administration. — H. Peters: La conception de la décentralisation administrative. — G. Wacke: Legal Forms of State Employment. — S. Serrano: Carreras administrativas y ascensos en la función pública federal. — H. Spanner: De la procédure administrative non contentieuse. — C. H. Ule: German Administrative Jurisdiction. — O. Bachof: Special Administrative Tribunals. — E. Fiedler: Administration et droit budgétaires.

No. 3, 1959. — A. G. Obern: La gestion du personnel de la Commission des Caraïbes et de la Commission du Pacifique Sud. — A. Cocâtre-Zilgien: Evolution du droit budgétaire français. — M. F. Ronayne: La préparation à la retraite chez les fonctionnaires américains. — S. M. Dana Montano: L'administration publique dans les nouvelles constitutions provinciales argentines. — W. F. Larsen: Préliminaires à l'assistance technique en matière d'administration publique. — A. de Grand'Ry: Les marchées de l'État en France et en Belgique. — G. Langrod: Tendances administratives initiales de la Cinquième République française. — K. Jandy-Jendroska et J. Jendroska: L'exécution forcée sur les biens des autorités et des services publics en Pologne.

No. 4, 1959. — Articles sur l'enseignement supérieur des sciences administratives: América Central (M. S. Sarto), India (V. K. Menon), Pologne (M. Jaroszynski), Turquie (Y. & N. Abadan), United Kingdom (A. H. Hanson), United States (F. B. Cliffe, Jr.), USSR (Academy of Sciences of the USSR).

REVUE JURIDIQUE ET ÉCONOMIQUE DU SUD-OUEST (Annales de la Faculté de Droit et des Sciences économiques de l'Université de Bordeaux), série économique, 8e année, No. 3, 1959. — U. Papi: Théorie du développement économique et de la formation des zones arriérées. — Y. Laulan et R. Bloch: Aire-sur-l'Adour en Tursan. — Centre d'expansion „Bordeaux-Sud-Ouest": Le Ribéracois agricole. — M.-F. Pène: Les hydrocarbures dans le Bassin aquitain.

No. 4, 1959. — R. Mathieu: Les industries de base dans le Sud-Ouest. — F. Bourget: L'organisation de la production et de la commercialisation des fruits et légumes dans le Sud-Ouest. — Y. Glotin: L'intégration de l'économie du Sud-Ouest à la communauté économique européenne. — La région Aquitaine et son aménagement. — A. Bouillot: Lacq, fait économique et choc psychologique. — R. Jean-Pierre: L'usine de Lacq. — J.-F. Gravier: L'Aquitaine et l'esprit d'entreprise. — J.-G. Mérigot: Université et économie régionale.

Série juridique, 10e année, Nos. 3—4, 1959. — Congrès commémoratif du Centenaire de la naissance du Doyen Léon Duguit (Bordeaux, 29—30 mai 1959). — M. Laborde-Lacoste: La vie et la personnalité de Léon Duguit. — A.-J. Boyé: Souvenirs personnels sur Léon Duguit. — G. Langrod: L'influence des idées de Léon Duguit sur la théorie générale du droit. — M. Waline: L'influence de Duguit sur le droit constitutionnel et la science politique. — A. de Laubadère: L'influence des idées de L. Duguit sur la doctrine du droit administratif. — Boutet, Gazier, Neumann, Letrourneur et Thery: L'influence des idées du doyen Duguit sur la jurisprudence du Conseil d'État. — J. Brethe de La Gressaye: L'influence des idées du doyen Duguit sur le droit privé. — P. Guggenheim: Duguit et le droit international public. — J. Deymes: L. Duguit à la mairie de Bordeaux. — Bibliographie de l'oeuvre de Duguit et des principaux ouvrages et articles sur l'oeuvre de Duguit.

REVUE DE SCIENCE FINANCIÈRE. Paris, T. LI, No. 3, Juillet — Septembre 1959. — M. Lassudrie-Duchêne: Déséquilibre extérieur et contrôle de l'activité intérieure. — G. Tixier: Le régime fiscal et son influence sur la

gestion des Sociétés aux Etats-Unis. — G. Le Tallec: La concession, instrument juridique d'investissements privés étrangers. — J. Wolff: La devise directrice. — J.-G. Mérigot: De mai 1958 à avril 1959, ou la politique fiscale des gouvernements de Gaulle et Debré. — J. Le Bourva: Réformes budgétaires.

No. 4, Octobre—Décembre 1959. — H. Laufenburger: Reflets de „l'Economie mondiale" de W. Röpke. — O. Oldman et R. Temple: Etude comparée de l'imposition des personnes mariées. — J. Vincens: De la planification indicative. — R. Malezieux: Quelques aspects des problèmes fiscaux du Marché commun. — J. Aventur: Quelques aspects de la lutte contre l'infiltration dans les pays de la Communauté Européenne.

REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT CIVIL, Paris, 58e année, No. 2, Avril—Juin 1959. — Lucien Martin: Le secret de la vie privée. — Michel le Galcher-Baron: L'obligation de garantie, obstacle à une action en nullité pour incapacité.

No. 3 ,Juillet—Septembre 1959. — J.-P. Delmas-Saint-Hilaire: De l'application de l'article 555 du Code civil dans les rapports des personnes qu'unit un lien d'obligation. — J. Noirel: Le Droit civil contemporain et les situations de fait.

REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT COMMERCIAL, Paris, 12me année, No. 2, Avril—Juin 1959. — J.-L. Herzog: La réforme judiciaire des tribinaux de commerce. — M. Pedamon: Y a-t-il lieu de distinguer les usages et les coutumes en droit commercial? — M. Gobert: Délaissement et transfert de propriété. — R. Goldschmidt: La responsabilité des administrateurs de sociétés anonymes dans le droit vénézuélien.

No. 3, Juillet—Septembre 1959. — Jean Hemard: Les agents commerciaux. — X. Blanc-Jouvan: La révélation aux tiers de la société en participation.

No. 4, Octobre—Décembre 1959. — M. Vasseur: Le problème des sociétés entre époux après l'ordonnance du 19 décembre 1958.

RIVISTA INTERNAZIONALE DI FILOSOFIA DEL DIRITTO, Milano, anno XXXVI, Fasc. I, Gennaio—Febbraio 1959. — W. C. Sforza: Sulla relatività dei concetti giuridici. — C. Gray: Per un diritto premiale. — M. Stockhammer: Ultra posse nemo obligatur. — A. Beccari: Lassalle e le fondazione della Socialdemocrazia. — G. Perticone: Alcuni aspetti della Filosofia italiana contemporanea. — A. M. Quitas: Una tesi sul carattere formalistico della legge in S. Tommaso. — U. Cerroni: Individuo e persona nella democrazia.

Fasc. II—III, Marzo—Giugno 1959. — M. Barillari: Rilettura della „Rechtslehre" kantiana. — F. Battaglia: Intorno al pensiero cattolico sullo Stato. — V. Frosini: Il concetto di struttura e la cultura giuridica contemporanea. — A. Baratta: Natura del fatto e diritto naturale. — G. Dioguardi: La certeza giudiziale. — Fr. Corpaci: Il contrattualismo di Beccaria. — N. Ciusa: Il tradizionalismo del Lamennais. — A. Valenti: Scienza e Filosofia del diritto. — U. Cerroni: Il problema politico nello Stato moderno. — M. A. Cattaneo: Analisi del linguaggio e Scienza politica. — C. Laviosa: Il Novecento.

Fasc. IV, Luglio—Agosto 1959. — E. Wolf: Il problema della validità nella prospettiva di una ontologia del diritto. — G. Perticone: Libertà e valore nella conscienza comune. — R. Meneghelli: Il problema della giustizia in Pascal. — G. Lumia: Su alcune recenti concenzioni del diritto naturale. — Van Nispen Tot Sevenaer: Dovere morale e dovere giuridico dell'aiuto ai paesi sottosviluppati. — W. C. Sforza: Leggi giuridiche e leggi naturali. — Fr. Gentile: La prima opera a stampa del Saint-Simon.

Fasc. V, Settembre—Ottobre 1959. — A. Groppali: La norma giuridica e l'ordinamento sociale. — C. Curcio: Sulle origini della storiografia delle dottrine politiche. — R. de Mattei: Il problema della „Ragion di Stato" nel Seicento. XII. La „Ragion di Stato" e l'Ostracismo. — F. Poggiaspalla: La certezza nel

diritto della Chiesa. Il principio „nullum crimen sine lege" nel diritto penale canonico. — G. Semerari: La sanzione come forza e la libertà del diritto. — V. Frosini: Una restaurazione del diritto di natura. — E. Padovani: La teocrazia. — Necrologio: Luigi Sturzo.

Fasc. VI, Novembre—Dicembre 1959. — G. Langrod: L'influsso delle idee di Léon Duguit sulla teoria generale del diritto. — W. C. Sforza: Regola, norma e struttura sociale. — C. Giacon: Le due spade. — G. Del Vecchio: Contrato sociale. — B. Brunello: Variazioni sull'essenza della politica. — R. C. Lima: Il problema delle lacune nella teoria di Emilio Betti. — U. Cerroni: Idealismo a statalismo nella moderna filosofia tedesca. — V. Giorgianni: Di un sedicente „analista". — Necrologio: Alessandro Groppali (R. Treves).

RIVISTA INTERNAZIONALE DI SCIENZE SOCIALI (Publicata a cura della Università Cattolica del Sacro Cuore), Milano, Vol. XXX, Fasc. IV, Luglio—Agosto 1959. — F. Vito: Il posto della politica sociale nel Mercato Comune Europeo. — I. Gasparini: La domanda e l'offerta di lavoro nel Mercato Comune Europeo. — F. Feroldi: Possibilità sul piano economico di un coordinamento delle politiche sociali dei paesi della C. E. E. — G. Mazzocchi: Riflessioni sul problema dell'armonizzazione dei sistemi fiscali nel Mercato Comune. — G. Petrilli: Un anno di vita della Comunità Economica Europea. — L. Frey: Saggio bibliografico sui problemi di integrazione economica europea. — F. Vito: La Facoltà di Scienze Politiche di fronte alle transformazioni techniche e sociali di oggi e all'integrazione.

Fasc. V, Settembre—Ottobre 1959. — F. Vito: Agostino Gemelli — in memoriam. — F. Alberoni: Il fattore umano del lavoro nel pensiero di A. Gemelli. — A. Quadrio: Il contributo di A. Gemelli in tema di orientamento e selezione. — E. Spaltro: Le vedute critiche di A. Gemelli intorno al problema delle relazioni umane. — L. Ancona: I rapporti professionali dello psicologico nel mondo della industria. — M. Cesa-Bianchi: L'aspetto psicologico degli infortuni secondo A. Gemelli. — G. Iacono: Su alcune vedute metodologiche nelle scienze sociali professate da A. Gemelli. — P. F. Galli: Rassegna bibliografica dei contributi di A. Gemelli in materia di psicologia sociale, industriale e del lavoro.

Fasc. VI, Novembre—Dicembre 1959. — C. A. Zebot: L'economia dell' opulenza. — O. Garavello: L'equilibrio della bilancia dei pagamenti e il Mercato Comune Europeo. — L. Frey: Genera l'automazione una nuova classe? — A. Carcione: Marxismo e previdenza sociale.

SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR VOLKSWIRTSCHAFT UND STATISTIK, Basel, 95. Jg., No. 2, Juni 1959. — W. A. Jöhr: Valentin F. Wagner — In memoriam. — W. Bickel: Wohnungsbedarf und Wohnungsproduktion in Vergangenheit und Zukunft. — H. Sieber: Probleme der Wohnbaupolitik. — M. Grossmann: Probleme des Wohnungsbaus, vom Gesichtspunkt der Regionalplanung aus betrachtet. — W. Krelle: Kartelle und Preisflexibilität. — J. Niehans: Noch einmal Kartelle und Preisflexibilität. — G. Jaquemet: 135 Jahre Bankstatistik in der Schweiz. — J. Rosen: Die Ausgaben in britischen Familienbudgets.

No. 3, September 1959. — E. Küng: Wirtschaft und Wohlfahrt. — J. J. Schwenter: Betriebswirtschaftliche Aspekte des technischen Fortschritts. — E. J. Walter: Von der Sozialphilosophie zur empirischen Sozialforschung. — J. Niehans: Monopolpreis, vertikale Integration und Mengenrabatt. — E. Gruner: Zur Theorie und Geschichte der Interessenverbände. — A. Amonn: Neue Probleme des internationalen Handels.

No. 4, Dezember 1959. — W. A. Jöhr und F. Kneschaurek: Warum ist schweizerische Volkswirtschaft, trotz der Kleinheit des Landes, so leistungsfähig? — Vier Diskussionsbeiträge zum Kartellgesetzentwurf (E. Küng, G. Winterberger, H. Merz, H. Nef). — A. E. Ott: Zum Problem der Preisdifferenzierung. — A. Schweitzer: Labor in Organized Capitalism.

SWISS REVIEW OF WORLD AFFAIRS (A Monthly Publication of the "Neue Zürcher Zeitung"), Zürich, Vol. IX, No. 4, July 1959. — A. Müller: As the Conference Adjourns. — E. Bieri: A Congress on Atlantic Alliance. — E. F. Aschinger: The Plan of a "Little" Free Trade Area in Europe. — E. C. Schwarzenbach: Guinea Chose Independence. — R. Caratsch: The First Year of the Fifth Republic. — M. Nef: International Press Problems. — R. Bernheim: DDR Propaganda in Southeast Asia. — A. Hottinger: Syrian Politics Now. — S. Schädler: Prisoners in Spain.

No. 5, August 1959. — U. Schwarz: NATO in Crisis. — U. Schwarz: Changing Strategy. — F. Steck: The Rise of Nobusuke Kishi. — E. C. Schwarzenbach: African Trends. — S. Wolff: The Common Market and Private Entreprise. — W. Imhoof: End of the Long Dinasty?

No. 6, September 1959. — A. Müller: The New Phase — Bilateral Talks. — H. Zimmermann: De-Sozialization of Industry in West Germany. — A. Hottinger: An Eye-Witness Report on Iraq.

No. 7, October 1959. — W. Bretscher: On European Integration. — E. F. Aschinger: The Dollar and Europe. — F. Luchsinger: Methods of Communist Infiltration in Germany. — F. Wlating: New Perspectives in Austrian Foreign Policy. — Ch. v. Fürer-Haimensdorf: On the MacMahon Line. — E. Kux: China's Leap Backward. — A. Hottinger: Persia. — S. Schädler: Spain at the Crossroads.

No. 8, November 1959. — U. Schwarz: Hope of Algeria. — W. Imhoof: Homage to George Catlett Marshall. — R. Bernheim, Parliament and Democracy in India. — K. Brunner: On India's National Defense.

No. 9, December 1959. — Fr. Luchsinger: The German Question and Summit Diplomacy. — S. Schädler: Communism in Spain. — R. Labhardt: Communism in Argentina. — H. E. Tütsch: Marocco Today. — V. Meier: A Journey Through Western Poland. — W. Linder: Liberalism in Economics.

SYNTHÈSES (Revue internationale), Bruxelles, No. 160, Septembre 1959. L. Dumont-Wilden: Souvenirs de l'Europe d'hier. — Th. Chapellier: Vers la connaissance de l'inconscient. — E. Roujnikov: Des millions de nouveaux logements.

No. 161, Octobre 1959. — M. Lambilliotte: „Désaliéner la conscience". — G. Boni: L'unité de l'être dans sa loi universelle. — B. Mouravieff: Les croyances slaves préchrétiennes. — M. Basch: L'aide économique aux pays sous-développés.

No. 162, Novembre 1959. — M. Lambilliotte: L'esprit de Camp David. — N. Cormeau: L'éthique d' Albert Camus. — S. Nityabodhananda: La théorie de la connaissance selon le Vedanta. — Maxarev: La mécanisation et l'automatisation.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LAW REVIEW, Vol. 26, No. 2, Winter 1959. — P. A. Freund: Mr. Justice Frankfurter. — A. M. Sacks: Mr. Judical Review in Italian Administrative Law. — M. Letourneur: Reflections after 1945. — Ch. E. Wyzanski, Jr.: History and Law. — G. Kaye: Petty Offenders Have No Peers.

No. 3, Spring 1959. — D. L. Ladd: Business Aggression under the Patent System. — D. Kepner: Five More Years of the Joint Bank Account Muddle. — A. Dunham: A Trustee's Dilemma as to Principal and Income. — G. Treves: Judical Review in Italian Administrative Law. — M. Letourneur: Reflections on the Role of the French Administrative Judge.

WELTWIRTSCHAFTLICHES ARCHIV (Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft an der Universität Kiel), Hamburg, Bd. 82, H. 1, 1959. — M. Lohmann: Die wirtschaftlichen und sozialen Wirkungen der Automatisierung. — J. J. Spengler: Veblen and Mandeville Contrasted. — A. Predetti: The Consumer Expectations — A Critique of Some Recent Contributions and Particula-

rities of a New Theoretical Scheme. — I. Adelman: Money in a Static Framework. — K. Holbik: Die amerikanische Zollfrage und die „Pressure Groups". — H. G. Krüsselberg: Kritische Betrachtungen zu G. Merks Aufsatz „Wahrschneinlichkeitstheorie und Investitionstheorie". — E. Mosbaek: Fitting a Static Supply and Demand Function for Labor.

H. 2, 1959. — E. Schneider: Frederik Zeuthen in memoriam (1888—1959). — Fr. Redlich: Entrepreneurial Typology. — H. Schmucker: Zur empirischen Bestimmung der Einkommensabhängigkeit der Nachfrage im Bereich des privaten Verbrauchs. — A. Stobbe: Produktivitätsmessung auf der Grundlage von Input-Output-Tabellen. — R. Henn: Zur Theorie des Wirtschaftskreislaufs. — H. Kahmann: Aussenwirtschaftspolitik und Weltindustriestruktur. — P. C. M. Teichert: The Development of Argentina's Four State Fleets.

Bd. 83, H. 1, 1959. — J. Haldi: A Test on Two Hypotheses Concerning Interpretation of Input-Output Coefficients. — Mo-huan Hsing: The Construction of Social Accounting Models. — G. Klauder: Über Begriffe der Agrarwirtschaft. — B. Lehbert: Beitrag zum Problem der ökonometrischen Bestimmung einer Substitutionselastizität. — E. Schneider: Bemerkungen zu einigen neueren Entwicklungen der Theorie der Unternehmung. — W. Gatz: Haitis industrielle Grundlagen und Entwicklungsmöglichkeiten.

H. 2, 1959. — Fr. Baade: Die Beziehungen zwischen landwirtschaftlicher und industrieller Entwicklung. — B. A. Balassa: Karl Marx und John Stuart Mill. — K. Häuser: Das Inflationselement in den Exportüberschüssen der Bundesrepublik Deutschland. — St. H. Sosnick and A. A. Pepelasis: American Capitalisme — A Study of Adaptability. — A. Küskinen: Problems of Regional Growth Differentials — Finish Experiences. — E. Schwartz: A Note on Wage Structures and Foreign Trade. — R. M. Stern: The Regional Pattern of World Food Imports and Exports. — J. Okuniewski: Die gegenwärtige Lage und die langfristigen Entwicklungstendenzen der polnischen Landwirtschaft.

ZEITSCHRIFT FÜR AUSLÄNDISCHES UND INTERNATIONALES PRIVATRECHT (Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht), Tübingen, 24. Jg., H. 1, 1959. — G. Petersen: Die 8. Haager Konferenz. — E. Siegrist: Gleichberechtigung von Mann und Frau und internationales Privatrecht. — J. Matsuda: Das neue japanische Aktienrecht. — F. S.-A. Valderamma: Das intenationale Privatrecht in Spanien 1951—1956.

H. 2, 1959. — E. v. Caemmerer: Die Vollmacht für schuldrechtliche Geschäfte im deutschen internationalen Privatrecht. — E. Mezger: Zur Auslegung und Bewertung der Genfer Schiedsabkommen von 1923 und 1927. — R. Houin: Usages commerciaux et loi en droit français. — R. A. Wortley: Mercantile Usade and Custom. — G. Czapski: Niederländische Rechtsprechung zum internationalen Privat- und Prozessrecht 1955—1958.

H. 3, 1959. — F. Schmidt: Quellenprobleme des schwedischen Arbeitsvertragsrechts. — E. Mezger: Der Kampf um die Indexklauseln in Frankreich. — H. J. Berman: Force Majeure and the Denial of an Export License under Soviet Law — A Comment on Jordan Investments Ltd. v. Soiuznefteksport. — K. G. Stefanopoulos: Die Ehescheidung in Griechenland. — St. Cigoj: Jugoslawische Gesetzgebung auf dem Gebiet des Privatrechts 1955—1958. — A. Troller: Rechtsprechung des schweizerischen Bundesgerichts zum gewerblichen Rechtsschutz und Uhreberrecht 1954 bis 1958. — J. M. B. Raspall: Spanische Gesetzgebung und Rechtsprechung auf dem Gebiet des Handelsrechts 1951—1956.

ZEITSCHRIFT FÜR AUSLÄNDISCHES ÖFFENTLICHES RECHT UND VÖLKERRECHT (Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht), Heidelberg, Bd. 20, No. 1—2, Juli 1959. — R. Smend: Carl Bilfinger — In memoriam. — H. Meyer-Lindenberg: Das Genfer Übereinkommen über den Felstlandsockel vom 29. April 1958. — J. Puente Egido: Funciones Administrativas y Diplomático-Politicas del Secretario General de las

Naciones Unidas según la Carta y la Práctica de la Organización. — E. P. Heyner: Die Rechtsnatur der interpretativen Entscheidungen des Internationalen Währungsfonds.

ZEITSCHRIFT FÜR DIE CESAMTE STAATSWISSENSCHAFT, Tübingen, 115. Bd., 2. H., 1959. — H. Arndt: Ausbeutung und Marktform. Kurvenverschiebungen bei Veränderung des „Ökonomischen Freiheitsgrades". — H. König: Konzentrazion und Wachstum. — H. Gülicher: Gesamtwirtschaftliche Optimierung von Transportbeziehungen unter Verwendung linearer Verteilungsmodelle. — W. Hoffmann: Die unverteilten Gewinne der Kapitalgesellschaften in Deutschland 1871—1957. — K. V. Müller: Zur Wandlung der sozialen Prestigeordnung unter sozialistischem Einfluss. — R. v. Ungern-Sternberg: Die natürliche Bewegung der Weltbevölkerung mit besonderer Berücksichtigung des USA. — H. H. Hergel: Das Studium der Staats- und Wirtschaftswissenschaften im gegenwärtigen Spanien.

H. 3, 1959. — L. v. Wiese: Das Richtmass. — O. v. Nell-Breuning: Wirtschaftswissenschaft in politischer Verantwortung. — H. Jecht: Formen der Finanzsoziologie. — G. Schmölders: Finanzpolitik oder „Fiscal Policy"? — H. Sauermann: Ein Oligopolexperiment. — W. Krelle: Grundilinien einer stochastischen Konjukturtheorie. — O. Veit: Wirkungsfelder des Zinses. — H. Möller: Goldwährung und Währungskonvertierbarkeit. — Th. Wessels: Bemerkungen zum Begriff des Monopolmissbrauches. — W. Hoffmann: Die Produktivitätsstruktur der Industrie in verschiedenen Entwicklungsstadien.

H. 4, 1959. — R. Richter: Anmerkung zur Theorie der Einkommensteuersenkung. — J. Pen: Die Z-Funktion und die 45° Linie — Zwei Formulierungen der Keynes'schen Theorie. — G. Menges: Zur stochastischen Grundlegung der Ökonomie. — E. Bernhauer: Die Konjunkturtheorie Joseph Schumpeters. — H. Gülicher: Nichtlineares Programmieren unter stochastischen Nebenbedingungen. — St. Varga: Planwirtschaftliche Reformgedanken in Ungarn. — H. Köhler: Rechtsform und Unternehmensverfassung. — H. Jacoby: Das Nachfolgesystem der freien Marktwirtschaft im Spiegel amerikanischer Literatur.

ZEITSCHRIFT FÜR NATIONALÖKONOMIE, Wien, Bd. XIX, H. 3, 1959. — L. M. Lachmann: Böhm-Bawerk und die Kapitalstruktur. — W. Froehlich: Some Problems of Income Determination and Welfare. — B. Fritsch: Theorie und empirische Forschung in der Sozialwissenschaft. — A. Nussbaumer: Zur Frage der Wirtschaftsrechnung in der Zentralverwaltungswirtschaft. — K. W. Rothschild: Staatengrösse und Lebensfähigkeit. Das österreichische Beispiel. — R. E. Miller: A Note on some Walrasian Geometry. — A. Amonn: Zwischen Inflation und Arbeitslosigkeit.

H. 4, 1959. — Sl. Sagoroff: Die energetische Struktur der Volkswirtschaft — Anwendung der Matrizenrechnung in der volkswirtschaftlichen Energetik. — R. M. Weidenhammer: Neuere Erfahrungen in der Konjukturbeobachtung. — W. P. Egle: The Problem of a Workable Program of Cooperation between Private Enterprise and Government in Economic Stabilization. — A. Nussbaumer: Die konkurrenzwirtschaftliche Marktanpassung einzelner Unternehmungen innerhalb einer Industrie. — P. Meihsl: Zur allgemeinen Problematik einer Besteurung der Genossenschaften und insbesondere der Konsumgenossenschaften. — W. Weber: Klassische Nationalökonomie gestern und heute. — H. Albert: Ein Weg zu Wirtschaftsgestaltung? — G. Merk: Der Zinssatz und Kapitalverschiebungen nach Entwicklungsländern.

ZEITSCHRIFT DER SAVIGNY-STIFTUNG FÜR RECHTSGESCHICHTE, Weimar, Germanistische Abteilung, 76. Br., 1959. — C. Brühl: Das fränkische Fodrum. — A. Erler: Die Stillegung des Schöffenstuhles im Recht des Ingelheimer Oberhofes. — A. Hagemann: Die Stände der Sachsen. — A. C. F. Koch: Die flandrischen Burggrafschaften. — H. Lieberich: Kaiser Lud-

wig der Baier als Gesetzgeber. — B. E. Siebs: Stal-Roland-Rosengarten. Zur magischen Bedeutung der Gerichtsstätten. — M. Uhlirz: Die Staatsrechtliche Stellung Venedigs zur Zeit Kaiser Ottos III. — K. Wührer: Die schwedischen Landschaftsrechte und Tacitus' Germania.

Romanistische Abteilung, 76. Bd., 1959. — J. Bleicken; Ursprung und Bedeutung der Provocation. — G. Broggini: Vindex und Judex. Zum Ursprung des römischen Zivilprozesses. — D. Daube: Zur Palingenesie einiger Klassikerfragmente. — E. Genzmer, E. Seckel: Vincentius Kadlubek. — W. Kolitsch: Praescriptio und exceptio ausserhalb des Formularverfahrens. — E. Levy: West-östliches Vulgarrecht und Justinian. — U. E. Paoli: Zum attischen Strafrecht und Strafprozessrecht. — L. Pauli: Randbemerkungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincentius Kadlubek. — H. Patschow: Das neubabylonische Gesetzesfragment. Bemerkungen zu Stellvertretung, Eviktion und Vertragsauflösung und Familien- und Erbrecht im neubabylonischen Recht. — A. V. Soloviev: Der Einfluss des Byzantinischen Rechts auf die Völker Osteuropas. — A. Steinwenter: Das Verfahren sine scriptis im justinianischen Prozessrechte.

ZEITSCHRIFT FÜR SCHWEIZERISCHES RECHT — REVUE DE DROIT SUISSE — RIVISTA DI DIRITTO SVIZZERO, Basel, Bd. 100, H. 2, 1959. — R. v. Graffenried: Die Sitzverlegung juristischer Personen als Schutzmassnahme. — M. Gutzwiller: Die „Bereinigte" bereinigt.

H. 3, 1959. — P. Robert: Les accords sur l'exercise des droits de l'actionnaire.

H. 4, 1959. — H. Glattfelder: Die Aktionärbindungs-Verträge.

H. 5, 1959. — M. Usteri: Ausübung des Stimm- und Wahlrechtes nach freicheitsstaatlichen Prinzipien.

H. 6, 1959. — J. Castella: L'Exercise du droit de vote.

H. 7, 1959. — H. Fritzsche und C. Gelzer: Zum 70. Geburtstag des Herausgebers, Professor Dr. Max Gutzwiller. — W. Stauffer: Bundesrichter Dr. Georg Leuch in memoriam. — Cl. Bonnard: Essai sur l'objet de la lésion au sens de l'art. 88 OJ dans le recours de droit public pour violation d'un droit constitutionnel.

H. 8, 1959. — Fr. Gygi: Beitäge zur Lehre vom Verwaltungsakt. — M. Gutzwiller: Über das ethische Werturteil.

H. 9, 1959. — Referate und Mitteilungen des Schweizerischen Juristenvereins 1959.

H. 10, 1959. — G. Roos: Übersicht über die schweizerische Gesetzgebung des Jahres 1958. — W. Schaumann und B. Staehelin: Bemekrungen zur schweizerischen Rechtsprechung des Jahres 1958. — B. Riggenbach: Übersicht der Literatur über schweizerisches Recht.

ZEITSCHRIFT FÜR STAATSOZIOLOGIE, Freiburg/Breisgau, 6. Jg., No. 2, 1959. — M. T. Vaerting: Das doppelte Steuerungszentrum der Politik. — M. T. Vaerting: Die Politik der alten Männer.

No. 3, 1959. — M. T. Vaerting Die Folgen der Abrüstung in Ost und West. — X.: Die Abkehr der sozialistischen Parteien von der Verstaatlichung der Produktion.

No. 4, 1959. — M. T. Vaerting: Eine neue Phase des Antisemitismus. — E. Elmerich: Die soziale Frage und die unterentwickelten Länder.

ZEITSCHRIFT FÜR ZIVILPROZESS, Köln-Berlin, 72 Bd., H. 5 6, Dezember 1959. — Bull: Aktivierung des Zivilprozesses. — E.-W. Hanack: Teilurteil und Rechtsmittelsumme. — A. Schumacher: Die einstweilige Anordnung in Erinnerugsverfahren. — E. Schmidhäuser: Zeuge, Sachverständiger und Augenscheinhilfe.

БЕЛЕШКЕ

ЧЕТВРТИ ФРАНЦУСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПРАВНИЧКИ ДАНИ. — Од 4—11 маја 1959 одржани су у Београду, Загребу и Љубљани четврти француско-југословенски правнички дани. Са француске стране њима је присуствовао низ истакнутих правника, као Анри Соли (Henry Solus), професор Факултета за правне и економске науке у Паризу, Жилио д ла Морандијер (Julliot de la Morandière), бивши декан Факултета за правне и економске науке у Паризу, Марк Ансел (Marc Ancel), саветник при Касационом суду, К. А. Колиар (C. A. Coliard), декан Факултета за правне и економске науке у Греноблу, Рене Родијер (René Rodière), професор Факултета за правне и економске науке у Паризу, Морис Летурнер (Maurice Letourneur), државни саветник, и други.

И овога пута дискутовало се о неким проблемима из административног, грађанског и кривичног права. У Београду су поднети реферати о теми „Судска контрола злоупотребе овлашћења". Са француске стране референт је био К. А. Колијар, а са југословенске Љ. Јевтић, судија Врховног суда НР Србије.

У Загребу се дискутовало о теми „Злоупотреба права", о чему су поднели реферате Р. Родијер и А. Лазаревић, професор Правног факултета у Скопљу. За време боравка у НР Хрватској француски правници посетили су Плитвичка Језера, затим Опатију, Ријеку и Постојну.

Свој боравак у Југославији француски правници завршили су у Љубљани где се дискутовало о теми из кривичног права — „Избор казнене санкције од стране судије" о чему су реферате поднели Р. Вијен (R. Vienne), претседник Вишег суда у Бетини, и Л. Перић, судија Врховног суда НР Словеније. И за време боравка у Словенији, за француске правнике организовани су излети у најпознатија места ове Републике.

Два члана француске правничке делегације одржала су, после завршетка правничких дана, предавања на Правном факултету у Загребу. Марк Ансел говорио је о карактеристичним аспектима савремене криминалне политике, а М. Вирали (M. Virally), професор Правног факултета у Страсбуру, о политичкој улози генералног секретара Уједињених нација.

Љ. Лазаревић

ОСМА ИНТЕРФАКУЛТЕТСКА КОНФЕРЕНЦИЈА ПРАВНИХ ФАКУЛТЕТА. — У времену од 26—29 октобра т.г. одржана је VIII интерфакултетска конференција свих правних факултета у нашој земљи. У раду конференције узели су учешћа, поред претставника правних факултета из Љубљане, Загреба, Сарајева и Скопља, први пут и претставници новооснованог Правног факултета у Новом Саду. На пленарним седницама конференција је расправљала о наставном плану, о режиму студија као и о пријемним испитима за упис кандидата без одговарајуће школске спреме.

1. — Поједина питања наставних планова правних факултета била су предмет дискусије на више интерфакултетских конференција и других међуфакултетских састанака. Овога пута претежно је расправљано о могућностима уједначења наставних програма. О овоме питању било је и раније различитих мишљења, па су она дошла до изражаја и сада. Разлог томе су различита схватања о студијама права, различита тумачења потреба нашег друштва за одређеним типом правног стручњака, неједнаке традиције као резултат различитог развитка појединих правних факултета, итд. Али упркос томе увек је постојала тенденција да, с обзиром

да сви факултети спремају стручњаке који ће примењивати јединствено југословенско право, треба ићи ка уједначавању правних студија уопште и посебно уједначавању наставних планова. При томе се постављало питање докле у томе треба ићи, па је после више саветовања закључено да треба одредити једну листу главних предмета који би били обавезни за студенте и које би сви правни факултети унели у своје наставне планове. Уз то, препуштено је сваком факултету да, полазећи од традиција, могућности и стварних потреба, уведе и неке друге предмете, било као обавезне, било као факултативне или опционе. На тој основи била је утврђена једна листа од осамнаест предмета који се налазе у наставним плановима свих правних факултета у земљи. У одређивању ове листе факултети су се руководили принципом да правни факултет није и не треба да буде само правна школа већ факултет правних и друштвено-политичких наука.

Прегледом најновијих статута правних факултета може се видети да сви предмети са ове листе постоје на свим факултетима. Отуда је први закључак и био да постојање толиког броја заједичких предмета у довољној мери обезбеђује формирање јединственог југословенског правног стручњака.

Међутим, нови статути показују да има неких елемената наставног плана који су неуједначени. Пре свега број обавезних предмета на појединим факултетима варира од 21 до 24. Истоимени предмети немају исти облик ни садржину а нарочито су велике разлике у распореду појединих предмета по годинама.

У дискусији је даље изнето да само уједначење наставних планова неће аутоматски осигурати формирање јединственог правног стручњака на свим правним факултетима. За постизање тога циља, у мери у којој је то нужно, много је важније уједначавање програма појединих предмета, па и више од тога, уједначавање уџбеника, исти распоред предмета по годинама, изједначење система наставе, итд.

Није ни мало лако, а у по нечему ни нужно, да сви ови елементи буду потпуно једнако решени у наставним плановима свих факултета у земљи. Битно је, и то је једнодушна оцена свих учесника конференције, да постоји пуна сагласност да и ово, као и сва друга питања сређивања и побољшања рада факултета, треба решавати са гледишта актуелних интереса заједнице.

2. — У току дискусије о наставном плану поставило се питање треба ли у овом моменту уопште расправљати о плану и другим питањима студија на правним факултетима с обзиром на претстојећу корениту реформу универзитетских студија. Истакнута су различита мишљења, па је конференција закључила да, баш имајући у виду ту реформу, има места поменутој дискусији. Расправљање питања наставног плана на овој конференцији треба да допринесе да се уоче сви важни елементи студија управо са циљем да се што боље остваре стремљења планиране реформе. Упоредо са тим конференција је одлучила да се умоли друг Крсте Црвенковски, секретар Секретаријата за просвету и културу Савезног извршног већа, да узме учешћа у раду конференције и да њеним учесницима пружи ближа обавештења о тој реформи. Одазивајући се овој молби, друг Црвенковски је одржао састанак са већом групом претставника свих правних факултета. У току овог састанка друг Црвенковски је најпре изнео мотиве планиране реформе универзитета и високих школа. Том приликом он је истакао да нашој земљи данас треба знатно више кадрова но раније. Сем тога, нама су пре свега потребни просечни стручњаци који су оспособљени да на свом сектору са успехом примењују резултате науке. Упоредо са тим треба у већој мери но досада помагати уздизање оних нарочито талентованих младих људи који су способни да се баве науком и да је даље унапређују. Ово се пре свега може остваривати кроз шире и добро организоване последипломске студије.

Иако се данас, због брзог привредног и техничког развоја наше земље, највише говори о потребама за техничким кадровима, друг Црвенковски је нагласио да су нам неопходни у истој мери и стручњаци друштвених наука. За успешно организовање производње и даљег привредног развоја наше земље нужно је комбиновано учешће и техничких и природних и друштвених наука.

У даљем излагању друг Црвенковски је рекао да се питање повећања броја стручних кадрова може са успехом решавати путем организовања наставе кроз три циклуса. Ово се, по мишљењу друга Црвенковског, може сигурно организовати у погледу формирања техничких кадрова али је вероватно могуће да се томе приступи и другде. Реч је о томе да би можда и правни факултет, поред осталих, требало тако организовати да он формира правне стручњаке и других профила а не само данашњег дипломираног правника.

Могућност организовања наставе кроз циклусе и прелазак из једног у други циклус, нарочито из првог у други, истакао је друг Црвенковски, условљено је реформом општег и стручног средњег школства. Општа средња школа треба да укључи низ нових техничких и друштвено-политичких дисциплина. Поред тога увешће се и нека врста усмеравања и у том типу школе. С друге стране, већ се сад осећа да су више школе знатно побољшале свој рад и стално га побољшавају што ће сигурно олакшати и боље оспособити лица која заврше те школе да пређу у други циклус.

У погледу односа више школе и факултета, друг Црвенковски је изразио мишљење да се никако не може прихватити гледиште да се они који заврше вишу школу, уопште не могу даље школовати. Исто тако мора се мењати и став по коме лице које заврши вишу школу, например Вишу управну школу, ако жели да продужи школовање, треба да се упише у прву годину правног факултета.

У погледу ванредних студија друг Црвенковски је истакао да се може и мора организовати школовање и запослених. Ово је данас знатно олакшано и тиме што није више само школа та која пружа људима могућност учења. Данас постоји и све се више развија филм, радио и телевизија, а та моћна средства, корисно усмерена, могу дати и веће ефекте него школа, рекао је на крају свог излагања друг Црвенковски.

У дискусији вођеној после излагања друга Црвенковског истакнуто је да данас већ постоје три циклуса ако посматрамо управну школу, факултет и последипломске студије. Само, управна школа формира техничаре, она је занатске природе, док други циклус, тј. факултетске студије, има друге идеје у својој основи. Због тога је немогуће остварити аутоматски прелаз из првог у други циклус на тај начин што би свршени ученик Више управне школе, с обзиром да она траје две године, прешао у трећу годину факултетских студија. Уз то, истакнуто је даље у дискусији, наставни планови управних школа раније су састављани по угледу на планове правног факултета, али се то у пракси показало некорисним. Стога су сад прилагођени данашњим потребама формирања стручног службеника у комуни. Анализе показују да око 90% свршених ђака управних школа одлазе да раде организационо-техничке и сличне послове док само око 10% иду у правне службе. Стога се наставни план тих школа све више удаљава од онога на правном факултету. Питање је онда како је могуће узети ту школу као први циклус правничког школовања.

Узимајући поново реч, друг Црвенковски је рекао да нико и не помишља на аутоматски прелаз из првог у други циклус. Лице које заврши управну школу моћи ће да се упише на правни факултет тек пошто положи одређени пријемни испит, који треба да послужи као провера његових могућности да настави школовање. Од садржине тога испита, броја предмета, њиховог обима и сл. зависиће у коју годину студија ће он моћи да се упише. Уосталом, сврха је да највећи број свршених ђака управ-

не школе одлазе у праксу јер је и циљ тих школа да оспособе стручњаке за праксу. Само мањи број оних изузетно талентованих и вредних може са успехом помишљати на други и евентуално трећи циклус. А то су управо они којима треба пружити сваку помоћ и подршку.

На завршетку разговора са другом Црвенковским, наш гост је истакао да су сва питања о којима се говорило још увек у проучавању. Та проучавања ће, према његовом мишљењу, трајати дуже и тек пошто се она темељно обаве, њихови резултати ће се у форми пројеката правних прописа ставити на широку јавну дискусију, те се нарочито очекује активан удео од универзитета и колектива појединих факултета.

Разговор са другом Црвенковским, чије смо главне моменте изнели, допринео је да претставници интерфакултетске конференције јасније виде основне смернице планиране реформе универзитета. Обавештења која је пружио друг Црвенковски изазваће размишљања и проучавања свих питања студија на правним факултетима и сигурно је да ће наставници и асистенти правних факултета наше земље дати свој допринос за успешно остварење намераваног реформисања и побољшања рада универзитета.

3. — Конференција је у наставку рада расправљала о различитим питањима режима студија. Реферат који је о томе поднет показао је да у режиму студирања постоје осетне разлике између појединих факултета. Тако, например, иако су сви факултети начелно усвојили принцип студирања „година за годину", ипак постоје разлике у примени тога начела. На неким факултетима он је спроведен стриктно: студент који не положи све испите из године у коју је уписан не може се уписати у наредну годину. Другде је упис допуштен и студентима са једним заосталим испитом из претходне године, па и са два заостала испита. И нека питања испита нису једнако решена у статутима свих правних факултета. Разлике постоје у томе да ли групни или појединачни испити у броју испитних рокова колико пута се може поновити полагање испита из једног предмета, да ли усмени или писмени испити, да ли практички писмени испити и најзад питање начина испитивања.

Осетне разлике постоје и у регулисању положаја ванредних студената. Ово питање, за чије решење се већ дуже времена очекује доношење савезних прописа, претставља пример где су разлике у режиму студија на појединим факултетима најосетније. Неједнако је решено пре свега питање ко може бити ванредни студент. Док на неким факултетима статус ванредног студента могу добити само лица која су стално запослена, другде, као например на Правном факултету у Београду, то својство, осим запослених, могу добити по одлуци факултетске управе, из оправданих разлога, и друга лица. Разлике у третирању ванредних студената постоје и у неједнаком регулисању њихових права и дужности и олакшица у поређењу са редовним студентима.

Кроз дискусију о овим питањима указано је да нема основа за тако велике разлике у режиму студирања. Осим тога, те разлике имају и неке негативне последице које се огледају у неоправданим преласцима студената са једног на други факултет, у тешкоћама око признавања семестара и испита, оцењивања, услова за упис студената који долазе са другог факултета, итд.

На завршетку расправљања истакнутих питања режима студија конференција се сложила да треба тежити изједначавању свих главних питања. Међутим, због различитих узрока потпуно уједначавање, изгледа, није могуће па је стога одлучено да о томе расправи и учини конкретан предлог једна посебна интерфакултетска комисија.

4. — У току дискусије о режиму студирања покренуто је и питање правила које се налази у неким републичким законима о универзитету, по коме студент, који не положи у року од две године све испите прве године, губи право даљег студирања.

Најпре је расправљано о томе да ли акт једног факултета којим се констатује да је студент по наведеном основу изгубио право на даље студирање, треба да важи и на другом факултету? Утврђено је да пракса у томе погледу није била уједначена. Међутим, много више пажње привукло је питање да ли је такав законски пропис уопште потребан. Утврђено је да су факултети примењивали тај пропис веома еластично и да су чак из различитих разлога, а пре свега услед тога што је схватање о његовој нецелисходности веома распрострањено, понекад морали и да га прекрше. Због тога се конференција, готово у целини, сагласила да се истраје у захтеву за промену тога правила у духу предлога који је почетком године начинио Секретаријат интерфакултетске конференције. Према томе предлогу измењени пропис би предвиђао да студент који у одређеном року не положи све испите прве године губи повластице које му гарантује статус студента али задржава право да полаже испите, чиме му се пружа могућност да касније, пошто положи заостале испите, поново стекне статус студента.

5. — Пријемни испит кандидата без одговарајуће школске спреме било је последње питање о коме је VIII интерфакултетска конференција расправљала у пленуму. Извештаји претставника појединих факултета показали су да је пријем ових кандидата био обављен под различитим условима. Разлике су постојале како у броју предмета који су ови кандидати имали да полажу, у начину полагања — усмено и писмено или само једно од тога, тако и у критеријуму за оцењивање: негде је и слаба оцена из једног предмета, уз остале позитивне оцене из осталих предмета, давала право на упис на факултет, док се другде тражило да одговори кандидата из свих предмета буду оцењени као врло добри. Да су ове разлике морале имати за последицу и неједнак процент кандидата који су испит положили, показују цифре које за поједине факултете варирају од 4,5% до 33% од броја пријављених.

Неједнаки услови за пријем одредили су кандидате да се пријављују оним факултетима где је било лакше да би одмах, пошто су положили испит и уписали се, прешли на други факултет али сада не као кандидати за пријемни испит већ као студенти права.

После озбиљних критика оваквог стања ствари и једнодушне оцене да се услови за пријем кандидата без одговарајуће школске спреме на правне факултете, морају у највећој мери уједначити, конференција је одлучила да сви факултети размотре своја искуства из прошле године а затим да једна заједничка комисија учини предлог јединственог решења овог питања.

6. — У току конференције одржани су, поред пленарних састанака, и састанци претставника катедара правних факултета. Тако су претставници грађанскоправних катедара дискутовали о односима породичног и грађанског права, о педагошким, научним и другим захтевима у вези са распоређивањем материје грађанског права по годинама студија, о потреби увођења саобраћајног права као посебног предмета, о могућности и препрекама за спајање кривичног и грађанског поступка у један предмет и др. Претставници кривичноправних катедара су најпре измењали искуства о раду последипломских течајева који се одржавају на катедри за кривично право Факултета у Загребу а затим су утврдили дневни ред за следећи међукатедарски састанак. На крају су дате сугестије у погледу побољшања начина издавања збирки судских одлука. На састанку претставника исторископравних катедара расправљано је о потреби раздвајања опште и националне правне историје у два посебна предмета, о потреби повећавања броја часова за наставу историских предмета при чему би се настава правноисториске материје што је могуће више изузела из оквира других предмета. На крају је донет закључак да се у што краћем року изврши раз-

мена наставних програма исторископравних предмета у циљу проучавања и међусобног приближавања. Претставници катедара економских наука расправљали су, према раније утврђеном дневном реду, о усаглашавању наставних планова и програма економских предмета. Састанак претставника катедара за политичке науке био је посвећен расправљању о садржини и месту предмета управно право. Скуп наставника међународног јавног права расправљао је о различитим питањима наставе предмета међународно јавно право као и о новом предмету, уведеном на Правном факултету у Београду, међународни односи. Скуп је такође одлучио да се предузму мере за формирање посебне катедре за међународно јавно право на оним факултетима где она не постоји.

На састанцима претставника појединих катедара, осим наведених питања, изражена је једнодушност да се међукатедарски састанци убудуће одржавају чешће и организованије јер има низ питања која се тим видом сарадње могу најбоље решити.

7. — Конференција је на завршетку рада једногласно прихватила следеће закључке:

I. — Конференција констатује да су сви правни факултети у Југославији у протеклом периоду уложили значајне напоре у настојању да Препоруку Савезне народне скуптине од јуна 1958 спроведу у дело доношењем нових наставних планова и утврђивањем новог режима студија, као и путем предузимања низа других значајних мера у циљу бржег завршавања студија. Ступањем на снагу факултетских статута завршена је једна значајна етапа у развитку правних факултета и у њиховим напорима на побољшању и консолидацији правних студија.

II. — Конференција констатује да је у послу уједначавања наставних планова свих правних факултета у Југославији, којим су се бавиле готово све досадашње интерфакултетске конференције, постигнут значајан напредак 18 обавезних предмета општег курса који су заједнички на свим југословенским правним факултетима, довољно обезбеђују истоврсност лика и стручне формације дипломираних правника.

При свему томе, конференција изражава жељу да приликом будућих реформи правне наставе дође до изражаја у већој мери него досад претходна сарадња и размена гледишта између факултета.

У садашњој етапи од посебног је значаја наставити на међукатедарским и међупредметним састанцима посао уједначавања наставних програма за поједине предмете у погледу њихове садржине и обима, јер ће се једино тим путем постићи уједначеност наставе у мери у којој је то могуће и нужно за формирање јединственог југословенског лика дипломираног правника.

III. — Конференција је разматрала проблем наставе на правним факултетима и у вези са пројектованом реорганизацијом универзитетске наставе завођењем три циклуса у настави на факултетима.

Немајући довољно елемената за свестраније и темељније оцењивање, конференција није по том питању могла заузети одређене ставове, али, живо заинтересована за намеравану реорганизацију, она је одлучила да се од претставника свих правних факултета формира једна студиска група која би проучавала поменути проблем и у току његовог решавања сарађивала са одговарајућим факторима изношењем својих мишљења, предлога и сл. у погледу правних факултета.

IV. — Конференција даље констатује да је и у погледу режима студија, и поред постојећих не увек оправданих разлика по појединим питањима, на свим факултетима постигнута знатна уједначеност која се огледа нарочито у чврстом систему студирања по годинама, скоро једнаком броју испитних рокова, у систему извођења испита и сл.

Конференција сматра да режим студија на свим правним факултетима у земљи треба да буде што је могуће више уједначен, а да су разлике

оправдане само у оним случајевима где то произилази из специфичних услова и могућности појединих факултета.

Секретаријат интерфакултетске конференције треба да предузме одговарајуће мере у циљу даљег уједначавања режима студија.

V. — Конференција је утврдила да је основни разлог за различити положај ванредних студената на правним факултетима недостатак одговарајућих савезних прописа о ванредном студирању и зато предлаже да се што пре од надлежних савезних органа донесу прописи којима ће се омогућити да ово питање буде на једнак начин регулисано факултетским статутом.

VI. — Конференција констатује да је неопходно утврдити јединствени план и програм предмета испита за пријем кандидата без одговарајуће школске спреме, као и јединствени систем оцењивања на том испиту. У том циљу позвати све правне факултете да без одлагања одреде своје претставнике који ће утврдити начин и мере за спровођење свих закључака по којима је постигнута сагласност.

Конференција је такође закључила да постоје потребе, с обзиром на многобројна питања која захтевају јединствено решење и нарочито с обзиром на планирану реформу универзитета и виших студија да правни факултети поново уведу ранију праксу да своје интерфакултетске конференције одржавају сваке године. Непосредно пошто је овај закључак био прихваћен, претставници Правног факултета у Сарајеву предложили су да се организација интерфакултетске конференције следеће године повери њиховом Правном факултету што је било и усвојено.

Најзад конференција је прихватила и сугестију секретара свих правних факултета, који су одржали посебан састанак, да се у циљу једнообразног решавања различитих питања преласка студената с једног факултета на други, питања организације факултетске администрације и др., сваке године одржавају разни састанци секретара и шефова отсека за студентска питања свих правних факултета.

По завршеној конференцији за учеснике је био организован заједнички излет у Смедерево.

ЧЕТВРТИ СВЕТСКИ СОЦИОЛОШКИ КОНГРЕС У СТРЕЗИ. — Међународно социолошко удружење, које ради под окриљем Унеска, одржало је Четврти светски социолошки конгрес у Стрези (Италија) од 8 до 15 септембра т.г. Конгресу је присуствовало око хиљаду учесника из преко тридесет земаља са свих континената. То је, несумњиво, био досад најуспелији социолошки конгрес, који је указао на велики значај који се данас социологији придаје у свету. Из наше земље је присуствовало преко двадесет социолога из разних удружења, факултета и установа. Учесници из наше земље били су врло активни и запажени на Конгресу. Неколико од њих је поднело шест писаних реферата, од којих су неки били штампани унапред, а већи број је узео учешћа у дискусијама. Може се рећи да је наша млада социологија била достојно заступљена на овом Конгресу и да је, после пољске, група наших социолога била најзапаженија од свих осталих из социјалистичких земаља. Велики интерес који међу социолозима у свету постоји за наше друштвене проблеме, а пре свега за радничко самоуправљање, довео је до бројних додира њихових с нашим учесницима и до много предлога за сарадњу, од којих ће неки свакако бити и остварени.

Као општу тему Конгрес је расправљао о социологији и социолошком сазнању, тј. сврха је била да се открије веза између социологије као науке о друштву и друштва самог, како би се утврдило, с једне стране, колико друштво утиче на социологију, а колико социологија на друштво. У том циљу главна тема је била подељена на три основне подтеме, од којих је свака обрађивана посебно. Прво од ова три питања тицало се утицаја социологије на друштво, тј. који су друштвени услови утицали да се социоло-

гија развија у овом или оном правцу. Другим речима, како се створио израз на Конгресу, овде је учињен први покушај да се изгради једна социологија социологије. Друго питање се односило на утицај социологије на друштвени живот. Оно је било подељено на два дела: у једном се расправљало о примени социологије у разним областима друштвеног живота, а у другом о друштвеном планирању и значају социологије за њега. Најзад, треће главно питање односило се на социолошку методологију, како би се утврдила најефикаснија средства социолошког сазнања.

Прво питање је било обрађено на тај начин што су претставници дванаест најкарактеристичнијих земаља за развој социологије (међу њима за Југославију проф. др. Р. Лукић), поднели реферате о друштвеним условима развоја социологије у својим земљама. Ови реферати су унапред штампани и стављени конгресистима на расположење. На основу ових дванаест националних реферата проф. Р. Арон (са Сорбоне) и Р. Мертон (са Колумбије) саставили су два општа реферата, у којима су покушали да извуку неке опште тенденције и услове развоја социологије. На самом Конгресу ово питање је претресано у првој пленарној седници, која је одржана у Милану, где је Конгрес свечано и отворен. Главно питање о коме се на овој седници расправљало било је о поузданости социолошког сазнања, поводом веома јаких сумњи изражених у том погледу у говору проф. Арона.

Друго питање, о примени социологије, у свом првом делу, расправљано је у тринаест посебних секција конгреса (индустрија, пољопривреда, здравље, разонода, урбанизам, итд.). На челу сваке секције налазио се један референт, који је припремио уводни реферат и обезбедио извесан број кореферената. Поред тога су се учесници слободно јављали за дискусију на основу овог реферата и кореферата. Реферати су такође били штампани унапред. Ови реферати и дискусија, чији ће се резултати накнадно објавити, претстављају сажет преглед садашњег стања социологије у свету и веома су корисни за сваког ко жели да се с овим упозна.

Други део овог питања, о социолошким видовима планирања, расправљан је само на пленарној седници, на основу три унапред штампана реферата Г. Мирдала (Myrdal — Шведска), Ш. Бетелхеима (Ch. Bettelheim — Француска) и С. Осовског (Пољска). Најдубљи утисак је оставио реферат проф. Осовског, који је веома снажно подвукао опасности претераног планирања, које ограничава људску слободу.

Најзад, треће питање, о социолошким методима, расправљано је најпре у пленуму, на основу три унапред штампана реферата П. Лазарсфелда (САД), Ж. Стецела (J. Stötzel — Француска) и Р. Кенига (R. König — Немачка). Ови реферати су били на великој научној висини и расправљали су нека од основних питања социолошке методологије како се данас постављају. Дискусија, у којој су учествовали многи најистакнутији социолози, међу којима и Т. Парсонс, била је такође врло занимљива. После тога, Конгрес се поделио у десет група у којима је, на основу реферата и кореферата, расправљано о главним социолошким методима (статистичко-математички, експериментални, упоредни, историски, посматрања, психолошки, итд.). Грађа с ових расправа такође је драгоцена за упознавање са савременом социолошком методологијом.

Поред овог, званичног програма рада, одржани су и бројни незванични састанци о разним питањима. Међу њима се истичу, својом припремљеношћу, састанак о политичкој елити, а својом актуелношћу — састанак о савременом марксизму.

У целини узет, овај Конгрес је потврдио огроман развој социологије у свету и њену веома велику важност за савремено друштво. Ово је било особито истакнуто на закључној свечаној седници, на којој је говорио и италијански министар правде. На тој седници проглашен је избор новог претседника удружења, лондонског професора Т. Маршала (Th. Marshall).

Р. Л.

ЈЕДАНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС АДМИНИСТРАТИВНИХ НАУКА. — У Висбадену је од 30 августа до 3 септембра т.г. одржан XI међународни конгрес административних наука. Ови конгреси одржавају се сваке треће године и претстављају састанке Међународног института за административне науке. На дневном реду конгреса биле су следеће четири главне теме: 1) Деволуција власти (и управљања) на самосталне установе, рачунајући ту и професионалне организме и универзитете, 2. Организација (структура) и функције министарства финансија, 3. Повећање ефикасности управе путем погодности које се дају службеницима, и 4. Аутоматизација и њени проблеми у оквиру јавне управе. Прве три теме биле су предмет излагања општих реферата и дискусије како у пленуму конгреса тако и у радним групама, док се о четвртој расправљало само у посебној радној групи. Поред 450 делегата из 51 земље као и претставника 17 међународних организација, у раду конгреса узели су учешћа и делегати из Југославије: Н. Стјепановић, И. Крбек, Л. Вавпетич, Л. Каделбург, Д. Сесардић и М. Вучковић. Југословенско удружење за административне науке, које је члан Међународног удружења за административне науке, учествовало је на овом конгресу са три реферата, док су њени чланови били веома активни у радним групама, као и на састанцима појединих органа ове међународне организације који су одржани за време конгреса. (Вид. подробан приказ проф. Н. Стјепановића у *Новој администрацији*, бр. 4/59.)

СЕДМА ГОДИШЊА КОНФЕРЕНЦИЈА (TABLE RONDE) МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ЗА ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ. — У Опатији је од 1 до 5 септембра 1959 одржана VII годишња конференција (Table Ronde) Међународног удружења за политичке науке. На конференцији је узело учешћа близу 40 претставника националних удружења из великог броја земаља (Француске, Енглеске, Индије, Италије, Белгије, Израела, Пољске, Швајцарске, Финске, САД, Холандије, Немачке, Јапана, Грчке, Ирске) и око 20 претставника Југословенског удружења за политичке науке. Конференцији је присуствовала и група посматрача из наше земље. Конференцију је отворио проф. Ж. Шапсал (J. Chapsal), претседник Међународног удружења за политичке науке, у присуству учесника и претставника Извршног већа НР Хрватске, као и других званица. Програм овогодишње конференције, која је имала само пленарне састанке, обухватао је три теме.

Прва тема је била: однос између грађанских и војних власти. Главни референт је био проф. В. Х. Морис-Џонс (W. H. Morris-Jones), Универзитет у Дарему, Енглеска. Осим тога, израђено је још 17 реферата — пук. С. Гонар (S. Gonard), Швајцарска; проф. Вилјем Т. Р. Фокс (William T. R. Fox), Колумбија универзитет, САД; проф. Семјуел П. Хантигтон (Samuel P. Huntington), Колумбија универзитет, САД; проф. Жак Ламбер (Jacques Lambert), Правни факултет у Лиону, Француска; М. Мекинтош (M. Mackintosh), Енглеска; др. Најдан Пашић, Југославија; проф. Јержи Виатр (Jerzy J. Wiatr), Универзитет у Варшави, Пољска; Ричард Стори (Richard Storry), Енглеска; Е. Кедаури (E. Kedourie), Енглеска; Џон Масленд (John W. Masland), САД; проф. Р. Жирарде (R. Girardet), Институт за политичке студије у Паризу, Француска; проф. Т. Д. Уиљемс (T. D. Williams), Универзитет у Даблину, Ирска; проф. Морис Јановиц (Morris Janowitz), Универзитет у Мичигену, САД; проф. Бенжамен Акзен (Benjamin Akzin), Хебрејски универзитет у Јерусалиму, Израел; проф. Р. Х. Фицгибон (R. H. Fitzgibbon), Универзитет у Калифорнији, САД; проф. Лесли Липсон (Leslie Lipson), Универзитет у Калифорнији, САД; проф. Паул Клуке (Paul Kluke), Немачка. — Како је то била централна тема на конференцији, њој је и посвећено највише времена. У врло живој дискусији, у којој су се испољавала разноврсна мишљења, учествовало је преко 25 учесника, од којих неки и по неколико пута.

Другу тему дневног реда конференције чинио је Trend report о савременом развитку политичких наука у Западној Европи (први део студије која треба да буде проширена и на друге земље). Главни референт био је проф. J. Баренц (J. Barents), Универзитет у Амстердаму, Холандија, а конференцији је поднето још 6 националних реферата: проф. J. Баренц проф. Јан-Магнус Јансон (Jan-Magnus Jansson), Универзитет у Хелсинкију, Финска (два реферата), проф. О. Х. фон дер Габленц (O. H. von der Gablentz), Немачка, проф. Ж. Шапсал, Француска, проф. М. Поточниг (M. Pototschnig) и проф. Ф. Вито (F. Vito), Универзитет у Милану, Италија. После уводне речи главног референта развила се жива дискусија.

Најзад, у оквиру треће тачке дневног реда одржала се дискусија под претседништвом проф. Јована Ђорђевића, потпретседника Међународног удружења за политичке науке, са групом југословенских стручњака за политичке науке о: 1) месту политичких наука у универзитетским програмима у Југославији, и 2) методима истраживања у Југославији. О првој теми написали су реферате: др. Иванка Срнић, Београд, др. Јован Стефановић, Загреб, др. Горазд Кушеј, Љубљана, др. Хамдија Чемерлић, Сарајево, Евгени Димитров, Скопје. О другој теми поднео је реферат др Војислав Симовић, Београд. После дуже уводне речи проф. Јована Ђорђевића, референти су у дискусији употпунили и разрадили своје реферате. Дискусија је била врло интересантна и корисна за стране и значајна за наше учеснике. На постављена питања одговарао је и завршну реч дао проф. J. Ђорђевић.

Конференција је протекла у срдачној и пријатељској атмосфери испуњеној међусобним контактима и разговорима и ван конференциске дворане. Иако је конференција имала потпуно радни карактер, неколико пријема и излета је допунило програм овогодишњег састанка и допринело срдачној и непосредној атмосфери. Свему томе допринела је и добра организација конференције коју је спровело Југословенско удружење за политичке науке.

П. С. Николић

СВЕЧАНИ КОНГРЕС МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ЗА ПРАВНУ И ДРУШТВЕНУ ФИЛОЗОФИЈУ. — Поводом педесетогодишњице оснивања, Међународно удружење за правну и друштвену филозофију (чији је претседник проф. Рихард Лаун — Richard Laun из Хамбурга) одржало је у Бечу од 28 септембра до 1 октобра т.г. свој свечани конгрес. На конгресу је било око двеста учесника из петнаестак земаља. На свечаној седници, у присуству више министара аустриске владе, реферат о развоју удружења одржао је проф О. Брусин (Otto Brusiin, из Хелсинкија). После тога су Конгресу били поднети и дискутовани остали реферати.

Реферате су поднели проф. Легаз и Лакамбра (Legaz y Lacambra), из Шпаније, проф. Р. Лукић (Београд), проф. Кован (Cowan), из САД, проф. Видарини-Сфорца (Vidarini-Sforza), из Италије и проф. Шашинг (Schasching) из Аустрије. Општа тема Конгреса, чије су разне видове обрађивали поједини реферати, била је „Правна норма и друштвена структура". У оквиру ове теме проф. Лукић је поднео реферат „Друштвени услови одумирања права и државе". Његов реферат је изазвао веома жив интерес и плодну дискусију.

Р.

ПРЕДАВАЊЕ ПРОФ. ПАУЛА Ф. ЛАЗАРСФЕЛДА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ. — Почетком месеца јула 1959 боравио је у Београду проф. Паул Ф. Лазарсфелд, шеф катедре за социологију на Колумбија универзитету у Њујорку. Поред предавања на Институту дрштвених наука и Институту за међународну политику и привреду, проф. Лазарсфелд је одржао и једно предавање на Правном факултету у Београду, у коме је изложио тешкоће америчких универзитетских професора,

посебно оних који се баве друштвеним наукама, у периоду Макартијевог притиска. Ово предавање организовао је Правни факултет у Београду у заједници с Југословенским удружењем за филозофију и социологију. Поред наставника нашег Факултета и чланова Социолошког друштва, предавању је присуствовао и већи број друштвених радника. После предавања, проф. Лазарсфелд је одговарао на постављена питања.

ПРЕДАВАЊЕ ПРОФ. ПЕТРОСА ВАЛИНДАСА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ. — Професор Петрос Валиндас, Декан Правног факултета у Солуну, директор Хеленског института за међународно право, члан Међународне академије за упоредно право, члан сталног арбитражног суда у Хагу и правни саветник Министарства иностраних послова Краљевине Грчке, одржао је, приликом свог боравка у Београду, на Правном факултету 19 октобра 1959 предавање са темом: „Међународно приватно право као средство регулисања коегзистенције различитих правних поредака". Веома занимљиво предавање проф. Валиндаса пратио је са пажњом поред наставника, асистената и студената Правног факултета, и већи број гостију.

САВЕТОВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ФИЛОЗОФА И СОЦИОЛОГА У САРАЈЕВУ. — Средином новембра 1959 у Сарајеву је одржано дводневно саветовање југословенских филозофа и социолога. На саветовању су много више дошли до речи филозофи него социолози, тако да се осећа потреба за организовањем посебних састанака једних или других. Међу рефератима које су на овом саветовању поднели социолози, најважнији су реферати Руди Супека и Анте Фиаменга. У свом реферату Супек разматра однос између савремене социологије и социјалистичке стварности и залаже се за развијање социологије као емпириско-истраживачке и општетеориске науке. Са своје стране, Фиаменго разматра однос између критике друштва и научне социологије и залаже се како за развијање емпириских социолошких истраживања социјалистичке стварности тако и за повезивање ових истраживања с решавањем практичних друштвених проблема. Кореферате су поднели Владимир Бонач и Радомир Д. Лукић. У дискусији је учествовао већи број наших социолога. Онај део материјала са овог саветовања који се односи на социологију, објављен је у сарајевском „Прегледу".

ОДБРАНЕ ДОКТОРСКИХ ДИСЕРТАЦИЈА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ. — Предраг Николић, саветник Државног секретаријата за иностране послове, одбранио је 9 јула 1959 своју докторску дисертацију „Проблем санкција у међународном праву".

Александар Ђорђевић, службеник Савезног извршног већа, одбранио је 11 јула 1959 своју докторску дисертацију „Ратификација међународних уговора".

Бранко Петрић, судија Врховног суда АП Војводине, одбранио је 6 новембра 1959 своју докторску дисертацију „Правни положај личности у кривичном поступку".

Авдо Суђеска, асистент Правног факултета у Сарајеву, одбранио је 16 новембра 1959 своју докторску дисертацију „Ајани — Прилог изучавању локалне управе у Турској у XVIII и почетком XIX века, са нарочитим освртом на Босну и Херцеговину".

XXIV КОНФЕРЕНЦИЈА МЕЂУНАРОДНОГ ПОМОРСКОГ ОДБОРА НА РИЈЕЦИ. — Међународни поморски одбор (CMI) одржао је од 20 до 26 септембра 1959 своју конференцију први пут у нашој земљи, на Ријеци и у Опатији. На дневном реду конференције ове међународне организације, која постоји од 1897 и чија је делатност на пољу унификације поморског права веома значајна, расправљано је о материји пловидбе атом-

ских бродова. Конференцији су, поред претставника 24 национална удружења за поморско право и претставника већег броја међународних организација, присуствовали и делегати Југословенског удружења за поморско право, као и известан број посматрача из наше земље. У току рада у пленуму и комисијама, конференција је расправљала о пројекту конвенције о одговорности бродара нуклеарних бродова, о пројекту ревизије чл. 14 конвенције о спасавању и помагању на мору од 1910 и о нацрту ревизије чл. 10 конвенције о теретници од 1924. По темама о којима је расправљала као и резултатима које је постигла ова је конференција побудила веома велико интересовање. За нас је значај ове конференције још већи стога што је одржана у Југославији.

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ

Lucien Caes, Iuris antecessor in Universitatis Catholica Lovaniensi: *Collectio bibliographica operum ad ius romanum pertinentium*. Series I, Vol. 8—9. Bruxelles, Office International de Librairie, 1959, 1086 pp.

Léon Dabin, Docteur en Droit, Chef de travaux à l'Université de Liège: *Fondements du Droit cambiaire allemand*. Thèse pour l'agrégation de l'enseignement supérieur. Liège, Faculté de Droit, 1959, XXI + 488 pp.

Franco Ferrarotti: *La sociologia industriale in America e in Europa*. Torino, Taylor, 1959, 192 pp., L. 1000.

A. Anfossi — M. Talamo — F. Indovina: *Ragusa — comunità in transizione*. Saggio sociologico. Torino, Taylor, 212 pp., L. 1.800.

Comment mesurer les résultats des projets de développement. Manuel à l'usage des missions sur le terrain. Rédigé pour l' Unesco par Samuel P. Hayes, Jr. (Monographies des sciences sociales appliquées) Paris, Unesco, 1959, 110 pp., prix 7.00 NF.

Annales Universitatis Mariae Curie — Sklodowska. Bibliografia (1946—1958), Opracowala Stefania Fedorko. Lublin, Nakladem Uniwersytetu Marii Curie — Sklodowskiej, 1959, XXX — 128 pp.

Dr. Marija M. Toroman: *Odgovornost automobilista*. Doktorska disertacija branjena na Pravnom fakultetu u Beogradu 20 decembra 1957... Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1959, XVI + 122 s.

Dr. Mihailo Stupar, docent Pravnog fakulteta u Beogradu: *Socijalna politika, Opšti deo*. Beograd, Škola za socijalne radnike, 1959, 128 + 62 s.

Dr. Mihailo Stupar, docent Pravnog fakulteta u Beogradu: *Socijalna politika, Posebni deo*, Beograd, Viša škola za socijalne radnike, 1959, 233 s.

Dr. Mihailo Stupar, docent Pravnog fakulteta u Beogradu: *Socijalna politika — Socijalnopolitičke doktrine*. Beograd, Viša škola za socijalne radnike, 1959, 179 s.

Socijalna politika — Izbor tekstova iz dela klasika marksizma-lenjinizma. Tekstove odabrao dr Mihailo S. Stupar, docent Pravnog fakulteta u Beogradu. Uredio Bogoljub Vasić. Beograd, Zavod za socijalna pitanja, 1959, 141 s.

Miloš Stanišić: *Etažna svojina, sa osvrtom na zemljišnoknjižne propise*. Beograd, 1959, 39 s.

Jugoslovenska bibliografija vazduhoplovnog prava. Priredio dr. Mihailo S. Smirnov. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1959, 127 s.

СУДСКА ПРАКСА

Др. Живомир Ђорђевић, доцент Правног факултета у Београду: Одговорност за штету коју причини лице неспособно за расуђивање — — — — — — — — — — — — 426

Др. Владимир Јовановић, доцент Правног факултета у Београду: Заштита фирме од нелојалне утакмице — — — — 429

БИБЛИОГРАФИЈА 436

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА 455

БЕЛЕШКЕ

Четврти француско-југословенски правнички дани *(Љ. Лазаревић)* — — — — — — — — — — — — — 509

Осма интерфакултетска конференција правних факултета — — 509

Четврти светски социолошки конгрес у Стрези *(Р. Л.)* — — 515

Једанаести међународни конгрес административних наука — — 517

Седма годишња конференција (Table Ronde) Међународног удружења за политичке науке *(П. С. Николић)* — — 517

Свечани конгрес Међународног удружења за правну и друштвену филозофију *(Р.)* — — — — — — — — — 518

Предавање проф. Паула Ф. Лазарсфелда на Правном факултету у Београду — — — — — — — — — — — — 518

Предавање проф. Петроса Валиндаса на Правном факултету у Београду — — — — — — — — — — — — 519

Саветовање југословенских филозофа и социолога у Сарајеву 519

Одбране докторских дисертација на Правном факултету у Београду — — — — — — — — — — — — — 519

XXIV конференција Међународног поморског одбора на Ријеци — — — — — — — — — — — — — — 519

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ 520

Уредништво АНАЛА моли своје сараднике да рукописе достављају откуцане на машини са проредом и са довољно белине са стране.

Примљене рукописе Уредништво не враћа

АНАЛИ ће објавити и, у границама могућности, приказати сваку нову књигу послату на приказ

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ излазе тромесечно у свескама од осам табака (128 страна). Претплата за годину дана 300.— дин. (за иностранство 450 дин). Цена појединог броју 100.— дин. Претплату слати преко рачуна Правног факултета

број 101-12-2-1264 парт. 1 поз. 3/а

Уредништво и администрација АНАЛА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА — Булевар Револуције 67, тел. 31-178

Штампа: Графичко предузеће „Слободан Јовић" — Београд